

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Nyelv és Kommunikáció Doktori Program

Molnár Zsolt

**A nemzetközi önkéntesség szerepei, hatásai és társadalmi
diskurzusai Magyarországon**

Doktori értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Feischmidt Margit egyetemi tanár

Pécs, 2022

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is nagyon köszönöm dr. Feischmidt Margit felbecsülhetetlen segítségét, tanácsai és türelme nélkül ez az anyag nem készülhetett volna el. Szintén köszönöm Bódy Levente, Fenyősi Fruzsina, Hannya Eszter, Nsosso Espérance, dr. Papp Vanda, Reicher Péter, Simon Márton, Tóth Sára, valamint az iMedia Kft. ügyvezetőjének, Dilong Andrásnak a szakmai segítségét. És természetesen szűkebb – tágabb környezetem, családtagjaim, barátaim, kollégáim támogatását is.

Tartalom

Táblázatjegyzék.....	7
Rövidítés- és fogalomjegyzék.....	9
I. BEVEZETÉS	11
1. A témaválasztás indokai.....	11
2. A dolgozat célja, kutatói megközelítés.....	12
3. A dolgozat keretei.....	13
4. Felépítés és módszertani alapelvek	14
5. A kutatás aktualitása és hasznosítása	16
II. A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESÉG HÁTTERE ÉS SZEREPEI	18
1. A nemzetközi önkéntesség kialakulása, jellemzői.....	18
1.1. Az önkéntesség történelmi háttere.....	18
1.2. Az önkéntesség nemzetközi evolúciója.....	20
1.3. A nemzetközi önkéntesség magyarországi kialakulása.....	27
1.4. A nemzetközi önkéntesség számokban	32
1.5. Az önkéntes programok csoportosítása	35
2. A téma kutatási környezete	38
2.1. Az önkéntesség meghatározása	38
2.2. Értelmezési keretek és narratívák.....	39
2.3. A nemzetközi önkéntesség fogalmi kontextusai	44
2.4. Kutatási területek, irányok.....	46
3. A nemzetközi önkéntesség szerepei és hatásai	50
3.1. Társadalmi megközelítés	51
3.1.1. A nemzetközi önkéntesség egyéni hatása.....	53
3.1.2. Helyi közösségfejlesztési szerep	55
3.1.3. Össztársadalmi dimenzió.....	56
3.2. Gazdasági hatások	58
3.3. Politikai szerepek.....	60
4. Elméleti keretek.....	63
4.1. Motiváció és identitásalkotás	63
4.2. Interkulturális megközelítés és az önkéntesség szerepe.....	69
4.3. Humanitárius szolidaritás és segélyezés.....	74
4.4. A nemzetközi önkéntesség kritikai diskurzusa.....	77
III. KUTATÁSI TERV ÉS MÓDSZERTAN	79
1. Kutatási célok	79

1.1.	A nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetének és gyakorlatának feltárása	79
1.2.	A nemzetközi önkéntesség magyarországi mediatisációja.....	80
1.3.	A magyar önkéntesek személyes tapasztalatainak feldolgozása	80
2.	Kutatási kérdések és alapvetések.....	81
3.	Kutatási módszerek.....	82
IV.	A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESÉG MAGYARORSZÁGI MŰKÖDÉSÉNEK GYAKORLATA ÉS JELLEMZŐI	85
1.	A társadalmi, gazdasági és politikai környezet véleménye és magatartása	85
1.1.	Társadalmi perspektíva: meglévő ismeretek, attitűdök és percepciók	86
1.1.1.	<i>Fontosabb megállapítások.....</i>	88
1.1.2.	<i>Az egyetemisták hangja</i>	91
1.2.	Önkéntesküldő szervezetek tapasztalatai.....	101
1.2.1.	<i>Működési sajátosságok.....</i>	105
1.2.2.	<i>Kihívások, nehézségek</i>	110
1.2.3.	<i>A társadalmi környezet jellemzői.....</i>	113
1.3.	Gazdasági perspektíva: a vállalati oldal helye, kapcsolódása	122
1.3.1.	<i>Magyarországi vélemények</i>	124
1.3.2.	<i>Pozitív tapasztalatok.....</i>	132
1.4.	Politikai perspektíva: a kormányzati szerepvállalás formái	138
1.4.1.	<i>Nemzetpolitikai célú önkéntes programok kapcsolódása</i>	145
1.4.2.	<i>A Hungary Helps részvétele a nemzetközi önkéntességben.....</i>	147
1.5.	Konklúzió	151
2.	A nemzetközi önkéntesség mediatisációja.....	154
2.1.	Médiareprezentáció (2015 – 2019).....	154
2.1.1.	<i>Az alkalmazott kutatás módszertani jellemzői</i>	155
2.1.2.	<i>A megjelenések helye és gyakorisága.....</i>	162
2.1.3.	<i>A médiareprezentáció tartalmi összetevői.....</i>	164
2.1.4.	<i>A nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepei</i>	167
2.2.	Konklúzió	171
3.	Nemzetközi önkéntesek tapasztalatai	175
3.1.	Az önkéntessé válás narratívái	177
3.2.	Helyi szokások és kulturális kihívások tapasztalatai.....	181
3.2.1.	<i>Fizikai környezet, mint kulturális sokk</i>	183
3.2.2.	<i>A társadalmi jellemzők nehézségei.....</i>	184
3.2.3.	<i>Az önkéntesek válasza: „előbb nekünk kell megváltozni”</i>	187
3.3.	Kulturális imperializmus	188

3.4.	Kulturális egyenrangúság a hitelesség és bizalom alapján.....	193
3.5.	Az önkéntesség hatása a fogadó közösségekre.....	194
3.6.	Konklúzió.....	197
4.	Nemzetközi önkéntesség hatása a visszatért magyar önkéntesekre.....	200
4.1.	Szakirodalmi tapasztalatok és a hatások csoportosítása.....	201
4.2.	Magyar önkéntesek által tapasztalt változások.....	204
4.2.1.	<i>Szemléletmód, világlátás, életmód változásai.....</i>	<i>205</i>
4.2.2.	<i>Társadalmi felelősség és aktivitás.....</i>	<i>207</i>
4.2.3.	<i>Személyiség- és készségfejlődés.....</i>	<i>208</i>
4.2.4.	<i>Nemzetközi önkéntesség negatív hatása.....</i>	<i>210</i>
4.3.	Konklúzió.....	212
V.	ÖSSZEGZÉS.....	213
	Felhasznált irodalom.....	219
	Mellékletek.....	245
	<i>1.melléklet: Magyarországon elérhető önkéntes programok.....</i>	<i>245</i>
	<i>2.melléklet: Az önkéntesség definíciói (példák).....</i>	<i>247</i>
	<i>3.melléklet: Nemzetközi önkéntesség kérdőív.....</i>	<i>250</i>
	<i>4.melléklet: A nemzetközi önkéntesség ismertsége különböző változók szerint.....</i>	<i>255</i>
	<i>5.melléklet: Nemzetközi önkéntességre vonatkozó attitűdök.....</i>	<i>257</i>
	<i>6.melléklet: Nemzetközi önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek szakértői.....</i>	<i>258</i>
	<i>7.melléklet: Mélyinterjúba bevont vállalatok adatai.....</i>	<i>259</i>

Táblázatjegyzék

1.táblázat: A nemzetközi önkéntesség fejlődésének mérföldkövei.....	20
2.táblázat: Nemzetközi önkéntesküldő szervezetek megalakulása (példák).....	23
3.táblázat: A nemzetközi önkéntesség magyarországi fejlődése.....	27
4.táblázat: Nemzetközi önkéntesküldő szervezetek megalakulása Magyarországon (példák).....	30
5.táblázat: Nemzetközi önkéntesek fontosabb demográfiai jellemzői.....	32
6.táblázat: Nemzetközi önkéntesek létszáma.....	33
7.táblázat: Magyarországi nemzetközi önkéntesek létszáma (példák).....	34
8.táblázat: Az ODA támogatások megoszlása és az önkéntesek aránya földrészek szerint.....	34
9.táblázat: A nemzetközi segélyezéssel támogatott szektorok aránya (2019) és az önkéntes programok ágazati megoszlása (2010 – 2018).....	35
10.táblázat: A nemzetközi önkéntes programok csoportosítása.....	36
11.táblázat: Az önkéntesség értelmezési tartományai.....	40
12.táblázat: A nemzetközi önkéntesség szerepei és hatásai.....	51
13.táblázat: A dolgozat empirikus fejezeteinek részletes kutatási kérdései.....	81
14.táblázat: A kérdőíves kutatás mintavételi kerete.....	86
15.táblázat: A kérdőív kitöltők demográfiai összetétele (N1= 344 fő).....	87
16.táblázat: A kérdések osztályozása.....	87
17.táblázat: Belföldi önkéntességet végzők aránya (a válaszadók %-ban).....	89
18.táblázat: Nemzetközi önkéntesség hatása (1: legjelentéktelenebb; 6: legfontosabb).....	90
19.táblázat: A résztvevők jellemzői (N2=8 fő).....	92
20.táblázat: A fókuszcsoport témái.....	92
21.táblázat: Az önkéntesség asszociációi és kategóriái (a többszöri felsorolás többszöri említést jelent).....	93
22.táblázat: A fókuszcsoportos kutatás megállapításai.....	100
23.táblázat: A Közérdekű Önkéntes Regiszter keresési eredményei.....	102
24.táblázat: Szakmai szervezetek és programok alapján azonosított szervezetek.....	103
25.táblázat: Szervezeti mélyinterjúk alapját képező szervezetek és szakértők.....	104
26.táblázat: A társadalmi környezetre vonatkozó vélemények.....	114
27.táblázat: Mélyinterjúba bevont vállalatok jellemzői.....	124
28.táblázat: Jellemző vállalati ismeretek, vélemények csoportosítása.....	126
29.táblázat: A nemzetközi önkéntességre ható kormányzati események.....	139
30.táblázat: Mélyinterjúba bevont szakpolitikai szereplők jellemzői.....	140
31.táblázat: Az önkéntesség törvényi szabályozása az EU tagországokban.....	142
32.táblázat: Nemzetközi fejlesztésre fordított kiadások.....	150
33.táblázat: A kvantitatív elemzéshez használt kódszótár első két szintje.....	159
34.táblázat: Példa a tartalmi kategóriákhoz kapcsolódó elemi fogalmakra (részlet).....	160
35.táblázat: Kvalitatív diskurzuselemzésbe bevont cikkek és tudósítások összetétele.....	161
36.táblázat: Példa a kvalitatív kódolási rendszerre.....	161
37.táblázat: A nemzetközi önkéntesség médiamegjelenésének eloszlása.....	163
38.táblázat: Tartalmi elemek említése (cikkek száma).....	166
39.táblázat: Azonosított diszkurzív témák és társadalmi szerepek.....	170
40.táblázat: A kvalitatív kutatásba bevont önkéntesek jellemzői (N= 21 fő).....	176
41.táblázat: Magyar önkéntesek motivációi és említési gyakoriságuk.....	177
42.táblázat: Motivációs narratívák és jellemzőik.....	178
43.táblázat: A résztvevők által tapasztalt akkulturációs kihívások és kezelésük.....	182
44.táblázat: A kulturális imperializmus elemei.....	189

<i>45.táblázat: A nemzetközi önkéntesség önkéntesekre gyakorolt hatásainak csoportosítása.....</i>	203
<i>46.táblázat: A magyar önkéntesekben végbement változások fajtái</i>	204

Rövidítés- és fogalomjegyzék

Alliance: Alliance of European Voluntary Organisations (nemzetközi önkéntesprogram)

CCIVS: Coordinating Committee of International Voluntary Service, azaz a Nemzetközi Önkéntes Szolgálat Koordinációs Bizottsága (nemzetközi önkéntesprogram)

CSR: Corporate Social Responsibility, azaz vállalati társadalmi felelősségvállalás

DAC: Development Assistant Committee (DAC), az OECD nemzetközi fejlesztési és segélyezési tevékenységének összehangolását végző bizottság, amelynek jelenleg a világ 30 legfejlettebb ország a tagja

DED/GIZ: GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) német fejlesztési ügynökség. A DED (Deutscher Entwicklungsdienst) német fejlesztési ügynökség, amely 2010 után a GIZ részeként működik

ESC: European Solidarity Corps, azaz Európai Szolidaritási Testület, az EU legnagyobb önkéntesküldő szervezete

ESG-mutatók: Environment, Social, Governance, azaz környezeti, társadalmi és vállalati irányítási szempontokat tartalmazó teljesítményértékelő index, amely a fenntarthatósági célok vállalati működésbe való beépítésének mérésére jött létre

EVS: European Voluntary Service, azaz Európai Önkéntes Szolgálat, az ESC elődje (1996-2017)

EU AID Volunteers: Humanitárius segélyezéssel foglalkozó uniós önkéntesprogram, amely 2021-től az ESC alprogramjaként működik

FORUM: International Forum for Volunteering in Development, nemzetközi önkéntesküldő szervezetek 1964-ben megalakult ernyőszervezete

GLEN: Globális neveléssel foglalkozó német fejlesztési program

HAND Szövetség: HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség, nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó ernyőszervezet

Humana: Humana People to People, dán nemzetközi segélyezési és önkéntesprogram

Hungary Helps: A magyar kormány nemzetközi fejlesztéssel és segélyezéssel foglalkozó programja és ügynöksége

ILO: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization), az ENSZ munkaügyi szervezete

IVS: International Voluntary Service, rövidtávú építőtáborokat szervező nemzetközi önkéntesprogram

Körösi Csoma Sándor Program: A magyar diaszpórákat támogató kormányzati program

MDGs: Millenium Development Goals, Milleniumi Fejlesztési Célok, az ENSZ 2000-2015 közötti időszakra meghatározott globális célkitűzései

NGOs: Non-governmental organisations (nem kormányzati, hanem civil szervezetek)

NGDOs: Non-governmental development organisations (civil fejlesztési ügynökségek)

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development, azaz Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet. 1961-ben megalakult, párizsi központú nemzetközi gazdasági szervezet

ODA: Official Development Assistance, az OECD tagországok által vállalt hivatalos fejlesztési hozzájárulás

ÖKA: Önkéntes Központ Alapítvány

Petőfi Sándor Program: A szóránymagyarságot támogató kormányzati program

Pro bono önkéntesség: Ingyen, térítés ellenében nyújtott szellemi feladatvégzés vagy szolgáltatás

SCI: Service Civil International, a világ első, 1920-ban alapított nemzetközi önkéntesküldő szervezete

SDGs: Sustainable Development Goals, Fenntartható Fejlesztési Célok, az ENSZ 2016-2030 közötti időszakra meghatározott globális célkitűzései

Sabbatical program: Munkaadók által biztosított „karrierszünet”, olyan meghatározott (jellemzően egy hónaptól fél évig terjedő) hosszúságú idő, amit a munkaadó szabadon felhasználhat. Ez idő alatt nincs aktív állományban, de nem szűnik meg a munkaviszonya. Ezt az időszakot nemzetközi önkéntességre is fel lehet használni.

UNV: United Nations Volunteers (ENSZ önkéntesküldő szervezete)

VSO: Voluntary Service Oversees (brit önkéntesküldő szervezet)

I. BEVEZETÉS

1. A témaválasztás indokai

Közel 20 évvel ezelőtt kerültem kapcsolatba a nemzetközi önkéntességgel, amikor egy dán segélyszervezet¹ keretében 2005 és 2007 között különböző afrikai országokban dolgoztam önkéntesként. Feladataim részben egészségügyi humanitárius, részben gazdaságfejlesztési területre terjedtek ki. A program egy hat hónapos bentlakásos felkészítéssel kezdődött, ahol bepillantást nyertem a nemzetközi önkéntesség ideológiai alapjaiba, humanitárius hátterébe, valamint jelenlegi működési formáiba és gyakorlatába.

A felkészülést követő egyéves önkéntesmunka során a világ különböző részeiből származó² önkéntesekkel dolgoztam együtt, így lehetőségem volt megismerni motivációs hátterüket, beilleszkedési nehézségeiket, illetve az önkéntesség személyiségfejlődésükre és identitásukra gyakorolt hatását. Saját magam és társaim tapasztalatai alapján képet kaptam a fogadó közösségek és egyének társadalmi szokásairól, az önkéntesek felé megnyilvánuló viselkedésükről, valamint a humanitárius fejlesztések fogadtatásáról és eredményéről.

A saját élményű önkéntességet követően több évig egy nemzetközi önkéntességgel foglalkozó civil szervezet³ kommunikációját segítettem, mind a média, mind a potenciális önkéntesek megszólítása és mobilizálása érdekében. Ez idő alatt tapasztalatot szereztem a magyarországi sajátosságokról, a szervezeti – működési keretéről és lehetőségekről, valamint a társadalmi nyilvánosság attitűdjéről és percepcióiról.

Ismereteimet eddig három formában dolgoztam fel. Egyrészt közreműködtem egy kézikönyv összeállításában⁴, amely az önkéntességen gondolkodó magyar fiataloknak kínál segítséget a döntés meghozatalához. Másrészt, nemzetközi önkéntesként eltöltött saját másfél éves tapasztalataimat és élményeimet egy szakmai útikönyvben⁵ írtam le, amely résztvevői szemszögből mutatta be az önkéntesség világát és folyamatát. Harmadrészt, az európaiától eltérő

¹ Humana People to People

² Jellemzően Nyugat- és Kelet-Európából, Dél- és Latin-Amerikából, Kínából, Japánból és Dél-Koreából, valamint több afrikai országból (Botswana, Kamerun, Kenya, Zimbabwe)

³ Magyar Önkéntesküldő Alapítvány

⁴ Mikesy – Molnár – Reicher (2011): Önkéntesen, felelősen - A 20 legfontosabb kérdés a nemzetközi önkéntességről. Magyar Önkéntesküldő Alapítvány saját kiadás

⁵ Molnár Zs. (2013): Önkénteskaland Afrikában. Dekameron Könyvkiadó

környezetben dolgozó magyar önkéntesek interkulturális tapasztalatait és nehézségeit korábbi diplomamunkámban⁶ foglaltam össze.

Mindhárom munka során kiterjedt adatgyűjtést folytattam, jelentős primer és szekunder vizsgálatot végeztem, valamint számos önkéntessel és szakértővel beszéltem. Viszont sehol nem talákoztam olyan kutatással, tanulmánnyal, amely tudományos keretek között, strukturáltan és átfogóan mutatná be a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetét. Jelen kutatásommal ezt a hiányt szeretném pótolni.

2. A dolgozat célja, kutatói megközelítés

A nemzetközi önkéntességet több szinten és dimenzióban szokták értelmezni. Hagyományos vagy funkcionális megközelítése azt a tevékenységet jelenti, amelyet a résztvevők egyéni döntésük alapján, saját idejükben és anyagi ellenszolgáltatás nélkül más emberek vagy rászoruló társadalmak – alapvetően altruista alapú – segítése céljából végeznek (pl. Palmer 2002, Czike – Kuti 2006).

Későmodern felfogásának (pl. Szigeti 2003, Csákvári 2008) azonban már tágabb társadalmi, gazdasági és politikai vetületei és összefüggései vannak (pl. Fényes – Kiss 2011), amelyek különböző multidiszciplináris szerepekben jelennek meg. Társadalmi kategóriaként magában foglalja az önkéntesek motivációs hátterét és identitásuk alakulását (pl. Wuthnow 1991, Hustinx – Lammerty 2003), a fogadó közösségekben bekövetkező változásokat (pl. Talarski 2014, Lough – McBride – Sherraden 2009), valamint a kétoldalú interkulturális vonatkozásokat (pl. Otoo – Amuquandoh 2014, McKivison 2018). Értelmezési keretébe tartoznak még a donor országokban megjelenő kereskedelmi, munkaerőpiaci és diplomáciai (geopolitikai) előnyök és lehetőségek (pl. Wilson 2000, Fodor – Orosz 2015), illetve az önkéntességet keretező társadalmi diskurzusok is (pl. Deacon-Fenton-Walker 1995, Greenberg-Walters 2004). Transznacionális vonatkozásban az önkéntesség fontos közvetítő szerepet tölt be a társadalmi megbékélésben, a kultúrák közötti megértésben és integrációban, valamint az aktív polgárság kialakulásában (pl. Harkin 2008, Wilde et al 2019). Fejlesztését és támogatását ezért a nemzetközi szervezetek (EU, OECD, ENSZ stb.) követendő elvárásként fogalmazzák meg a tagországokkal szemben.

⁶ Molnár Zs. (2016): Magyar önkéntesek kulturális tapasztalatai Afrikában, avagy az interkulturális kommunikáció sajátosságai az európai környezettől eltérő kommunikációs közegben (diplomamunka). PTE BTK, Kommunikáció és Médiatudomány MA képzés

Doktori dolgozatom célja a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetének feldolgozása, a különböző szerepeinek, hatásainak és társadalmi diskurzusainak bemutatása. Áttekintem az önkéntesség teljes folyamatát, megvizsgálom társadalmi ismertségét, valamint a vele kapcsolatos véleményeket, percepciókat. Külön foglalkozom a nemzetközi önkéntességben részt vevő intézményi szereplők (civil küldő szervezetek, vállalati és kormányzati oldal) helyzetével és kapcsolódásaival. Megvizsgálom mediatisációs környezetét és a médiában megjelenő társadalmi diskurzusokat. Végül elemzem az önkéntesek szerepvállalását a motivációtól és elvárásoktól az interkulturális tapasztalataikon keresztül az idegen környezetbe történő adaptációs képességük vizsgálatáig. A kutatás része az önkéntesség recipiens közösségekre, illetve a résztvevő önkéntesek személyére gyakorolt hatásainak bemutatása is.

A dolgozat három egymásra épülő terület vizsgálatára terjed ki: (1) a társadalmi környezetre, amely magában foglalja a társadalmi nyilvánosságot, a potenciális önkénteseket, valamint a civil, gazdasági és állami szervezeteket egyaránt; (2) a nemzetközi önkéntesség hazai mediatisációjára, amelynek nagy szerepe van a társadalmi diskurzusok és narratívák kialakításában; valamint (3) az önkéntesek egyéni szerepvállalására, személyes tapasztalataira és az önkéntesség rájuk gyakorolt hatására.

Alapvetésem, hogy a nemzetközi önkéntesség fontos társadalmi, gazdasági és politikai szerepet tölt be, amely mind mikroszinten (önkéntesek és közreműködő szervezetek számára jelentkező előnyök), mind makroszinten (társadalmi fejlődés) számos előnnyel jár. Ezeket a lehetőségeket azonban hazai gyakorlata nem vagy nem megfelelően használja ki. A kutatás kiindulópontja, hogy a nemzetközi önkéntesség globális súlyánál és jelentőségénél sokkal kisebb mértékben jelenik meg Magyarországon. Noha a belföldi önkéntesség társadalmi elismertsége és alkalmazása egyéni, vállalati és kormányzati oldalról folyamatosan erősödik, ennek pozitív hatása a nemzetközi önkéntesség területén nem mutatkozik meg. Kutatói hipotézisem, hogy a nemzetközi önkéntesség fejlődése megrekedt (és elszakadt a belföldi önkéntességtől), a legfontosabb szereplők sporadikusan és izoláltan működnek, és nem használják ki a közös, összehangolt működésben rejlő előnyöket.

3. A dolgozat keretei

Célom a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetének bemutatása, azonban már az önkéntesség definíciója és felfogása is folyamatosan változik. Jelenkori értelmezése nagy átfedést mutat a nemzetközi mobilitás (pl. Lakatos – L. Rédei – Kapitány 2015) különböző

gyakorlataival, az önkéntesek motivációs háttérébe már elfogadottan beletartozik a szakmai tapasztalatszerzés, a nyelvtanulási vagy akár az önkéntességgel egybekötött nyaralás is. Kutatásom során ezért minden tevékenységet nemzetközi önkéntességnek tekintettem, amelyet az önkéntesek vagy a szervezetek annak értelmeztek és neveztek. Célom tudatosan az volt, hogy a hazai gyakorlatot a maga komplexitásában és sajátosságaiban tárjam fel.

Annak ellenére azonban, hogy elnevezésében önkéntességnek számít, mégsem vettem bele a kutatásomba a külföldi természeti vagy humanitárius katasztrófák (pl. földrengés, árvíz, háborús konfliktusok) esetén induló speciális mentőexpedíciókat, mert esetükben a beavatkozás rövid időtartama (általában néhány nap) és a szükséges szakértelem (mentő, tűzoltó, egészségügyi szakember stb.) miatt a hagyományos önkéntesség legtöbb sajátossága rájuk nem, vagy csak nagyon korlátozottan érvényes.

Több határon túli magyar fejlesztési szervezettel találkoztam, amelyek fejlődő országokban végeztek – gyakran magyarországi önkéntesekkel és finanszírozással – humanitárius munkát, de mivel a hazaitól eltérő szabályozói piacon és szakmai környezetben működnek, ezért nem dolgoztam fel a tapasztalataikat, mert torzította volna a magyar viszonyokra vonatkozó eredményeket.

Szintén lehatárolással éltem a hazánkba érkező menekültekkel foglalkozó önkéntesek esetében, mert tevékenységük hiába multikulturális környezetben és mások hasznára realizálódik, a munkavégzés helye Magyarország, ezért nem számít nemzetközi önkéntességnek.

4. Felépítés és módszertani alapelvek

A dolgozat öt számozott fejezetből áll. A *Bevezetést* (I.) követően a *Nemzetközi önkéntesség háttéré és szerepei* (II.) fejezet képezi azt az elméleti – történeti keretet, amely az empiria értelmezésére szolgál. Először áttekintem a nemzetközi önkéntesség kialakulását és fejlődését mind egyetemes, mind magyarországi vonatkozásban, beleértve a terület jelenlegi helyzetét. Utána bemutatom a nemzetközi önkéntesség meghatározását, definícióit és értelemezési formáit, valamint a fontosabb hazai kutatásokat. Ezekből vezetem le a modernkori önkéntesség társadalmi, gazdasági és politikai szerepeit. Végül összefoglalom a kutatásomhoz szükséges elméleteket (motiváció és identitásalkotás, humanitárius szolidaritás és nemzetközi fejlesztés, illetve interkulturális találkozások), beleértve a humanitárianizmus és a nemzetközi önkéntesség kritikai diskurzusait is.

A *Kutatási terv és módszertan* (III.) fejezetben ismertetem a dolgozat módszertani felépítését, a kutatási célokat és hipotéziseket, amelyek megvalósítására, illetve igazolására kvantitatív (kérdőív) és kvalitatív kutatást (mélyinterjúk és fókuszcsoport), valamint tartalom- és diskurzuselemzést alkalmazok.

A dolgozat empirikus kutatásait tartalmazó *A nemzetközi önkéntesség magyarországi működésének gyakorlati jellemzői* (IV.) fejezet mutatja be az önkéntesség folyamatában részt vevő szereplők ismereteit és véleményét. Először online kérdőíves megkérdezéssel a társadalmi nyilvánosság tagjaitól gyűjtöttem tudásukra, hozzáállásukra és percepcióikra vonatkozó adatokat. Ezt követően egyetemisták körében fókuszcsoportos beszélgetés keretében vizsgáltam meg a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos asszociációikat, ismereteiket és attitűdjüket. A három intézményi közreműködő (önkéntesküldő szervezetek, vállalatok és kormányzati oldal) szerepvállalását, gyakorlatát és véleményét szakmai vezetőkkel és szakértőkkel felvett mélyinterjúkon keresztül elemeztem, amelyeket két vállalati jógyakorlattal és két kormányzati önkéntes program bemutatásával egészítettem ki.

A nemzetközi önkéntesség mediatiszációját döntően diskurzuselemzéssel dolgoztam fel (a tartalmi elemek előfordulását kvantitatív tartalomelemzéssel, a társadalmi szerepek azonosítását kvalitatív diskurzuselemzés segítségével), amely a koronavírus 2020. év elején elkezdődött pandémiás időszakát megelőző öt év teljes médiareprezentációjára terjedt ki. Célom annak feltárása, hogy milyen narratívák és diskurzusok jelentek meg a hazai médiában, és ezek mennyire vannak összhangban a nemzetközi önkéntesség szerepeivel.

Mikroszinten az önkéntesek motivációit, tapasztalatait és az önkéntesség hatását (mind a fogadó környezetre, mind saját fejlődésükre) szintén mélyinterjúkon keresztül vizsgáltam, amely lehetővé tette a megállapítások különböző szempontok szerinti csoportosítását. Először bemutatom önkéntessé válásuk motivációs hátterét, elvárásaikat, az idegen környezetbe történő beilleszkedésükhöz és a hatékony munkavégzéshez szükséges adaptációs stratégiáikat. Azonosítom a kulturális nehézségeket, az idegen társadalmi szokásokat, valamint az önkéntesek által alkalmazott kezelési és alkalmazkodási módszereket. Ezt követően feltárom, hogy saját véleményük alapján milyen hatást, fejlődést tudtak elérni a fogadó közösségekben. Az utolsó kutatási fejezetben a visszatért önkéntesekben bekövetkező változásokkal foglalkozom, azzal, hogy milyen hatása volt az idegen környezetben végzett önkéntességnek a magyar résztvevők készségeire, személyiségfejlődésükre és identitásuk alakulására. Dolgozatomnak ebben a fejezetében részlegesen támaszkodom korábbi diplomamunkámra, amelynek témája („Magyar önkéntesek kulturális tapasztalatai Afrikában, avagy az

interkulturális kommunikáció sajátosságai az európai környezettől eltérő kommunikációs közegben”, 2016) szintén a magyar nemzetközi önkéntesek interkulturális tapasztalataival foglalkozik. A doktori értekezésben felhasználtam néhány önkéntes – különösen hasznosnak gondolt – empíriáit, azonban ezeket forrásként kezeltem és dolgoztam be a mostani anyagba.

Az utolsó *Összegzés* (V.) fejezet tartalmazza az eredmények összefoglaló értékelését, a hipotézisek visszaigazolását, valamint a kutatás tapasztalatainak és összefüggéseinek bemutatását.

5. A kutatás aktualitása és hasznosítása

A magyarországi önkénteskutatások különböző aspektusból vizsgálják a belföldi önkéntességet, részben történeti kontextusban (pl. Zentai 2006), társadalom-statisztikai és motivációs oldalról (pl. Czike – Kuti 2006, Czike – Szabóné 2010, Mészáros – Kostyál – Mester 2011, Perpék 2017), részben aktuálpolitikai⁷ összefüggésben (pl. Feischmidt 2018, 2021, Zakariás 2018). Ezek rámutatnak a belföldi önkéntesség fokozatosan erősödő társadalmi szerepére (pl. krízishelyzetben tapasztalható közösségi összefogás társadalmi normává válása, kötelező iskolai önkéntesség identitásképző szerepe⁸ vagy a vállalati szintű önkéntesség beépülése a CSR gyakorlatba), valamint kormányzati szabályozására⁹.

Kifejezetten a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos tudományos kutatás azonban kevés létezik, a témát jelentős részben egyetemi diplomamunkák és szakdolgozatok formájában kutatták és dolgozták fel (pl. Szigeti 2003, Csákvári 2008). Keveset tudunk mind a nemzetközi önkéntesség társadalmi megítéléséről és elfogadottságáról, mind folyamatáról, hatásairól és az önkéntesek tapasztalatairól. Pedig a nemzetközi önkéntesség tudományos kutatása erősítené a terület ismertségét, reputációját, kimutathatóvá tenné társadalmi, gazdasági és politikai értékeit és előnyeit, valamint tudatosabbá és szélesebb körűvé tenné a különböző szereplők részvételét és együttműködését.

Kutatásom célja ezért egyrészt a nemzetközi önkéntesség hazai gyakorlatának több oldalról történő bemutatása. Másrészt megállapításaim és kutatási eredményeim új információkat és

⁷ Pl. kisebbségvédelmi és migránsokkal kapcsolatos vagy a koronavírus helyzetben előforduló önkéntes segítő tevékenységekkel kapcsolatos szociológiai vizsgálatok

⁸ 2015. január 1.-től került bevezetésre a legalább 50 óra kötelező közösségi szolgálatot minden érettségiző diák számára

⁹ Az EU önkéntességről szóló jelentése pozitív példaként említi Magyarországot, ahol nemcsak az önkéntesség szabályai vannak törvénybe foglalva (Közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi törvény), hanem adómentesnek minősül az önkéntes munkáért fizetett hozzájárulás (Volunteering In The European Union, GHK, 2010), amit a jelenlegi SZJA-törvény (SZJA törvény 7.§ (1) y) is tartalmaz (jogtar.hu, letöltve: 2022.09.11.)

ismereteket nyújthatnak a nemzetközi önkéntesség szereplői számára az önkéntesség lehetőségeiről és előnyeiről. Harmadrészt a kutatás következtetései és javaslatai alkalmazhatóak lehetnek egy gyakorlati módszertan kidolgozásához, amely a résztvevők tudatos és tervszerű felkészítésén keresztül az önkéntesség egész folyamatát hatékonyabbá és eredményesebbé teheti.

II. A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESSEG HÁTTERE ÉS SZEREPEI

1. A nemzetközi önkéntesség kialakulása, jellemzői

1.1. Az önkéntesség történelmi háttere

Az önkéntesség történelmi alapja bajba jutott emberek vagy rászoruló közösségek vallási és társadalmi szokásokon alapuló önzetlen segítése. Kialakulása az európai kultúrkörben a korai kereszténység időszakára vezethető vissza¹⁰, amikor Jézus Krisztus tanítása nyomán megjelent a mások iránti könyörületesség és a felebaráti szeretet, mint a keresztény vallás egyik sarkalatos pillére (Szigeti 2003, Salamon – Papp 2012). Az emberiség egysége, a felebaráti szeretet a Talmud tanai között is hasonló morális kötelességként szerepel, a társadalomban szükségét szenvedők segítése, az egymás iránti felelősség és szolidaritás meghatározó elemei a zsidó felfogásnak. A Kárpát-medencében az első írásos emlékünknél valamilyen intézményesült szociális segítségnyújtási rendszerről például a 11. századi Esztergom zsidó közösségéből való (Háberman 2012: 8). A kötelező *alamizna*, a *zakat* az iszlám vallásban is az egyik legfontosabb – harmadik – kötelező előírás. A szegények és rászorulók támogatása a Koránban Allah parancsaként szerepel minden hívő számára, amelyet a hívek napjainkban leggyakrabban önkéntes alapon és jótékonyági célra fizetnek (Munif 2012).

Európában ez a tisztán altruizmus alapú jócselekedet a középkor során elveszítette önzetlenségét, és kiegészült olyan egyéb motivációkkal, mint bűnbocsánat megszerzése, lelki üdvösség, vagy az egyházi hatalommal való jó kapcsolat¹¹. A természeti népeknél azonban az egyén vagy a közösség érdekében történő közös összefogás hagyománya napjainkig megmaradt (Mikešy – Molnár – Reicher 2011). Ezt testesíti meg többek között a dél-afrikai *ubuntu*¹², a kelet-afrikai *harambee*¹³ vagy a fülöp-szigeteki *bayanihan*¹⁴ szokása, amelyek mind az egymás

¹⁰ A közösség túlélése érdekében végzett önzetlen összefogás és egymás segítése valószínűleg a prehistorikus korokban is létezett, de elsősorban saját törzsi vagy ősközösségi csoporton belül

¹¹ Ami előre vetítette a tiszta segítő szándék mellett a jelenkori önkéntességben is megjelenő szubjektív egyéni érdekeket (Hustinx – Lammertyn 2003)

¹² bantu: emberiség

¹³ szuahéli: összefogás

¹⁴ filippínó: önkéntes szolgáltatás

megsegítésén alapuló önkéntes erőfeszítést jelentik (Gathogo 2008, Aihiochai 2017, Celucien 2018).

A közösségi élet részeként megjelenő jótékony cselekedet gyakorlata Európában már a 11. századtól átalakult, kiteljesedett és elkezdődött az intézményesülése, amely során elvált egymástól a segítő és a segített, a támogató és a rászoruló. A szegények és betegek ápolását, az éhezők ellátását szervezeti keretek között először a különböző – ápoló és kolduló – egyházi rendek¹⁵ vállalták magukra, amelyeknek a száma az elkövetkező évszázadokban jelentősen megnőtt (Krutsay 2018). A szociális gondoskodás azóta is a keresztény egyházak fontos vállalása, azonban a 17. századtól kezdve ebben már az állam is megjelent. Angliában 1601-ben fogadták el a világ első szegénységtörvényét, amely törvényileg szabályozta a nincstelenekekről való gondoskodást (Szigeti 2003, Zentai 2006). Társadalmi fejlettségüktől függően ezt a kötelezettséget Európa más országai is fokozatosan átvették, Magyarországon az 1867-es törvények¹⁶ tartalmazták a szegénység szociális kezelését. Az urbanizáció és iparosodás gyors fejlődésével párhuzamosan azonban a jóléti rendszerek iránti igény új társadalmi szintre lépett. Az egyház és az állam intézményi szerepe mellett a felvilágosodás korától kezdve alakult ki – a hatalom által szabályozott nyilvánossággal szemben – a polgári nyilvánosság, amely megteremtette a feltételét az önkéntes keretek között szerveződő civil társadalom létrejöttének (Habermas 1993, Salamon – Papp 2012). Ettől kezdve a civil szervezetek az egyházak és az állam mellett egyre nagyobb részt vállaltak a rászorultakon való önkéntes segítségnyújtásban, és egyben a társadalmilag fontos szociális ügyek kijelölésében.

Az európai társadalomfejlődés során az állam, az egyházak és a civil nyilvánosság történelmileg kialakult együttműködése jelentette azt az alapot, amelyen a modernkori önkéntesség jelenleg is érvényes működési modellje felépült. Az önkéntes segítség évszázadokig a belső szociális és gazdasági problémák kezelésére és megoldására irányult, nemzetközi formája csak a 20. század megváltozott társadalmi, politikai és gazdasági viszonyai között és következményeként fokozatosan alakult ki.

¹⁵ 1095-ben alakult meg az első betegápoló katolikus rend, a Remete Szt. Antal Ispotályos Rend, azaz az *antoniták*, a leprások gondozására 1142-ben jött létre a Szent Lázár Lovagrend, a betegápolással és gyógyszerek készítésével foglalkozó *jezuaták* 1363-ban alakultak meg, míg a máig fentmaradt talán legismertebb ápoló rendet, a Betegápoló Irgalmasrendet (*irgalmások*) 1572-ben alapították. A szegénység felvállalását célul tűző nagy koldulórendek közé tartozik az Assisi Szent Ferenc által alapított Ferences-rend (*ferencesek*), illetve az 1215-ben létrejött Domonkos-rend (*dominikánus*).

¹⁶ 1867. évi XII. törvénycikk, amely a magyar közegészségügyet is szabályozta (Gazda 2017)

1.2. Az önkéntesség nemzetközi evolúciója

Az I. világháborúban a Nemzetközi Vöröskereszt már alkalmazott önkénteseket külföldi hadszíntereken, és Albert Schweitzer 1913-ban megalapította missziós kórházát a mai Gabon területén. Az első nemzetközi önkéntesküldő szervezetnek azonban a Service Civil International¹⁷-t tekintik. Ennek alapjait a svájci Pierre Cérésolle 1920-ban fektette le, amikor a verduni csatában lerombolt franciaországi Esnes-en-Argonne település helyreállítására nemzetközi önkénteseket hívott (Geudens et al 2013, Lough 2015).

Ez volt a kezdete a szervezett formában történő nemzetközi önkéntességnek, amelynek történelmi kontextusát Európa háborúk utáni stabilizálódása, a gyarmatbirodalmak felbomlása, a globalizáció kialakulása, majd a fejlett országokban kialakuló relatív jólét, szociális biztonság, valamint társadalmi fejlettség jelentette. Ezek miatt a hátrányosabb helyzetben lévő fejlődő országok problémái felértékelődtek, és létrejöttek a nemzetközi fejlesztés és humanitárius segélyezés keretét képező intézményi és támogatási struktúrák, amelyek támogatásában és megvalósításában a nemzetközi önkéntesség jelentős szerepet vállal (Burns et al 2006). Szakmai és szervezeti fejlődését ezért globális szinten elsősorban a nemzetközi segélyezés gyakorlata és társadalmi környezete határozta meg, azonban európai működését és szerepfelfogását az EU belső mobilitási irányelvei is befolyásolták¹⁸. Az 1. táblázat a nemzetközi önkéntesség történetének fontosabb fejlődési szakaszait mutatja be.

1. táblázat: A nemzetközi önkéntesség fejlődésének mérföldkövei

Globális környezet	Nemzetközi önkéntesség	Az önkéntes munka célja és jellemzői
Első világháború	Nemzetközi Vöröskereszt önkéntes ápolói	
1920-1945: első világháborús károk, gazdasági recesszió, politikai bizonytalanság, gyarmatok társadalmi – gazdasági fejlesztése nem prioritás	1920: első nemzetközi önkéntes projekt, Esnes (Franciaország)	Háborús károk helyreállítása
	1920: Service Civil International (SCI) megalakulása	Első nemzetközi önkéntes szervezet
	Önkéntesküldő szervezetek alapításának első hulláma	
1945: ENSZ megalakulása	Európán belüli önkéntes programok: nemzetközi építőtáborok (rövidtávú)	Európa népei közötti béke és kiegyezés ösztönzése Második világháborús károk helyreállítása

¹⁷ Amely a mai napig az egyik legnagyobb (a világ több mint 127 országában jelenlévő) hálózattal rendelkező önkéntesküldő szervezet (www.sci.ngo)

¹⁸ Az EU a nemzetközi önkéntesség egyik legfontosabb céljának az európai országok közötti társadalmi kohézió erősítését tekinti, amelynek része a fiatalok mobilitásának és a szakmai tapasztalatcserének az ösztönzése (Harkin 2008)

Globális környezet	Nemzetközi önkéntesség	Az önkéntes munka célja és jellemzői
1949: Truman meghirdeti a fejlődő országokért való felelősségvállalást	1948: UNESCO létrehozta a nemzetközi önkéntesküldő NGO-k első ernyőszervezetét	Tudásmegosztás, közös fellépés, érdekérvényesítés
1960-as évek: gyarmati rendszer felbomlása	A nemzetközi önkéntesség kiterjeszti működését a fejlődő országokra	Hosszú távú komplex fejlesztési programok megvalósítása
Az NGO-k és civil szervezetek térnyerése a nemzetközi segélyezésben	Önkéntesküldő szervezetek alapításának második hulláma: szinte minden fejlett országban létrejön egy önkéntesküldő szervezet	Divatba jön és popularizálódik a nemzetközi önkéntesség
	1964: FORUM megalakulása az európai önkéntesküldő szervezetek koordinálására	
1970-es évek: globalizáció elterjedése, a közvélemény figyelme a nagy társadalmi ügyek felé fordul	1971: UN Volunteers megalakulása	ENSZ deklarálja az önkéntesség szerepét a fejlesztési projektek megvalósításában
	Megjelenik a dél – dél és dél – észak irányú önkéntesség	
1992: ENSZ alá tartozik a nemzetközi fejlesztés multilaterális koordinálása	UN Volunteers önkénteseinek 70%-a délről származik	Az önkéntesség szerteágazó és komplex ágazattá válik
	Önkéntesküldő szervezetek alapításának harmadik hulláma: a fejlődő országok is létrehozzák önkéntesküldő szervezeteiket	
EU: társadalmi kohézió és integráció erősítése	1996: EVS létrehozása	EU legnépszerűbb nemzetközi önkéntes programja
	Az EU-n belüli nemzetközi önkéntesség <i>nem formális tanulás</i> , célja a munkaerőpiaci készségek fejlesztése	
2000: ENSZ fejlesztési direktívák (MDGs, SDGs)	2001: Önkéntesek Nemzetközi Éve	Nemzeti önkéntes programok a központi fejlesztési célok alapján működnek
	2011: Önkéntesség Európai Éve	
EU aktív és szervezett részvétele a humanitárius katasztrófák koordinált segítésében	2011: EU Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest	EU-n kívüli humanitárius segítséget biztosító önkéntes program
	2014: EU Aid Volunteers megalakulása	
Individualizálódó posztmodern társadalom	Önkéntesség új formái: szakmai gyakorlat, önkéntes turizmus, vállalati CSR-célú önkéntesség	Egyéni motivációk, szereplők saját érdekei

Forrás: saját szerkesztés

Az 1920-as években az önkéntes segítség elsősorban az I. világháborús károk helyreállítása, az azokhoz kapcsolódó gazdasági segélyezés támogatása, valamint az Európa népei közötti megbékélés elősegítése volt. Az első nemzetközi önkéntes programok fizikai munkára épülő romeltakarítást és újjáépítést megvalósító rövidtávú építőtáborok (workcamp) voltak, a két világháború közötti időszak jelentette a nemzetközi önkéntes szervezetek megalakulásának első hullámát¹⁹. Ezek általában önkéntes aktivisták gyakran vallási alapon szerveződő

¹⁹ Pl. a több európai országból származó önkéntesek által létrehozott Youth Action for Peace (1924), a brit International Voluntary Service (1931), a német Freiwilliger Arbeitsdienst (1931), de ide sorolható az alapvetően a békéért küzdő svájci Internationaler Versöhnungsbund (1919) is, amely a mai napig (International Fellowship of Reconciliation, IFOR néven) a világ egyik vezető civil hálózata (Geudens et al 2013)

kezdeményezéseiből álltak, de több közülük a mai napig működő hálózattá nőtte ki magát. A nemzetközi önkéntesség még Európán belülről korlátozódott, a gyarmati országok társadalmi és gazdasági fejlesztése ebben az időben nem volt prioritás²⁰ (Solymári 2019b), az oda irányuló civil önkéntesség jellemzően orvosi vagy egyházi missziók formájában valósult meg – elszórta és alacsony volumenben.

A 2. világháborút követően azonban megváltozott a nemzetközi világkép, a fejlődő országok társadalmi és gazdasági elmaradottsága a globalizáció előszobájában egyre nagyobb problémaként jelent meg. A világbirodalmak fokozatosan fejlett és fejlődő országokból álló világrendszerekké alakultak, amelyekben a félperiféria országai (Wallerstein 2010) saját erejükből már nem voltak képesek a felemelkedésre (Myrdal 1957). Harry Truman 1949-ben meghirdette a fejletlen országok támogatásának szükségességét²¹, egyértelművé vált, hogy a folyamatosan mélyülő fejlődési szakadékon (Udvari 2013) csak nemzetközi összefogással lehet úrrá lenni. Új szakaszába lépett a humanitárius segélyezés, 1945-ben megalakult az ENSZ, a gazdasági támogatás mellett egyre fontosabb célként jelentek meg az emberiességi szempontok, a helyi életkörülmények javítása, valamint a társadalmi integráció és felzárkóztatás (Solymári 2019b). A nemzetközi önkéntesség azonban az 1950-es évekig még továbbra is elsődlegesen az európai háborús károk lokális helyreállítását támogatta. Noha az UNESCO – első transznacionális intézményként – már 1948-ban együttműködést kezdett a nemzetközi önkéntességgel²² (Geudens et al 2013), még közel 10 évnek kellett eltelnie, míg az önkéntesség a nemzetközi fejlesztéspolitika mentén globális szintre lépett.

A fordulópontot a gyarmati rendszer felbomlása jelentette, valamint az a törekvés, hogy a nemzetközi segélyezés lebonyolítását az államok helyett a nem kormányzati szereplők (NGO-k, civil szervezetek) vegyék át (Udvari 2013). Az önkéntesség ettől kezdve egyre inkább a függetlenné váló, de szegény és fejletlen országok iránti társadalmi felelősségvállalás eszköze lett (Lewis 2005, Smith – Laurie 2010). Tevékenységének középpontjába a segítségnyújtás rövidtávú technikai lebonyolítása helyett komplex fejlesztési programok hosszú távú megvalósítása és támogatása került²³, amely az önkéntesek helyi közösségekbe történő fokozott integrálódását is maga után vonta.

²⁰ A fókusz az infrastrukturális beruházásokon volt (ibid.)

²¹ 1949-es elnöki beiktatási beszédében Truman használta először politikai megkülönböztető értelemben a „fejletlen” (underdeveloped) kifejezést, amikor kijelölte támogatásuk irányait (Solymári 2019a)

²² Megalapította a nemzetközi önkéntességet koordináló első ernyőszerkezetet (Coordinating Committee for International Voluntary Service, CCIVS)

²³ Pl. a brit International Voluntary Service 1960-ban az elsők között jelentette be, hogy ettől kezdve tudatosan a fejlődő országok társadalmi problémáinak megoldását támogatja programjaival (www.ivsgb.org)

Az 1960-as években a kormányzati donorok és más segélyszervezetek szakmailag még elleneztek a fiatal és képzetlen önkéntesek nagy létszámú bevonását. Részvételük számos előnye (kulturális érzékenység és közvetítés; az elmaradott, puritán körülmények elfogadása; költséghatékonyság) miatt azonban az évtized végére a nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepük megkerülhetetlenné vált (Lough 2015). Ez megnyitotta az utat az önkéntesség intézményesülése és professzionalizálódása felé. Az ENSZ 1971-ben kifejezetten saját fejlesztési projektjeinek személyi támogatására hozta létre önkéntesküldő szervezetét (UN Volunteers), amellyel deklarálja az önkéntesség nemzetközi segélyezésben betöltött fontosságát. Ezzel párhuzamosan alakultak meg a nagy önkéntesküldő ügynökségek²⁴, de a legtöbb fejlett ország (valamint a Szovjetunió és más akkori szocialista ország) is életre hívták saját szervezeteiket. Ezek már egyre inkább tervszerűen, a globális nemzetközi fejlesztési célok alapján működtek (2. táblázat). Ez volt az önkéntesküldő szervezetek megalakulásának második hulláma.

2. táblázat: Nemzetközi önkéntesküldő szervezetek megalakulása (példák)

Nemzetközi önkéntesküldő szervezetek	Év
Ifjúsági Szervezetek Tanácsa, szovjet	1956
Belga Tengerentúli Önkéntes Szervezet, belga	1957
Tengerentúli Önkéntes Szolgálat (VSO), brit	1958
Békehadtest (Peace Corps), amerikai	1961
Kanadai Tengerentúli Egyetemi Szolgálat (CUSO)	1961
Osztrák Önkéntesküldő Szolgálat, osztrák	1961
Ausztráliai Külföldi Önkéntesek, ausztrál	1962
Külföldi Önkéntes Szolgálat, új-zélandi	1962
Német Fejlesztési Ügynökség (DED), német	1962
Dániai Önkéntes Szervezet (DUU), dán	1963
Francia Önkéntes Szövetség a Haladásért, francia	1963
Nemzetközi Testvériség Művelet, fülöp-szigeteki	1963
Norvég Önkéntes Szolgálat, norvég	1963
Svéd Önkéntes Szolgálat (SVS), svéd	1963
Barátság Brigádok, kelet-német	1964
Svájci Fejlesztési Önkéntesség, svájci	1964
Finn Önkéntes Szervezet	1965
Hollandiai Önkéntesek Szervezete (SNV)	1965
Japán Tengerentúli Önkéntes Együttműködés (JOVC)	1965
Liechtensteini Fejlesztési Szolgálat	1965
Önkéntes Brigádok Nemzeti Tanácsa, bolgár	1965
ENSZ önkéntes programja (UN Volunteers), nemzetközi	1971
Orvosok Határok Nélkül (Médecins Sans Frontières), nemzetközi	1971

²⁴Pl. a brit Voluntary Service Overseas (VSO), az amerikai Békehadtest (Peace Corps), a Német Fejlesztési Ügynökség (DED) vagy az Orvosok Határok Nélkül (Médecins Sans Frontières)

Az 1970-es években a globalizáció elterjedésével párhuzamosan a társadalmi nyilvánosság figyelme egyre jobban a nagy társadalmi ügyek (szegénység, egészségügy, globális nevelés, társadalmi egyenlőség stb.) felé fordult, amely divatba hozta és popularizálta az ezek megoldására szerveződő nemzetközi önkéntességet (Devereux 2008). Ennek következtében 10 év alatt, az 1980-as évek elejére megkétszereződött, és elérte az 55 ezer főt²⁵ a külföldi környezetben önkéntes munkát vállalók száma (Lough 2010, 2015). Tovább folytatódott és dinamikus emelkedett a fejlődő országokba érkező támogatások és segélyek volumene (Udvari 2013, 2019), összetettebb lett a fejlesztési programok tartalma, amelyek kezelése az önkéntesek részéről már jellemzően kölcsönös kulturális megértésen és bevonódáson alapuló közös együttműködést igényelt (Heron 2006, Bröckerhoff – Wadham-Smith 2008). A nemzetközi önkéntesség komplex, szerteágazó tevékenységgé vált (Lough 2015), és kibővült az önkéntesség iránya is. Míg korábban egyértelműen a fejlett országokat megtestesítő *globális északról* mentek *délre* az önkéntesek, addig az ezredforduló környékén már jelentős számú fejlődő országból érkező önkéntes dolgozott a nemzetközi programokban²⁶, abból a célból, hogy a megszerzett ismereteket, tudást és készségeket hazatérésük után otthon fordítsák társadalmi fejlődéssé (Devereux 2008).

Az 1990-es években a kiemelt támogatási célok közé a recipiens országok társadalmpolitikai fejlesztése, valamint – ezzel összefüggésben – szakpolitikai és intézményi reformok (pl. jó kormányzás, az átláthatóság, korrupció visszaszorítása) bevezetése tartozott (Collier – Dollar 2001, Udvari 2019). A nemzetközi segélyezés multilaterális koordinálása 1992-ben közvetlenül az ENSZ felügyelete alá került, ettől kezdve a nemzetközi önkéntesség is – saját sokoldalú és változatos programjain keresztül – elsősorban a globális fejlesztési direktívák alapján működött. Tovább bővült és diverzifikálódott az önkéntesküldés szervezeti háttere (Lough 2015), egymás után alakultak meg a fejlődő és feltörekvő országok önkéntesküldő szervezetei (ez volt az önkéntesküldő szervezetek megalakulásának harmadik hulláma), amely nyitottá és multikulturálisan sokszínűvé tette az önkéntességet. Az 1964-ben az Európa Tanács felügyelete alatt, az önkéntesküldő szervezetek európai ernyőtestületeként alapított International Forum for

²⁵ 1970-ben 23 269 fő, míg 1982-ben már 55 526 fő dolgozott hivatalos, szervezett keretek között nemzetközi önkéntesként (ibid.)

²⁶ Az ENSZ önkéntes programja (UN Volunteers) önkénteseinek 70%-a jelenleg a globális Délről származik (ibid.)

Volunteering in Development (FORUM) ezért 2000-ben kiterjesztette tevékenységét a világ minden részéből származó önkéntesküldő szervezetek felé.

Az Európai Unió viszont a nemzetközi önkéntességet a belső – tagországok közötti – társadalmi kohézió és integráció erősítésére is jó lehetőségnek látta, ezért 1996-ban létrehozta az Európai Önkéntes Szolgálatot (European Voluntary Service, EVS)²⁷, amely az EU legnépszerűbb nemzetközi önkéntes programja²⁸. Míg uniós szinten a nemzetközi önkéntesség elsősorban a fiatalok Európán belüli mobilitását és szakmai tapasztalatszerzését támogatja²⁹, addig a tagországok önkéntes programjai jobban betagozódnak a nemzetközi segélyezési globális fejlesztési céljai mögé.

A 21. században a szervezett keretek között történő nemzetközi önkéntesség irányát koncepcionálisan az ENSZ fejlesztési céljai határozzák meg. A 2000 – 2015 közötti időszakra elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célok (Millenium Development Goals, MDGs) nyolc, míg az ezt követő, 2030-ig tartó Fenntartható Fejlesztési Célok (Sustainable Development Goals, SDGs) már 17 egyetemes célt tűzött ki, amelyeket az ENSZ tagországainak saját nemzetközi fejlesztési és segélyezési politikáik kialakításánál figyelembe kell venni. Ezek képezik a globális segélyezési programok alapját, amelyek lebonyolításában a nemzetközi önkéntesség a korábnál sokkal strukturáltabban és szorosabban vesz részt.

Az elmúlt évtizedekben felerősödött az a fejlesztési törekvés, hogy a nemzetközi segélyezés középpontjába a recipiens országok szükségleteit kell helyezni a donor országok érdekeivel szemben (Solymári 2019b). Ez felértékelte a nemzetközi önkéntesség kultúráközvetítő szerepét. Az önkéntesküldő szervezetek belső evolúciójának eredményeként az előkészítés során nagyobb hangsúlyt kapott az önkéntesek interkulturális felkészítése, a részvételi tervezés és a recipiens közösségekkel való partnerségi kapcsolat kialakítása, amelyek a jelenkori önkéntesség legfontosabb céljai közé tartoznak. A nemzetközi fejlesztés mellett az EU fontosnak tartotta önkéntesek bevonását a humanitárius segélyezés támogatására, ezért 2007-ben döntött az Európai Önkéntes Humanitárius Segélynyújtási Hadtest felállításáról³⁰, majd

²⁷ 2017-től European Solidarity Corps (ESC) néven működik

²⁸ Megalakulását követően évente átlagosan 5 ezer fiatal vett részt benne (Geudens et al 2013)

²⁹ Elsősorban, de nem kizárólag, mert az EVS is rendelkezik Európán kívüli hosszú távú fejlesztési programokkal, és az EU-n belül is léteznek más, kifejezetten a nemzetközi segélyezést támogató önkéntes programok is, pl. az EU Aid Volunteers

³⁰ Ténylegesen 2011-ben indult el azzal a céllal, hogy megvizsgálják, hogy mennyire tudják az önkéntesek a civil segélyszervezetek munkáját kiegészíteni külső országban bekövetkezett természeti vagy ember által okozott katasztrófák esetén

2014-ben létrehozta az EU Aid Volunteers programot³¹, amely fejlődő országokban végez humanitárius tevékenységet.

Az önkéntesség korábban sohasem látott támogatói környezetben működik, a 2001. évet az ENSZ az Önkéntesek Nemzetközi Évének nyilvánította, amelyet 10 évvel később (2011) újabb határozatban erősített meg. Ugyanezt az évfordulót kihangsúlyozva, az Európai Bizottság 2011-ben az Önkéntesség Európai Évét ünnepelte, amelyek jelentősen hozzájárultak a nemzetközi önkéntesség ismertségének és elismertségének erősödéséhez is.

Ezzel párhuzamosan, a 21. századra jellemző késő modern társadalmi környezet viszont fragmentálta a nemzetközi önkéntesség eddig egy irányba tartó fejlődését. Megváltozott az önkéntesek motivációja (Wuthnow 1991, Hustinx – Lammerty 2003), az altruizmus mellett hangsúlyosabbá váltak az egyéni célok, a közreműködők (szervezők, gazdasági szféra, állam) gazdasági és politikai érdekei beépültek a programokba, sőt esetenként a fogadó országok részéről a nemzetközi önkéntességgel való visszaélés³² is tapasztalható volt (Papi-Thornton 2012). Megjelentek a nemzetközi önkéntesség új, hibrid formái, mint például a nyaralással összekötött rövid távú voluntourizmus (Kelemen 2011, Silló 2016)³³, a szakmai tapasztalatszerzésre irányuló vagy a vállalati keretek között megvalósuló CSR-célú önkéntes tevékenység. A nemzetközi önkéntesség kezdeti, néhány hetes építőtáborait az 1970-es évektől felváltották a hosszú távú (gyakran kétéves) programok, amelyek hossza az 1990-es években átlagosan 6 – 12 hónapra csökkent (Lough 2010, 2015). Jelenleg azonban újra divatba jöttek a rövid távú, gyakran szabadság vagy iskolai szünet alatt igénybe vehető lehetőségek. Ezek a változások még több érdeklődő számára elérhetővé tették részvételt, amely az önkéntesek létszámában is megmutatkozott³⁴ (Lough 2012, Yea et al 2018).

A nemzetközi önkéntesség alig több, mint 100 éves történelme ezért mind donor, mind recipiens oldalról jól tükrözte a társadalomfejlődés különböző fázisait.

³¹ Majd 2021-től az ESC neve alatt, annak egyik programjaként működik tovább

³² Sok önkéntes program támogatót árvaházakat Kambodzsában, de kiderült, hogy az ott lévő gyerekek jelentős része nem árva, hanem tudatosan vitték oda őket, hogy odavonzzák a nemzetközi segélyeket / önkéntes turistákat (ibid.)

³³ Az önkéntes turizmus (voluntourism) 2020-ra az egyik legnépszerűbb utazási forma lett (<https://www.volunteeringsolutions.com/blog/voluntourism-will-continue-to-be-a-top-travel-trend/>)

³⁴ A nemzetközi önkéntesek létszáma a 2010-es évekre elérte az évi 1 millió főt (ibid.)

1.3.A nemzetközi önkéntesség magyarországi kialakulása

A nemzetközi önkéntesség szervezett formában az 1990-es évek vége óta működik Magyarországon, noha bizonyos elemei már korábban is léteztek. A rendszerváltás előtt jellemzően csak a Magyar Vöröskereszten belül lehetett civil alapú belföldi önkéntes tevékenységet végezni (Zentai 2006), de ez nagyon korlátozott területekre (pl. beteg- és idősápolás, katasztrófhelyzetek közösségi megoldása) terjedt ki. Nemzetközi tapasztalatszerzésre alapvetően ifjúsági csereprogramokon és nyári táborokon keresztül nyílt lehetőség, amely az AIESEC 1972-es magyarországi megalapítása³⁵ után szakmai programokkal is kiegészült³⁶. Kormányzati szinten minden nemzetközi fejlesztési szerepvállalást és segélyezést elsősorban a szocialista geopolitikai célok határoztak meg, amelyben az önkéntesség nem kapott szerepet. Magyarországon a szocializmus időszakában ezért szervezett formában nem létezett nemzetközi önkéntesség, kialakulására csak a rendszerváltást követően került sor³⁷ (3. táblázat).

3.táblázat: A nemzetközi önkéntesség magyarországi fejlődése

Fontosabb események és jellemzőik		
1949-1989: központosított szocialista működés, a nemzetközi önkéntesség nincs jelen a nyilvánosságban	a nemzetközi segélyezés szocialista geopolitikai érdekek mentén zajlik, amelybe a nemzetközi önkéntességet nem vonták be	
	Magyar Vöröskereszt: szervezett belföldi önkéntesség	belföldi katasztrófaelhárítás, vérvétel, humanitárius segélyezés
	1972: AIESEC magyarországi megalakulása	első nemzetközi tapasztalatszere lehetősége
1990-es évek: nagy karitatív szervezetek megjelenése: saját humanitárius tevékenységükhöz nemzetközi önkéntesek bevonása	1989: Máltai Szeretetszolgálat	
	1991: Ökumenikus Szeretetszolgálat	
	1996: Baptista Szeretetszolgálat	
Első nemzetközi önkéntes programok megjelenése alulról szerveződő civil szervezeteken keresztül		
2001: Önkéntesek Nemzetközi Éve	közös kormányzati és civil szervezeti megjelenés: az önkéntesség először kap szervezett nyilvánosságot	
2002: a nemzetközi humanitárius segélyezés és fejlesztés kormányzati struktúráinak kiépítése	Nemzetközi Fejlesztési Főosztály (Külügyminisztérium)	a humanitárius segélyezési és nemzetközi fejlesztés koordinálása
	a nemzetközi önkéntesség hazai modelljének kidolgozása	kanadai minta alapján a Külügyminisztérium keretében
2003: HAND Szövetség megalakulása	nemzetközi humanitárius és fejlesztési civil szövetség a nemzetközi fejlesztés civil szervezeteinek koordinálására	
2005: önkéntesség első törvényi szabályozása	közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény	korlátozottan már szabályozza a Magyarország területén kívül végzett nemzetközi önkéntességet

³⁵ Először 1972-ben a Budapesti Corvinus Egyetem, majd 1976-ban a Budapesti Gazdasági Egyetem jogelőd intézményeiben (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, illetve Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola) nyitott irodát

³⁶ A nemzetközi önkéntesség az AIESEC keretében hivatalosan csak 2016-ban jelent meg

³⁷ Egyéni szinten már az 1980-as évek második felében lehetőség volt külföldi programokba bekapcsolódni

Nemzetközi önkéntes programok és programhálózatok megjelenése magyar civil szervezeteken keresztül	European Voluntary Service (később: European Solidarity Corps)	pl.: Afrikáért Alapítvány, Artemisszió, Fekete Sereg, Hírös Agóra, Menedékház, ÖDE, Talentum
	Service Civil International	Útilapú Hálózat
	Alliance of European Voluntary Organisations	Egyesek Ifjúsági Egyesület
	CCIVS önkéntes építőtáborok	
2009: a FORUM / IVCO nemzetközi önkéntesküldő szövetség éves konferenciáját Budapesten rendezik, elsőként a régióban		Magyar Önkéntesküldő Alapítvány
2009: magyar orvosi missziók Afrikában	pl. Magyar Afrika Társaság, dr. Fodor Réka (Afréka Alapítvány), dr. Hardi Richárd (Kongói Betegkéért Alapítvány) missziói	
2011: Önkéntesség Európai Éve		
2012-2020: Nemzeti Önkéntes Stratégia	deklarálja a kormányzat és a civil szervezetek közös szerepvállalását	
	megfogalmazott cél az Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest felállításába és működésébe történő magyar bekapcsolódás	
2014: EU Aid Volunteers program		
2015: nemzetpolitikai célú önkéntes programok	Kőrösi Csoma Sándor Program	diaszpóra és szórványmagyarság támogatása önkénteseken keresztül
	Petőfi Sándor Program	
Saját fejlesztési és segélyezési programokat önkéntesekkel megvalósító civil szervezetek megalakulása		a fejlődő országokban megvalósuló magyar civil programok tudatos kormányzati finanszírozása és megvalósítási támogatása
2017: Hungary Helps ügynökség és program	nemzetközi fejlesztés és segélyezés kormányzati stratégiája és koordinálása	
2021: Önkéntesség Magyarországi Éve		közös kormányzati és civil szervezés
2021-2030: Nemzeti Önkéntes Stratégia és Cselekvési Terv		

Forrás: saját szerkesztés

1990 után az újra formálódó társadalmi és politikai struktúrák gyorsan megteremtették a feltételeit az önkéntesség bázisát jelentő civil szféra kialakulásának (Szalainé – Nagy 2002, Nári 2004). Először a nagy karitatív szervezetek (Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat, Baptista Szeretetszolgálat) vontak be önkénteseket saját nemzetközi humanitárius tevékenységük támogatásába, de szintén ebben az időben alakultak meg azok az alulról építkező civil szervezetek (pl. 1993-ban az Útilapú Hálózat és 1997-ben az Egyesek Ifjúsági Egyesület), amelyeken keresztül a nemzetközi önkéntes programok és hálózatok Magyarországon is hamar elérhetővé váltak³⁸. Ezt az időszakot az önkéntesség alacsony társadalmi ismertsége, valamint a rövid távú, döntően Európán belüli önkéntes programok jellemezték, amelyek elsősorban a társadalmi megbékélést és a kulturális sokszínűséget támogatták. A fejlődő országokba irányuló humanitárius önkéntesség narratívája ezekben az években még sem társadalmi, sem politikai szinten nem jelent meg.

³⁸ Az Útilapú Hálózat az 1921-ben alakult Service Civil International (SCI) hazai képviselője, míg az Egyesek Ifjúsági Egyesület az 1948-ban létrehozott Coordinating Committee for International Voluntary Service (CCIVS) és Alliance of European Voluntary Organisations (Alliance) itteni tagja

A változás először 2001-ben következett be, amikor az Önkéntesek Nemzetközi Éve rendezvénysorozaton keresztül az önkéntesség széleskörű és szervezett társadalmi nyilvánosságot kapott (Laki 2019). Ezzel párhuzamosan kormányzati keretek között elkezdődött a nemzetközi fejlesztési és segélyezési tevékenység nyugati típusú felépítése, amely már közreműködő civil szervezetek részvételével is számolt. Az OECD támogatási normáinak (DAC³⁹) megfelelő stratégia és intézményrendszer kiépítését a kanadai kormány fejlesztési ügynöksége⁴⁰ támogatta (Fodor – Orosz 2015), amely a nemzetközi segélyezés keretrendszerében határozta meg a nemzetközi önkéntesség helyét, szerepét és működési mechanizmusát. Ennek megfelelően a magyar Külügyminisztériumon belül 2002 végén megalakult a nemzetközi fejlesztési főosztály (Fodor – Orosz 2015), és 2003-ban megkezdte működését a külföldre irányuló humanitárius és fejlesztési tevékenységet folytató társadalmi szervezeteket koordináló HAND Szövetség⁴¹, amellyel megnyílt a lehetőség a nemzetközi önkéntesség tudatos és összehangolt működése előtt.

2005-ben megszületett az önkéntesség első törvényi szabályozása⁴², amelynek a hatálya már kiterjedt – ha korlátozott mértékben is – a nemzetközi önkéntességre. Számos, ma is működő önkéntesküldő szervezet ezekben az időkben alakult meg (4. táblázat), és Magyarországon is széles körben elérhetővé váltak a nemzetközi programok, amelyek legnagyobb részben uniós (EVS/ESC), német kormányzati (GLEN, DED/GIZ⁴³) vagy saját szervezeti finanszírozásúak (SCI, CCIVS, Alliance) voltak. Kialakultak az önkéntesküldés szakmai és szervezeti keretei, és – ha lassan is, – elindult a nemzetközi önkéntesség ismertségének hazai emelkedése. Részen ennek a folyamatnak az elismeréseképpen 2009-ben Budapesten tartotta – az egész közép-európai régióban első alkalommal – éves konferenciáját a nemzetközi önkéntesküldő szervezeteket tömörítő, és 45. évfordulóját ünneplő International Forum for Volunteering in Development (FORUM). Ugyanebben az évben elindult Kongóba a Magyar Afrika Társaság

³⁹ Development Assistant Committee (DAC), az OECD nemzetközi fejlesztési és segélyezési tevékenységének összehangolását végző bizottság, amelynek jelenleg a világ 30 legfejlettebb országa tagja

⁴⁰ Canadian International Development Agency (CIDA), amely 2013-ban beleolvadt a kanadai külügyminisztérium fejlesztési főosztályába

⁴¹ A HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség jelenlegi tagjai: Afrikáért Alapítvány, Anthropolis Egyesület, Artemisszió Alapítvány, CEEweb Egyesület, Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány, Profilantrop Egyesület, Jane Goodall Intézet, Kultúrafrika Alapítvány, Magyar Afrika Társaság, Magyar Természetvédők Szövetsége, Mahatma Gandhi Közhasznú Egyesület, Védegylet Egyesület, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület

⁴² közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény

⁴³ A GLEN globális neveléssel foglalkozó német fejlesztési program, a GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) német fejlesztési ügynökség – jelenleg egyik program sem aktív Magyarországon. A DED (Deutscher Entwicklungsdienst) német fejlesztési ügynökség, amely 2010 után a GIZ részeként működik

első orvosi önkéntes missziója, amelyet az elkövetkező 10 évben még 18 további misszió követett (Juhász – Loibl – Szeremley 2021).

4.táblázat: Nemzetközi önkéntesküldő szervezetek megalakulása Magyarországon (példák⁴⁴)

Nemzetközi önkéntesküldéssel foglalkozó szervezetek		Év
AIESEC	diákszervezet, önkéntes program: saját	1972
Magyar Máltai Szeretetszolgálat	humanitárius segélyezés önkéntes program: saját, ESC ⁴⁵	1989
Magyar Ökomenikus Segélyszervezet	humanitárius segélyezés önkéntes program: saját	1991
Útilapú Hálózat	SCI ⁴⁶ hálózat magyarországi tagja önkéntes program SCI, ESC, Erasmus+	1993
Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány	humanitárius segélyezés önkéntes program: saját	1996
Tempus Közalapítvány	nemzetközi mobilitás önkéntes program: közvetlenül nem, az ESC és Erasmus+ magyarországi képviseleti irodája	1996
Fekete Sereg Ifjúsági Egyesület	közösségépítés önkéntes program: ESC	1997
Artemisszió Interkulturális Alapítvány	kulturális csere önkéntes program: ESC	1998
Fiatalok a Vidékért Egyesület	közösségépítés önkéntes program: Erasmus+, ESC	1999
Egyesek Ifjúsági Egyesület	CCIVS és Alliance hálózatok magyarországi tagja önkéntes program: építőtáborok, IVS, ESC	2000
Afrikáért Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés, önkéntes program: saját	2002
Anthropolis Egyesület	globális nevelés önkéntes program: Erasmus+	2002
Magyar Önkéntesküldő Alapítvány	önkéntesküldés, önkéntes program: ESC, EU Aid Volunteers, GLEN, GIZ stb.	2003
Taita Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés önkéntes program: saját	2006
Magyar Afrika Társaság	nemzetközi fejlesztés és segélyezés önkéntes program: orvosi missziók	2007
Afrika Másként Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés, önkéntes program: saját	2016
Afréka Alapítvány	orvosi missziók	2017
Közel Afrikához Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés, önkéntes program: saját	2019
Szívemben Született Afrika Egyesület	nemzetközi fejlesztés és segélyezés, önkéntes program: saját	2020
Afrika Sztorik Egyesület	nemzetközi fejlesztés és segélyezés, önkéntes program: saját	2021

⁴⁴ A felsorolás nem teljes, de törekszik arra, hogy a nemzetközi önkéntességben közreműködő fontosabb szervezetekről jó áttekintést nyújtson

⁴⁵ ESC: European Solidarity Corps, az EVS utódprogramja

⁴⁶ SCI: Service Civil International

A 2010-es éveket a korábbinál sokkal aktívabb kormányzati szerepvállalás jellemezte, amely alaposan átformálta a nemzetközi önkéntesség szerkezetét. 2011-ben, az Önkéntesség Európai Évével párhuzamosan elkészült a 2012-2020 időszakra szóló első Nemzeti Önkéntes Stratégia, amely tartalmazta a kormány csatlakozási szándékát az újonnan felállított Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtesthez, amely magyar önkéntesek számára is elérhetővé tette az uniós szintű humanitárius programokat. A részvételi keretet a 2014-ben életre hívott EU Aid Volunteers program jelentette, amelynek akkreditációját – az egész közép-európai régióban elsőként – a Magyar Önkéntesküldő Alapítvány szerezte meg. Szintén stratégiai célnak nyilvánította a kormány a határon túl élő magyarok nemzetközi önkéntesség keretében történő kulturális támogatását, amely a 2015-ben elindult Petőfi Sándor és Körösi Csoma Sándor programok keresztül valósult meg⁴⁷. Központi finanszírozásuk és hatókörük miatt a két program az önkéntesek számát tekintve⁴⁸ hamarosan a magyarországi nemzetközi önkéntesség legnagyobb szereplőjévé⁴⁹ nőtte ki magát.

2017-ben megalakult a szintén kormányzati keretben működő Hungary Helps Program, amely magyar civil szervezetek nemzetközi fejlesztési és humanitárius segélyezési tevékenységét támogatja. Ennek részeként kiemelten kezeli a közreműködő nemzetközi önkénteseket, és a finanszírozásukon túl közreműködik szakmai és interkulturális felkészítésükben is. A program a 2017 és 2020 közötti időszakban több mint 100 projektet támogatott, amellyel jelentősen hozzájárult a nemzetközi segélyezéssel foglalkozó civil szféra megerősödéséhez. A közvetlen kormányzati beavatkozás kibővítette és tovább diverzifikálta a nemzetközi önkéntességet mind szakmai – szervezeti, mind finanszírozási oldalról. A 2010-es évek közepén számos nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó civil szervezet kezdte meg működését, amelyek döntő többsége a szubszaharai afrikai térségben dolgozott. Működésükhöz saját önkénteseket használtak, akik általában rövid távú – néhány hetes – projekteken vettek részt. Ezzel Magyarországon is megjelent a nemzetközi fejlesztést saját civil programokon keresztül támogató önkéntesség.

⁴⁷ A Petőfi Sándor Program a szórványmagyarságot, míg a Körösi Csoma Sándor Program a diaszpórákat támogatja

⁴⁸ Évente összesen több mint 200 önkéntessel dolgoznak, ami az összes magyar nemzetközi önkéntes létszámának közel a fele

⁴⁹ Az önkéntesek (ösztöndíjasok) számára fizetett juttatás formája és mértéke miatt megoszlanak a vélemények, hogy a programok a hagyományos önkéntesség keretébe sorolhatók-e, de mivel a többi elemük (önként vállalt, külföldön, harmadik fél számára végzett tevékenység) beleillik a nemzetközi önkéntesség értelmezésébe, ezért indokoltnak tartottam foglalkozni velük

Összességében, a nemzetközi önkéntesség 30 éves magyarországi története hasonló utat járt be, mint egyetemes evolúciója, párhuzamosan vannak jelen az Európán belüli társadalmi kohéziót erősítő, jellemzően rövid távú, a nagy nemzetközi normák alapján működő hosszú távú, valamint a fejlődő országokba irányuló, saját segélyezési céljukat megvalósító civil programok. Döntően a kötött struktúrájú uniós sztenderdeknek való megfelelés miatt elindult a terület intézményesülése, és a nemzetközi fejlesztés területén megjelent az állami szerepvállalás, valamint a projekt-alapú finanszírozás. A széles körű szervezeti működés biztosítására azonban korlátozott forrás áll rendelkezésre, a szektor egésze továbbra is alulfinanszírozott, az önkéntesküldő szervezetek döntően pályázati forrásból⁵⁰ működnek, míg a legtöbb külföldi országban a nemzetközi önkéntesség finanszírozása kormányzati támogatásból történik⁵¹. Ezek miatt a küldő szervezetek jelentős része folyamatosan erőforráshiánnyal küzd, ami behatárolja mind a szakmai munkájuk kiteljesedését, mind a társadalmi szemléletformáló tevékenységük lehetőségeit.

1.4. A nemzetközi önkéntesség számokban

A különböző nemzetiségű önkéntesek fontosabb társadalmi jellemzői nagy hasonlóságot mutatnak egymással. Belföldi vonatkozásban „*magas presztízsű, magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, sokszor értelmiségiként dolgozó felnőtt, aki általában gyermekes családban él*” (Perpék 2017:116). A nemzetközi önkéntesség viszonylatában a tipikus európai önkéntes 22-26 éves, 70-30 arányban nő és 75 százalékban egyetemet végzett, amerikai társa 28 éves, 60-40 arányban nő és 90 százalékban egyetemi diplomás, míg Magyarországon 25 éves, szintén 70-30 arányban nő és 90-95 százalékban egyetemista vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik⁵² (5. táblázat).

5. táblázat: Nemzetközi önkéntesek fontosabb demográfiai jellemzői

	EU	USA	Magyaro.
Átlagos életkor	22-26 év	28 év	25 év
Nő – férfi arány	70 – 30%	60 – 40%	70 – 30%
Egyetemi végzettség aránya	75%	90%	90 – 95%

⁵⁰ Általában a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (Nemzeti Együttműködési Alap és Civil Támogatások, Városi Civil Alap), valamint a Nemzeti Kulturális Alap pályázatait, illetve néhány uniós forrás vehető igénybe

⁵¹ Forum Basic Measurement Data Survey January-May 2019

⁵² Források: Magyar Önkéntesküldő Alapítvány 2011-es összehasonlító felmérése; „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány (2009), valamint Benjamin Lough amerikai nemzetközi önkéntességet leíró tanulmánya (2012).

Az önkéntesek nemzetiségi háttere viszont az elmúlt évtizedekben heterogénebbé vált, míg kezdetben a donor országokat európai és angolszász dominancia jellemezte (Lough 2015), addig jelenleg egyre nagyobb arányban képviseltetik magukat más földrészek önkéntesei is. A 30 nemzetközi önkéntesküldő szervezetet tömörítő International Forum for Volunteering in Development (FORUM) ernyőszervezet 2019. évi saját kutatása szerint a 16 válaszadó tagszervezet önkénteseinek 49 százaléka különböző fejlődő országból származott, valamint a tagszervezetek közel egyharmada (9 db.) ázsiai és afrikai országot képviselt⁵³.

Nemzetközi szinten fokozatosan emelkedik az önkéntesek száma, egy amerikai kutatás közel 1 millió főre, míg egy ázsiai régióval foglalkozó tanulmány már 1,6 millió főre becsüli az évenként nemzetközi önkéntesként dolgozók létszámát (Lough 2012, Yea at al 2018). Mivel kevés összesített adat áll rendelkezésre (Dánielné 2018: 54), ezért megnéztem 10 meghatározó, de eltérő profillal és sajátosságokkal rendelkező szervezet, valamint egy nemzetközi szakmai szövetség éves önkéntesküldési volumenét (6. táblázat). Az International Voluntary Service 2-3 hetes, rövidtávú építőtáborokat (workcamp) szervez, ami indokolja a magasabb összesített létszámot, hasonlóan a European Solidarity Corps programjaihoz, amelyek egy része szintén rövid távra szól. A FORUM kutatása⁵⁴ viszont 16 – döntően közepes méretű – tagszervezetének adatait tartalmazza, ami szervezetenként és évenként kicsit több mint ezer nemzetközi önkéntest jelent.

6. táblázat: Nemzetközi önkéntesek létszáma

Szervezet	Önkéntesek száma
International Voluntary Service (2016) ⁵⁵	30.000 fő/ év
ESC (European Solidarity Corps) ⁵⁶	21.000 fő/ év
International Forum for Volunteering in Development (FORUM) ernyőszervezet (2018) (saját belső kutatása 16 nemzetközi tagszervezetének válaszai alapján)	18.000 fő/ év
UN Volunteers (2021) ⁵⁷	11.000 fő/ év
US Peace Corps (2019) ⁵⁸	7.500 fő/ év
Voluntary Service Overseas, VSO (2019) ⁵⁹	4.200 fő/ év
AIESEC (2021) ⁶⁰	3.200 fő/ év

⁵³ Forum Basic Measurement Data Survey January-May 2019

⁵⁴ Forum Basic Measurement Data Survey January-May 2019

⁵⁵ <https://sci.ngo/our-work/international-volunteering/international-voluntary-service/>

⁵⁶ ESC annual report 2018-2019

⁵⁷ <https://www.unv.org/Annual-report/Annual-Report-2021>

⁵⁸ US Peace Corps annual report 2020

⁵⁹ VSO annual report 2019-2020

⁶⁰ <https://aiesec.org/global-volunteer>

Médecins Sans Frontières ⁶¹	3.000 fő/ év
SCI (Service Civil International) (2019) ⁶²	2.300 fő/ év
Humana People to People (becslés)	2.000 fő/ év
EU Aid Volunteers (2019) ⁶³	800 fő/ év
Amerikai nemzetközi önkéntesek (2004-2010) (60 ezer háztartás bevonásával készített nagymintás kutatás eredménye) ⁶⁴	800,000 – 1,000,000 fő/ év

Forrás: saját szerkesztés

A magyarországi nemzetközi önkéntesek létszáma évente 500-700 főre tehető, amelynek a legnagyobb részét a két nemzetpolitikai (Petőfi Sándor / Körösi Csoma Sándor) program, a European Solidarity Corps (ESC), valamint az AIESEC jelenti (7. táblázat).

7.táblázat: Magyarországi nemzetközi önkéntesek létszáma⁶⁵ (példák)

Szervezet	Önkéntesek száma
Petőfi Sándor / Körösi Csoma Sándor programok	200 – 250 fő/ év
ESC (European Solidarity Corps)	150 fő/ év
AIESEC	30 – 120 fő/ év
Útilapú Hálózat (SCI képviselője)	100 fő/ év
Egyesek Ifjúsági Egyesület	50 – 60 fő/ év
Magyar Máltai Szeretetszolgálat	20 – 50 fő/ év
Artemisszió Alapítvány	20 – 25 fő/ év
Magyar Önkéntesküldő Alapítvány	10 – 15 fő/ év
Afrikáért Alapítvány	10 – 15 fő/ év
Orvosi missziók	7 – 8 fő/ év

Forrás: saját szerkesztés

A létszámadatok mellett arra is kíváncsi voltam, hogy milyen az önkéntesek földrajzi és szektorális megoszlása, és ez mennyire van összhangban a nemzetközi fejlesztés és humanitárius segélyezés irányjaival és területeivel. A 8. táblázat a hivatalos fejlesztési támogatás⁶⁶ (ODA) felhasználási arányát mutatja földrészek szerint, összehasonlítva a segélytámogatások nagyságát és arányát az adott földrészen dolgozó nemzetközi önkéntesek számának megoszlásával, míg a 9. táblázat a kedvezményezett ágazatok megoszlását, valamint a nemzetközi önkéntes programok szektorális arányát mutatja be.

8.táblázat: Az ODA támogatások megoszlása és az önkéntesek aránya földrészek szerint

⁶¹ <https://www.msf.ie/working-overseas-faqs>

⁶² SCI annual report 2019

⁶³ <https://www.aidvolunteers.org/eu-aid-volunteers/>

⁶⁴ Lough 2012

⁶⁵ Források: a szervezetek saját tájékoztatása alapján. Az ESC esetében a magyarországi képviseletet ellátó Tempus Közalapítvány szolgáltatta az adatot

⁶⁶ Az ODA (Official Development Assistance) az OECD (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) által 1969-ben bevezetett indikátor, amely a nemzetközi segélyezés volumenét méri. A donor országoktól származó befizetés ENSZ által elvárt mértéke a bruttó nemzeti jövedelmük (GNI) 0,7%-a

Földrészek	ODA, nettó (2019)		Önkéntesek (2018)
	(millió, USD)	arány (%)	arány (%)
Afrika	37,844	30%	45%
Ázsia	40,373	32%	27%
Amerika	7,936	6%	13%
Európa	4,518	4%	6%
Óceánia	1,901	2%	3%
Nem meghatározott	34,843	26%	6%
Összes ODA	127,415	100%	100%

Forrás: OECD (2021), FORUM (2018), saját szerkesztés

9.táblázat: A nemzetközi segélyezéssel támogatott szektorok aránya (2019) és az önkéntes programok ágazati megoszlása (2010 – 2018)

Támogatott ágazat	Arány (%)	Önkéntes programok	Arány (%)
Szociális terület	44%	Szociális terület	30-49%
Oktatás		Oktatás	
Egészségügy		Egészségügy	
Civil társadalom fejlesztése		Civil társadalom fejlesztése	
Gazdaságfejlesztés	22%	Gazdaságfejlesztés	20-21%
Termelés			
Egyéb, beleértve a humanitárius programokat	34%	Környezetvédelem	8-12%
		Gyerekprogramok	22%

Forrás: OECD (2019, 2021), FORUM (2018), Lough 2012, saját szerkesztés

Mindkét esetben jól látszódik, hogy a nemzetközi önkéntesség mind a programok tartalmában, mind az önkéntesek létszámában jól követi a humanitárius fejlesztés irányait és súlypontjait, ami alátámasztja az önkéntesség nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepének jelentőségét (pl. Lewis 2005, Burns et al 2006, Devereux 2008).

1.5. Az önkéntes programok csoportosítása

A magyar önkéntesek döntő többsége ugyanazokban a programokban vesz részt, mint külföldi társaik (pl. ESC, EU Aid Volunteers⁶⁷, AIESEC, SCI, CCIVS, Humana), amelyek néhány magyar lehetőséggel egészülnek ki. A Magyarországon elérhető nemzetközi önkéntes programok összefoglaló bemutatását az *1. melléklet* tartalmazza.

⁶⁷ 2021 előtt, mert azt követően az ESC egyik programjaként és neve alatt működik tovább, de megőrizve eredeti szakmai tartalmát

A programok azonban számos jellemzőben eltérnek egymástól, részben a történelmi fejlődésből következően, részben a 21. század individualizálódó társadalmi környezete miatt megváltozott résztvevői elvárásoknak megfelelően. A szakirodalmi hivatkozások (pl. Sherraden et al 2006, Devereux 2008, Fényes – Kiss 2011, Geudens et al 2013) és a szakmai tanulmányok⁶⁸ leggyakrabban az önkéntesség hossza, helye, szakmai tartalma, az önkéntesek életkora és szakmai háttere, valamint a költségviselés formája szerint csoportosítják a nemzetközi programokat (10. táblázat).

10.táblázat: A nemzetközi önkéntes programok csoportosítása

Nemzetközi önkéntesség dimenziói						
Önkéntesség hossza	rövidtávú 0 – 1 hónap		középtávú 1 – 6 hónap		hosszútávú > 6 hónap	
Földrajzi hatókör	Európa fejlett, kulturálisan hasonló		egész világ (fejlődő országok)			
Szakmai tartalom	nemzet-közi fejlesztés segélyezés	ifjúsági csere- program építő- táborok	<i>pro bono</i> szakmai munka- végzés	speciális mentési és humanitárius munkák	önkéntes turizmus	
Életkor	fiatalok (18 – 30)		nincs életkori megkötés (beleértve az aktív nyugdíjasokat is)			
Szakmai követelmények	általános kompetenciák személyes és személyközi készségek, nyelvtudás)		szakmai tudást igénylő programok <i>pro bono</i> szakmai munkavégzés		speciális tudást igénylő programok egészségügyi misszió katasztrófaelhárítás	
Finanszírozás módja	költségmentes általában az EU programok		hibrid általában útiköltség a célállomásig, regisztrációs díj		térítéses pl. önkéntes turizmus	

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntes *munkavégzés* hossza tág határok között mozog, néhány héttől több évig terjedhet. Míg korábban a kifejezetten hosszú, két vagy hároméves programokat tartották hatékonyak, elsősorban a szükséges interkulturális alkalmazkodás miatt, addig jelenleg a legtöbb program rövidebb ideig tart. Az önkéntesség időtartamának hossza szerint beszélhetünk rövid távú, középtávú és hosszú távú programokról. A rövidtávú az egy hónapig terjedő önkéntességet jelenti, ide tartoznak az építőtábor jellegű, döntően más fejlett, Európán belüli országban megvalósuló programok, az önkéntes turizmus legtöbb formája, a katasztrófaelhárítással kapcsolatos mentő programok vagy az orvosi-egészségügyi missziók. Középtávú programokhoz leggyakrabban az 1 és 6 hónap közötti önkéntesség tartozik, míg hosszútávúhoz

⁶⁸ Pl. A fiatal önkéntesek mobilitása Európában, 2009

a félévnél hosszabb részvétel⁶⁹. Kifejezett szakképesítést igénylő projektek esetében előfordul ennél is hosszabb önkéntes munkavégzés.

Az önkéntesség helye alapján megkülönböztetünk Európán (vagy más fejlett országon) belüli önkéntességet vagy földrajzi korlátozás nélkül, a világ tágabb részére, azaz a fejlődő országokra is kiterjedő önkéntességet. Európán belül általában a nemzetek közötti ismerkedés, ifjúsági tapasztalatszerzés vagy kulturális kohézió a cél oktatási, nevelési, illetve szociális jellegű munkavégzésen keresztül. Az eltérő kulturális környezetben megvalósuló önkéntesség célja elsősorban a nemzetközi fejlesztés és humanitárius segélyezés.

Szakmai tartalom szerint beszélhetünk döntően az ENSZ fenntartható fejlesztési céljaiban meghatározott társadalom- és gazdaságfejlesztési programokról, ez az Európán kívüli önkéntesség leggyakoribb célja. Másik kategóriába tartozik az ifjúsági cseremunka, az építőtábor jellegű munkavégzés, ahol a cél nem elsősorban a recipiens közösségek egyoldalú fejlesztése, hanem a közös fejlődés. Ide tartozik még a saját szakmai hivatásunkon belül külföldön *pro bono* keretekben végzett önkéntesség, a speciális mentési munkák, valamint az önkéntes turizmus is. A programok egy része kifejezetten fiataloknak szól, *életkor szerint* lehet 18 – 30 év közötti megkötés, de számos esetben az önkéntesség mindenki számára elérhető, sőt vannak kifejezetten idősebb, aktív nyugdíjasok számára kialakított programok is.

A programok tartalma határozza meg a *szükséges szaktudást* és kompetenciákat, a legtöbb program esetében azonban nem követelmény semmilyen szakképesítés, az önkéntesség alapja a résztvevők hozzáállása, aktivitása és segítő szándéka. Ebben az esetben a nyelvtudás az egyetlen feltétel. Vannak azonban meghatározott szakmai tudást igénylő önkéntességek, az egészségügyi, mentési missziók esetében ez egyértelmű, de ide tartozik a *pro bono* végzett szakmai önkéntesség, ami saját hivatásunk külföldi országban önkéntes formában történő gyakorlását jelenti.

Finanszírozás oldaláról a programok egyik része minden költséget központilag fedez, ez leginkább az uniós programokra jellemző, másik – szintén gyakori – esetben a résztvevőknek a célországig történő útiköltséget kell saját maguknak fedezniük (és esetenként regisztrációs díjat), a többi kiadás már nem őket terheli. Mindkét esetben az önkéntes munkavégzés során szállást, ellátást, biztosítást, valamint a mindennapi kiadásokat fedező költségtérítést kapnak. Leggyakrabban az önkéntes turizmusra jellemző, hogy a költségviselés teljes egészében az

⁶⁹ Egyes szervezetek saját programjaik esetében ettől eltérő besorolást is alkalmazhatnak, az AIESEC például a 3 hónapnál rövidebb programjait rövidtávú önkéntességnek nevezi (<https://aiesec.hu/global-volunteer/>)

önkénteseket terheli, ezeknek a programoknak a részvételi díja általában kifejezetten magas. Ezeken kívül léteznek kevert megoldások, például amikor a program önköltséges, de a megvalósító szervezet lehetőséget kínál a résztvevő önkénteseknek saját költségeik „ledolgozására”.

2. A téma kutatási környezete

A modernkori önkéntesség több mint 100 éves múltra tekint vissza, tudományos keretezése azonban csak a 20. század utolsó évtizedeiben kezdődött. Eszmetörténeti háttere a szolidaritás irodalmáig nyúlik vissza (Bartal 2019, Feischmidt 2021), azonban diszciplináris besorolása több tudományág metszéspontjában helyezkedik el. Legfontosabb elméleti bázisait a motivációs vizsgálatokon alapuló szociálpszichológia, a társadalmi összefüggéseket feltáró szociológia, valamint – nemzetközi vonatkozásban – az interkulturális kapcsolódásokat vizsgáló antropológia jelentik. Az önkéntesség tudományterületi meghatározása viszont a mai napig nem egységes (Hustinx et al 2010), szakmai osztályozását nehezíti, hogy – noha jelentősége mind társadalmi, mind gazdasági vonatkozásban folyamatosan nő – még mindig sokkal több empirikus, mint elméleti kutatás kapcsolódik hozzá (Perpék 2011: 16). Ebből is következően az önkéntesség nem rendelkezik nemzetközileg elfogadott egységes definícióval (pl. Bartal – Saródy 2010, Hustinx et al 2010, Dánielné 2018, Laki 2019), ugyanakkor a meghatározásához szükséges fontosabb kritériumokat szakmai konszenzus övezi (Dingle 2001, Czike – Kuti 2006, Devereux 2008). Értelmezése leggyakrabban a hozzá kapcsolódó fogalmakon, célokon és társadalmi elvárásokon keresztül részben leíró, részben normatív módon (Perpék 2020) történik.

2.1. Az önkéntesség meghatározása

Az első tudományos meghatározások az önkéntességet funkcióin keresztül definiálták (Perpék 2011). Közéjük tartozott Czakó Ágnes és kutatótársai 1993-as megfogalmazása⁷⁰, amely szerint „*Önkéntes munkának ... a rokonsági és baráti körbe nem tartozó személyeknek és szervezeteknek nyújtott ingyenes segítséget tekintettük*” (Czakó et al 1995: 7). Több kutató (pl. Bartal 2019) ezt tekinti az első magyarországi definíciónak, nemzetközi szinten azonban

⁷⁰ A lakossági adományokkal és az önkéntes munkával kapcsolatos 1993-as társadalmi kutatáshoz szükséges fogalomértelmezés részeként (Czakó et al 1995: 7)

megelőzte az Európa Tanács 1985-ös ajánlása⁷¹, ahol az önkéntesség *“olyan egyének érdekmentes magatartása, akik önként végeznek társadalmi tevékenységet”* (Fernandez i Barrera 1997). Mindkét definíció az önkéntesek munkáján, magatartásán keresztül a környezetük hasznára történő tevékenységként értelmezi az önkéntességet. Az Európai Unió az 1997-es Amszterdami szerződés 56/38. nyilatkozatában⁷² az önkéntesség célját (*„információk és tapasztalatok cseréje”*), valamint az elérendő résztvevői kört (*„a fiatalok és idősök önkéntességben való részvétele”*) helyezi a középpontba.

Az ENSZ az Önkéntesek Nemzetközi Éve (2001) alkalmából részletesen kidolgozta az önkéntesség legfontosabb normatív feltételrendszerét, amelyek közé 1) a *szabad akaratból, kényszer nélkül*, 2) *nem anyagi haszonszerzés céljából*, valamint 3) *harmadik személy vagy közösség javára* történő segítségnyújtás kritériuma tartozik (Czike – Szabóné 2010, Perpék 2011, Bartal 2019). Ez az önkéntesség legtágabb értelmezési kerete, amely ettől kezdve definíciós minimumként és egyben viszonyítási alapként működött mind a szakirodalmi, mind a szervezeti, illetve politikai intézményi fogalomértelmezések során. Több hazai és nemzetközi kutató (pl. Palmer 2002, Dekker – Halman 2003, Czike - Kuti 2006, Devereux 2008, Mészáros – Kostyál – Mester 2011) mellett ezt a meghatározást vette át a magyar törvényhozási és szakpolitikai környezet is. A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló – máig hatályos – 2005. évi LXXXVIII. törvény⁷³ szerint *„az Országgyűlés elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységet kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét”*, míg a Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) fogalom meghatározása alapján az önkéntesség *„...olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva”* (Bartal 2021).

2.2.Értelmezési keretek és narratívák

Az önkéntes tevékenység folyamatos bővülése és – ezzel összefüggésben – társadalmi percepciójának változása ugyanakkor új értelmezési szintek bevonását is szükségessé tette. Az

⁷¹ Európa Tanács R (85) 9. számú ajánlása, amelyet a Miniszteri Bizottság 1985. június 21-én, az illetékes miniszter-helyettesek 387. találkozásán fogadott el (Fernandez i Barrera 1997)

⁷² Resolution adopted by the General Assembly. 56/38. Recommendations on support for volunteering, United Nations, 10 January 2002.

⁷³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv> (letöltve: 2022.09.18.)

önkéntesség tartalma egyre komplexebbé vált, ami megnehezítette egy univerzális definíció használatát (pl. Handy et al 2010, Fényes – Kiss 2011), és inkább egy multidimenzionális megközelítést (Hustinx et al 2010: 2) igényelt. Az önkéntesség fogalmának értelmezési kerete (11.táblázat) ezért jelenleg – a kutatói perspektíva, illetve a szereplők érintettsége alapján – leggyakrabban a résztvevők motivációjára, a javadalmazási formáira, a haszonélvezet irányára, a részvételi lehetőség diverzitására, módjára, az önkéntesség típusára, céljára, fajtájára, illetve helyszínére terjed ki.

11.táblázat: Az önkéntesség értelmezési tartományai

Kategóriák	Típusok	Jellemzők
Motiváció	belső, értékorientált	segítségnyújtás, altruizmus
	külső okok miatt	családi vagy társadalmi nyomás
	kikényszerített	pl. kötelező önkéntesség
Javadalmazás	nincs	minden költséget az önkéntes fedez
	költségtérítés	általában útiköltség, szállás, étkezés, biztosítás
	jelképes fizetség	változó összegű, esetenként meghaladhatja a helyi fizetéseket
Haszonélvező	önkéntes saját maga	személyes fejlődés, nem formális tanulás
	saját környezet	szervezet, társadalom, társadalmi tőke
	harmadik fél	recipiens személyek, közösségek, fogadó társadalom
Célok	önfejlődés	készségfejlődés, tapasztalat, CV építés
	segítés	szolidaritás
Formája	hagyományos önkéntesség	önzetlen segítő célú
	új típusú önkéntesség	pl. szakmai gyakorlat
	közösségi szolgálat	pl. kötelező katonaság helyett
Szervezés	formális	közvetett, szervezeti formában
	kollektív	a cél érdekében formálódó kollektíva keretében
	nem formális	egyéni, közvetlen formában
Tevékenység	szolgáltatás	kötött, szabályozott
	tevékenység	kötetlen formában valósul meg
Diverzitás	nyitott mindenki előtt	ált. nyelvtudás a feltétel
	szakmai feltételhez kötött	pl. szakképesítéshez kötött
	zárt	pl. vállalati keretek között
Helyszín	belföld	saját lakóhely szerinti országban
	Európa	fejlett országokon belül
	nemzetközi	fejlődő országok

Forrás: saját szerkesztés

Noha a *szabad akarat* az önkéntesség egyik alapvetése, és minden definíció ezzel kezdődik, ez nem minden önkéntes tevékenységre igaz. A tisztán belső motiváció mellett gyakran megjelenik a környezeti elvárás vagy társadalmi kötelezettség érzése (Dingle et al 2001),

azonban a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) állásfoglalása szerint ez önmagában nem sérti a szabad akarat gyakorlatát (ILO 2011: 14). Ezzel ellentétes viszont a társadalmi szervezetek keretében végzett „kikényszerített” önkéntesség, amennyiben az elsősorban a szervezeti célok érdekében történik (Zentai 2006). Szintén nem lehet hagyományos értelemben vett önkéntességnek nevezni a munkahelyi keretek között meghirdetett önkéntes programokat, ha vélt vagy valós munkáltatói elvárás kapcsolódik hozzá, ahogy „*nem sorolható ide a régi 'társadalmi munka', vagy bármilyen kötelező jellegű közösségi munka*”⁷⁴ (Fényes – Kiss 2011: 361), illetve szakmai gyakorlat sem (Bartal 2019). Néhány ország esetében ugyan a kötelező katonai szolgálat kiváltható – belföldi vagy nemzetközi – önkéntességgel, de a részvétel ebben az esetben sem tartozik az önkéntesség fogalomkörébe⁷⁵ (Dingle et al 2001). Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság önkéntességgel kapcsolatos állásfoglalása azért tartja kiemelten fontosnak a szabad akaraton alapuló döntést, mert „*ez biztosítja az önkéntesek tevékenységük iránti elkötelezettségét és azonosulásukat munkájukkal*” (2006: 48).

Az önkéntességgel kapcsolatos kutatások másik központi témája a *nem anyagi haszonszerzés* értelmezése és kontextualizálása. Az eredeti ENSZ-meghatározás mellett a legtöbb definíció szintén úgy fogalmaz, hogy az önkéntesek részére a kiadások megtérítése megengedett, sőt jelképes fizetés is adható (pl. Perpék 2011, McLachlan 2018). Ennek mértéke ugyanakkor vitatott, több kutató úgy látja, hogy nem lehet önkéntességnek nevezni azt a tevékenységet, amelyhez bármilyen anyagi ellentételezés tartozik (pl. Wilson 2000), sőt, az is kizáró ok, ha az önkéntesség kapcsolatban áll a résztvevő fizetett munkájával (Dekker – Halman 2003). Mások megengedőbbek, és mindenkit önkéntesnek tekintenek, aki otthoni jövedelménél, illetve a piaci viszonyoknál alacsonyabb összegű juttatásban részesül (Dingle 2001, Palmer 2002). Femida Handy és szerzőtársai „nettó-kiadás” elméletükben viszont azt mutatták ki, hogy minél magasabbak a költségek (a juttatásokkal szemben), annál inkább tekinthető önkéntesnek a résztvevő (Handy et al 2010). Az ENSZ önkéntesküldő szervezete⁷⁶ azt az értelmezést fogadta el, hogy önkéntességnek tekint minden cselekedetet, ahol „*az anyagi juttatás nem az elsődleges motivációs faktor*”. Noha nem anyagi vonatkozású, de mind az ellentételezést, mind a motivációt tekintve vitatott a percepciója a viszonyossági alapon működő önkéntes tevékenységnek, amely lényege, hogy az egyén akkor nyújt segítséget, ha ezért később –

⁷⁴ Magyarországon ide tartozik az érettségit megelőző 50 órás kötelező közösségi szolgálat

⁷⁵ Német és olasz fiataloknak lehetőségük volt polgári szolgálat keretében nemzetközi önkéntesség keretében (pl. EVS) kiváltani a kötelező katonai szolgálatot, de ez az EU terminológiájában sem számított önkéntességnek („A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009)

⁷⁶ United Nations Volunteers (UNV) programme (2021). 2022 State of the World's Volunteerism Report.

közvetlenül vagy közvetve – viszonzást vár (Wuthnow 1995, Devereux 2008, Fényes – Kiss 2011, Einolf et al 2017).

Az önkéntesség többszintű célrendszerén belül újabb fontos feltétel, hogy *harmadik személy vagy fél hasznára* irányuljon (Wilson 2000, Penner 2002), amely kizárja a fogalom értelmezési keretéből a családi vagy szűk baráti körben nyújtott segítséget, valamint az olyan öncélú és önérdékű időtöltést, mint például a saját szórakoztatásunkra végzett szabadidős tevékenység (Dingle et al 2001, Fényes – Kiss 2011). Szintén ez különbözteti meg az önkéntességet a munkavégzéstől, illetve a gyakornoki státusztól (Czike – Kuti 2006). A haszonélvezőket viszont a legtöbb definíció tágan értelmezi, amely kiterjedhet személyekre, rászoruló közösségekre vagy csoportokra, de az önkéntesség irányulhat társadalmi ügyekre, politikai részvételre vagy a közjóra egyaránt (Czike – Szabóné 2010, Paine et al 2010, Perpék 2011). Ahogy Alan Dingle és szerzőtársai megfogalmazták (2001: 9), a kedvezményezettek közé „*olyan elvont fogalmak is beletartoznak, mint a társadalom vagy a környezet*”, míg nemzetközi szinten ez magában foglalja a fejlődő országokért való felelősségvállalást vagy a fenntartható fejlődés elérését is (Lewis 2005, McLachlan 2018). Szélesebb kontextusba helyezve jelenik meg az önkéntesség közvetett társadalmi hasznossága, amely „*felfogható az emberiséggel való törődés egyik formájaként, valamint az olyan társadalom létrejöttéért végzett tevékenységként, amely valamennyi ember jólétéről gondoskodik*” (Fernandez i Barrera 1997). Ez az értelmezés olyan proszociális tevékenységként definiálja az önkéntességet, amelyik – az EU önkéntesfelfogásának egyik tradicionális pilléréként – egyaránt erősíti a szolidaritást, a társadalmi bevonódást és a társadalmi tőkét (Harkin 2008, Perpék 2011, Einolf et al 2017).

A fogalomértelmezések egyik legkevésbé vitatott része az önkéntes tevékenység pozitív hatása az önkéntesek identitásának és készségfejlődésének alakulására (Wuthnow 1995, Hustinx – Lammerty 2003, Bartal – Saródy 2010), amely a legtöbb definícióban a társadalmi hasznossággal egyenrangú elemként jelenik meg. Czike Klára és Kuti Éva megfogalmazásában „*a tevékenység más személyek, csoportok, rétegek vagy a társadalom egészének hasznára irányul, bár köztudott, hogy az önkéntesség jelentős haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is*” (2006: 24). Ennek aktualitása folyamatosan nő, az egyéni érdekek előtérbe helyezése az új típusú önkéntesség keretében valósul meg, ahol az elsődleges cél a szaktudás vagy szakmai gyakorlat megszerzése (Fényes – Kiss 2011, Váradí 2021), ellentétben az alapvetően altruista motivációjú *hagyományos önkéntességgel*. Az uniós szervezetek és intézmények mellett ezért

egyre több szakirodalom (Dánielné 2018: 84) is az andragógia keretrendszerén belül a nem formális tanulás egyik típusaként határozza meg az önkéntességet⁷⁷ (Volonteur Europe 2018).

A tudományos feldolgozások megkülönböztetik a *formális és az informális, azaz a szervezeti keretek között megvalósuló*, illetve az individuális alapon létrejövő önkéntességet (McBride et al 2003, Bartal 2019), amelyekre néhány uniós intézmény⁷⁸, valamint több angolszász szakirodalom is az *önkéntes szolgáltatás (service)*, illetve *tevékenység (activity)* elnevezéseket használja. Az önkéntes szolgáltatás strukturált és formalizált, időtartama adott, a célok, feladatok és az elvárások meghatározása ismert, és valamilyen szervezeti formában valósul meg, míg az önkéntes *tevékenység* mentes a kötöttségektől, az önkéntesek egyéni céljaik és döntéseik alapján saját kezdeményezésükre és kivitelezésükben vesznek részt benne⁷⁹. Több szervezet⁸⁰ saját fogalomértelmezésnél csak a formális változatot veszi alapul (Penner 2002), és a kormányzati intézmények is elsősorban – a kutatókkal ellentétben – ezt tudják kezelni (Bartal 2019). Ez viszont a szakmai kutatásoknál és vizsgálatoknál „*jelentős eltérést eredményezhet, ugyanis a formális – szervezeteknek végzett – önkéntes tevékenységnél nagyobb arányban végeznek az emberek informális – szervezeteken kívüli – önkéntes tevékenységeket*” (Czike – Szabóné 2010: 8). A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet ezért kifejezetten javasolja, hogy az önkéntesség definíciója mindkét kategóriát foglalja magába, mert „*az informális önkéntesség is legalább annyira fontos, mint a formális, hiszen számos országban alacsony azoknak a civil szervezeteknek a száma, amelyeken keresztül önkénteskedni lehetne*” (ILO 2011: 15), ugyanakkor a jelentősen eltérő szervezési és részvételi sajátosságok miatt⁸¹ a szakmai adatgyűjtéseknél szintén szükségesnek tartja az önkéntesség formák szerinti megkülönböztetését. Az önkéntesek oldaláról fontos szempont, hogy az önkéntes státuszhoz kapcsolódó jogvédelem csak a formális önkéntességben résztvevőket illeti meg (Bartal – Saródy 2010). A legtöbb meghatározó szervezet⁸² viszont saját definíciója során mindkét kategóriát nevesítve használja.

⁷⁷ Analysis of the replies of the Member States of the European Union and the acceding countries to the Commission questionnaire on voluntary activities of young people. Commission Staff Working Paper Brussels 14 Mai 2004. SEC(2004) 628 [http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec\(2004\)628_en.pdf](http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec(2004)628_en.pdf)

⁷⁸ Pl. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

⁷⁹ Ezt az osztályozást a kifejezetten önkéntes kutatásokra szakosodott brit Institute for Volunteering Research egy harmadik kategóriával, a kollektív önkéntességgel egészíti ki, amely egy nemhivatalos, elsősorban az adott feladat elvégzésére ideiglenesen összeálló csoport keretében történő önkéntességet jelent (Paine 2010)

⁸⁰ Pl. az Önkéntes Kezdeményezések Nemzetközi Szövetsége (IAVE)

⁸¹ Pl. kötött időtartam, kontrollált végrehajtás, mérhető ráfordított idő stb.

⁸² Beleértve az ENSZ és az EU legtöbb intézményét és szervezetét

2.3.A nemzetközi önkéntesség fogalmi kontextusai

A nemzetközi önkéntesség az önkéntesség általános fogalomrendszerén belül helyezkedik el, definíciós bázisa ugyanazokból a legfontosabb jellemzőkből (szabad akaratból, nem anyagi haszonszerzés céljából, harmadik fél javára történő tevékenység) épül fel. A legtöbb – hazai és külföldi – meghatározás ennek megfelelően elsősorban eltérő földrajzi helyszínüket emeli ki, ahogy egy uniós tanulmány⁸³ is megállapítja, „a külföldi önkéntes munka javadalmazás nélküli, az egyén szabad akaratából valamely fogadó szervezetnél, a tartózkodási hely szerinti országon kívül, harmadik fél javára végzett munkát jelenti”. A magyarországi önkéntességet szabályozó törvény⁸⁴ szintén hasonló szellemben határozza meg a nemzetközi vonatkozást (Czike – Szabóné 2010), amikor kimondja, hogy „a törvény hatálya ... a Magyar Köztársaság területén kívül (a továbbiakban: külföld) végzett közérdekű önkéntes tevékenységre terjed ki”.

Margaret Sherraden és szerzőtársai szerint (2006: 165) ugyanakkor a nemzetközi önkéntességnek két alapvető iránya létezik, az egyik a nemzetközi megértést kívánja elősegíteni, míg a másik a humanitárius fejlesztést és segélyezést támogatja. Ebből a kettősségből vezethetők le azok az értelmezési narratívák, amelyek tovább árnyalják és pontosítják a nemzetközi önkéntesség meghatározását. Első esetben általában tág, globális kontextusban szokták meghatározni az önkéntességet – jellemzően a nemzetek közötti megismerés, a társadalmi kohézió és a kulturális integráció erősítésére vonatkozóan –, azonban kerülve a tételes definiálást, ahogy Josephine Elaine Talarski (2014: 12) megfogalmazásában is szerepel, a nemzetközi önkéntesség „lehetőséget nyújt a kultúrák közötti megértés, a globális polgárság és béke elősegítésére”. Ezt a megközelítést az uniós szervezetek is gyakran alkalmazzák, amikor a leíró definíció helyett inkább a jelentőségére koncentrálnak, és „az önkéntesség jelentőségét egy kontinuumon rajzolják fel, ami a személyes fejlődéstől a civil társadalmon fejlesztésén keresztül végül is a demokrácia erősítésében mutatkozik meg” (Bartal – Saródy 2010: 26). Az Európai Parlament részére készült jelentésben Marian Harkin egyenesen úgy fogalmazott, hogy „az önkéntesség gyakran a társadalmi tőke építésében játszik szerepet, különösen a gazdaságilag elmaradottabb régiókban” (Harkin 2008: 11), ahol társadalmi tőke alatt a különböző országok és társadalmak között kialakuló bizalmat, együttműködést, valamint közös értékek és normák mentén történő közös elköteleződést értette. Ebben az értelmezési keretben a nemzetközi önkéntesség haszna nem elsősorban egy harmadik

⁸³ „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

⁸⁴ A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény

fél segítségére irányul, hanem a közös, össztársadalmi értékek elérését célozza meg, amelyből az önkéntesek, a donor országok és a recipiens közösségek együtt részesülnek.

A humanitárius fejlesztéshez kapcsolódó definíciók azonban egy másik fogalmi tartományt jelentenek, ahol nem a nagy társadalmi narratívák, hanem a sokkal kézzelfoghatóbb, konkrét fejlesztési célok és tevékenységek mentén határozzák meg az önkéntességet. Brian H. Smith megfogalmazásában *„válságok alatt az emberek szenvedésének a csökkentésén dolgozik, illetve a fejlődő országokban élő szegényeket támogatja abban, hogy saját életüket jobbra tudják tenni”* (Smith 1990, idézi David Lewis 2005: 19). Más definíciók a tudás és képességek fejlődő közösségek részére történő átadását, vagy az interkulturális kapcsolatokat erősítését emelik ki (Devereux 2008, Jackson – Adarlo 2014) míg a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség (CIDA 2005) meghatározásában *„a nemzetközi önkéntesek a fejlődő országokban élő emberek és a közösségek életének javítását támogatják azáltal, hogy együttműködnek és egyben fejlesztik is a globális dél társadalmi és gazdasági szervezeteit”*.

A globalizáció több narratívában is megjelenik, David Lewis megfogalmazásában (2005: 15) *„az önkéntesség humanizálja a globalizációt”*, Michael Sherraden szerint (2001) a nemzetközi önkéntesség globális szinten járul hozzá egy közösség életéhez, míg Liz Jackson és Genejane Adarlo (2014) egy kapcsolódó új funkciót, a puha diplomácia (soft power) fogalmát is behozta saját definíciójába: *„a nemzetközi önkéntesség a globalizáció kontextusában kialakult komplex terület, amelyre a fizetés nélküli nemzetközi munkavégzés, a társadalmi aktivizmus és altruizmus, valamint egy posztkoloniális új soft power jellemző”*.

Justin Davis Smith és társai szerint (2005) a nemzetközi önkéntesség két további területen, a hozzáférhetőség (nyílt, mindenki számára egyaránt elérhető), valamint a hasznossága (ki nyeri a legtöbbet) vonatkozásában különbözik az általános értelemben vett önkéntességtől. Több definíció is kiemeli, hogy a nemzetközi önkéntesség a formális, szolgáltatás (service) jellegű önkéntességhez tartozik (McBride et al 2003), mert sajátosságai miatt sokkal kötöttebb keretek között tud megvalósulni, mint az általános önkéntesség, Margaret Sherraden és szerzőtársai megfogalmazásában (2008: 397) a *„nemzetközi szolgálat másik országban vagy országokban dolgozó önkéntesek társadalmi fejlesztési iránti szervezett időkeretek között megvalósuló elköteleződése”*, amelyet Helene Perold (2006: 19) a célorientáltsággal egészített ki: *„a nemzetközi önkéntesség szervezett, formális és cél-orientált tevékenységként szerepel”*. Szervezeti kötöttsége és formalizált működési módja miatt az önkéntesség egyik általános alapelve (*ti. mindenki számára nyitott és elérhető*) a nemzetközi önkéntesség esetében nem tud teljesen megvalósulni (Smith et al 2005).

Noha a legtöbb definíció szerint az önkéntesek jelentősen hozzájárulnak a humanitárius fejlesztéshez és segélyezéshez (Burns et al 2006, Talarski 2014), több értelmezési narratíva szerint viszont a nemzetközi önkéntesség előnye elsősorban az önkéntesek fejlődésében mutatkozik meg (McBride et al 2003: 18), mert a recipiens oldalon megjelenő eredmények, azaz az önkéntesség másik fél javára irányuló haszna nehezen kimutatható (Lough – McBride – Sherraden 2012, Tiessen – Heron 2012).

Az önkéntesség széles körű definícióiból összeállított – fenti értelmezési szempontokat is tükröző – fogalmi válogatást a 2. melléklet tartalmazza. Saját kutatói munkámhoz a nemzetközi önkéntességre vonatkozó alábbi meghatározást alakítottam ki⁸⁵:

„Meghatározott társadalmi, gazdasági és politika célok és irányok mentén a megszokottól eltérő kulturális környezetben, rászoruló idegen közösségek javára, saját időben és anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység”

2.4. Kutatási területek, irányok

Magyarországon az önkéntesség társadalomtudományi kutatása az 1990-es években kezdődött, vizsgálati területei közé kezdetben a társadalom-statisztikai, valamint motivációs elemzések tartoztak, amelyeket a 2000-es évektől kezdve – részben az Önkéntesek Nemzetközi Éve miatt megnövekedett tudományos érdeklődés hatására (Dánielné 2018) – az önkéntesség értelmezésére, elméleti osztályozására, valamint tágabb alkalmazási lehetőségeire vonatkozó felmérések követték.

Perpék Éva nemzetközi összehasonlításban és közel 20 éves időtávban vizsgálta a hazai önkéntességet. Míg 1995-ben az önkéntes munka értéke 22 vizsgált ország átlagában a GDP 1,1 százalékát tette ki, addig Magyarországon ez az arány alig haladta meg a 0,1 százalékot. Az Eurobarometer⁸⁶ felmérése alapján 2010-ben az EU állampolgárok 30 százaléka végzett szervezeti önkéntes munkát, Magyarországon viszont csak 21 százalék. Ezzel szemben a Gallup World Poll 40 országra kiterjedő 2013–2015-ös vizsgálata szerint a megkérdezettek 24 százaléka vett részt szervezett keretek közötti önkéntességben, de Magyarországra lebontva ennek mértéke számottevően alacsonyabb, csupán 9 százalék volt. Ugyanez az arány a 15-29

⁸⁵ Amely megfogalmazása során különösen támaszkodtam Benjamin Lough, Czike Klára, Fényes Hajnalka, Kiss Gabriella, Kuti Éva, Michael Palmer és Peter Devereux megközelítéseire

⁸⁶ Az Európai Bizottság, illetve más EU intézmények keretében végzett jellemzően longitudinális (hosszmetszeti) kutatások

éves korosztályban 40, illetve 23 százalékot jelentett. Perpék Éva megállapítása szerint „*a tipikus európai és magyar önkéntes egyaránt magas presztízsű, magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, sokszor értelmiségiként dolgozó felnőtt, aki általában gyermekes családban él*”, és erős politikai érdeklődés jellemzi (Perpék 2017: 111). Ez megerősítette Czike Klára és Kuti Éva 2006-os kutatásának eredményét, amely szerint a középosztálybeli, családos, jómódú, középkorú és iskolázott emberek jobb adományozók és lelkesebb önkéntesek, mint a fiatalok, az idősebb korosztály vagy az alacsonyabb végzettségű és kisebb jövedelemmel rendelkező társadalmi csoportok. A belföldi önkéntességénél a legfőbb motiváció „*még mindig a szolidaritás érzése, az önismeretet, a saját tudást építő, a társadalmi közöshöz való hozzájárulás tudatos szándékával adott támogatás sokkal kisebb mértékű*” (Czike – Kuti 2006: 18-19).

Czike Klára és Szabóné Ivánku Zsuzsanna 2010-ben közel ezer fő részvételével készített országos, de nem reprezentatív felmérést az önkéntességről. Összességében a válaszadók 88 százaléka végzett valamilyen fajta önkéntes tevékenységet, elsősorban az egészségügy, a kultúra, a sport és az oktatás területén. A szervezethez köthető formális, illetve az egyéni, segítség jellegű önkéntesség aránya közel ugyanakkora volt (41%, illetve 40%). Legfontosabb motivációik közé a jó érzés, a tapasztalatszerzés, a kihívás és a szakmai fejlődés tartozott (Czike-Szabóné 2010: 2). Mészáros Zoltán, Kostyál Árpád és Mester Dániel 2011-ben az önkéntességhez kapcsolódó felelős társadalmi gondolkozás jellegzetességeit mérte fel egy lakossági attitűdvizsgálat keretében. Az informális önkéntességre kiterjedő 500 fős reprezentatív kutatás megállapítása szerint az önkéntesek körében a legfontosabb motiváció az önkéntesmunka eredményével való elégedettség, valamint a közösséghez tartozás jó érzése volt. A kutatás kitért arra is, hogy a lakosság passzív részét leghatékonyabban a lokális ügyek melletti elköteleződésük erősítésével lehet bevonni az (informális) önkéntességbe (Mészáros – Kostyál – Mester 2011: 195).

Bartal Anna Mária és Saródy Zita a Szociális és Munkaügyi Minisztérium részére 13 uniós tagállam körében dolgozta fel az önkéntesség okait. Az elérhető kutatások elemzése alapján a magas önkéntes aktivitású országok közé tartozik például Svédország és Hollandia (a lakosság 30-50 százaléka végzett szervezeti keretek közötti önkéntesmunkát), a közepesek közé Franciaország, Nagy-Britannia és Németország, míg az alacsony aktivitású országok közé például Olaszország és Spanyolország (25% alatti részvétel). Az önkéntesek motivációja nagyon változatos struktúrát alkotott, amelyek jelentős mértékben az önkéntesek szocio-demográfiai háttérétől, a végzett tevékenység típusától, valamint az önkéntes munkavégzés

(önkéntes program) hosszától függtek (Bartal – Saródy 2010: 2). Ezt a megállapítást támasztja alá az Európai Bizottság 2010-ben készült jelentése is, amely szerint a 15 év feletti európaiak 23 százaléka, azaz 92-94 millió felnőtt vesz részt önkéntes munkában. Az országok közötti aktivitás jelentősen eltér, amelynek oka az országok eltérő társadalmi, kulturális, történelmi és gazdasági háttere. A jelentés szerint Magyarország a “viszonylag alacsony” kategóriában található (önkéntesek aránya: 10-19%), de tendenciájában szerény emelkedést mutat⁸⁷.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 1995 óta folytat adatgyűjtést az önkéntesek számáról a nonprofit szervezetek önbevallása alapján, de kutatásaikat 2011-től kezdve már nemzetközi sztenderdeknek megfelelően, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) és a Johns Hopkins Egyetem (JHU) önkéntesség-kutatási módszertana⁸⁸ alapján végzik (Czike – Szabóné 2010, Bartal 2019). A 2011-es felmérés szerint Magyarországon a 15–74 éves lakosság 28,4 százaléka (kb. 2,15 millió fő) vett részt valamilyen önkéntes tevékenységben, ez a szám a 2014-ben megismételt kutatás során 34,3 százalék volt (2,56 millió fő). Az önkéntesek számán belül a szervezeti keretek közötti önkéntesség aránya 3,7 százalékról 5,9 százalékra nőtt. A nők mindkét időszakban magasabb arányban végeztek önkéntes tevékenységet, mint a férfiak, de a nemek közötti különbség érdemben stabil maradt (KSH 2012, KSH 2016). Váradi Rita ezeket kiegészítve – szintén KSH adatok alapján – a 2011-2019 közötti időszakban elemezte az önkéntesség magyarországi alakulását. A vizsgált időszakban 10 százalékkal nőtt az önkéntesek száma, amelynek túlnyomó része (90%) informális segítségnyújtást végzett, a szervezeti önkéntesség aránya érdemben nem változott. A legfontosabb motiváció továbbra is a másokon való segítség öröme volt. A fiatalok körében viszont elmozdulás volt tapasztalható a hagyományos önkéntesség mellett az új típusú önkéntesség irányába. Az önkéntes munka becsült értéke nyolc év alatt nominális értékben több mint másfélszeresére nőtt (megközelítette az 500 milliárd forintot), annak ellenére, hogy az önkéntességre fordított idő viszont közel 10 százalékkal lecsökkent a vizsgált időszakban (Váradi 2021). A Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) azonos fogalmi bázison és módszertan szerint ötévenként írt elő országos kutatásokat, amelyek a lakosság önkéntességgel kapcsolatos percepcióit és attitűdjét mérték. A 2013-ban és 2018-ban elvégzett felmérések eredménye alapján jelentősen nőtt az önkéntesség-értelmezéssel rendelkezők aránya (Bartal 2019: 6-7).

⁸⁷ Volunteering in the European Union 2010

⁸⁸ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006-ban hozott határozatot arról, hogy minden EU tagország statisztikai hivatalának rendelkeznie kell az önkéntességre vonatkozó adatokkal, és javasolta egységes módszertan alkalmazását (Dánielné 2018)

Molnár Klára a 2012 és 2021 közötti időszakban a nagyvállalati önkéntesség alakulását vizsgálta. Kutatásából kiderült, hogy a vállalati önkéntesség részaránya jelentősen megnőtt a különböző támogatási formákon belül. Míg 2012-ben a vállalatok fele engedélyezte a munkatársak számára az önkéntes munkát, addig 2016-ban már közel háromnegyedük, és ez az érték 2021-ben várhatóan tovább emelkedik. Az önkéntesség céljai azonban megváltoztak, korábban a csapatépítés és a vállalati reputáció volt a legfontosabb, később már a munkahely iránti elköteleződés, valamint a belső hangulat erősítése állt a középpontban. A legnagyobb változás az önkéntes tevékenység természetében volt, míg 2012-ben ez 95 százalékban fizikai munkát jelentett, addig 2015-ben már 32 százaléka szellemi *pro bono* önkéntesség volt, ami 2022-re várhatóan 60 százalék körülire bővül (Molnár K. 2021). Szintén a magyarországi vállalatok önkéntes gyakorlatát vizsgálta az Önkéntes Központ Alapítvány (ÖKA), egy 2017-es országos reprezentatív kutatás keretében. Megállapításuk szerint az önkéntesség aránya a vállalatok saját jótékonyági tevékenységén belül nagyvállalatok esetében 25 százalék, míg a kisebbek esetében 20 százalék körül alakult. Az önkéntes tevékenység hiányát jellemzően túlterheltséggel, a megkeresés, illetve a részvételi szándék hiányával magyarázták. Az önkéntesség munkatársakra gyakorolt hatását azonban leggyakrabban nem, vagy csak informálisan mérték, és szintén alacsony arányban használják ki külső kommunikációs célokra (ÖKA 2017). Géring Zsuzsa viszont vállalati honlapok tartalomelemzését végezte el a vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (CSR) kommunikálásával kapcsolatban, amelynek keretében a vállalati önkéntességet is vizsgálta. A 146 darab honlapból álló mintán az összesen 11 különböző CSR-tevékenységben belül az önkéntesség említése holtversenyben az utolsó helyen állt 11 százalékos említési aránnyal (Géring 2017).

Az állami szerepvállalással kapcsolatban Bartal Anna a Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) eredményeit elemezte. Legfontosabb megállapításai közé tartozott, hogy a stratégia világos célokkal, eredményelvárásokkal és indikátorokkal rendelkezett, amelyek jól reflektáltak a magyarországi önkéntesség nemzetközi és uniós összehasonlításban fennálló relatív elmaradottságára. Ennek megfelelően erősíteni kívánták mind a lakosság ismereteit⁸⁹, mind az önkéntességben való aktív részvételüket⁹⁰, amelyeket az időszak végére egyaránt sikerült is elérni. Azonban a kormányzat adós maradt a szektor minőségi fejlesztéséhez szükséges anyagi feltételek megteremtésével, és szintén nem szabályozta a stratégia a civil társadalom helyét az önkéntesség szervezeti keretei között, amely így *ad hoc* módon alakul ki.

⁸⁹ Legalább a felnőtt lakosság 30%-a rendelkezzen önkéntesség-értelmezéssel

⁹⁰ Minimum az emberek 25%-a végezzen legalább egy alkalommal önkéntes tevékenységet

Szervezetileg ugyan kiépültek a területileg szervezett Önkéntes Centrumok és Pontok, de az időszak végére forrás nélkül maradtak, és szintén többször változott a működésüket koordináló intézményrendszer is. Az értékelés részeként Bartal Anna stratégiai javaslatokat is megfogalmazott a következő időszak terveihez (Bartal 2021).

A hazai tudományos kutatások különböző mélyégben és szakmai megközelítésből dolgozták fel a magyarországi önkéntesség helyzetét, és noha semmilyen vonatkozásban nem tértek ki a nemzetközi vonatkozásokra, eredményeik mégis hasznosak abból a szempontból, hogy jól körbe rajzolják azt a szociokulturális környezetet, amelyben a nemzetközi önkéntesség is elhelyezkedik.

3. A nemzetközi önkéntesség szerepei és hatásai⁹¹

A következőkben – az önkéntesség történetéből és a szakirodalmi megállapításokból levezetve – a nemzetközi önkéntesség fontosabb hatásait mutatom be. Az itt szereplő funkciókat és lehetőségeket viszonyítási alapként fogom majd használni az empirikus kutatásom eredményeinek értelmezésénél. Arra leszek kíváncsi, hogy a nemzetközi önkéntesség magyarországi gyakorlata mennyire tölti be ezeket a társadalmi, gazdasági és politikai szerepeket.

Az önkéntesség hatásai több formában jelennek meg. Vizsgálhatjuk a résztvevő önkéntesek egyéni oldaláról, a bennük végbemenő identitás- és személyiségváltozáson keresztül, de foglalkozhatunk a kultúraközi és társadalmi vonatkozásokkal, amelyek mind a küldő, mind a fogadó országokban megjelennek. Vállalati szinten fontos részét képezik a megvalósított fejlesztési projekteket kísérő kereskedelmi kapcsolatok, valamint az önkéntesek által hozott szakmai tapasztalatok és készségek termelékenységet növelő előnyei. A jól működő nemzetközi önkéntesség komoly politikai lehetőségeket is jelenthet, az országimázs alakításától a globális fejlesztési célkitűzésekhez való tudatos hozzájárulásig. Az önkéntességnek mind egyéni, mind vállalati, mind társadalmi szinten jelentős, pénzben is kifejezhető értéke van.

Az önkéntesség társadalmi hatásai (pl. Szigeti 2003, Csákvári 2008) érintik a résztvevők egyéni fejlődését, a fogadó országokban bekövetkező szociális és gazdasági változásokat, a donor országokban kialakuló társadalmi diskurzusokat, valamint az egész folyamatot végig kísérő interkulturális, nemzetközi fejlesztési, valamint geopolitikai (diplomáciai) hatásokat. Ezek

⁹¹ Ennek a fejezetnek egy része (társadalmi megközelítés) 2022-ben publikálásra került (Molnár 2022a)

alkotják a nemzetközi önkéntesség társadalmi, gazdasági és politikai szerepeit (12.táblázat), amelyek jelentős hasonlóságot mutatnak Fényes Hajnalka és Kiss Gabriella belföldi önkéntességre kidolgozott funkcionális osztályozásával⁹² (2011: 363-364).

12.táblázat: A nemzetközi önkéntesség szerepei és hatásai

Szerepek	Hatások
Társadalmi	egyéni szinten jelentkező (önkéntesek)
	helyi közösségekre ható (fogadó fél)
	össztársadalmi hatások (donor társadalom, aktív polgárság)
Gazdasági	önkéntesek munkaidőrafordításán alapuló gazdasági hatás
	az önkéntesség komplex gazdasági hatása
Politikai	szabályzásra ható (jogi, törvényi, szakpolitikai)
	finanszírozás biztosítása
	humanitárius fejlesztési és segélyezési stratégia meghatározása
	soft power befolyásolás
	társadalmi fejlesztés (saját országban)

Forrás: saját szerkesztés

3.1. Társadalmi megközelítés

A nemzetközi önkéntesség hatásai egymásra épülve, integráltan jelennek meg az önkéntesek egyéni, közösségi (recipiens), valamint össztársadalmi rétegeiben. Részt képezik – az önkéntesség kiindulópontjaként – a jelentkezők személyes motivációi („mit visznek magukkal”), a bennük végbemenő változások („mit hoznak haza”), az önkéntes folyamatot kísérő közvetlen társadalmi bevonódások (emberek közötti megismerés és megértés), valamint az ezekből következő szélesebb körű hatások és változások összessége (pl. Mikesy – Molnár – Reicher 2011). Ezek megegyeznek a nemzetközi önkéntesség nagy kutatási területeivel, a motivációval (pl. Burns et al 2006: 80), az interkulturalitással (pl. Lough 2010), valamint az aktív polgársággal (pl. Wilde et al 2019) foglalkozó tanulmányokkal, amelyek együttesen és egymásra hatva hozzák létre az önkéntesség társadalmi hatásait.

Míg a nemzetközi önkéntesség szervezett formában történő kialakulásakor (pl. Lewis 2005, Smith – Laurie 2010, Lough 2015) a fő motivációt a szegény országokért való társadalmi felelősségvállalás jelentette, amely a globális problémákra (éhezés, oktatás, egészségügy, társadalmi egyenlőség stb.) szolidaritáson alapuló megoldásokat⁹³ keresett, napjainkban az

⁹² A szerzők az önkéntesség gazdasági, társadalmi-közösségi, politikai és szociálpszichológiai funkcióit azonosították (ibid.)

⁹³ ENSZ globális fejlesztési céljai: Millenniumi Fejlesztési Célok, 2000 és Fenntartható Fejlesztési Célok, 2015

önkéntesek egyéni motivációi árnyaltabbá és komplexebbé váltak. A korábban meghatározó morális etikai meggyőződés és a közösség iránti elköteleződés mellett egyre nagyobb súllyal jelennek meg az önkéntesek egyéni céljai és érdekei (Hustinx – Lammerty 2003), egyre fontosabb az individualizmus és altruista hozzáállás közötti finom egyensúly megtalálása (Wuthnow 1991). Noha az önkéntesek motivációjában továbbra is meghatározó az ismeretlenek iránti segítő szándék (pl. Bierhoff – Rohmann 2004, Bereczkei – Birkas – Kerekes 2007, Batson – Lishner – Stocks 2014)⁹⁴, de fokozottan megjelenik a kalandvágy, a szakmai tapasztalatszerzés lehetősége, a személyes fejlődés elérése, sőt – szűkebb mértékben – a nemzeti szolidaritás⁹⁵ (Zakariás 2018) is. Ha komolyan vesszük, hogy a nemzetközi önkéntesség társadalmi kategória (lásd következő bekezdés), akkor azt is el kell fogadnunk, hogy az egyéni motivációk összetétele és szintje jól tükrözi a küldő ország társadalmi fejlettségét. Az angolszász önkéntes kutatásokban kimutathatóan meg is jelenik a társadalmi nyomásból eredő motiváció (Bröckerhoff – Wadham-Smith 2008), amely a rászorultakért való ösztársadalmi felelősségvállalás legmagasabb szintje. Ide tartozik az önkéntesek motivációjának szülői szocializációs hatása, amikor családon belül a korábbi generációk önkéntes tevékenysége aktívan hat a fiatalok önkéntes elköteleződésére (Wilson 2000). A magyar nemzetközi önkéntesek körében mért⁹⁶ három legfontosabb motiváció (segítő szándék, ismeretlen kultúrák megismerését szolgáló utazási vágy, pályaválasztást támogató önkéntesség) alapvetően megegyezik a nemzetközi mintákkal (pl. Voigts 2017).

Ebből is látszik, hogy már az önkéntesség kiinduló helyzete, azaz a részvételi szándék is mennyire komplex módon fogalmazódik meg. Ugyanakkor ezek teljesüléséből vezethetők le azok a társadalmi hatások, amelyek mind mikró (önkéntesek és közvetlen környezetük), mind makró (tágabb társadalmi környezet) szinten megjelennek. Az Európai Parlament önkéntességgel foglalkozó jelentése⁹⁷ az önkéntességet olyan társadalmi tőkének tekinti, amely az egyéni szerepvállaláson, az interkulturális párbeszéden, a társadalmi csoportok közötti kölcsönös megértésen és a közösségekben végbemenő fejlődésen keresztül a társadalmi változások katalizátora, és aktívan hozzájárul a társadalmi egyenlőséghez és a gazdasági különbségek csökkentéséhez (Harkin 2008). Az Európai Unió Tanácsa hasonló megközelítése szerint az önkéntes tevékenységek elősegítik az egyén jóllét kialakulását és az európai

⁹⁴ Indiszkrinatív altruizmus, ill. empátia-alapú altruizmus

⁹⁵ A magyar kormány két nemzetpolitikai célú önkéntes programot működtet (Körösi Csoma Sándor és Petőfi Sándor programok)

⁹⁶ Magyar Önkéntesküldő Alapítvány 2011-es felmérése

⁹⁷ Marian Harkin EP képviselő: Report on the Role of Volunteering in Contributing to Economic and Social Cohesion

társadalmak harmonikus fejlődését, ezért a 2011-es esztendőt az aktív polgárságot előmozdító önkéntes tevékenységek európai évének nyilvánította⁹⁸. David Burns és szerzőtársai kimutatták, hogy a nemzetközi önkéntesség társadalmi értéke pótolhatatlan (Burns et al 2006: 81), hiszen a humanitárius programok közösségi szintű megvalósítását jelentős mértékben az önkéntesek végzik, így nélkülük ezek megvalósulása sérülne. Korábbi amerikai önkéntesek 95 százaléka arról számolt be, hogy megnőtt a társadalmi és idegen kultúrák iránti érzékenységük, és jelentősen fokozódott a nemzetközi, társadalmi és gazdasági fejlesztés iránti elköteleződésük (Lough – McBride – Sherraden 2009). Egy németországi tanulmány azt mutatta ki (Meier – Stutzer 2004), hogy az önkéntesek mentális állapota, az élettel való elégedettsége is magasabb, azaz boldogabban élnek, mint önkéntes munkát nem végző társaik⁹⁹. Összességében a nemzetközi önkéntesség – többek között – elősegíti a mentális jóérzés kialakulását és az egyéni identitás kiteljesülését (Hustinx – Lammerty 2003, Meier – Stutzer 2004), erősíti a másokért történő felelősségvállalást, az egymás közötti bizalmat és a civil elköteleződést (Zentai 2006, Wu 2011), valamint hozzájárul a jobb és egészségesebb társadalom, tisztább környezet, illetve szélesebb körű kulturális ismeretterjedés kialakulásához (Hetesi - Csovcics 2014), a rászoruló társadalmak fejlődéséhez (Palmer 2002) és – egyetemesen – az országok közötti békéhez és a határokon átívelő nemzetközi fejlesztéshez¹⁰⁰.

3.1.1. A nemzetközi önkéntesség egyéni hatása

Mind hazai, mind külföldi viszonylatban a személyes és személyközi készségek egyik legjobb fejlesztési módszere a nemzetközi önkéntesség (pl. Mikesy – Molnár – Reicher 2011, Brown 2015). Közéjük tartozik például a kommunikációs készség, a tolerancia, meghallgatás, a technológiai eszközök használata, a problémamegoldás, illetve a stressztűrési képessége (Sherraden – Benítez 2003, Brook et al 2007, McLachlan 2018). Több kutatás külön kiemeli az interkulturális bevonódás és az idegen kultúrákkal történő együttműködés területén szükséges kompetenciák fejlődését (Hammer 2005, Jones 2005). Ezek gyakran kiegészülnek az önkéntesség, illetve az új környezet miatt bekövetkező világlátás, szemléletmód megváltozásával (CIDA 2005, McKivision 2018), amelyek együttesen az önkéntesek egész

⁹⁸ A Tanács határozata (2009. november 27.) az aktív polgárságot előmozdító önkéntes tevékenységek európai évéről (2011)

⁹⁹ A kutatók felhívják a figyelmet, hogy az önkéntesség és a boldogság szint között más pszichológiai összefüggések is lehetnek, például az extrovertált emberek nagyobb számban vállalnak önkéntes munkát, és egyben boldogabbnak is vallják magukat (2004: 3)

¹⁰⁰ Volunteering In The European Union, final report, Brüsszel 2010

életére vagy identitására kiható változást eredményezhetnek (Hudson – Inkson 2006, Fantini – Tirmizi 2007). Ezek az egyéni szinten megjelenő hatások mikró szinten a vállalati oldal, makró szinten az egész társadalom számára komoly értéket jelentenek. Az önkéntesek hazatérése után a hozzáállásukban, magatartásukban és személyiségükben bekövetkező egyéni változások beépülnek az otthoni kulturális környezetbe, és hosszú távon ösztársadalmi fejlődést eredményeznek, hozzájárulva a közös felelősségvállaláshoz és a társadalmi előítéletek csökkentéséhez (Harkin 2008: 13), azaz egy emberibb és szolidárisabb társadalom felépítéséhez (Fernandez i Barrera 1997: 11).

A személyes fejlődés másik szintje, amikor a nemzetközi önkéntesség során megszerzett tapasztalatok a visszatérő önkéntesek munkaerőpiaci helyzetét segítik elő. Ennek elismerése és hatása egyre jelentősebb, az önkéntesség ebben a kontextusban olyan humán tőkeként működik (Wilson 2000: 219), ahol a befektetett erőforrásokért (pl. idő, munkavégzés, motiváció) cserébe konkrét, jól meghatározható – és eladható – munkaerőpiaci készségekre (pl. Spencer – Spencer 1993) tesznek szert az önkéntesek. Ennek jelentősége az önkéntesek motivációjában is jelentkezik, egy fiatal önkéntesek mobilitásával foglalkozó uniós tanulmány szerint *„az önkéntes munka egyre szorosabban kapcsolódik a karrierlehetőségekhez és ... egyre inkább befektetésnek tekintik”*, amely javítja a jövőbeli elhelyezkedési, illetve előrelépési esélyeket¹⁰¹.

Ha az önkéntesség azonos kulturális környezetben, például Európán belüli másik fejlett országban történik, akkor a résztvevők percepciójában gyakran még jobban elmosódnak a határok az önkéntesség, mint kifejezetten mások hasznára végzett altruista tevékenység, illetve az elsősorban saját szakmai képességeinket fejlesztő gyakornoki státusz között. Egyes modern értelmezések szerint ezért mindenki önkéntesnek számít, aki *„saját akaratából rosszabb anyagi feltételekért dolgozik külföldön, mint amennyit a saját országában megkapna ugyanazért a munkáért”* (Palmer 2002: 637). Ez beleillik a munkavégzés új felfogásába, ahol a fizetett, az önkéntes-alapú, valamint az önértékű munkavállalási formák egymásra épülő alternatív tevékenységként vannak jelen a munkaerőpiacon és az egyén életútjában egyaránt (Fényes – Kiss 2011: 362-363).

¹⁰¹ „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

3.1.2. Helyi közösségfejlesztési szerep

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az önkéntesség alapvető célja továbbra is a rászoruló emberek és közösségek segítése (pl. Lough – McBride – Sherraden 2012), a mások érdekében végzett proszociális (de Groot–Steg 2008) tevékenység. Ez a nemzetközi önkéntesség történelmi kiindulópontja, amely a résztvevő önkéntesek egyéni, helyi szinten megvalósított tevékenységén keresztül különböző formákban megjelenő lokális változást, és ebből eredő társadalmi – gazdasági fejlődést igyekszik elérni. A 20. század második felében a nyugati típusú önkéntesség a fogadó közösségek kulturális – társadalmi fejlődését támogatta. Jelenleg a nagy önkéntes programok alapvetően az ENSZ által megfogalmazott globális fejlesztési célok¹⁰² mentén valósulnak meg (Lough 2015), részben közvetlen (ENSZ, EU stb.) programokon, részben a támogató országok saját humanitárius segélyezési és nemzetközi fejlesztési tevékenységén keresztül. A nemzetközi önkéntesség mindkét esetben a közreműködő társadalmi intézmény szerepkörét tölti be, amely humanizálja és lokálisan értelmezhető fejlődéssé változtatja a nemzetközi hozzájárulásokat (Lewis 2005: 16). Ez az önkéntesség társadalmi – közösségi funkciója, amely túlmutat a résztvevők egyéni perspektíváján (Fényes – Kiss 2011: 363), és az önkéntesek saját tevékenységén keresztül valósul meg, akik szakmai ismereteik, technikai tudásuk, tapasztalatuk és fejlesztő szemléletük átadásával (Devereux 2008: 359) kézzelfogható változásokat érnek el a fogadó közösségekben. Noha ez a nemzetközi önkéntesség legszélesebb körben, közvetlenül jelentkező eredménye, társadalmi haszna és kulturális hozadéka, mértéke nehezen kimutatható, mert a nemzetközi önkéntesség hatásával kapcsolatban sajnos kevés elérhető kutatás létezik (Lewis 2005, Lough – McBride – Sherraden 2012).

A helyi társadalmi változások elérését a gyakorlatban viszont jelentősen nehezíthetik az önkéntesek és a fogadó közösségek között fennálló kulturális különbségek, ami a nemzetközi önkéntesség egyik legnagyobb kihívása. Társadalmi alapja a minden közösségre alapvetően jellemző etnocentrikusság, a kulturális heterogenitás elfogadásának nehézsége (Bauman 1990, Csányi 1999, Baldwin 2017: 5, 19), amelyet számos fogadó országban a gyarmatosításból eredő önértékelési deficit (Fanon 1952) tovább erősít. Ezek mind számos kulturális félreértést és konfliktust eredményeznek, amelyek gyakran megnehezítik mind az önkéntesek munkáját,

¹⁰² 2000 – 2015 között érvényes Millenniumi Fejlesztési Célok (MFGs), valamint ezt követően 2030-ig meghirdetett Fenntartható Fejlesztési Célok (SDGs)

mind a helyi közösségek részéről a befogadást, azaz összességében veszélyeztetik az önkéntes programok eredményességét, és befolyásolják az önkéntesekről lokálisan kialakult képet.

A kulturális különbségeket tágabb perspektívából nézve, ha elfogadjuk Samuel Huntington elméletét, miszerint a világ következő nagy társadalmi konfliktusa a civilizációk összecsapása lesz (1993: 3), akkor ennek megoldásában a nemzetközi önkéntesség viszont aktív szerepet tud vállalni, mert modern kori felfogásában egyik legfontosabb társadalmi célja a kultúrák közötti megértés támogatása. Ennek gyakorlati eredményességéhez azonban – egyes kutatók szerint – újra kell értelmeznie szerepét, és a gazdasági célú, illetve egyéb negatív hatású globalizáció támogatása helyett az emberi és kulturális kapcsolatokat jobban a középpontba állítva kell elősegítenie a kölcsönös bizalmon és megértésen alapuló nemzetközi fejlődést (pl. Devereux 2008: 358, Harkin 2008: 10).

3.1.3. Össztársadalmi dimenzió

A nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepének harmadik megjelenési formája a küldő országokban jelentkező össztársadalmi fejlődés. Ez azoknak a hatásoknak az összessége, amelyek a visszatérő önkéntesek megváltozott magatartásán, viselkedési mintáin, az itthoni közösségi, társadalmi és politikai szerepvállalásukon keresztül valósulnak meg. Fontos része még a nemzetközi önkéntességről kialakuló nyilvános kommunikáció és az erre épülő társadalmi diskurzus eredménye is. Az önkéntesség ebben a szerepében a civil társadalom (Habermas 1971: 41) és az aktív polgárság erősödéséhez járul hozzá, amelyek beépülését egy ország demokratikus működésébe már Alexis de Tocqueville is fontosnak tartotta (1831: 758).

Több nemzetközi kutatás vizsgálta az önkéntesek aktív polgárrá válását, amely a nemzetközi önkéntesség egyik legnagyobb hozadéka (pl. Smith – Laurie 2010: 545, 548, Wilde et al 2019: 2). Robert Wuthnow kimutatta, hogy az önkéntesek fokozottan törődnek a társadalmi problémákkal, hozzájárulnak ezek nyilvánossá válásához, összességében megteremtik egy jobb társadalom vízióját (1991: 233-234). Zakariás Ildikó a jótékonyág elméleti hátterével foglalkozva szintén Wuthnow tanulmányára hivatkozva kiemeli, hogy az önkéntes „*saját szándékait, motivációit vissza is ágyazza a társadalmi folyamatokba*” (Zakariás, 2018: 25), azaz ezen keresztül aktívan alakítja saját társadalmi környezetét. A fiatal önkéntesek életük későbbi részében gyakrabban fognak további önkéntes munkát vállalni, azaz társadalmilag felelősebb polgárok lesznek, mint az önkéntességben nem résztvevő társaik (Wu 2011). A norvég kormány – többek között – azért támogatja az önkéntesküldő szervezeteket, mert

tapasztalatuk szerint a visszatérő nemzetközi önkéntesek utána kimutathatóan nagyobb arányban szoktak aktív társadalmi szerepet betölteni, amely a norvég kormány számára fontos célkitűzés és követendő példa¹⁰³. Egy magyar fiatalokra is kiterjedő nemzetközi kutatás szintén azt állapítja meg, hogy az önkéntes munkát végző fiatalok fokozottan elkötelezettek és aktív szerepet is vállalnak mind az individuális (pl. más emberek segítése), mind a társadalmi (közösségi és országos szintű) fejlesztésben (Flanagan et al 1999: 149). Egy amerikai tanulmány szerint a visszatért nemzetközi önkéntesek 80 százaléka mondta azt, hogy önkéntesként szerzett tapasztalatai és élményei hatására nagyobb valószínűséggel fog részt venni otthoni, közösségi szolgálatokban és tevékenységekben, és civil elköteleződésük is 25 százalékponttal magasabb, mint a nem önkéntes fiataloké (Wu 2011: 9), azaz a nemzetközi önkéntesek később, életük további részében sokkal tudatosabb és társadalmilag aktívabb tagjai lesznek a közösségnek¹⁰⁴. Hasonló megállapításra jutott a cseh Inex-SDA önkéntesküldő szervezet is, önkénteseik többsége az önkéntességet nem egyszeri alkalomnak tekinti. Először általában rövid távú önkéntes programokra jelentkeznek, ezt követően vesznek részt hosszabb időtartamú külföldi önkéntes munkán, majd Csehországba visszatérve jelentős részük később is aktív szerepet vállal különböző belföldi vagy külföldi civil tevékenységekben¹⁰⁵.

A nemzetközi önkéntesség ezek alapján képes arra, hogy bővítse és megváltoztassa társadalmi környezetének világlátását és globális társadalmi felelősségvállalását. Ezt azonban csak hosszú távon, a visszatért önkéntesek által mutatott és átadott szemléletbeli és magatartásalapú mintákon keresztül fejt ki hatását. Ennek másik összetevője a nemzetközi önkéntesség értékeiről szóló nyilvános kommunikáció és társadalmi diskurzus, amely azonban külföldi tapasztalatok szerint gyakran nem működik megfelelően, nagy-britanniai és kanadai médiakutatások alapján például az önkéntességgel kapcsolatos társadalmi témák leegyszerűsítve jelennek meg a sajtóban, és főleg a közönség által könnyen befogadható populáris témák kapnak nyilvánosságot az igazán fontos társadalmi kérdések ellenében (Deacon – Fenton – Walker 1995, Greenberg – Walters 2004, Machin 2005).

¹⁰³ „Declaration on Voluntary Work”, Government of Norway, 2014

¹⁰⁴ „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

¹⁰⁵ „From Volunteers to Active Citizens”, hét európai önkéntesküldő szervezet közös kiadványa, 2015

3.2. Gazdasági hatások

A nemzetközi önkéntesség gazdasági hatását a résztvevők által végzett tevékenység értékén keresztül lehet legkönnyebben megbecsülni. A nemzetközi önkéntességnek két jellemző iránya létezik (pl. Sherraden et al 2006), a nemzetközi segélyezést és fejlesztést támogató, valamint a közösségépítést és kulturális megismerést erősítő önkéntesség. 2021-ben a fejlett országok összesen több mint 185 milliárd dollárt¹⁰⁶ fordítottak humanitárius támogatásra. Az önkéntesek részvétele ebben a folyamatban nagyon jelentős (pl. Lewis 2005, Burns et al 2006, Devereux 2008), ugyanakkor a programok hatékonysága gyakran megkérdőjeleződik. A folyamatosan emelkedő segélyezési hozzájárulások ellenére ugyanis például a szubszaharai afrikai térségben az egy főre jutó GDP az elmúlt 50 évben gyakorlatilag nem változott (Udvari 2019, Solymári 2019a). Ez felveti a kérdést az elköltött támogatások gazdasági eredményességét illetően, és megnehezíti az önkéntesség hozzáadott értékének meghatározását. A nem fejlesztési célú, hanem társadalmi integrációt erősítő nemzetközi önkéntesség haszna viszont elsősorban az önkéntesek fejlődésén, munkaerőpiaci készségeinek erősödésén és tovább gyűrűző társadalmi hasznosságán keresztül jelentkezik. Ennek pénzben kifejezett értéke szintén nehezen kalkulálható.

Az önkéntesség gazdasági értékének a kiszámítása során a legnagyobb nehézséget ugyanis az jelenti, hogy hogyan hasonlítsuk az eredményét más tevékenységekéhez, hiszen az önkéntességet nem kereskedelmi vagy gazdasági célból végzik (Mayer - Costa e Silva 2017). A hatását ezért legegyszerűbben – de nem kizárólag – az önkéntesek munkaerejének értékén keresztül tudják mérni (Handy et al 2010, Dostál – Kéri 2020). Ennek oka, hogy a ráfordításokat pontosabban lehet számszerűsíteni (önkéntes munkát végző munkatársak száma, önkéntességre fordított órák száma stb.), mint az eredményeket (Hills – Mahmud 2007). Az önkéntesmunka összértékét az önkéntes tevékenység nagysága (volumene), valamint pénzben kifejezett értéke alapján lehet megbecsülni (Váradi 2021). Ennek során a volument az önkéntesmunkára fordított idővel számolják, egy óra munkaerőráfordítást pedig az adott ország munkaerőpiaci (ágazonként meghatározott) helyettesítési költségével értékelik. Ezt a módszert sztenderdizálta 2011-ben az ENSZ megbízásából a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), amelyet az egyes országok statisztikai hivatalai fokozatosan adoptálnak (Mayer – Costa e Silva 2017). A cél az önkéntes tevékenység gazdasági értékének egységes módszertan szerinti mérése

¹⁰⁶ 185,9 milliárd USD (OECD 2022)

volt. Ez alapján számolva a belföldi önkéntesség értéke a fejlett országokban jellemzően a GDP 1-2 százaléka körül alakul (Pater 2022).

Perpék Éva a Johns Hopkins Egyetem kutatását ismertette megállapította, hogy az önkéntesség gazdasági súlya világszerte növekszik. Harminchét ország adatai alapján az önkéntes munka értéke az ezredforduló környékén 400 milliárd dollár volt, amely például meghaladta mind a Google, mind a Microsoft vállalatok 2014-es értékét (Perpék 2017: 110). A nemzetközi önkéntesség vonatkozásában kevés adat áll rendelkezésre, egy amerikai kutatás kifejezetten a recipiens országok számára jelentkező fejlesztési célú önkéntesség gazdasági értékét amerikai nemzetközi önkéntesek időráfordítása alapján évente 2,3 – 2,9 milliárd dollár közé becsülte (Lough – McBride – Sherraden 2009).

Hasonló módszert alkalmazott Jakub Dostál és Kéri Anita, amikor a V4 országokban (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia) Erasmus ösztöndíjjal tanuló egyetemi hallgatók által végzett önkéntesség gazdasági értékét vizsgálták. Hipotézisük az volt, hogy a hallgatók 10, illetve 90 százaléka heti egy óra önkéntes tevékenységet végez 2012 és 2017 között, és erre az időráfordításra eső – az adott országban hivatalos – átlagbért számolták ki. Ez alapján a vizsgált önkéntesség értéke 400 ezer és 3,6 millió euró közé esett (Dostál – Kéri 2020).

Ugyanakkor fontos szempontként jelent meg, hogy ne csak a fogadó fél felé jelentkező eredményt, hanem az önkéntesség komplex hatásmechanizmusának a teljes gazdasági értékét is meg lehessen becsülni. Ez magában foglalja az önkéntesek egyéni fejlődését, a vállalatok számára megnyilvánuló előnyöket, valamint az önkéntességből eredő társadalmi hasznot is. Erre Andrew G. Haldane dolgozott ki egy összetett mérési rendszert, amely három részből áll. Alul helyezkedik el az önkéntesek által megtermelt termékek és szolgáltatások értéke, amit az önkéntesek munkaidőráfordítása alapján számítanak ki (gazdasági érték). Ezt követi annak az értéke, amit az önkéntesek éreznek és nyernek az önkéntesség során, azaz a rájuk gyakorolt hatás. Ez a személyes vagy egyéni érték, amelynek része például a szórakozás, megelégedettség élménye, az altruizmusból eredő jóérzés, új készségek megtanulása, világlátás, látókör szélesítés, önbizalom növelése vagy a résztvevő személyiségfejlődése is. Ezeket a modell úgy számszerűsíti, hogy megnézi, mennyibe kerülne az egyénnek ugyanezeket az eredményeket, illetve fejlődést elérni (pl. tréningen, utazáson, nyelvtanfolyamon stb. keresztül). Végül a Haldane-féle modell számításba veszi az előző hatásoknak a társadalomra gyakorolt értékét. Ezt csak becsülni lehet, Haldane saját maga 2,5–10-szeres szorzóval számolt a különböző önkéntes tevékenységek értékbecslésénél (Haldane 2014).

A módszer szerint például az Egyesült Királyságon belül az önkéntes tevékenység volumene 1,25 millió főállású dolgozó munkaidő ráfordításával egyenlő. Ez alapján számolva az önkéntesség gazdasági értéke évente mintegy 50 milliárd angol fontnak, míg az egyéni értéke további 40 milliárd fontnak felel meg. Ez összesen a 2012-es brit GDP közel 7 százaléka. Az önkéntesség országos társadalmi hasznát a módszer öt éves megtérüléssel számolta, és ez idő alatt helyenként kétszeres, helyenként tízszeres gazdasági hasznot számszerűsített. Ez azt jelenti, hogy az összesen 90 milliárd font értéket jelentő önkéntesség tovább gyűrűző hatása öt év alatt olyan össztársadalmi változást és fejlődést fog eredményezni, amelyet más módon 180-900 milliárd font ráfordítással lehetne elérni (Haldane 2014).

A modellt Jorge Mayer és Susana Costa e Silva később úgy fejlesztették tovább, hogy új dimenziókkal kiegészítve az egyéni érték kategóriát két részre, vállalati és nem vállalati tényezőkre bontották. Módszerük ezért a vállalati önkéntesség értékét külön is képes mérni (Mayer – Costa e Silva 2017, Reisinger 2022).

3.3. Politikai szerepek

Az állam hagyományosan több ponton kapcsolódik a nemzetközi önkéntesküldéshez (Smith – Ellis – Brewis 2005, UNV 2021). Egyrészt megteremti a jogi kereteket az ágazat működéséhez, amelybe beletartozik az önkéntesség törvényi szabályozása, szakpolitikai keretezése, valamint a vonatkozó adózási rendelkezések meghatározása¹⁰⁷ (Daftary – McBride 2005). Másrészt a legtöbb fejlett országban az állami költségvetés a terület legnagyobb finanszírozója, részben a közreműködő szervezetek, illetve projektek támogatásán, részben a nemzetközi önkéntesküldés népszerűsítésén keresztül (Dingle et al 2001, Smith 2002). Harmadrészt a kormányzat határozza meg a fejlődő országok felé irányuló humanitárius és fejlesztési stratégiát (Solymári 2019a), amelynek az önkéntesség az egyik megvalósító eszköze. Ehhez kapcsolódva az állam felhasználhatja az önkéntességet más országok felé irányuló kulturális vagy (puha) diplomáciai célok elérésének elősegítésére (Jedlicka 1990, Schech 2017). Végül, az állam a nemzetközi önkéntességen keresztül hozzá tud járulni saját társadalma fejlesztéséhez, beleértve az ifjúságnevelést vagy az aktív polgárság erősítését.

A kormányzati részvétel a nemzetközi önkéntesség esetében általában alacsonyabb, mint a belföldi önkéntességnél (Smith et al 2005), egy amerikai kutatás szerint a nemzetközi önkéntes

¹⁰⁷ Pl. „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

programok több mint 90 százaléka független civil szervezeteken keresztül történik (McBride et al 2003). Az ENSZ egyik önkéntességről szóló jelentése (UNV 2021) az állam és az önkéntesek kapcsolatát tág határok között jelöli ki. Mint a szerzők megállapítják, az államnak mindig azt az aktivitási formát kell megtalálnia, ahol a legnagyobb lesz a hozzáadott értéke, azaz a legjobban tudja elősegíteni az önkéntesség célját. Gyakran elég, ha a kormány csak a szükséges feltételeket vagy az infrastrukturális háttérrel biztosítja (Dingle et al 2001), mert a végrehajtást a civil szervezetek önállóan hatékonyabban meg tudják valósítani.

Az önkéntesség jogi és működési kereteinek biztosítása viszont elsődleges állami feladat (Smith 2002). Ez történhet az önkéntes tevékenységre vonatkozó külön törvény megalkotásával¹⁰⁸, egy ágazati szakpolitikába emelésével (pl. külpolitika, ifjúságpolitika stb.) vagy akár a szokásjog¹⁰⁹ betartatásán keresztül. Szükséges viszont szabályozni a résztvevők jogállását, a rájuk vonatkozó juttatási és adózási előírásokat, az önkéntesküldéssel foglalkozó civil szervezetek működési kereteit, valamint a vállalati oldal részvételi lehetőségeit. Allen Jedlicka ezt úgy fogalmazta meg, hogy a kormányzat feladata *„biztosítani az önkénteseket segítő és ösztönző finanszírozást és jogalkotást, és egyben távol tartani az állami bürokráciát”* (1990: x). Az állam szabályozói feladatához azonban nemcsak az önkéntes munkára vonatkozó törvényalkotás tartozik, hanem például a nemzetközi információcsere biztosítása is. Ennek egyik fontos alapja az ENSZ ajánlásoknak megfelelő közös statisztikai módszerek alkalmazása. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 2011-ben a Johns Hopkins Egyetemmel közösen kifejezetten az önkéntesség mérésére kifejlesztett módszertanát 2020-ig azonban a világon összesen csak 25 ország integrálta saját statisztikai rendszerébe¹¹⁰ (UNV 2021: 32). A fragmentált működés az Európai Unió számára is probléma, hiába fogalmaz meg ajánlásokat az ifjúsági és az oktatási szakpolitikákon keresztül, az önkéntesség tagországi hatáskör. Több uniós jelentés¹¹¹ is szóvá teszi, hogy emiatt még az önkéntesség értelmezése sem egységes, politikai kezelése, jogi és stratégiai keretezése országonként különböző (PPMI 2020).

A demokratikus berendezkedés megléte azonban minden országban a jól működő önkéntesség feltétele. Ahogy Davis Justin Smith rámutatott (2002), az önkénteseken keresztül felépülő civil szféra gyakran a hatalommal szemben alternatív társadalmi erőt alkot, amely viszont csak

¹⁰⁸ Mint amilyen Magyarországon a „közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény”

¹⁰⁹ Jellemzően a skandináv és az angolszász országokban az önkéntesség része a társadalmi szokásoknak, ezért általában nincs külön törvény róla (PPMI 2020)

¹¹⁰ Magyarország, Dánia, Hollandia, Norvégia, Spanyolország, Portugália, Svájc igen, de a többi nyugat-európai ország még nem (ibid.)

¹¹¹ Pl. „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány 2009, vagy a „Study on removing obstacles to cross-border solidarity activities” Európai Bizottsági jelentés 2020

demokratikus keretek között tud érvényesülni. Másrészt, az önkéntesség számos állami feladat ellátását is átveszi (belföldön például szociális és társadalmi, nemzetközi szinten humanitárius segélyezési feladatok), amely szintén csak demokráciákban engedélyezett. A fejlett országokban ezért fontos és politikailag elismert szerepe van az önkéntességnek. Működésük biztosítása a kormányok érdeke és felelőssége, amelynek része az önkéntesség állami finanszírozása is (Dingle et al 2001). A legtöbb nyugati országban ez meg is valósult, a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek jelentős részben állami forrásból működnek (Plewes – Stuart 2007, Mahoney – Beckstrand 2009, Lough – Allum 2013).

A kormányzati érdekek azonban gyakran túlmutatnak az ágazat támogatásán, és a nemzetközi önkéntes programokat saját geopolitikai céljaikra is felhasználják. Ennek alapja a globális fejlesztéspolitikában bekövetkező változás, amely szerint a humanitárius segélyezés egyre nagyobb arányban bilaterális együttműködések keretében történik (Barnett – Weiss 2008, Udvari 2019). Ez jó lehetőséget nyújt a küldő országról alkotott kép, imázs tudatos alakítására. Susanne Schech szerint (2017) az állami támogatású nemzetközi önkéntes programok a küldő ország diplomáciai erőfeszítéseivel alulról építkezve, az emberek közötti kapcsolatokon keresztül járulnak hozzá. Céljuk általában saját országuk megítélésének, hírnevének pozitív befolyásolása. Ausztráliában és Kanadában ezért a nemzetközi önkénteseket gyakran országuk nemhivatalos, humán nagyköveteinek¹¹² nevezik. A tudatosan, kormányzati keretek között megalapított önkéntes programok (pl. az amerikai Peace Corps, a British Volunteer Program, valamint a Japan Overseas Volunteer Corps) viszont sokszor ezen túlmenő feladatokat is ellátnak. Céljuk saját kormányuk stratégiai irányvonalainak megfelelően a fogadó közösségek ideológiai befolyásolása (Daftary – McBride 2005). Allen Jedlicka ezt a Peace Corps korábbi önkénteseként¹¹³ saját tapasztalatain keresztül erősítette meg. Állítása szerint a Peace Corps a valóságban nem elsősorban önkéntes program volt, hanem az amerikai külügyminisztérium kihelyezett részlege, amely az USA diplomáciai érdekeit képviselte. Őket gyakran „*nem önkéntesként, hanem a külügyminisztérium alulfizetett munkatársaiként*” kezelték (1990: 51). Az önkéntesküldő szervezetek egyik legnagyobb nemzetközi ernyőszervezetének¹¹⁴ tanulmánya szerint a kínai – állami – önkéntes programok jelenleg is ezt a gyakorlatot követik a Kína számára stratégiaileg fontos térségekben (Ockenden 2022). Liz Jackson és Genejane Adarlo viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemzetközi önkéntesség puha diplomáciai (soft

¹¹² Pl. „Ambassadors of Australian compassion”, „grassroots ambassadors”, illetve „human faces of Canada” (Schech 2017)

¹¹³ A hidegháború időszakában

¹¹⁴ The International Forum for Volunteering in Development (Forum)

power) funkciója csak akkor működik, ha a programok jól szervezettek, megvalósul a részvételi tervezés, működik a bizalom az állam és az önkéntes szervezet között, és az önkéntesek őszinte, hiteles képet tudnak képviselni (Jackson – Adarlo 2014).

A nemzetközi önkéntesség jó eszköz még a kormányok számára saját társadalmuk fejlesztésére, az aktív polgárság erősítésére (Daftary – McBride 2005). Ezt részben a programok anyagi finanszírozásán, részben a nemzetközi önkéntesség ismertségének és népszerűsítésének a támogatásán, oktatásba való beemelésén keresztül tudják elérni.

4. Elméleti keretek

A magyarországi nemzetközi önkéntességet a következő elméleti keretben vizsgálom: (1) a modernkori önkéntesség motivációs háttere és az önkéntes identitás megalkotása; (2) a nemzetközi önkéntesség és a kultúraközi kommunikáció; (3) a humanitárius szolidaritás és segítéyzés, valamint (4) a humanitarizmus kritikai diskurzusai.

4.1. Motiváció és identitásalkotás

A motivációnak nem létezik egységes definíciója, azonban a pszichológusok olyan belső állapotként vagy érzésként értelmezik, amelyik egy meghatározott cél elérése érdekében aktiválja a viselkedésünket. Ezt az érzést a szükségletek és a vágyak befolyásolhatják, illetve felerősíthetik (Kleinginna - Kleinginna 1981).

Az önkéntesség motivációs megközelítésének legnagyobb paradoxona a darwinizmushoz nyúlik vissza. Ennek egyik alaptétele, hogy a természetes szelekció miatt minden egyednek versengenie kell a többiekkel saját fennmaradása érdekében. Ez a kódolt magatartás – elvileg – nem támogatja a más emberek felé irányuló altruista hozzáállást. A másokon való önzetlen segítség azonban történelmileg az ember – és más fajok – veleszületett természetes tulajdonságai közé tartozik (pl. Wuthnow 1991, Zentai 2006). Az ellentmondás feloldására Putz Ádám pszichológus szerint (2017: 6-10) a *rokonszelekció* elmélete, a *reciprok altruizmus* hipotézise, valamint az *indiszkriminatív altruizmus* elméletei kínálnak megoldást. A William Donald Hamilton evolúcióbíológus által kidolgozott rokonszelekció az önzetlen segítségnyújtást a hozzátartozók, rokonok körére is kiterjeszti, mert a pozitív szelekció az azonos génállomány fenntartására is irányul (Hamilton 1964). A jelenkori önkéntesség során ez – még tágabb

körben értelmezve – a magunkhoz hasonlóknak előnyben részesítését jelenti, azaz szívesebben segítünk annak, aki valamilyen módon (megjelenés, viselkedés, társadalmi osztály stb.) hasonlít hozzánk. A reciprok altruizmus elmélete értelmében (Trivers 1971) viszont egy közösség nem rokon tagjai között is kialakul az egymás segítésére irányuló hajlam, ha az ebből adódó hosszú távú előny meghaladja a rövid távú egyéni hasznot. Ez belföldi önkéntesség esetében leggyakrabban a közösségi aktivitást jelenti, amikor saját – szűkebb – lakó vagy társadalmi közösségünk érdekében végzünk önkéntes munkát. A természeti népek esetében a reciprok altruizmus a csoport tagjainak egymást segítő magatartásában nyilvánul meg, amely évszázadokon keresztül biztosította a közösségek (törzs, falu, népcsoport stb.) fennmaradását. A szociálpszichológia ezt a kölcsönösség törvényének is nevezi ((Emerson 1976, Coulson et al 2014), jellemzően ez a közösségi önkéntesség alapja. Az indiszkriminatív altruizmus viszont azt állítja, hogy a teljesen idegenek felé is működik a segítségnyújtás, amely érdekében a segítő gyakran áldozatot is hajlandó vállalni (idő, energia, kényelmetlenség, költség stb.). Putz Ádám ennek több okát azonosította (2017): Közéjük tartozik – más motivációs elméletek mellett – az *indirekt reciprocitás*, amely azt jelenti, hogy nem közvetlenül a segítettől vár viszonzást a segítő, hanem elég, ha a segítség híre szélesebb körben elterjed, és ez közvetetten okoz előnyöket a segítőnek. Sok esetben ez jelenti a fő motivációt például a vállalatok számára, amikor az önkéntességgel saját ismertségük, megítélésük, hírnevük javítását szeretnék elérni.

Az indiszkriminatív altruizmus másik jellemző típusa az *empátia-alapú önzetlen segítség* (empathy–altruism hypothesis), amely során „*átérezzük a másik szenvedését*” (Putz 2017: 12), és ez motivál a segítésre. A teóriát részletesen feldolgozó C. Daniel Batson és szerzőtársai *empátiás törődésként* (empathic concern) azonosították azt az érzelmi választ, amit más ember nélkülözése vált ki belőlünk (2014: 1). Rényi Ágnes Luc Boltanski „*Távoli szenvedés*” (La Souffrance à distance) című könyvét elemezte (2008), amely a szenvedés különböző megjelenési formáját és narratív szerepeit vizsgálja a humanitárius segítség kontextusában. Ebben – Hannah Arendtig visszanyúlva – a szenvedésre adott reakcióként megkülönbözteti a szánalmat (pity) és az együttérzést (compassion). Rényi tolmácsolásában Arendt és Boltanski az együttérzést azonosítják fő motivációs tényezőnek, amely – a szánalom passzivitásával szemben – a segítség aktív cselekedetét kiváltja (2008: 129).

Arról ugyanakkor megoszlanak a pszichológusok véleményei, hogy az empátia érzése hogyan vált ki specifikus cselekedetet. Egyik oka lehet a szenvedés látványa miatt kialakuló distressz állapot (belső kellemetlen feszültség), amelyet a segítségnyújtással akarunk enyhíteni. A segítség kiválthat ugyanakkor egy pozitív érzést is a segítőben. Joggal merülhet fel azonban, hogy

mindkét esetben végső soron saját érdekből, azaz egoizmusból cselekedtünk, először a rossz érzésünk csökkentése, másodsor a belső jó érzés kiváltása érdekében (Putz 2017: 13). Batson és szerzőtársai azonban arra mutattak rá, hogy a második esetben saját mentális jólétünk elérése nem oka, hanem csak következménye, illetve eredménye volt az önkéntes segítségnek (2014: 4). A szerzők ugyanakkor kiemelik, hogy az empátia-alapú altruizmusnak olyan formája is létezik, amelynek a fő motivációját kizárólag a szenvedés megszüntetésének a szándéka jelenti, és semmilyen formában nem jelenik meg az egoizmus. David Horton Smith, az egyik legkorábbi motivációs modell kidolgozója azonban pont azt hangsúlyozza, hogy az egyes tényezők nem kizárólagosan jelennek meg a motivációban, még a leginkább altruista indíttatású önkéntesség esetében is ki lehet mutatni valamennyi önérdet. Ezek vagy belső megelégedettségben (jó érzés, önkép javulása stb.) vagy fizikai jutalomban testesülnek meg (Smith 1981: 23). A motiváció ugyanakkor minden esetben visszahat a segítő személyére, és kiválthat belőle valamilyen hatást, érzést vagy alakíthatja az identitását, sőt, befolyásolhatja az önkéntes tevékenység elvégzését is (Wuthnow 1991, 1995, Batson et al 2014, Perpék 2022).

Részben ezekből a korai elméletekből (1970-es, 80-as évek) táplálkozva az önkéntesség motivációs elméletei nagyon sokáig két vagy háromfaktoros modellekkel dolgoztak. Ezek jellemzően pszichológiai alapú megközelítések voltak, amelyek egy lineáris ok-okozati kapcsolatot feltételeztek, ahol az önkéntes cselekedetet mindig egyértelmű szándék (motivációk) előzi meg (pl. Zakariás 2018: 18-19). A kétfaktoros modellek leggyakoribb motivációs összetevői az altruizmus és az egoizmus voltak, amelyek később a társadalmi-szociális kapcsolatokkal egészültek ki (Smith 1981, Fényes – Kiss 2011, Chaddha – Rai 2016). Perpék Éva kiemeli, hogy a kezdeti modellek leíró jellegűek voltak, és empirikusan nem kellően megalapozottak, mert általában kis méretű vagy az általánosítást nem támogató összetételű mintán végezték őket (Perpék 2011: 28).

A motivációs faktorok száma később fokozatosan bővült (pl. Batson és szerzőtársai négytényezős modellje, 2002), a négy vagy több (multifaktorális) modellek esetében a különböző motivációs tényezők már kimutathatóan nem függetlenek egymástól. Az önkéntesek motivációjában gyakran együtt, párhuzamosan vannak jelen, így szerencsésebb motivációs rendszerről vagy bázisról beszélni (Fényes – Kiss 2011). Az összetett rendszereket a szakirodalom két- vagy többdimenziós modelleknek nevezi, attól függően, hogy milyen korreláció áll fenn az egyes tényezők között. A motivációs rendszerek besorolása azonban nem mindig egyszerű. Az egyik legismertebb, 28 motivációs faktorból álló MTV (Motivation To Volunteer) modell megalkotói (Ram A. Cnaan és Robin S. Goldberg-Glen) megjegyezték, hogy

rendszerüket a legtöbb szakirodalom két- vagy háromdimenziósként kezeli, ugyanakkor saját faktoranalízisük alapján egydimenziósnak számít (Cnaan - Goldberg-Glen 1991: 269). Ezen keresztül arra is felhívták a figyelmet, hogy a különböző modellek megbízhatóságának a feltétele, hogy kellő empiria alapján statisztikailag igazolni lehessen a faktorok közötti kapcsolat meglétét vagy hiányát. Ellenkező esetben a modell kevésbé alkalmas tudományos következtetések kimutatására (1991: 275). A motivációkutatásban Ram A. Cnaan és Robin S. Goldberg-Glen módszere pont azért számított jelentősnek, mert ők vezették be először a motivációs tényezők osztályzásánál a faktoranalízis módszerét (Chen – Wang – Tang 2022).

Az ismertebb pszichológiai motivációs modellek közé tartozik még E. Gil Clary és munkatársai VFI (Volunteer Functions Inventory) modellje (1998). Ez kifejezetten az önkéntesség funkcióból vezeti le a pszichológiai motivációkat (kinek mi fontos). A hat tényező közé az altruista és humanitárius értékek (values), az új tapasztalatok és készségek megszerzése (understanding), a szociális kapcsolatok fejlesztése (social), a karrier során hasznosítható előnyök (career), a mentális védekező funkció (protective), valamint az önkéntes személyiség és identitásfejlődése (enhancement) tartozik (1998). A modell jelenleg is az egyik legmegbízhatóbb, széles körben alkalmazott motivációs mérőeszköz (Perpék 2011). Megbízhatóságához az is hozzájárul, hogy Clary és munkatársai szisztematikusan feldolgozták a korábbi motivációs kutatásokat, és azok eredményeit figyelembe véve alkották meg modelljüket (Chen et al 2022).

A 20. század végének pszichológiai alapú kutatásaival szemben az ezredfordulót követően a motivációt környezeti kontextusban vizsgáló szociológiai és demográfiai megközelítések kerültek előtérbe. Ezek az „erőforrásmodellek” már a társadalmi, gazdasági lehetőségeket és adottságokat is figyelembe veszik (Zakariás 2018: 20). John Wilson (2000) beemeli a motivációkutatásokba a társadalmi tőke szerepét, amely jelentősen meghatározza az önkéntességhez való hozzáállást. Ennek része az önkéntes szocializációs háttere (szülői és iskolai nevelés hatása), valamint az önkéntes munkához való viszonya. Ez – értelmezésében – elsősorban társadalmi integrációt és a civil készségek és attitűd fejlesztésének a lehetőségét jelenti. Wilson az önkéntességre való hajlandóságot a jövedelem, foglalkozás és a szabadidő összevetésében is vizsgálta. Azt tapasztalta, hogy minél magasabb valakinek a fizetése, annál többet önkénteskedik, viszont jelentős vagyoni megléte esetében ez a pozitív korreláció már megszűnik. Szintén kimutatható összefüggés van a foglalkozás státusza, a vezetői beosztás és az önkéntességvállalási hajlam között. A rendelkezésre álló szabadidőt tekintve a legtöbbet önkénteskedők a részmunkaidőben dolgozók, a munkanélküliek, álláskeresők körében viszont

az önkéntesség aránya nagyon lecsökken. Ez alapján jellemzően a magas státuszú munkát végző, jó keresettel, de ugyanakkor szabadidővel is rendelkező egyén tartja társadalmilag fontosnak az önkéntességet (2000: 220-221). Wilson szerint ugyanakkor a magas társadalmi tőke nem önmagában növeli a motivációt, hanem azt határozza meg elsősorban, ahogy az illető az önkéntességről gondolkodik (mit jelent számára az önkéntesség). Ez társadalmi identitásától függően az önfeláldozástól az önfejlődésig széles skálán mozoghat (2000: 119).

Wilson modellje szorosan összekapcsolódik Robert Wuthnow motivációértelmezésével. Wuthnow megállapítása szerint (1991, 1995) az önkéntességhez vezető motiváció egy folyamat eredménye, amelynek elemei az egyén addigi életének élményei, tapasztalásai. Nem elég azonban motiválnak lenni, hanem meg kell találni a módját is annak, ahogy a motivációkat elbeszéljük. Ez egy folyamatos interakciót jelent a környezetünkkel, amely során kialakulnak a motivációt megtestesítő értelmezési keretek. Ennek eredményeképpen egyrészt elindítunk egy társadalmi diskurzust (a környezetünk megéri a szándékainkat és elkezd beszélni róla), másrészt közben saját önkéntes identitásunk is megteremtődik. Wuthnow négy nagy értelmezési narratívát azonosított (humanitarianizmus, boldogságkeresés, viszonyosság, önfejlesztés). Ezek nagymértékben hasonlítanak az altruizmus és egoizmus korábban bemutatott elméleteihez, ugyanakkor Wuthnow számára nem kizárólagosságot jelentenek, hanem egységet. Wuthnow természetesnek tartja a másokkal való törődés mellett a haszonelvőséget (utilitarianism), meglátása szerint a kettő nem zárja ki egymást, hanem együtt jelenik meg az önkéntesek személyiségében (és motivációs hátterében).

Lesley Hustinx és Frans Lammertyn az önkéntességet komplex rendszerként értelmezték (Hustinx – Lammertyn 2003: 171-180). Vizsgálatuk középpontjában az önkéntesség motivációs hátterében végbement radikális változás áll, amelynek oka a szélesebb társadalmi átalakulásban kereshető. Véleményük szerint különösen az individualizáció és a szekularizáció alakította át az önkéntesség motivációs bázisát. A hagyományos önkéntesség életre szóló, odaadó elkötelezettségét fokozatosan a sporadikus, időszakos és kevésbé elkötelezett hozzáállás váltja fel. Napjaink önkéntességének motivációs hátterét sokkal erősebben a személyes érdeklődés és szükséglet határozza meg, mint a korábbi morális etikai meggyőződés és a közösség iránti elköteleződés. Az önkéntesek saját önmegvalósításukat keresik, és megkövetelik a választás szabadságát. A programoknak különlegesnek és szórakoztatóknak kell lenniük, hogy lekössék az önkénteseket. Tapasztalatuk szerint például az idősek és fogyatékkal élők ápolása helyett felértékelődnek az aktuálisan népszerű és trendi területek, mint a HIV/AIDS elleni küzdelem, a menekültkérdés vagy az állat- és környezetvédelem. Hustinx

és Lammertyn megállapításai egybe estek a posztmodern átalakulással, amely a modernitás metanarratíváival szemben egy nagymértékben szegmentált és fragmentált társadalomképet valósít meg (Lyotard 1979). Ennek megfelelően az önkéntesek motivációi is sokkal személyesebbé és többsíkúvá váltak. Zakariás Ildikó ezt úgy fogalmazza meg, hogy „... az önkéntes tevékenységek és az, hogy milyen csoport támogatását választja az önkéntes egyáltalán nem független az egyéni haszontól; nem az általános egyéni identitás, hatásgyakorlás, társas lét vagy karrier, hanem ezek konkrét formái a meghatározóak” (Zakariás, 2018: 33).

Hustinx és Lammertyn értelmezési keretének első (1) eleme az *élettrajzi hivatkozás*, amely különbséget tesz közösségi és egyéni önkéntesség között annak alapján, hogy az önkéntes egyéni vagy a közösségicélokot szolgál. A közösségi önkéntesség esetében az önkéntesség elválaszthatatlan a közösségi élettől. Az egyéni elköteleződés dominanciáját nevezik a szerzők reflexív önkéntességi modellnek. Ennek során a hangsúly a közösen képviselt közösségi célokról és értékekről az önkéntesre, mint egyénre helyeződik át, ahol a döntéseket saját egyéni preferenciáin keresztül hozza meg. (2) Az *önkéntesség motivációs háttere* szerint a közösségi önkéntesség esetében az önkéntes elsődleges motivációja a csoport iránti felelősségvállalás, míg a reflexív, azaz egyéni önkéntesség során az önkéntest elsősorban saját egyéni céljai motiválják. (3) Az *elköteleződés iránya* és erőssége a kollektív önkéntességi dimenzióban kiszámítható és folyamatos, míg az egyéni önkéntesség esetében ez erősen változó lehet. A reflexív önkéntesség általában ad hoc vagy projekt alapon történik, amelynek időkerete behatárolt. A (4) *szervezeti környezet* a közösségi önkéntesség esetében erősen strukturált, tagságon alapuló társadalmilag vagy ideológiai alapon formálódó helyi közösségi szervezetek keretében jön létre. Jellemzőjük az erős vezetés és a zárt, szabályozott szervezeti működés. A reflexív önkéntes számára azonban már az elvégzendő feladat, és nem annak szervezeti kerete a meghatározó. A kollektív önkéntesség esetében az (5) *önkéntesmunka tárgyát*, azaz a *választott területet* a csoport identitása és attitűdje alakítja ki. Az egyéni önkéntesség esetében már nem a közös értékek a mérvadóak, hanem az egyéni életmódtól és személyes identitástól függ a végzendő tevékenység kiválasztása. Hustinx és Lammertyn keretrendszerének utolsó eleme a (6) *fizetett munkaerőhöz való viszony*. Ez a közösségi és az egyéni célú önkéntességnél jelentősen különböző. Az alapvetően egyházi és helyi közösségi hátterű kollektív önkéntességnél nagy a szakmai különbség a jó szándékú, de alapvetően amatőr önkéntesek és a hivatásos szakemberek között, míg a reflexív önkéntességnél a szakmai különbség kezd elmosódni, az önkéntesek gyakran egyenrangú partnerei a hivatásos szakembereknek.

Hustinx és Lammertyn arra mutattak rá, hogy napjainkban az önkéntes tevékenység is individualizálódik és professzionalizálódik, az önkéntesek hatékony és professzionális szervezeti keretek között végeznek saját egyéni céljaiknak és érdeklődési körüknek megfelelő, de egyben globálisan is egyre fontosabb feladatokat. Hustinx és Lammertyn kollektív és reflexív önkéntességmodellje szerint a kollektív identitások egyre inkább megszűnnek, és az önkéntes identitások megalkotása egyéni feladattá válik. Ennek során az egyén a folyamatosan változó környezeti körülmények között kényszerül arra, hogy élettörténetét, identitását folyamatosan újragondolja és alakítsa, azaz az önkéntesség az élettörténet megalkotásának fontos eszköze.

4.2. Interkulturális megközelítés és az önkéntesség szerepe

A modern kultúrafelfogás középpontjában a reflexióra és önkritikára épülő összehasonlítás áll (Baecker 2000), amely a különböző, de egymással egyenrangú, párhuzamosan létező kultúrák (pl. Welsch 1999, Williams 1976) jellemzőinek és interakcióinak feltárását végzi. Ennek alapja, hogy egyik kultúra sem állandó és statikus, hanem részben belső társadalmi, gazdasági, politikai fejlődésnek, részben külső környezeti hatásnak megfelelően folyamatosan változik, ahogy az egymás melletti kultúrák is állandó, dinamikus kölcsönhatásban vannak egymással (pl. Hall 1976, Kaschuba 1994, Maróti 2005, Bakos 2016).

A különböző kultúrák közötti összefüggésekkel, kapcsolatokkal a multikulturalizmus és az interkulturalizmus egyaránt foglalkozik¹¹⁵, mindkettő a sokféle kultúrájú társadalmak kihívásaira keres választ (Mészáros – Bogdán – Csereklye 2012). A késő modernitásra jellemző multikulturalizmus a korábbi homogenizáló társadalmi törekvések ellenében fogalmazódott meg, és több különböző kultúrának egy közös társadalmon belüli, saját szokásaik, normáik alapján történő együttélését jelenti (Feischmidt 1997, Welsch 1999)¹¹⁶, ahol a zárt, egymással nehezen keveredő csoportok megőrzik saját identitásukat (Modood 2011: 5). Sem a multi-, sem az interkulturalizmus nem ismeri el az egyik kultúra felsőbbrendűségét a másik felett. A multikulturális felfogásban azonban az egymás mellett élő közösségek között nincsen tudatos

¹¹⁵ Ide tartoznak még a *cross-cultural*, illetve *trans-cultural* fogalmak is, amelyek azonban részben összehasonlítással, részben a kulturális keveredés eredményével foglalkoznak (pl. Forray 2003, Török 2013, Victoria 2011)

¹¹⁶ Megkülönböztetve a multikulturalizmus deskriptív értelmezésétől, amely egy társadalmon belül a kulturális sokszínűséget jelenti (ibid.).

kulturális keveredés, átjárás¹¹⁷, addig az interkulturalitás kifejezetten a csoportok közötti kulturális párbeszéddel és kölcsönhatással foglalkozik (pl. Cantle 2012, Modood 2017, Zapata-Barrero 2017). A nemzetközi önkéntesség ezért egyértelműen az interkulturalizmus keretében valósul meg¹¹⁸.

Az interkulturalizmus célja a kultúrák közötti szokások, viselkedések megismerése, cseréje, a felek közötti párbeszéd megteremtése, kölcsönös megértés és együttműködés kialakítása, valamint az esetleges konfliktusok elhárítása (Welsch 1999: 3). Ez a gyakorlatban a különböző kultúrákból származó résztvevők egymással történő interakciójaként (Victoria 2011) valósul meg.

Számos nemzetközi kutatás támasztja alá a nemzetközi önkéntesség kultúraközvetítő szerepét (pl. McIntosh and Zahra 2007, Lough – McBride – Sherraden 2009, Molnár Zs. 2021). Benjamin Lough ugyanakkor arra mutat rá, hogy ezzel óvatosan kell bánni, mert bizonyos feltételek hiánya esetén nem fog megfelelően működni. Például az egy hónapnál rövidebb program esetén az önkéntesekben gyakran nem alakul ki a szükséges megértés, még a kulturális sokk, frusztráció és düh uralja az érzelmi állapotukat, ami mindkét félben gátolja a kölcsönös interkulturális fejlődést (2010: 5, 11). Az idegen környezetbe való beilleszkedést leggyakrabban a változások miatti túlterheltség, a nyelvi és kommunikációs nehézségek, illetve az ismeretlen szokások és normák gátolják (Milassin 2018: 59). Ezek összessége válhatja ki a különböző szinteken és megnyilvánulási formákban, de szinte elkerülhetetlenül és elsőként bekövetkező kulturális sokk jelenségét (Oberg 1960, Bogáromi – Malota 2017). Ez egy új, idegen kulturális környezet hatására bekövetkező megváltozott pszichológiai állapotot jelent, amelyen szinte minden önkéntes átesik. A résztvevőkben végbemenő érzelmi változást jelző kulturális adaptációnak jól meghatározott szakaszai vannak (Lysgaard 1955). Cél, hogy a kezdeti eufóriától a kulturális sokkon, majd az alkalmazkodáson keresztül a teljes elfogadásig minél gyorsabban eljussanak az önkéntesek (Black – Mendenhall 1991). Ez alapvetően az önkéntesek kulturális nyitottságától és toleranciájától, valamint a beilleszkedést elősegítő személyes és személyközi kompetenciáitól (Milassin 2018) függ. Ezeket tudatos felkészítéssel,

¹¹⁷ Azzal a kiegészítéssel, hogy semmilyen kultúra nem monolit egység (Vékony 2017: 50), hanem valamilyen átjárás mindig van az együtt élő csoportok szokásai között, főleg az integráció és a kozmopolitizmus, mint társadalmi együttélési formák esetében, de a szegregáció és az asszimiláció esetében is kimutatható kulturális kölcsönhatás, csak jóval kisebb mértékben

¹¹⁸ Az interkulturalizmust gyakran a multikulturalizmust követő, azt meghaladó társadalmi kategóriának is szokták nevezni (Kastoryano 2018), ezt a felfogást képviseli a kölcsönös megértésen alapuló kulturális eszmecsere fontosságát hangsúlyozó Európa Tanács állásfoglalása is (Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédről, Európa Tanács, 2008)

interkulturális érzékenyítéssel (Bennett 1986) és helyszíni kommunikációs támogatással jól lehet erősíteni. A kulturális sokk miatti adaptációs nehézség azonban nemcsak az önkéntesek személyes problémája, hanem akár az egész önkéntes missziót is veszélyeztetheti (Lough 2010).

Az új környezet elfogadása után kerülhet sor a kulturális megértés kialakítására, amelyet több tényező is nehezít. A multikulturalitással foglalkozó szociálpszichológia egyik legnagyobb kihívása a társadalmilag kódolt kulturális előítéletek és sztereotípiák csökkentése. Az önkéntesség hagyományos donor országaiban folyamatosan jelen vannak a kulturális előítéletek és sztereotípiák¹¹⁹, amelyek a látható fizikai különbségeket (pl. bőrszín) belső különbségekre is kivetítve a társadalmi kategorizálás alapjai (Kovács 2010). Szinte mindenki rendelkezik kulturális előítéletekkel, a cél ezeknek a tudatos leküzdése, azaz a sztereotípiákon való felülemelkedés képessége (Devine 1989). Ezzel az önkénteseknek is folyamatosan szembe kell nézniük, még úgy is, hogy az etnocentrikusságra való hajlamuk – a többi szociális tevékenységet választó emberrel együtt – alacsonyabb az átlagnál (Pratto et al 2006).

A kulturális előítéleteket a történelmi múlt is tovább terheli, a kolonializmus túlzó leegyszerűsítésekben és sémákban megnyilvánuló társadalmi diskurzusa a mai napig mindkét félben érezteti hatását. Edward Said orientalizmus elmélete (1978) a „kelet” meghódítását, átformálását és a felette való uralom megtartását célzó gyarmatosító magatartásra és percepcióra utal. Ennek során a keletről való gondolkodás úgy intézményesült, hogy a központi sztereotípiák az egyének szintjén is elfogadottá váltak, így a nyugatiak saját felsőbbrendűségük tudatában a bennük kialakult (kialakított) kelet-képre alapozták a helyiekkel való bánásmódot. Amint Vékony Dániel (2017: 97–98) Jürgen Osterhammel elmélete alapján rámutatott, a gyarmatosító narratíva nagyon tudatosan konstruálta meg a keletiekre vonatkozó alsóbbrendű, „másik” identitást, akik fejletlen népként ezért automatikusan rászorulnak az európaiak irányítására. A kolonizáció dehumanizálta az elnyomottakat, akik elfogadták, hogy ők „mások”, alacsonyabb rendűek, ezért mindig a legrosszabbat gondolták magukról (Fanon 1952). Ez a gyarmatosítás során rájuk rakódott önértékelési deficit még Nelson Mandela esetében is működött, aki egy esetben megdöbben azon, hogy egy fekete képes repülőgépet vezetni (Mandela 1994: 69). Ezt a mindkét fél számára komoly lelki terhet jelentő gyarmatosítói diskurzust igyekszik lebontani a posztkoloniális irányzat. Ennek keretében a nyugatnak is percepciót kell váltania, és ezzel párhuzamosan a volt gyarmati társadalmakban is mentális

¹¹⁹ Amelyek a társadalmi normák változása ellenére sem tűntek el, legfeljebb burkoltabban jelennek meg (ibid.)

felszabadulásra van szükség. Így valósulhat meg a civilizációk konfliktusa helyett a kultúrák cseréje (Mbembe 2008, Said – Burgmer 1998), amely új kulturális formák kialakulásához és kulturális sokszínűséghez fog vezetni (Bhabha 1994).

Az orientalista attitűd azóta is hatással van mindkét félre. A „nyugati” percepció önkéntesség körében való esetleges előfordulására több kutatás is készült, amelyek részben cáfolták (pl. Pastran 2014), részben megerősítették (pl. Bruce 2018, Sullivan 2018) a jelenlétét. Noha alapvetően nem tudatos viselkedésmintáról van szó, a helyi közösségek tagjai mégis annak élhetik meg. Az önkéntesek feladata ezért tudatosan törekedni a kulturális alá- és fölérendeltséget elkerülését biztosító kulturális egyenrangúság (pl. Vajda 2020: 18) kialakítására.

Az idegen kulturális elemek feltárása és megkülönböztetése legjobban egy másik társadalmi perspektíván keresztül konstruálódik meg. Nem létezik külső, objektív nézőpont, hanem mindegyik kulturális összetevő a többi viszonylatában válik értelmezhetővé (pl. Hall 1991). Számos helyi társadalmi szokás ezért legtöbbször csak úgy válik érthetővé, ha azokat az önkéntesek saját kultúrájuk kontextusába helyezik (Klaniczay 1983, Simpson – Coleman 2001). Ebben segítség lehet a perspektívaváltás, amely során tudatosan keressük azokat az új nézőpontokat, amelyen keresztül jobban megérthetjük a másik fél viselkedését, és alkalmazhatjuk saját empátia és együttérző képességünket a különbségek okainak feltárásához, valamint a hasonlóságok felismeréséhez (Stephan – Finlay 1999, Kovács 2010). A perspektívaváltás a normák átvételével is együtt jár (Mészáros – Bogdán – Csereklye 2012), és mivel az interkulturalitás a különböző társadalmi értékek és szokások szerint szocializálódott emberek találkozása, így ez csökkenti a kulturális különbségeket és növeli a kölcsönös megértést és elfogadást.

Az interkulturális kapcsolatok kiépítését gyakran nehezíti a közösségi ellenállás, amely a más („idegen”) környezetből származókkal szemben testesül meg. Minden népcsoport életére jellemző a kulturális lokalitás, amely különböző társadalmi szokásokon (rítusok, ünnepek, hagyományok stb.) keresztül saját közösségének összetartására és az ellenségtől való megkülönböztetésére irányuló jegye volt (Appadurai 1996: 4–5). Csányi Vilmos ezt elsősorban evolúciós okokra vezeti vissza. Ennek alapján az ősközösségekben az izoláltan élő emberek csoportjaiban saját fennmaradásuk érdekében korán kialakult a saját közösséghez, mint szociális konstrukcióhoz való feltétlen lojalitás és érzelmi kötődés (2002: 765), amelyet később az idegen, más csoportokkal szembeni xenofóbia követett. John R. Baldwin a kultúra és a társadalmi intolerancia közötti összefüggést vizsgálva szintén megállapítja, hogy a másság el

nem fogadásának nagyon erős kulturális oka is van, minden kultúra óhatatlanul etnocentrikus, tagjai ezért időnként xenofóbok (Baldwin 2017: 5, 19). Ezt támasztja alá Zygmunt Bauman is, szerinte az államszervezetekre kezdetekben szükségszerűen a kulturális intolerancia volt jellemző, mert minden társadalom a hermeneutikai problémák, azaz az idegen kultúrájú csoportok között fennálló zavar és félreértés elkerülésére törekszik (Bauman, 1990: 143-169).

A közösségi ellenállás ellenére az érintkező kultúrák formálják és alakítják egymást, bár ezek mélysége és sebessége nagyon különböző. Ennek speciális megjelenési formája a „*kétarcú kultúra*”, amikor egy helyi közösség úgy vesz át másik kultúrából elemeket, hogy kifelé más mutat, mint amit sajátjaként befelé megőriz (Papp In Mészáros – Bogdán – Csereklye 2012: 45). Ennek az a veszélye, hogy nem derül ki, hogy mennyire lesz tartós a kulturális együttműködés eredménye, ezért a nemzetközi önkéntesek számára kifejezetten fontos, hogy lehetőség szerint minél jobban ismerjék a kultúrák egymást befolyásoló hatásainak okait és módjait, hogy ezek alapján jobban tudjanak felkészülni és alkalmazkodni a társadalmi környezethez.

Ami nem könnyű, mert a közösségi viselkedését eltérő kulturális szabályok és tulajdonságok határozzák meg (Ibrahim et al 2019). Alfred Kroeber és Clyde Kluckhohn óta (pl. Boroch 2016, Hofstede 2011) számos interkulturális kutatás foglalkozik a különböző társadalmak és népcsoportok közös jellemzők alapján történő leírásával és kategorizálásával. Míg Edward Hall a kulturális kontextus elvontsága alapján (alacsony és magas kontextus) határozta meg a társadalmakat (Hall 1976, Mamadouh 1999), addig a klasszikus modellek már soktényezős keretben vizsgálták a kulturális sajátosságokat (pl. House et al 2002, Hofstede 2011, Schwartz 2012, Török 2013, Jarjabka 2020). A leggyakoribb, szinte minden modellben előforduló kulturális jellemző közé a kollektívizmus / individualizmus, a hatalmi távolság, a bizonytalanságkerülés vagy a jövőorientáltság tartozik. Az elmúlt években számos kritika is megfogalmazódott velük szemben, többek között az, hogy statikusak, értékközpontúak, társadalmi szinten homogénnek kezelik a kultúrát, azaz nem veszik figyelembe az országokon belüli kulturális diverzifikációt vagy a kontextusfüggő szituatív magatartást¹²⁰ (Adler – Aycan 2018, Witte – Stanciu – Boehnke 2020, Török 2013). Ennek ellenére mégis alkalmasak arra, hogy a nemzetközi önkéntesek számára jól hasznosítható támpontokat nyújtsanak ahhoz, hogy

¹²⁰ Több kutatás ezek figyelembevételével dolgozott ki interkulturális csoportosításokat, pl. a Társadalmi Axióma Projekt (Social Axioms Project), a CTL (Cultural Tightness – Looseness) Projekt, az ELF (Ethno-Linguistic Fractionalization) keretrendszer vagy a Kulturális Archetípus (Cultural Archetypes) keretrendszer (pl. Adler – Aycan 2018)

egy közösség szokásait, gondolkodását megkülönböztessék egy másik közösségétől, elősegítve a kulturális megértés és az információcsere kialakulását.

A kulturális különbségeket a kommunikációs félreértések tovább fokozzák, amelyek gyakran az eltérő kontextusú kommunikáció miatt alakulnak ki (Hall 1976), a jellemzően alacsony kontextusú kultúrákból érkező önkéntesek sokszor nem tudnak mit kezdeni a helyi közösségek indirekt, implicit, közvetett utalásokkal teli, számukra gyakran félreérthető magas kontextusú kommunikációjával (pl. Dévényi 2004, Tick 2007). Ráadásul ez a nehézség kölcsönösen fennáll, a fogadó társadalmak tagjai is sokszor emiatt nem értik meg, és nem is fogadják el az önkénteseket. Ezért nem elég megismerni a másik fél kommunikációs sajátosságait, hanem annak megfelelően változtatni kell a sajátjukon is, azaz a jól működő interkulturális párbeszédhez a teljes szocio-kulturális környezetet és kontextust ismerni és alkalmazni kell. Az interkulturális kommunikáció ezért mindig társadalmi viszonylatban jelenik meg. Noha individuális szinten különböző társadalmi és etnikai csoportokhoz tartozó egyének között valósul meg (pl. Gumperz 1982, Victoria 2011), nem csupán üzenetek közvetítésére, hanem sokkal inkább a különböző kultúrák közötti érintkezésekre, interakciókra vonatkozik. Fontos azonban, hogy a résztvevők rendelkezzenek az ehhez szükséges kognitív és szimbolikus eszközökkel és készségekkel, hisz közben maguk is saját kultúrájukat képviselik (Niedermüller 1999: 27-28). Nem véletlenül emeli ki Karl Erik Rosengren is, hogy az interkulturális kommunikáció a különböző típusú társadalmakat határait nemcsak fizikai, hanem mentális értelemben is összeköti (2008: 197). A cél a kulturális távolság csökkentése a kommunikáció eszközrendszerén keresztül, a folyamatot azonban nehezíti, hogy a felek eltérő kulturális közösséghez tartoznak és különböző interkulturális kompetenciákkal rendelkeznek (Ibrahim et al 2019, Szabó 2014).

4.3. Humanitárius szolidaritás és segítkezés

A nemzetközi önkéntesség diszkurzív kerete a humanitárius szolidaritás, amely morális imperatívusként (Rozakou 2020) határozza meg az idegen rászorulókat megsegítését, erkölcsi alapja a másokért való együttes felelősségvállalás, a *közös jó* érzése, az önzetlen támogatás, illetve a társadalmi egyenlőség ethosza. Míg a tradicionális társadalmakban a szolidaritás egy adott közösség hasonló kulturális háttérrel rendelkező, egyenrangú tagjai közötti társadalomszervező erőként működött, addig a modern társadalmakban már elsősorban a szociális, kulturális különbségek jelentik a szolidaritás alapját (Komter 2005, Takács 2019),

amely során átérezzük, elképzeljük a segítségre szoruló helyzetét. Ezzel azonban felborul a korábbi szolidaritási formák egyensúlyi helyzete, eltűnik a viszonzás lehetősége, és állandósul a támogató és támogatott közötti fölé- és alárendeltség. A szolidaritás társadalmi absztrakcióként az emberek közötti összetartozást közös morális értékek mentén testesíti meg, normatív értelemben viszont konkrét – állami, civil vagy egyházi – szereplők által kifejtett segélyezési tevékenységet jelent (Komter 2005). Az önkéntesek leggyakrabban ezekben a humanitárius programokban vesznek részt, amelyek gyakorlata azonban több, a nemzetközi önkéntesség működését és interkulturális lehetőségeit pro és kontra is érintő ellentmondást egyaránt tartalmaz.

Noha a humanitarizmus eredendően altruista elvek mentén szerveződve a politika ellenében jött létre, jelenkori formáira az átpolitizálódás, kommercializálódás és intézményesülés a jellemző (Barnett 2005, Scott 2006), amely során a kezdeti morális kategóriából egyre inkább a politikai diskurzus részévé válik, ahol a tevékenység irányát a nyugati országok, transznacionális szervezetek és fejlesztési NGO-k határozzák meg (Moore 2013). Bár a humanitárius tevékenységek koordinálását 1992-től az ENSZ látja el, a nemzetközi fejlesztési és segélyezési hozzájárulás (ODA) befizetése nagyon centralizált¹²¹, így a nagy donor országok gyakran saját geopolitikai érdekeik mentén döntenek el, hogy a fejlesztési forrásokat mire fordítják. Az elmúlt évtizedekben erőteljes elmozdulás volt tapasztalható a multilaterális fejlesztési projektektől a bilaterális együttműködések felé¹²² (Barnett – Weiss 2008, Udvari 2019), ezért a humanitárius tevékenység jelenleg döntően hatalmi érdekek mentén valósul meg, ahol a pártatlanság és semlegesség elve¹²³ gyakran sérül az állami részvétel politikai állásfoglalásától és céljától függően, sőt gyakran a különböző szereplők szekuritizációs tevékenységének az eszközévé válik, amelyben a nemzetközi szervezetek és a média is aktívan részt vesz (Barnett 2005, Watson 2011, Moore 2013). Az értékalapú motiváció mellett így

¹²¹ A 2020. évi nettó befizetéseinek több mint 70%-át öt ország biztosította: USA: 22%, Németország: 18%, UK: 12%, Franciaország: 10%, Japán: 9% (oecd.org, 2021)

¹²² Míg 1988-ban az országok a fejlesztési beruházásaik 45%-át ENSZ ügynökségeken keresztül költötték el fejlődő országokban, 1994-re ez 25%-ra, 2016-ra már 10%-ra csökkent, és a felhasználás helye is politikai indíttatású volt, az ezredforduló környékén elsősorban a volt Jugoszlávia, Irak, Izrael / Palesztina kapta a fejlesztési segélyek 50%-át (!), míg az igazán rászoruló országok (pl. Szudán, Kongó, Angola stb.) alig részesültek valamiből. A jelenlegi trend az, hogy hiába jelent meg egyre több Európán kívüli donort, továbbra is a korábbi néhány nagy ország határozza meg továbbra is saját prioritásai alapján, hogy hol kerüljenek a segélyek felhasználásra (ibid.).

¹²³ A Nemzetközi Vöröskereszt (Jean Pictet, ICRC) eredeti meghatározása alapján a humanitarizmus széles körben alkalmazott alapelvei közé az emberiség, pártatlanság, semlegesség, egyetemesség tartozik (pl. Bellamy 2003)

megjelent az érdekalapú hajtóerő is, ami felveti azt a kérdést, hogy a humanitárius tevékenység jelenlegi gyakorlata mennyire tud etikus maradni (Barnett – Weiss 2008).

A humanitarianizmus kibővült értelmezésével párhuzamosan (a korábbi segélyezés helyett jelenleg beleértik a fejlesztést, az emberi jogokat, a demokrácia exportot, a békefenntartást, sőt felelős államok kialakításának támogatását is) a segélyszervezetek tevékenysége nehezen elválasztható az állami feladatoktól, ezért egyre inkább a nemzetközi NGO-k jelölik ki a humanitárius célokat, ellátják ezen jogok képviselőit, azaz globális szinten magukhoz rendelik a humanitarianizmus feletti hatósági jogköröket, és ezzel átveszik azoknak a társadalmi csoportoknak az irányítását, akiket eredetileg segélyezni akarnak (Feldman – Ticktin 2010).

Ennek során viszont a fogadó országok elvesztik önrendelkezésüket, amelyeket kénytelenek alárendelni az „*univerzális*” értékeknek, illetve nagyhatalmi geopolitikai érdekeknek (Boltanski 1993, Moore 2013). Az egyoldalú fejlesztés és segélyezés nem veszi figyelembe a helyi sajátosságokat és szokásokat, ezért – a donor és a fogadó országok közötti egyenlőtlenségek miatt – elkerülhetetlenül átalakítja és újratermeli az emberek közötti hierarchiákat és különbségeket. Ezzel az eredeti humanitárius segítségnyújtás szándékát sokszor társadalmi és hatalmi függőséggé alakítja át (pl. Chouliaraki 2010, Fassin – Pandolfi 2010, Rozakou 2020). A segélyszervezetek gyakran a „*name and shame*” jegyében erőteljes marketing és lobbizási tevékenységet fejtenek ki annak érdekében, hogy vélt vagy valós problémákra hívják fel a figyelmet. Kérdés, hogy ezek kijelölésében mennyire jogos a domináns szerepük, és a kedvezményezett társadalmak ténylegesen át akarják-e adni ezt a hatalmat a nemzetközi szervezeteknek, illetve utóbbiak mennyire figyelnek oda, hogy tevékenységük ne okozzon további károkat. A globális dél országai a humanitárius erőfeszítéseket – a donor országok legjobb szándéka ellenére is – ezért általában csak idegen értékek, normák, gyakorlatok és életmódok egyoldalú rájuk erőltetésének látják. A nemzetközi fejlesztés így sokszor csak egy újabb állomás a Nyugat és a Kelet közötti történelmi alá- és fölérendeltség folyamatában, amely jelenleg a globalizáció és a nyugatiasodás reflexiójában jelenik meg (Barnett – Weiss 2008).

A humanitarianizmus legújabb formái ezért a szolidaritás és az egyenlőség ethoszán keresztül tudatosan próbálnak szakítani a nyugati felfogáson alapuló jelenlegi gyakorlattal, amelyhez a morális legitimitást a szolidáris cselekedet politikától való elválasztása és eltávolítása jelenti. Ennek része a lefelé irányuló domináns segélyezés helyett horizontális, bürokrácia-mentes támogatás kialakítása, valamint a humanitárius tevékenység beágyazása a helyi közösségek és társadalmak történelmi szokásaiba (Boltanski 1993, Rozakou 2020, Cantat – Feischmidt 2019).

Ebben tud nagy szerepet játszani a nemzetközi önkéntesség, amely a különböző humanitárius programokat és segélyeket az önkéntesek fizikai közreműködésével olyan interkulturális eszközrendszeren keresztül alakítja át lokális fejlődéssé, mint például a közös együttműködésen alapuló tudástranszfer, képességfejlesztés, kultúrák cseréje és kooperatív tanulás (pl. Lewis 2005, Devereux 2008, Schech 2017). Mint Nina Eliasoph (2013) rámutatott, sok NGO kifejezetten azért dolgozik nemzetközi önkéntesekkel (hivatásos szakértők helyett), hogy a projektek terepszinten jobban illeszkedjenek a helyi kultúrába, és jobban élvezzék a helyiek támogatását. A nemzetközi önkéntesek kultúráközvetítő szerepe ezért újraakterezheti a humanitárius diskurzust, hozzájárulhat a terület depolitizálásához és ellensúlyt képezhet az állami dominanciával és a szekuritizációval szemben (Cantat – Feischmidt 2019).

4.4.A nemzetközi önkéntesség kritikai diskurzusa

Az elmúlt évtizedekben a szakirodalmi feldolgozások különböző perspektívákból közelítették meg a nemzetközi önkéntességet, beleértve a szélesebb társadalmi és kulturális kohéziós szerepét (pl. Palmer 2002, Smith – Laurie 2010, Tiessen – Heron 2012), szociálpszichológiai és motivációs hátterét (pl. Wilson 2000, Hustinx et al 2014), az önkéntesek számára jelentkező előnyöket és változásokat (pl. Wuthnow 1991, Meier – Stutzer 2004, Wu 2011), vagy akár munkaerőpiaci vonatkozásait (pl. Palmer 2002). A legtöbb hivatkozásban közös, hogy részben az önkéntesek szemszögéből, részben a donor országok vonatkozásában vizsgálják az önkéntességet, azonban több kutató kiemeli (pl. Lough – McBride – Sherraden 2012, Tiessen – Heron 2012), hogy kifejezetten a fogadó közösségek tapasztalatai alapján alig született elérhető hatásvizsgálat. Zhaohui Tian és Troy McConachy egyenesen úgy fogalmaz, hogy a mainstream kutatások többsége *pozitivist paradigm* alapján készül (2021: 588-589), azaz a pozitív hatásokat emeli ki, az önkéntesség nehézségeiről és kockázatairól alig, vagy csak érintőlegesen esik szó.

Pedig a nemzetközi önkéntesség is számos, pont a humanitarianizmus evolúciójára visszaható ellentmondással bír, kritikai diskurzusa (pl. Schech 2016, Yea et al 2018, Brav et al 2002) az önkéntesekre, a fogadó közösségekre, illetve a társadalmi – gazdasági fejlődésre vonatkozó veszélyeivel foglalkozik. Legnagyobb kockázatnak az interkulturális hiányosságokat tartja, alapvetése, hogy a kulturálisan nem megfelelően előkészített és végrehajtott programok adott esetben több kárt okoznak, konzerválják a társadalmi – gazdasági egyenlőtlenségeket és nem érnek el valódi fejlődést (pl. Perold et al 2013). A legtöbb önkéntes nincsen tisztában saját

szakmai és interkulturális felelősségével, egyrészt szubjektív motivációik gyakran felülírják szakmai elköteleződésüket, másrészt átveszik az önkéntesség paternalista sztereotípiáit, miszerint pusztán altruista hozzáállással, de mindenféle szakmai tudás és a helyi társadalmi szokások, sőt akár nyelvi ismeretek nélkül is hosszú távú fejlődést tudnak elérni (Sherraden – Lough – McBride 2008, Ngo 2013). Így hiába alakul ki bennük a közösségi támogatás mentális jóérzése (Hustinx – Lammertyn 2003, Meier – Stutzer 2004), ez gyakran elfedi azt a tényt, hogy a közreműködésük a legjobb szándékuk ellenére sem volt tartós, sőt az eredmények a fogadó fél számára gyakran átláthatatlanok és sérülékenyek, és tovább fokozhatják a függő viszonyokat (Schech 2016, Yea et al 2018).

A nemzetközi önkéntesség ezért a humanitárius fejlesztés és segélyezés keretében akaratlanul is hozzájárulhat – ahelyett, hogy megszüntetné – a kulturális imperializmus fennmaradásához, amely a korábbi gyarmatosítás függő viszonyait alakítja át társadalmi és gazdasági kizsákmányolássá (De Luca 2020). Mint az előző fejezetben is láttuk, a fejlődő országokért érzett felelősségvállalás részeként a nyugat úgy azonosította a meglévő szegénységet és a társadalmi fejletlenséget, mint amelyeket majd a fejlett országoknak kell megoldani, létrehozva így a nemzetközi fejlesztés és humanitárius segélyezés paternalista narratíváit, amely folyamatosan újratermeli a hatalmi, gazdasági és kulturális különbségeket erősítő függő viszonyokat (Escobar 1995, Perold et al 2013).

A nemzetközi önkéntesség feladata ezeknek a posztkoloniális sztereotípiáknak a leépítése, és társadalmi intézményként támogatni a részvételi tervezés és megvalósítás gyakorlatát (Brav et al 2002), amely biztosítja a helyi közösségek bevonását nemcsak a fejlesztési célok meghatározásába és a projektek közös kialakításába, hanem akár az önkéntesek kiválasztásába és felkészítésébe egyaránt (De Luca 2020). A nagyon tudatos kulturális partnerségen alapuló együttműködés és kölcsönös tanulás az alapja a hatalmi és kulturális diszparitások megszűnésének és a fenntartható kapacitásfejlesztés és tudáscsere elterjedésének (Ngo 2013, Schech 2016).

Összefoglalásként, az előzőekben ismertetett elméletek képezik az empirikus kutatásaim keretét, amelyek mentén feldolgozom a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetét és vizsgálom a különböző résztvevők viselkedését és magatartását.

III. KUTATÁSI TERV ÉS MÓDSZERTAN

1. Kutatási célok

A dolgozat átfogó célja a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetének teljes körű bemutatása. Annak feltárása, hogy az önkéntesség milyen társadalmi, gazdasági és politikai szerepeket tölt be, és milyen hatást fejt ki egyéni, közösségi (recipiens oldalon) és ösztársadalmi szinten. Ennek érdekében megvizsgálom társadalmi környezetét, működési kereteit, feltételeit, valamint a vele kapcsolatos általános ismereteket és véleményeket. Azonosítom a legfontosabb szereplőit, és bemutatom a nemzetközi önkéntességhez és egymáshoz való kapcsolódásuk formáit. Bemutatom feladataikat és tapasztalataikat. Kutatásom része az önkéntesség médiareprezentációjának elemzése, és ezen keresztül a médiában megjelenő társadalmi diskurzusok feltárása.

Fő kutatói kérdésem, hogy magyarországi működése mennyire felel meg a vele szemben megfogalmazott elvárásoknak és lehetőségeknek, illetve akár résztvevői, akár társadalmi szinten hogyan használjuk ki előnyeit.

A dolgozat három kutatási irány mentén épül fel: (1) A magyarországi működés vizsgálata, (2) hazai médiareprezentációjának, valamint (3) a nemzetközi önkéntesek egyéni szerepvállalásának és tapasztalatainak bemutatása.

1.1. A nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetének és gyakorlatának feltárása

A célom feltárni és bemutatni, hogy a nemzetközi önkéntesség milyen szervezeti és logikai keretrendszerben működik Magyarországon, milyen szakmai, politikai és gazdasági szereplők vállalnak szerepet benne, van-e szervezett vagy informális együttműködés közöttük. Szeretném megvizsgálni, hogy kimutatható-e egy koherens működési modell, és ha igen, akkor ez mennyiben feleltethető meg a nemzetközi gyakorlatnak.

Részletes kutatási területek:

- a) *A nemzetközi önkéntesség kialakulása, fejlődése, jelenlegi jellemzői*
- b) *Társadalmi ismertsége, megítélése*

- c) *A nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezetek céljai, tapasztalatai*
- d) *A vállalati oldal szerepvállalásának módja és mértéke, tudnak-e profitálni az önkéntességből*
- e) *Az állam szerepe, a magyar kormány célja a nemzetközi önkéntességgel.*

1.2. A nemzetközi önkéntesség magyarországi mediatizációja

A nemzetközi önkéntesség médiaképét elemeztem abból a célból, hogy megismerjük, hogy melyik médiában, milyen intenzitással milyen információ jelent meg öt vizsgált év viszonylatában. Szeretném feltárni a médiatartalom által közvetített üzeneteket, és megvizsgálni a rajtuk keresztül kialakuló társadalmi diskurzusokat. Kíváncsi vagyok, hogy a nemzetközi önkéntesség hazai médiareprezentációja összhangban van-e a tevékenység magyarországi súlyával, szerepével.

Részletes kutatási területek:

- a) *A nemzetközi önkéntességről tudósító médiumok köre*
- b) *Megjelenések, beszámolók intenzitása*
- c) *A médiareprezentáció tartalmi összetétele és üzenetei.*

1.3. A magyar önkéntesek személyes tapasztalatainak feldolgozása

Ennek a kutatási kérdéskörnek a célja a magyar nemzetközi önkéntesek motivációs hátterének megismerése és önkéntessé válásuk folyamatának feltárása elsősorban interkulturális vonatkozásban. Vizsgálni szeretném, hogy milyen nehézségekkel szembesültek, milyen tapasztalatokat szereztek önkéntes munkájuk során. Mennyiben igazolódtak vissza az előzetes elképzeléseik, céljaik és elvárásaik, miben és milyen mértékben változtak meg, és milyen változást tudtak ők maguk elérni tevékenységük során.

Részletes kutatási területek:

- a) *Az önkéntesek egyéni motivációs háttere és személyes céljai (mennyire jellemző a szakirodalom szerinti reflexív, posztmodern önkéntesség új paradigmája)*
- b) *Önkéntesség során jelentkező interkulturális sajátosságok és nehézségek, jellemző adaptációs stratégiák*

- c) *Kulturális imperializmus, orientalista vagy posztkolonialista szemléletek jelenléte (mind saját, mind a fogadó társadalmak oldaláról)*
- d) *A magyar önkéntesek munkájának hatása a fogadó félre*
- e) *A magyar önkéntesek személyes változása, fejlődése, az önkéntesség identitásképző ereje.*

2. Kutatási kérdések és alapvetések

A dolgozat fő célként a nemzetközi önkéntesség társadalmi fejlettségét és hatását kívánja feltárni magyarországi helyzetének és működésének vizsgálatán, valamint a résztvevők tapasztalatain keresztül. Ehhez kapcsolódóan két átfogó kutatási kérdést fogalmaztam meg, amelyekre a dolgozat során keresem a választ:

RQ1: *Mennyire használja ki Magyarország a nemzetközi önkéntesség szerepeiből adódó előnyöket és lehetőségeket?*

RQ2: *Mennyire felel meg a nemzetközi önkéntesküldés hazai gyakorlata a szerepéből adódó elvárásoknak?*

Kutatásom a magyarországi működési helyzetet teljesszörűen igyekszik bemutatni, amelyhez fontos a különböző szereplők és nézőpontok részletekbe menő megismerése. Ezért az egyes területeket részletes kutatási kérdéseken keresztül vizsgáltam. Ezeket a különböző fejezetekre lebontva a 13.táblázat tartalmazza.

13.táblázat: A dolgozat empirikus fejezeteinek részletes kutatási kérdései

Fejezetek / kutatási kérdések
IV./1. A társadalmi, gazdasági és politikai környezet véleménye és magatartása
Q1: Milyen kép él a hazai társadalmi nyilvánosságban a nemzetközi önkéntességről? Q2: Milyen előnyét és milyen hátrányát látják az egyetemisták, és mi alapján döntenek az esetleges részvételről? Q3: Hogyan látják a nemzetközi önkéntesküldés magyarországi környezetét a küldő szervezetek és milyen tapasztalataik vannak? Q4: Mennyire ismerik az önkéntesküldés gyakorlatát és lehetőségeit a magyarországi vállalatok? Miért vesznek vagy nem vesznek részt benne? Q5: Mi a kormányzat célja a nemzetközi önkéntesküldéssel, és mit tesznek a megvalósításáért?
IV./2. Nemzetközi önkéntesség mediatiszációja
Q1: Milyen intenzitással, eloszlásban és milyen médiumokban jelennek meg cikkek, tudósítások a nemzetközi önkéntességről, és ezekből milyen következtetéseket lehet levonni a reprezentáció hatására?

<p>Q2: Milyen témákat, témaköröket lehet a cikkekben, tudósításokban azonosítani, azaz mennyire jelennek meg a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevői (társadalmi, gazdasági, politikai vonatkozás, motiváció, program, résztvevő szervezet stb.) a médiatartalmakban?</p> <p>Q3: Milyen társadalmi diskurzusok és szerepek rajzolódnak ki a reprezentációból? Megjelennek-e azonosítható üzenetek és toposzok, amelyek meghatározzák a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságát? Ha igen, akkor ezek feltárása és meghatározása.</p>
<p>IV./3. Nemzetközi önkéntesek tapasztalatai</p> <p>Q1: Milyen szerepet tölt be az interkulturalitás az önkéntesek motivációiban?</p> <p>Q2: Munkájuk során milyen helyi szokásokkal, kihívásokkal találkoztak, és hogyan viszonyultak a nehézségekhez?</p> <p>Q3: Tapasztalták és felismerték-e a kulturális imperializmus megjelenését akár saját maguk, akár a fogadó közösségek oldalán, és milyen adaptációs stratégiákat alkalmaztak az eredményes együttműködés érdekében?</p> <p>Q4: Hogyan látták és értékelték saját önkéntességük fogadó közösségekre gyakorolt hatását?</p>
<p>IV./4. Nemzetközi önkéntesség hatása a visszatért magyar önkéntesekre</p> <p>Q1: Milyen egyéni szinten megjelenő önreflexióik voltak az önkénteseknek?</p> <p>Q2: Milyen változásokat tapasztaltak magukon az önkéntesség hatására?</p>

Forrás: saját szerkesztés

Saját korábbi kutatásaim, szakmai ismereteim és személyes tapasztalataim alapján a dolgozat megfogalmazott alapvetése, hogy a nemzetközi önkéntesség magyarországi gyakorlata elmarad a kihasználható lehetőségektől, azaz:

H1: A nemzetközi önkéntesség globális súlyánál és jelentőségénél sokkal kisebb mértékben jelenik meg Magyarországon mind társadalmi ismertség, mind mediatizációs oldalról

- társadalmi nyilvánosság szintjén alig ismerik*
- idealisztikus kép alakult ki róla*
- gyakran fogalomzavar is előfordul vele kapcsolatban*

H2: A belföldi önkéntesség folyamatosan erősödő ismertsége és szerepe nem érezteti hatását a nemzetközi önkéntesség területén

H3: A nemzetközi önkéntességnek se a működési – strukturális, se a társadalmi evolúciója nem ment végbe, fejlődése megrekedt (és elszakadt a belföldi önkéntességtől), a legfontosabb szereplők sporadikusan és izoláltan működnek, nem használják ki a közös, összehangolt működésből eredő előnyöket.

3. Kutatási módszerek

A dolgozat során különböző kutatási módszereket alkalmaztam.

A nemzetközi önkéntesség kialakulását, történeti fejlődését, nemzetközi helyzetét és hazai jellemzőit *szekunder forrásokból* tártam fel. Ennek során feldolgoztam a hazai és nemzetközi szakirodalmakat, korábbi tanulmányokat, kutatási eredményeket, és az önkéntesség – vagy más vizsgált terület – témájával foglalkozó szervezetek adatait és információit. Funkciójának megfelelően (pl. Veres – Hoffman – Kozák 2016: 27) a szekunder kutatási eredményeket használtam arra is, hogy segítsen a vizsgálandó probléma okainak azonosításában, pontosításában, illetve a kutatási helyzet helyes értelmezésében. Erre jellemzően a nemzetközi önkéntesség számomra korábban kevésbé ismert területei esetében volt kiemelten szükség (pl. vállalati és politikai oldal vonatkozásai). A szekunder információkat vettem igénybe az empirikus kutatási eredmények értelmezéséhez, szakirodalmi keretezéséhez is.

Kiemelt szerepe volt a szekunder adatgyűjtésnek az önkéntesség médiareprezentációs vizsgálatánál. Ebben az esetben a nyilvánosan elérhető források – a vizsgált időszakban megjelent médiatartalmakra vonatkozóan – nem voltak elégségesek, ezért kutatói hozzáférést kaptam az ország egyik legnagyobb sajtófigyelő cégétől (Imedia Kft.) adatbázisaik használatához.

Az empirikus kutatásaimat részben *kvantitatív*, részben *kvalitatív módszerekkel* végeztem. A hazai társadalmi nyilvánosság nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos ismereteit és véleményeit kérdőíves kutatással mértem fel. A mintavétel nem véletlen, önkényes kiválasztás volt, az adatgyűjtéshez Google űrlapot használtam. A válaszadásra 5-fokozatú Likert-skálán, valamint 6-fokozatú Stapel-skálán volt lehetőség. Az eredményeket feldolgozása egyszerű leíró, illetve többváltozós statisztikai módszerrel történt, amelyek során meghatározott változók esetében fennálló korrelációt vizsgáltam (pl. Malhotra 2008).

A kutatásaim legnagyobb részéhez kvalitatív módszereket vettem igénybe. A legtöbb vizsgált szereplő (önkéntesküldő szervezetek, vállalatok, állami oldal képviselői, valamint visszatért önkéntesek) esetében *mélyinterjút* alkalmaztam. Ennek előnye, hogy az ismeretek, tudáselemek összegyűjtése mellett feltárja az alanyok személyes érzéseit, gondolatait, tapasztalatait. A mélyinterjú alkalmas módszer a vizsgált témán belül a különböző összefüggések, kapcsolatok, relációk megismerésére (pl. Sztárayné 2011). A beszélgetések során interjú guide-ot használtam, amely tartalmazta a kérdésköröket, de lehetőséget biztosított arra is, hogy az interjúalany új témákat és megközelítéseket is behozzon a beszélgetésbe. Ilyenkor a mélyinterjút vezető átadja a teret az alanynak, hogy mélyebben, szabadabban mondja el érzéseit vagy véleményét (Hunkár 2013: 38). Az interjúk felvételére részben személyesen került sor, részben – a koronavírus korlátozásai miatt – online kommunikációs platformon (MS Team,

Zoom) keresztül. A beszélgetés a legtöbb esetben hang- vagy videórögzítésre került, amelyről szöveghű levonat készült. Egy interjú átlagos hossza 60-90 perc volt. Több esetben utólagos pontosításra, illetve néhány alkalommal ismétlődő beszélgetésekre is sor került. Az interjúalanyok kiválasztása legtöbbször hólabda módszerrel vagy szakmai azonosítás alapján történt. Az alanyok minden esetben megismerték a beszélgetés célját, és hozzájárulásukat adták az elhangzottak tudományos célú felhasználásához.

Az egyetemista célcsoportom véleményének felmérésére *fókuszcsoporthoz* megkérdezést folytattam, amely alkalmas arra, hogy a résztvevők közötti csoportdinamikát kihasználva a mély rétegekben lévő véleményeket, érzéseket és attitűdöket a felszínre hozza, és azokat a résztvevők között ütköztesse (pl. Veres – Hoffman – Kozák 2016). A fókuszcsoporthoz forgatókönyvet használtam és a beszélgetés egy pontján csoportos alkotótechnika módszert (brainstorming) is igénybe vettem. A fókuszcsoporthoz személyes jelenléttel történt, írásos jegyzetek mellett az elhangzottak is hangrögzítésre kerültek. A résztvevők ez esetben is megismerték a fókuszcsoporthoz célját, és hozzájárulásukat adták az elmondottak tudományos célú felhasználásához.

A nemzetközi önkéntesség mediatizációjának feldolgozása *kvantitatív tartalomelemzéssel* és *kvalitatív diskurzuselemzés* segítségével történt (pl. Van Dijk 1998, Carver 2004, Glózer 2007, Fairclough - Mulderring – Wodak 2011, Fairclough 2012). Ennek során a 2015 és 2019 között (koronavírus miatt utazási korlátozásokat megelőző öt év) a magyar sajtóban a nemzetközi önkéntességről megjelent tudósításokat dolgoztam fel megjelenés helye, témaköre és diszkurzív tartalma alapján.

Mivel az empirikus kutatások különböző területekre terjednek ki, ezért az alkalmazott módszertanokat az adott fejezetek elején ismertetem részletesen.

IV. A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESSÉG MAGYARORSZÁGI MŰKÖDÉSÉNEK GYAKORLATA ÉS JELLEMZŐI

1. A társadalmi, gazdasági és politikai környezet véleménye és magatartása

Ahogy a történeti áttekintés során is láttuk, a jelenkori önkéntesség olyan összetett társadalmi kategória, amelynek jelentős multidiszciplináris hatása és vonatkozása van. Az önkéntesség napjainkban leggyakrabban társadalmi, gazdasági és politikai funkciók mentén (Bartal 2004, Fényes – Kiss 2011), ezek egymásra ható komplexitásában jelenik meg. Megvalósulása és értelmezése több, egymásra épülő síkon és vetületben történik, amelynek része – többek között – az önkéntesek motivációs hátterét meghatározó társadalmi nyilvánosság, a szervezeti és intézményi szerepvállalások, valamint a működését keretbe foglaló támogatói és szabályzórendszer.

Ebben a fejezetben több megközelítésből vizsgálom a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetét. Először bemutatom a társadalmi nyilvánosság (magyar lakosság) általános ismereteit és attitűdjét, amelyet potenciális résztvevők (egyetemisták) véleményével egészítek ki. Ezt követően feltárom a nemzetközi önkéntesség három nagy intézményi résztvevőjének (önkéntesküldő civil szervezetek, vállalati szféra, kormányzati/szakpolitikai szereplők) tapasztalatait és szakmai pozícióit. Jelen fejezet célja a társadalmi és szakmai környezet elemzése, az önkéntesség szervezeti és működési hátterének a megismerése, valamint a szereplők közötti kapcsolatok feltárása.

Ez a fejezet az alábbi kutatói kérdésekre válaszol: (1) Milyen kép él a hazai társadalmi nyilvánosságban a nemzetközi önkéntességről? (2) Milyen előnyét és milyen hátrányát látják az egyetemisták, és mi alapján döntenek az esetleges részvételről? (3) Hogyan látják a nemzetközi önkéntesküldés magyarországi környezetét a küldő szervezetek és milyen tapasztalataik vannak? (4) Mennyire ismerik az önkéntesküldés gyakorlatát és lehetőségeit a magyarországi vállalatok? Miért vesznek vagy nem vesznek részt benne? (5) Mi a kormányzat célja a nemzetközi önkéntesküldéssel, és mit tesznek a megvalósításáért?

1.1. Társadalmi perspektíva: meglévő ismeretek, attitűdök és percepciók

A nemzetközi önkéntesség magyarországi ismertségét két szinten és formában vizsgáltam, egyrészt a hazai lakosság véleményét kvantitatív kérdőíves megkérdezéssel, míg az önkéntesség aktív célcsoportját jelentő egyetemisták percepcióit kvalitatív fókuszcsoport keretében tártam fel. A kérdőíves kutatás elsődleges célcsoportját a személyes nemzetközi önkéntestapasztalattal *nem rendelkező* személyek képezték. Fontosnak tartottam azonban, hogy a minta önkéntes tapasztalattal rendelkező kitöltőket is tartalmazzon (belföldi és nemzetközi vonatkozásban egyaránt). A mintavételi keretbe – az általános közösségi csatornák mellett – ezért beemeltem a belföldi vagy nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezeteket, és megkértem őket, hogy küldjék ki a kérdőív linkjét tagjaiknak (amelyet több szervezet meg is tett). Azonosítottam azokat a Facebook-csoportokat (nyílt és zárt egyaránt), amelyek önkéntességgel, nemzetközi utazásokkal, illetve idegen kultúrákkal kapcsolatosak, és ezeken a felületeken is elérhetővé tettem a kérdőívet (14. táblázat).

14. táblázat: A kérdőíves kutatás mintavételi kerete

Mintavételi keret	
Önkéntesküldő szervezetek saját címlistája	Afrikaért Alapítvány
	Afrika Másként Alapítvány
	AIESEC magyarországi szervezete
	Magyar Önkéntesküldő Alapítvány
	Máltai Szeretetszolgálat
	Tempus Közalapítvány
	Útilapú Hálózat
Nemzetközi önkéntességgel foglalkozó Facebook-csoportok	„Nemzetközi önkéntesség és képzések”
	„Önkéntesség itthon és a nagyvilágban”
	„Önkéntesség – Volunteerism”
	"Afrikai önkéntesek - Együtt könnyebb"
	"AIESEC in Hungary"
	„One World Institute, Önkéntesség/Volunteering”
	„Önkéntes lehetőségek - Európában és Afrikában”
Utazási és idegen kultúrákkal foglalkozó Facebook-csoportok	„Afrika, a titokzatos földrész”
	„Afrika iránt érdeklődők, afrikai embereket kedvelők csoportja”
	„Afrikáról tabuk nélkül”
	„Ázsia, a rejtelmes kontinens”
	„Dél-Amerika magyarul”
	Utazás a nagyvilágban - Utazóbázis
	Utazás
	Sport-Önként
Általános felületek	Saját Facebook oldal
	Ismerősök közösségi felületei
	Személyes címlisták

Forrás: saját szerkesztés

Az adatgyűjtés Google kérdőíven keresztül 2022. június – október között történt, a kitöltők számra 344 fő volt ($N^1= 344$). Közülük 268 fő végzett belföldi önkéntességet és 73-an nemzetközi önkéntességet. A válaszadók összetételét a *15.táblázat* tartalmazza.

15.táblázat: A kérdőívet kitöltők demográfiai összetétele (N1= 344 fő)

Demográfiai jellemzők			Demográfiai jellemzők		
	N (=344)	% (=100)		N (=344)	% (=100)
Nem			Életkor		
- férfi	92	33,9	- 25 év alatt	126	46,5
- nő	179	66,1	- 26-35 év	44	16,2
			- 36-55	76	28,0
			- 55 év felett	25	9,2
Lakóhely			Belföldi önkéntesség		
- Budapest	137	50,6	- köt.50 órás	65	18,9
- m. j. város	36	13,3	- más	130	37,8
- város	76	28,0	- mindkettő	73	21,2
- egyéb	22	8,1	- egyik sem	76	22,1
Iskolai végzettség			Nemzetközi önkéntesség		
- egyetem (mester)	53	19,6	- nem	271	78,8
- egyetem (alap)	75	27,7	- igen	73	21,2
- érettségi	133	49,1			
- nincs érettségi	10	3,7			

Forrás: saját szerkesztés

Az online kérdőíves megkérdezés módszertanilag leíró keresztmetszeti, mintavételt tekintve a nem véletlen, önkényes kiválasztás volt, amely egyik vizsgált populációra sem reprezentatív. A mintában a mintavételi keret sajátosságai miatt vélhetően felülreprezentáltak voltak az önkéntesség nemzetközi környezete iránt nyitottságot mutató aktív érdeklődők, valamint a fiatal kitöltők. Az eredmények feldolgozására egyszerű leíró, illetve többváltozós statisztikai módszert (Veres – Hofmann – Kozák 2016) választottam.

A kérdőív négy szakmai kérdéscsoportból állt ismeret, attitűd, vélemény, valamint személyes tapasztalat szerint, amelyet a demográfiai kérdések egészítettek ki (*16.táblázat*). A kérdőívet a *3. melléklet* tartalmazza.

16.táblázat: A kérdések osztályozása

Kérdéscsoport		Tartalom
1.	Ismeretek	nemzetközi önkéntesség, típusai, lehetőségei
2.	Attitűd	önkéntesség támogatása / elutasítása, környezet befolyásolása, állításokkal való egyetértés / elutasítás
3.	Vélemény	nemzetközi önkéntesség pozitív / negatív hatásai, fontosnak vélt területek megjelölése
4.	Személyes tapasztalat	belföldi / nemzetközi önkéntesség
5.	Demográfiai jellemzők	nem, életkor, lakóhely, iskolai végzettség

A kvantitatív kutatás célja az volt, hogy képet adjon a magyar társadalom kutatásba bevont tagjainak nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos ismereteiről és véleményeiről. Az adatok feldolgozásánál a válaszokat a vizsgálat szempontjából fontos demográfiai változókra (nemzetközi/belföldi önkéntesség, diploma, életkor, lakóhely és társadalmi nem vonatkozásában) is külön elemeztem, és a közöttük fennálló korrelációt is vizsgáltam.

Mivel a dolgozat alapvetően az önkéntesség folyamatában részt vevő szereplők tapasztalatai és véleménye alapján dolgozza fel a témát, ezért a változókra vonatkozó eredmények közül csak azokat mutatom be, ahol a különbség szignifikáns.

1.1.1. Fontosabb megállapítások

A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a nemzetközi önkéntes tapasztalattal *nem rendelkező* válaszadók több mint 70 százaléka nem ismeri a nemzetközi önkéntességet (10,3%-a egyáltalán nem, míg 61,7% hallott róla, de nem ismeri), azaz mindössze 28 százaléku válaszolt úgy, hogy ismeri vagy részletesen ismeri.

A legnagyobb eltérés a *belföldi önkéntes múlt*ra vonatkozó változó esetében jelentkezett, az ilyen tapasztalatokkal rendelkező válaszadók 32,2 százaléka ismerte a nemzetközi önkéntességet, szemben azokkal, akik nem végeztek még belföldi önkéntességet, esetükben az ismertség ugyanis mindössze 16,6 százalék volt. A közel kétszeres különbség különösen azért jelentős, mert a többi változó esetében minimális (0,5 – 3,1 százalékpont) volt az eltérés az egyes csoportok között. Az *egyetemet végzett* kitöltők 29,7 százaléka ismerte a nemzetközi önkéntességet, míg a diplomával nem rendelkezők körében ez az arány 26,6 százalék volt. A harmadik legmagasabb különbség (3%) a *nők* javára mutatkozott. Ezek az eredmények alátámasztják azokat a korábbi kutatási megállapításokat, amelyek szerint egyrészt a tipikus önkéntesek demográfiai hátterére az egyetemi végzettség, az anyagi biztonság és középosztálybeli életmód jellemző (pl. Czike – Kuti 2006, Perpék 2017), másrészt a nők önkénteskedési hajlandósága – és ebből következő önkéntes tudatossága – magasabb a férfiakénál (KSH 2012, KSH 2016). Az ismertségre vonatkozó korrelációkat a *4.melléklet* tartalmazza.

A nemzetközi szakirodalomban ugyanakkor komoly diskurzus folyik a belföldi és a nemzetközi önkéntesség közötti kauzális kapcsolatáról, a legtöbb kutatás szerint a nemzetközi önkéntesek

magasabb arányban vesznek részt életük folyamán belföldi önkéntes közösségi munkákban, mint nem önkéntes társaik, magasabb a társadalmi szerepvállalásuk és civil elköteleződésük (pl. Flanagan et al 1999, Smith – Laurie 2010, Wu 2011). Ezért megnéztem, hogy a magyar önkéntesek esetében is ki lehet-e mutatni hasonló összefüggést. Ha kötelező jellege miatt nem számítjuk bele az 50 órás iskolai szolgálatot, akkor a *nemzetközi önkéntességet nem végző* válaszadók 50,2 százaléka vett részt korábban belföldi önkéntességben¹²⁴, míg ugyanez az arány a nemzetközi önkéntesek körében 91,8 százalék volt, így az igen jelentősnek számító, több mint 40 százalékpontos eltérés (17.táblázat) jól igazolja a korábbi kutatások megállapításait.

17.táblázat: **Belföldi önkéntességet végzők aránya (a válaszadók %-ban)**

Belföldi önkéntesség formái (%)	Volt nemzetközi önkéntes	Nem volt nemzetközi önkéntes
Csak a kötelező érettségit megelőző 50 órás közösségi szolgálatban	2,7	23,2
A kötelező érettségi előtti közösségi munkavégzés mellett más belföldi önkéntességben is	27,4	19,6
Egyéb belföldi önkéntesség	64,4	30,6
Nem	5,5	26,6

Forrás: saját szerkesztés

Hasonlóan erős korreláció áll fenn fordított irányban is, a *belföldi önkéntesek* 21,3 százaléka tervezi, hogy a későbbiekben kipróbálja a nemzetközi önkéntességet, míg a belföldön nem önkénteskedőknek mindössze 8,3 százaléka nyilatkozott hasonlóan. A belföldi önkéntesek több mint kétharmada (68,3%) tanácsolná is családtagjainak, barátainak a nemzetközi önkéntességet, ugyanakkor a kontrollcsoportban ennek aránya mindössze 45,8 százalék volt.

A nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos társadalmi attitűdöt ötfokozatú Likert-skálán mértem, ahol 12 darab, a feladatokra, felelősségvállalásra, előnyökre és szerepekre vonatkozó állítás fogalmaztam meg. Az eredmények közötti korrelációt ebben az esetben arra a két változóra (belföldi önkéntesség, valamint egyetemi végzettség) vizsgáltam¹²⁵, amelyek az ismertségre vonatkozó előző válaszok során a legnagyobb eltérést mutatták. Viszonyítási adatoknak – személyes tapasztalataik miatt – a korábbi nemzetközi önkéntesek válaszait használtam (5.melléklet).

¹²⁴ Magyarországi kutatások a belföldi önkéntesség arányát 21% és 88% közé teszik a kutatás módszerétől és az önkéntesség értelmezésétől függően (Czike – Szabóné 2010, Perpék 2017)

¹²⁵ Azok körében, akik nem voltak nemzetközi önkéntesek

A legerősebb egyetértés ennél a kérdéskörnél is arra a két – egymással összefüggő – állításra vonatkozott, amely szerint egyrészt a magyar társadalom keveset tud a nemzetközi önkéntességről, másrészt ennek előnyeit tudatosan kellene erősíteni. Minden szegmens fontosnak tartotta, hogy minél több fiatal kipróbálja, ugyanakkor a nemzetközi önkéntesek felé megjelenő elismerés (vagy irigység) érzésének a mértéke szerényebb volt, ami a válaszadók reflexiójában valószínűleg a probléma egyénitől az általános síkra történő távolítását jelenti.

Egyértelmű véleményt fogalmaztak meg ugyanakkor arra vonatkozóan, hogy a nemzetközi önkéntesség nem csak a nyugati jóléti államok feladata, hanem Magyarország számára is fontos és támogatandó, amely az önkéntesek mellett a társadalmak fejlődését is elősegíti. Eltérés mutatkozott viszont abban, hogy a belföldi társadalmi és gazdasági problémák megoldása előnyt élvez-e a nemzetközi önkéntességgel szemben. A nemzetközi önkéntes múlttal rendelkező kitöltők ezzel nem értettek egyet, míg a többi szegmens jellemzően igen (a diplomás, de nemzetközi önkéntes tapasztalattal rendelkező válaszadók esetében semleges érték jött ki). A különbség azonban csak minimális mértékű volt (a módusz a középső „3”-as érték volt, ez a válaszok 39,5%-ban fordult elő), ez volt egyébként az egyetlen kérdés, ahol ellentétes álláspont fogalmazódott meg.

A megkérdezettek határozottan nem tartják feleslegesnek a kötelező 50 órás érettségit megelőző közösségi szolgálatot, viszont csak nagyon óvatosan értettek azzal egyet, hogy a nemzetközi önkéntesség támogatása az állam feladata lenne.

A legtöbb kérdés esetében az értékoldalt tekintve nem, de az egyetértés mértékében különbség volt a nemzetközi önkéntes tapasztalattal rendelkező, illetve nem rendelkező válaszadók véleménye között. A demográfiai változók esetében jól látható volt, hogy a belföldi önkéntesek, valamint a diplomás kitöltők válaszai jellemzően közelebb álltak a nemzetközi önkéntesek referenciaértékeihez, amelyek részben kritikusabbak, részben támogatóbbak voltak.

Kíváncsi voltam a megkérdezettek percepciójára a nemzetközi önkéntesség pozitív, illetve negatív hatásaival kapcsolatban is (18.táblázat), amelyeket külön kérdéssoron lévő hatfokozatú Stapel-skálán mértem.

18.táblázat: Nemzetközi önkéntesség hatása (1: legjelentéktelenebb; 6: legfontosabb)

A nemzetközi önkéntesség hatása		Összesített értékek
A résztvevő önkéntesekre gyakorolt hatások	személyes és személyközi készségek, nyelvtudás, mentális- és személyiségfejlődés, identitás alakulása, aktív polgárrá válás	5,0 – 5,79

Fogadó országok felé irányuló hatás	fenntartható változás, gazdasági fejlődés, társadalmi egyenlőség erősítése, interkulturális közeledés	3,8 – 4,86
Magyar társadalom fejlődése	országimázs, magyar társadalom nemzetközi értékek mentén történő fejlődése, nemzetközi üzleti lehetőségek, diplomáciai előnyök	3,55 – 4,6
Munkaerőpiaci és gazdasági lehetőségek	munkahely, ill. magyarországi vállalatok számára imázs erősödés, CSR tevékenység, munkahelyi kultúra fejlődése, vállalati üzleti kapcsolatok lehetősége	3,55 – 4,4

Forrás: saját szerkesztés

A legmagasabb értékeket (5,0 – 5,79) minden szegmens esetében az önkéntesek személyére gyakorolt pozitív hatások kapták, amelyet a receptiens közösségek, illetve országok számára jelentkező előnyök követtek (3,8 – 4,86 érték). Ennél alacsonyabb, de még mindig pozitív minősítést kapott a magyar társadalom felé irányuló haszon, valamint a munkaerőpiaci és gazdasági lehetőségek. A tevékenységre vonatkozó hátrányt vagy negatív hatást nem fogalmazták meg. A nemzetközi önkéntesség legfontosabb célterületei közé az egészségügyi, az oktatási, valamint a humanitárius programokat sorolták. Arra a kérdésre, hogy saját maguk miért nem voltak nemzetközi önkéntesek, leggyakrabban a „nem vagyok abban az élethelyzetben”, a „nem ismerem a lehetőségeket”, valamint a „fiatal koromban szívesen kipróbáltam volna, de már késő” válaszok tartoztak.

Összességében a magyar társadalom kutatásba bevont része jellemzően keveset tud a nemzetközi önkéntességről, ugyanakkor fontosnak tartják a társadalmi ismertség erősítését, és az önkéntesek létszámának növelését. Megítélése egyik oldalról ideáltipikus (Takó 2015, Márkus 2016), hiszen alapvetően csak az előnyeit fogalmazták meg. Másik oldalról viszont, főleg az elvontabb társadalmi-jellegű attribútumok esetében nehezen tudtak véleményt formálni, a válaszok ezért számos kérdéskör esetében a középértékeket követték. Ennek oka vélhetően az alacsony informáltsági szint lehetett. Az önkéntesség legnagyobb eredményének az önkéntesek személyére gyakorolt fejlődést, valamint – ezt követve – a fogadó társadalmakban jelentkező hasznot nevezték meg. Kifejezetten erős összefüggés mutatkozott viszont a belföldi és a külföldi önkéntesség között résztvevői tájékozottságot, aktivitást, illetve szándékot tekintve egyaránt. Szintén az átlagnál magasabb önkéntestudattal rendelkeztek az egyetemi végzettséggel rendelkező, valamint a női kitöltők.

1.1.2. Az egyetemisták hangja

A nemzetközi önkéntességre vonatkozó – a kvantitatív kutatás által is azonosított – jellemző társadalmi ismeretek és vélemények pontosítását egyetemi hallgatók részvételével egy

fókuszcsoporthoz beszélgetés keretében végeztem el. Tudatosan választottam egyetemistákat kutatói célcsoportnak, egyrészt azért, mert demográfiai háttérük megfelel a tipikus nemzetközi önkéntesének¹²⁶ (Lough 2012), másrészt az egyre népszerűbb új típusú önkéntesség (Palmer 2002, Váradi 2021) szakmai tapasztalatszerzési lehetőségei elsősorban a végzős hallgatókat érinti, így véleményük relevánsnak számít. A kutatás különböző tudományterületeken tanuló nyolc egyetemi hallgató (N²=8) ismereteit és véleményét vizsgálta, a résztvevők összetételét a 19.táblázat mutatja.

19.táblázat: A résztvevők jellemzői (N2=8 fő)

Résztvevők jellemzői	N (=8)	% (=100%)	Résztvevők jellemzői	N (=8)
Nem			Képzési terület	
– Nő	5	62,5	– Logisztika (BGE)	1
– Férfi	3	37,5	– Marketing (BGE)	1
Képzési szint			– Médiatudomány (BME)	1
– Alapképzés	6	75	– Nyelvészet (ELTE, KRE)	2
– Osztatlan képzés	1	12,5	– Orvostudomány (SOTE)	1
– Abszolvált	1	12,5	– Szociológia (Corvinus)	1
Belföldi önkéntesség			– Turizmus-vendéglátás (BGE)	1
– Kötelező 50 óra	3	37,5		
– Egyéb	5	62,5		

Forrás: saját szerkesztés

A fókuszcsoporthoz logikai felépítése a résztvevők élethelyzete és kora miatt az érettségit megelőző kötelező közösségi szolgálattal kapcsolatos tapasztalatokból közelítette meg a nemzetközi önkéntességet, a feldolgozott témakörök ezen kívül az önkéntesség fogalmára, a belföldi önkéntesség megítélésére és céljaira, a motivációra, a nemzetközi önkéntesség értelmezésére, valamint munkaerőpiaci lehetőségeire terjedtek ki (20.táblázat).

20.táblázat: A fókuszcsoporthoz témái

Kérdéskörök	
1.	Az önkéntesség fogalmának értelmezése
2.	Az 50 órás kötelező közösségi szolgálat tapasztalatai
3.	Az önkéntesség haszna, kapcsolódó konnotációk
4.	Az önkéntesek motivációi
5.	A nemzetközi önkéntesség értelmezése
6.	Új típusú önkéntesség munkaerőpiaci lehetőségei

Forrás: saját szerkesztés

¹²⁶ 22-28 éves, 70-30% arányban nő és 75-95%-ban egyetemista, illetve egyetemet végzett fiatal („A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2006, valamint Magyar Önkéntesküldő Alapítvány 2011)

Fontosnak tartottam az elején feltárni a résztvevők önkéntességre vonatkozó saját fogalomértelmezését, ezért a hallgatók szabad asszociációban (pl. Síklaki 2006) összegyűjtötték, hogy mit jelent számukra a nemzetközi önkéntesség. A leggyakoribb – egymástól független – ismétlődő fogalmak közé a *segítség, önzetlenség, munka, szeretetszolgálat / Vöröskereszt* tartozott, de előfordult a *törődés, kedvesség, proaktivitás* vagy éppen a *rászoruló, hátrányos* gondolat is. Az összesen 24 darab szóasszociációt a hallgatók közösen pozitív, negatív, illetve semleges kategóriákba csoportosították (21.táblázat), annak megfelelően, hogy számukra milyen érzelmi irányultságot jelentettek. Az érzelmi besorolások a hallgatók véleményét tükrözik. Ebből kiemelendő a *segítségnyújtás*, amelyet pozitívnak tartottak, mert az önkéntesek proaktív cselekedetére utal, míg a *segítség* rászorulóknak oldaláról történő értelmezése (*segítségkérés* felfogásban) negatív konnotációval bírt a többség számára. Ugyanígy az *önfeláldozás* vagy *önnyugtató* is, amelyek egoista jelentéssel rendelkeznek, és ezért – az egyetemisták szerint – nem pozitív a megítélésük.

21.táblázat: Az önkéntesség asszociációi és kategóriái (a többszöri felsorolás többszöri említést jelent)

Asszociációk az önkéntességre	
Pozitív	segítségnyújtás, önzetlenség, önzetlen, önzetlen, szeretetszolgálat, társadalmi felelősségtudat, törődés, kedvesség, altruizmus, tapasztalatszerzés, támogató, proaktivitás, jótett
Negatív	önfeláldozás, önnyugtató, segítség, segítség, egyenlőtlenség, rászoruló, hátrányos, szegénység
Semleges	munka, munka, Vöröskereszt

Forrás: saját szerkesztés

Az összegyűjtött fogalmak jól körbe rajzolták az önkéntesség definícióját és leggyakoribb értelmezési módjait (pl. Fernandez i Barrera 1997, Lewis 2005), viszont jellemzően a fejlesztés típusú önkéntességet fedték le, amelynek középpontjában a gazdaságilag szegény, hátrányos helyzetben lévő közösségek, társadalmak támogatása és megsegítése áll (Sherraden et al 2006, Fényes – Kiss 2011). Mind a pozitív, mind a negatív csoportba tartozó megfogalmazások elsősorban egyirányú, humanitárius jellegű tevékenységfelfogásra utalnak. A szélesebb spektrumú értelmezési megközelítések, amelyek a nemzetközi megértést, kulturális kohéziót vagy a társadalmi integrációt támogatják (pl. Harkin 2008, Talarski 2014), egyáltalán nem voltak kimutathatóak a hallgatók fogalmi bázisán, és az új típusú, alapvetően szakmai tudás vagy tapasztalat megszerzésére irányuló (pl. Váradi 2021) asszociáció is csak egy kifejezésen, a *tapasztalatszerzésen* keresztül jelent meg. Önkéntesség értelmezésük viszont hasonlóságot mutatott más hazai és nemzetközi kutatási eredményekkel, például egy 2018-as magyarországi

felmérés során a megkérdezettek a *segítségnyújtással* és az *ellenszolgáltatás nélkül végzett munkával* azonosították az önkéntességet (Bartal 2019), ami megegyezett egy korábbi brit kutatás eredményével is, ahol a tevékenységgel kapcsolatos első asszociáció szintén a *fizetés nélküli munkavégzés* volt (Paine 2010). Mary Ho és Stephanie O’Donohoe kvalitatív vizsgálata viszont az önkéntesek személyével kapcsolatos sztereotípiákat elemezte, amelyek közé leggyakrabban a *gondoskodó, elkötelezett* és az *előzékeny*¹²⁷ tartozott (2014: 863).

A személyes tapasztalatszerzésük origóját jelentő kötelező közösségi szolgálatban egy hallgató – egyéni élethelyzete miatt – nem vett részt, a többiek viszont teljesítették az előírt 50 óra önkéntességet – a csoport több mint fele azonban jelezte, hogy részben vagy egészben, de „*csak leigazoltatták*”. A résztvevők véleménye ezért két egymásba fonódó kritikai narratíva mentén alakult ki: az egyik a kötelező kényszerönkéntesség értelmét kérdőjelezte meg, míg a másik – ebből levezetve – „*elszalasztott lehetőségként*” élte meg a közösségi szolgálatot. Többségi, de nem egybehangzó véleményük volt, hogy a kötelezőség pont az önkéntesség lényegét veszi el, amely jelentősen csökkenti a motivációt és akadályozza az önkéntesek fejlődését is. Ugyanakkor volt olyan állítás is, miszerint pusztán azért, mert kötelező, „*még nem biztos, hogy rossz*”. Ezzel párhuzamba állították a könnyű leigazolhatóságot, amely viszont a közösségi szolgálat komolyságát vonta kétségbe.

Többen azonban sajnálták a kötelező kereteket, mert ezek nélkül az önkéntesség kifejezetten jó lehetőség lehetne. Ilyen körülmények között viszont, amelybe a rendszer szervezetlensége és következetlensége¹²⁸ is beletartozott, több hallgató szerint az önkéntesség vagy nem is tudott megvalósulni, vagy pozitív hatását nem tudta kifejteni. Többen szóvá tették, hogy az iskolák eltérően viszonyultak a feladathoz, sok helyen egyáltalán nem szervezték meg a tanulóknak a lehetőségeket, amivel elősegítették a tevékenység teljesítés nélküli leigazolását. A kényszertől megtisztított önkéntességet viszont fontosnak és hasznosnak tartják. Egybehangzó narratívájuk alapján elsősorban azért, mert nevelő hatása van, és elindítja a fiatalokat az önkéntesség irányába. A legtöbben ezért az egész rendszert a jelenlegi kötelező teljesítési kényszer helyett inkább pozitív ösztönzéssel motivált lehetőséggé alakítanák át.

„Pont az lenne az egésznek a lényege, hogy egy kicsit serkentsük a fiatalokat az önkénteskedésre, de azzal, hogy kötelezővé tesszük, pont elveszik az önkéntesség lényegét. Viszont, ha úgy alakították volna ki az egész rendszert, hogy a lehetőséget megadják a

¹²⁷ Caring, dedicated, considerate (ibid.)

¹²⁸ Többen beszámoltak olyan esetről, amikor nem sikerült leigazolni elvégzett munkát, ami szemben állt azzal, hogy gyakran meg könnyen kaptak teljesítés nélküli igazolást

fiataloknak, hogy ilyenekre elmehetnek, akkor sokkal pozitívabban lehetett volna kihozni az egészről. Mondjuk nem úgy, hogy nem mehetsz el érettségire, hanem úgy is lehetett volna, hogy mondjuk 10 vagy 15 órát önkénteskedsz, és akkor kapsz meghatározott plusz pontot érte. Maga az elképzelés alapvetően jó, de a megvalósítás nem.”

(Egyetemista 4. – férfi, BME)

„Egy alkalommal voltam menhelyen, de utána leigazoltattuk, nálam az volt a probléma, hogy nem négy évig voltam gimiben, hanem háromig, így nem volt elég időm arra, hogy megcsináljam. Viszont kicsit bánom, hogy nem csináltam meg. Úgy érzem, hogy adott volna valamit a személyiségemhez, pl. kötelességtudat meg hasonlók. Nem azt mondom, hogy kevesebb vagyok nélküle, csak hogy valamivel máshol lennék.”

(Egyetemista 8. – nő, BGE)

„Nem lehet elvárni 16 éves emberektől, hogy maguktól keressenek egy céget, ahol lehet önkénteskedni. Szerintem egy központi rendszerrel ez egy tök jó program lehetne, bár nem hiszem, hogy sokat adna az ember személyiségéhez.”

(Egyetemista 7. – férfi, Corvinus)

A negatív iskolai tapasztalatok ellenére azonban a legtöbb hallgató egyértelműen támogatta az önkéntesség eszmei tartalmát, legfőbb céljának és hasznának a rászorulókon való segítséget, valamint ezzel párhuzamosan az önkéntesekre visszaható személyiség- és készségfejlődést nevezték meg. Ez teljes mértékben megfelel a mainstream szakirodalmi narratíváknak (Devereux 2008, Wilson 2010, McLachlan 2018), továbbá egybe esik az előző fejezetben ismertetett kvantitatív kutatás eredményével is, amely során a hazai válaszadók az önkéntesek fejlődését, valamint a recepiens közösségek támogatását, fejlesztését tartották a tevékenység legnagyobb előnyének. A hallgatók által említett jellemző fogalmak közé a *segíteni, pozitív, hasznos, fejlődés, személyiség* tartozott, amelyekkel egyben kiteljesítették és új irányokba bővítették saját korábbi – elsősorban az önzetlen segítségnyújtáson alapuló – definíciós keretüket. Az önkéntesség hatásának leírására már többször megjelent az *élmény* faktor, és egy hallgató megemlítette az önkéntesség szemléletformáló szerepét is. Motivációként behozták ugyan a diskurzusba az *önnyugtató*st, de utána ezt tudatosan el is vetették, mint *„aminek inkább negatív hatása lehet”*.

Az önkéntesség, amikor magát a szót meghallom, nekem mindig a fókuszot jelenti, hogy mi a cél. Lehet, hogy kicsit maximalista vagyok, ha csak egy vagy két embernek tudott is segíteni, de ha megszorom ezt azzal a rengeteg emberrel, aki a Földön van, akkor lehetne egy paradicsom is. Én nem magamra nézek, hogy ettől jobban érzem magamat, pedig ez nyilván egy szembesítő

eszköz is, de itt maga a segítség a cél. Persze lehet, hogy később visszkapjuk azt a segítséget, amit adtunk, ez tiszta körforgás, de ez jó.

(Egyetemista 6. – nő, KRE)

„Nagyon a suli végén jött be, hogy nekünk ezt meg kell csinálni, hirtelen kellett, és akkor volt ez a lehetőség, hogy az időseknek a karácsonyi csomagokat kihordani. Ez egyrészt egy jó élmény is volt, bár kaptam olyan környéket, ahova anyukámmal mentem ki kocsival. Másrészt meg volt egy Rotari Klub, annak keretében szegényeknek gyűjtöttünk élelmiszert a Tescoban. Szerintem ennek egyébként nem a munka része a lényege, hanem ha úgy nő fel valaki, hogy nincs benne a családban, hogy segítsen, leadja a kinőtt ruhákat, akkor így esetleg valami szikrát elindítson a gyerekek fejében.”

(Egyetemista 1. – nő, SOTE)

Két hallgató külön kiemelte, hogy az önkéntesség hatására (menhely, valamint ukrainai menekültek esetében) sokkal jobban kezdték értékelni saját helyzetüket és életüket, azaz felismerték az önkéntesség reflexív hatását (Wuthnow 1995).

„Most voltam, múlt héten szombaton Ferihegyen az ukránokat segíteni, volt egy érzésem, hogy neked is kellene tenni valamit ebben a helyzetben, de azért lássuk be, hogy sokat nem tudsz hozzátenni, de azért elmentem, hogy legalább ennyit hozzátegyek a dologhoz. Nyilván volt pozitív része is, olyan tapasztalat volt, hogy legalább ráláttam, hogy igazából semmi baj az életemmel, amikor olyan emberekkel találkoztam, akiket kibombáztak a házukból, egy statisztika vizsga természetesen semmi ezekhez képest. De bennem volt, hogy legalább ezt megtettem.”

(Egyetemista 3. – férfi, BGE)

„Egy ideig voltam egy szeretetszolgálatnál is érettségi után egy évet, alapvetően nekem tök pozitív élmény volt, ha látja a kontrasztot a saját életed és a többiek között, akiknek segíteni kell, az nagyon kemény, az ember elkezd értékelni a szerencsét.”

(Egyetemista 7. – férfi, Corvinus)

A résztvevők reálisan és önkritikusan értelmezték az önkéntességet, voltak idealista hangok, de a többség „nem a világot akarta megváltani” vele, hanem olyan összetett lehetőségnek látta, amelyik a másokon való segítség mellett saját maguk fejlődése számára is előnyös, de úgy, hogy a kötelességtudat jó érzéssel párosul. A hallgatók jelentős része (5 fő) legalább egy alkalommal önkénteskedett már (nem számítva a kötelező iskolai szolgálatot, sőt annak ellenére), de többen rendszeresen végzik, és mind eredményét („hasznos munkát tudtam végezni”), mind hatását („életem meghatározó élménye volt”) tekintve szinte mindenki pozitívan élte meg.

„A Covid kapcsán elindult egy önkéntes tesztelés, amikor a járvány berobbant, felhívtak, hogy tudunk-e menni, később pénzt is kaptunk, szóval nem volt teljesen önkéntes, de jó érzés volt, hogy bár még orvos nem vagyok, de ennyivel mégis tudok már segíteni az egészségügyben dolgozóknak és az embereknek. Tök jó volt a személyiségemnek, elég zárkózott vagyok, de kicsit kinyílt a világ. Jó érzés az embernek, de az nem jó, ha csak önn nyugtatás miatt csináljuk, akkor inkább negatív hatása lehet.”

(Egyetemista 1. – nő, SOTE)

„Én jelenleg is dolgozom önkéntesen, a negatív része az, hogy 20 órában dolgozom, de nem kapok érte pénzt, de mivel mellette pénzért is dolgozom, azaz lesz keresetem a hó végén is, ezért nem élem meg ezt negatívan. A motivációm a fejlődés, mert tudom, hogy később fel tudom használni saját magamnak.”

(Egyetemista 2. – nő, BGE)

Az önzetlen segíteni akarás ugyanakkor bennem önmagában kevésbé van meg, Nem az motivál, hogy én most borzasztóan adni akarok embereknek, hanem hogy ha úgy látom, hogy ez nekik tök jó, én meg fejlődök ettől és jól érzem magam, akkor, ilyen szempontból ez inkább munka ez az egész.”

(Egyetemista 3. – férfi, BGE)

Ugyanakkor az önkéntesség szervezeti háttérével kapcsolatban többen spontán fenntartásokat fogalmaztak meg a nem átlátható működésre vonatkozóan, és felvetették az anyagi visszaélések gyanúját, amely részben feltételezéseken, részben vélt vagy valós személyes tapasztalaton alapultak. Noha nem ez volt az uralkodó narratíva, de mégis a karitatív szervezetek egy része felé megnyilvánuló bizalmi deficitet jelzett.

„Én személy szerint az itthoni szeretetszolgálatoknál azért nem látom sok értelmét segíteni menni vagy önkénteskedni, mert nekem egy nagyon erős gondolatom van arról, hogy az, ami összegyűlik, amivel munka van, az nem csak oda kerül ki, mint ami az alapvető cél. Ha van mondjuk ételgyűjtés, az mondjuk oké, de egyébként a karácsonyi ajándékozás, meg hasonló, ezekről vannak rossz gondolataim, hogy ezt lenyúlják. Ha nem látom konkrétan az eredményét, akkor én nem fogok odamenni feleslegesen, csak azért, hogy a saját energiáimat befektessem.”

(Egyetemista 4. – férfi, BME)

„Nagyon sokat elraknak, pl. ahol voltam, mindenki tudta, hogy a vezetők a havi 5-600 nettó fizetések felett még vagy 700-at mindig el szoktak rakni.”

(Egyetemista 7. – férfi, Corvinus)

„Házat építeni egy fizikai adomány, tehát nem pénzt gyűjtünk, amit el tudnak rakni, ezért hasznosabb pl. házat felépíteni, mint pénzt adni.”

(Egyetemista 5. – nő, ELTE)

A belföldi önkéntességgel ellentétben külföldi környezetben a hallgatóknak nem volt személyes tapasztalatuk, ismereteiket közvetett forrásokból, hallomásból, ismerősökön keresztül szerezték. Hozzáállásukat egyértelműen a pozitív megközelítés jellemezte, tovább folytatódott, sőt felerősödött az önkéntesség *rászorultakat támogató, segítő* értelmezése, de közben az egyéni célok között megjelent az *utazás, kaland*, valamint a *kulturális kíváncsiság* narratívája. Nemzetközi vonatkozásban a diskurzusok sokkal letisztultabbak voltak, mint az önkéntesség általános értelmezésénél, a személyes fejlődés célja és lehetősége összesen egy hallgató elmondásában szerepelt, és ugyan két esetben megfogalmazásra került a nemzetköziséghez szükséges anyagi feltételek kérdése, de ezek nem kerültek be a hallgatói kánonba. Az egyetemisták többsége a nemzetközi önkéntességet alapvetően olyan lehetőségnek tekintette, amely során *„adni és segíteni”* tudnak úgy, hogy közben jól érzik magukat. Célok vonatkozásában nem volt határozott elképzelésük, két nevesített terület mellett (teknősökön segíteni, illetve egészségügy) inkább általános keretek között értelmezték a segítségnyújtást, amit a személyes információk hiánya alapvetően meghatározott.

A csoport egy résztvevője nyilatkozott úgy, hogy nem menne külföldre önkénteskedni, mert *„nem látja, hogy hol tudna hasznos munkát végezni”*, két hallgató viszont nagyon tudatosan vállalna kifejezetten humanitárius-alapú *segítő munkát*, a többség számára ugyanakkor elsősorban *utazási, nyaralási* cél a fő motiváció, és utána következik a segítő szándék. Az önkéntesség hosszával kapcsolatban megoszlottak a vélemények, van, aki egy-két évet simán bevállalna, de olyan is, aki inkább többször, de rövidebb időre menne.

„Minden esetben egészségügyi területre mennék, majd, ha végeztem, arra gondoltam, hogy afrikai vagy ilyen területekre, ahova lehet menni segíteni, ahol elég elhanyagolt egészségű emberek vannak, orvosként tök jó lenne menni segíteni, de mellette jó kaland is. A motiváció persze a segítség, de akár a kultúra megismerése is fontos.”

(Egyetemista 1. – nő, SOTE)

„Szívesen mennék, nagyon aranyosak az állatok, de azt hasznosabbnak tartom, ha inkább embereken segítenék. De lenne egy erős faktor arra is, hogy világot lássak, megvan az önzetlen segíteni akarás, de kellemest a hasznossal. inkább Európán belül fejlettebb országokba mennék.”

(Egyetemista 5. – nő, ELTE)

„Azt tapasztaltam, hogy aki volt már – és több ismerősöm is volt, az egyik Afrikában két évet egy kórházban dolgozott –, hogy mindenki egy jó bulinak élte meg, hogy elment külföldre. Elég izgalmas dolog elmenni az Isten háta mögé Közép-Afrikába, lássuk be. Én fel is néztem rá.”

(Egyetemista 3. – férfi, BGE)

A nemzetközi önkéntesség munkaerőpiaci előnyét szinte mindenki fontosnak gondolta, de elsősorban nem konkrét készségek kialakulása miatt, hanem inkább a hozzáálláson, a kezdeményezőképeségen keresztül, mert így „ki tudnak tűnni a többi jelölt közül”, és „kipróbáltak valamit, amit a többiek még nem”.

„Egyértelmű plusz, mert tudsz olyanról beszélni, amit lehet, hogy a főnököd se tud, egy kicsit elkápráztatod, kitűnsz a többiek közül, nekem erről mindig is pozitív volt a tapasztalatom, egy egyórás beszélgetésből legalább 15-20 perc mindig arról szólt.”

(Egyetemista 2. – nő, BGE)

„Az önkéntesség jelez valamit a munkaadó felé abból a szempontból, hogy tettel egy extra lépést a kötelezőn kívül, bármi, ami extracurriculáris, előny lehet a munkaadó felé.”

(Egyetemista 7. – férfi, Corvinus)

A nemzetközi önkéntességgel kapcsolatban a legnagyobb problémának egységesen az alacsony társadalmi ismertséget és az információhiányt tartották. Szinte mindenki kiemelte, hogy passzív befogadóként semmilyen tájékoztatással, ajánlással, kommunikációs üzenettel nem találkoztak, így a lehetőségeket sem ismerik.

„Voltam kint Erasmuson Hollandiában és kint sokkal elterjedtebb és jobban reklámozott, itthon az emberrel nem jön szembe sok információ, hogy ilyen is lehet mondjuk egy gap yearben csinálni. Itthon egyszer hallottam, egy ismerősöm ment ki, de amúgy soha előtte, borzasztóan alul van reklámozva.”

(Egyetemista 3. – férfi, BGE)

„Nem is lehet itthon erről hallani, az a vélemény, hogy ha gimi után nem mész rögtön egyetemre, akkor nem is fogsz soha többet lediplomázni, ez van benne a köztudatban.”

(Egyetemista 6. – nő, KRE)

A fókuszcsoportos kutatás célja egyrészt a nemzetközi önkéntesség résztvevői célcsoportját jelentő egyetemista közösség önkéntességgel kapcsolatos ismereteinek és véleményének a feltárása volt, másrészt a lakosság körében végzett kérdőív alapú vizsgálat fontosabb megállapításainak kontextualizálása. Az eredmények több ponton kiegészítették és lefedték egymást, azonban a fókuszcsoport – módszertani sajátosságai miatt – sokkal mélyebb értelmezési lehetőségeket nyújtott (22.táblázat).

22.táblázat: A fókuszcsoportos kutatás megállapításai

Fogalomértelmezés	humanitárius fejlesztés típusú értelmezés	
	segítés, önzetlenség, fejlődés, altruizmus, jótett	döntően pozitív konnotáció
50 órás kötelező szolgálat	kötelező: elvész az önkéntesség lényege	önkéntesség: fontos, jó lehetőség
	elszalasztott lehetőség	társadalmi nevelés
	könnyű leigazolhatóság: megkérdőjelezi a komolyságát	fiatalok önkéntesség felé orientálása
Belföldi önkéntesség	rászorulókon való segítség	kritika: szervezetek
	önfejlődés: képesség, személyiség	anyagi visszaélése, nem
	élmény	transzparens,
	önnyugtatás, jó érzés	bizonytalanság
Nemzetközi önkéntesség	nincs személyes tapasztalat, kevés információ, nincs társadalmi kommunikáció, nem ismerik a lehetőségeket,	
	rászorulók támogatása, segítség	„adni és segíteni” úgy,
	utazás- és kalandvággy, „buli”	hogy közben „jól érezzük magunkat”
	kulturális kíváncsiság	
	CV építés	

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőíves kutatás során a megkérdezettek több mint 70 százaléka nem ismerte a nemzetközi önkéntességet, viszont a belföldi önkéntes tapasztalattal, valamint egyetemi végzettséggel rendelkezők tudásbázisa magasabb volt. A kvalitatív kutatásba bevont egyetemisták szintén kiemelték, hogy a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatban semmilyen szervezett információmegosztással, tájékoztatással nem találkoztak, ugyanakkor önkéntesség tudatosságuk kifejezetten magas volt, képesek voltak a nemzetközi önkéntesség komplex, részletekbe menő értelmezésére. Mindkét célcsoportban megfogalmazódott az igény a társadalmi tájékoztatás erősítése iránt.

A kérdőívet kitöltők nagyon erősen egyetértettek azzal, hogy minél több fiatalnak ki kellene próbálni a nemzetközi önkéntességet, amely szándék az egyetemi hallgatók körében kifejezésre is került, egy résztvevő kivételével mindenki szeretne / szívesen menne külföldre önkénteskedni. Szintén egyetértés volt az önkéntesség előnyét illetően, mindkét kutatás során a legnagyobb haszonélvező csoportnak az önkénteseket, valamint a fogadó közösségeket és országokat nevezték meg, de míg a kvantitatív felmérés résztvevői az önkéntesek kompetencia- és személyiségfejlődését tartották fontosabbnak, addig az egyetemisták esetében erősebben megjelentek az élményhez köthető, valamint a munkaerőpiaci előnyök. A nemzetközi önkéntesség univerzális társadalmi és kultúrafejlesztő hatása mindkét esetben csak érintőlegesen, alacsony fontossági szinten jelent meg.

A kérdőíves válaszoknál a kitöltők fontosnak tartották és egyet értettek az 50 órás kötelező közösségi szolgálattal, míg az egyetemi hallgatók ezt a kérdés árnyaltabban látták és értelmezték, az önkéntesség iskolai bevezetését támogatták, de a kötelező részvétel helyett inkább pozitív motivációt alkalmaznának a népszerűsítésére. Szintén eltérés volt az önkéntesség negatív hatásainak megítélésénél, az online survey során a kitöltők nem fogalmaztak meg hátrányokat, az egyetemisták azonban jóval kritikusabbak voltak. Problématerületként azonosították az anyagi biztonság kérdését (nem mindenki tudja megengedni a fizetés nélküli külföldi önkéntességet), a küldő szervezetek oldaláról a pénzügyi transzparencia hiányát, valamint a permanens információhiányt.

1.2. Önkéntesküldő szervezetek tapasztalatai

A társadalmi nyilvánosság, valamint a potenciális önkénteseket jelentő egyetemisták véleményének feltárása után a nemzetközi önkéntesség legnagyobb intézményi szereplőjének, az önkéntesküldő szervezeteknek a tapasztalatait vizsgáltam meg. Céloom a legfontosabb szakmai és működési jellemzőik bemutatása és a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos véleményük feltárása volt. A magyarországi közreműködő szervezetek leggyakrabban közhasznú társaságként, különböző alapítványi vagy egyesületi formában működnek. A helyzetüket részben a nemzetközi társadalmi folyamatok, részben a magyar nonprofit szektor sajátosságai jelentősen befolyásolják.

A 20. század végén a civil társadalom robbanásszerű nemzetközi fejlődésen ment keresztül, amelynek okait Lester M. Salamon és szerzőtársai a nyugati országok jóléti politikájának válságára, a fejlődő országokba irányuló segélyezési politika megkérdőjelezhető hatékonyságára, a volt szocialista rendszerek bukására, valamint a globális környezeti problémák kezelésének az eredménytelenségére vezették vissza (Salamon et al 1999: 4). A szektor bővülésének része volt a nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó nonprofit szervezetek számának folyamatos emelkedése is (Fowler 2000), Nagy-Britanniában például a fejlesztési NGO-k száma 2007 és 2017 között több mint 30%-kal nőtt (Balogh 2019), amelyek programjai jelentős mértékben a nemzetközi önkéntességen keresztül realizálódnak.

A civil szféra fejlődése Magyarországon is követte a nemzetközi trendeket, a nonprofit szervezetek száma a KSH adatai alapján 2011-ig folyamatosan emelkedett, utána viszont közel

10%-kal csökkent¹²⁹, gazdasági helyzetük azonban – paradox módon – számottevően erősödött, az egy szervezetre jutó bevétel 2005-ben mintegy 15 millió forint, 2011-ben közel 19 millió forint, míg 2020-ban már több mint 42 millió forint volt¹³⁰. A magyar társadalom civil szervezetekkel kapcsolatos ismerete ugyanakkor vegyes képet mutat. A Political Capital 2021-es felmérése alapján¹³¹ a megkérdezettek 55%-a nem tudott konkrét szervezetet megnevezni, viszont a többségük fontosnak tartotta, hogy a civil szektor segítse a rászoruló társadalmi csoportokat, és az emberek 36%-a legalább egy alkalommal – vagy anyagilag vagy személyes közreműködéssel – támogatott civil szervezetet a kutatást megelőző három évben. A két legismertebb nonprofit szervezet a Vöröskereszt és a Máltai Szeretetszolgálat volt.

Ez a több szempontból is ellentmondásos környezet a működési kerete a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó magyarországi civil szervezeteknek, amelyek helyzetét, valamint társadalmi és szakmai tapasztalatait kvalitatív kutatással vizsgáltam meg. Míg külföldi viszonylatban könnyen kereshetőek és elérhetőek a nemzetközi önkéntesség programjai és szereplői, addig Magyarországon már a küldő szervezetek megtalálása is nehézségekbe ütközött, saját szakmai szövetség vagy taglista hiányában erre elsősorban közvetett elérési utakon keresztül nyílt lehetőség. A nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezetek azonosításához négy hivatalos nyilvántartást vettem igénybe. Kutatásomat a Közérdekű Önkéntes Szervezeti Regiszterrel¹³² kezdtem, amelyet a 2005. évi LXXXVIII. tv. a közérdekű önkéntes tevékenységről (Köt) 14. § törvény bevezetését követően az Emberi Erőforrások Minisztériuma állított össze, és ahova az önkénteseket *fogadni* kívánó szervezeteknek kell kötelezően regisztrálniuk magukat. A központi adatbázis célja az önkéntes lehetőségeket biztosító szervezetek nyilvántartása és elérhetővé tétele az érdeklődők számára. A regiszter több mint 12 ezer közérdekű önkéntes tevékenységet folytató szervezetet tart nyilván, amelyek azonban szinte kizárólag belföldi tevékenységet folytatnak, a nemzetközi vonatkozásra alkalmazott különböző kulcsszavas keresések korlátozott és hiányos találatokat eredményeztek (23.táblázat).

23.táblázat: A Közérdekű Önkéntes Regiszter keresési eredményei

¹²⁹ 2005: 56 694 db., 2011: 65 561 db., 2020: 60 673 db. nonprofit szervezet működött

¹³⁰ A nonprofit szervezetek száma, megoszlása és összes bevétele 2005-2020 (KSH) (https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0012.html, letöltve: 2022.11.10.)

¹³¹ Civil szervezetek társadalmi megítélése. Kutatási jelentés 2021, Political Capital (https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/pc_civilizacio_civil_szervezetek_tarsadalmi_megitelese_kutatasi_jelentes_2021.pdf, letöltve: 2022.11.10.)

¹³² Közérdekű önkéntes szervezeti regiszter (EMMI), (<http://kot.emmi.gov.hu/onkentesseg>, letöltve: 2022.11.10.)

Összes adat	Kulcsszavak és találatok	Mennyiség
Közérdekű önkéntes tevékenységet folytató szervezetek Σ: 12 083 db.	szerepel benne az „önkéntes” szó:	62 db.
	„önkéntesküldő”: – Magyar Önkéntesküldő Alapítvány	1 db.
	„nemzetközi önkéntes”:	0 db.
	„Afrika”: – Afrika – Magyar Egyesület, Afrika Másként Alapítvány, Ebony Afrikai Kulturális Egyesület, Kultúrafrika Alapítvány, Szívemben Született Afrika Egyesület, Taita Alapítvány	6 db.
	„nemzetközi fejlesztés”:	0 db.
	„humanitárius”:	4 db.
	„nemzetközi humanitárius”: – HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség	1 db.

Forrás: saját szerkesztés

Ezt követően megnéztem a nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó szakmai ernyőszervezet, a HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség taglistáját, majd a fejlődő országokban dolgozó magyar civil szervezetek humanitárius segélyezési tevékenységét támogató kormányzati Hungary Helps Program kedvezményezett körét, és végül az egyik legnagyobb nemzetközi önkéntesprogram, az Európai Szolidaritási Testület (ESC) kiemelt magyarországi küldő szervezeteit¹³³ (24.táblázat).

24.táblázat: Szakmai szervezetek és programok alapján azonosított szervezetek

Forrás	Szervezetek
HAND Szövetség tagszervezetei	Afrikáért Alapítvány, Anthropolis Egyesület, Artemisszió Alapítvány, CEEweb Egyesület, Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány, Profilantrop Egyesület, Jane Goodall Intézet, Kultúrafrika Alapítvány, Magyar Afrika Társaság, Magyar Természetvédők Szövetsége, Mahatma Gandhi Közhasznú Egyesület, Védegyület Egyesület, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület
Hungary Helps program nemzetközi fejlesztésben érintett támogatott szervezetei ¹³⁴	ADRA Adventista Fejlesztési és Segély Alapítvány, Afréka Nemzetközi Humanitárius Alapítvány, Afrika Másként Alapítvány, Afrika Sztorik Egyesület, Afrikáért Alapítvány, Blythwood Románia, Ethicoffee Kft., Földkelte Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület, HWTC Hungarian Water Technology Corporation Kft., IMRO Alapítvány, Jane Goodall Intézet, Kincs O –NestingPlay, Közel Afrikához Alapítvány, Kultúrafrika Alapítvány, Lepramisszió – Magyarország, Szívemben Született Afrika Egyesület, Taita Alapítvány
Az Európai Szolidaritási Testület (ESC) magyarországi képviseletet	Hang-Kép Egyesület, Világjáró Önkéntes, Egyesek Ifjúsági Egyesület, ÖDE, Tudás-vár Nonprofit Kft., Fekete Sereg Ifjúsági

¹³³ Az ESC magyarországi képviseletét ellátó Tempus Közalapítvány tájékoztatása alapján

¹³⁴ Hungary Helps Afrika Expo kiállítási katalógus 2022. (HH_afrika_expo_kiallitoi_katalogus_2022.pdf, letöltve: 2022.04.08.)

ellátó Tempus Közalapítvány által ajánlott küldő szervezetek	Egyesület, Menedékház Alapítvány, Talentum Alapítvány, Pécs-Normandia LIONS Club, Európa Ifjúsága Egyesület, Hírös Agóra Kulturális és ifjúsági Központ
--	---

Forrás: saját szerkesztés

Az így azonosított civil szervezeteket először annak alapján szűrtem meg, hogy ténylegesen folytatnak-e nemzetközi önkéntes tevékenységet, majd utána részben belőlük merítve, részben saját szakmai tapasztalatom alapján, és részben „hólabda” módszerrel tovább bővítve és pontosítva válogattam ki 12 olyan szervezetet, amelyek a mélyinterjúm alapuló kvalitatív kutatásom bázisát képezték. Fontosnak tartottam, hogy a civil szervezetek lefedjék a nemzetközi önkéntesküldés magyarországi területeit, ugyanakkor lényeges szakmai és szervezeti jellemzőikben (szakmai tartalom, önkéntesség célja, formája, programok háttere, méret, alapítás ideje) különbözőek legyenek. A kutatásba bevont szervezetek között így egyaránt jelen volt nagy, történelmi karitatív szolgálat, interkulturális megértést támogató szervezet, saját afrikai fejlesztési projektekkel rendelkező kisebb szervezet, diákszervezet, nemzetközi önkéntesprogramok hazai képviselője, kizárólag önkéntesküldéssel foglalkozó, valamint orvosi missziókat szervező entitás (25.táblázat).

25.táblázat: Szervezeti mélyinterjúk alapját képező szervezetek és szakértők

Szakmai szervezetek	Önkéntes-program	N (=15)
Kizárólag nemzetközi önkéntesküldéssel foglalkozó szervezet (Magyar Önkéntesküldő Alapítvány)	nemzetközi	1
Nemzetközi önkéntesküldő hálózatok hazai képviselői (Egyesek Ifjúsági Egyesület, Útilapú Hálózat)	nemzetközi	2
Nemzetközi fejlesztéssel és segélyezéssel foglalkozó szervezet (Afrika Másként Alapítvány, Afrikaért Alapítvány, Közel Afrikához Alapítvány, Taita Alapítvány)	saját	4
Szakmai ernyőszervezet (HAND Szövetség)		1
Nemzetközi diákszervezet (AIESEC)	nemzetközi	1
Történelmi karitatív humanitárius és segélyszervezet (Máltai Szeretetszolgálat)	nemzetközi, saját	1
Interkulturális megértést és integrációt támogató szervezet (Artemisszió Alapítvány)	nemzetközi	1
Orvosi missziós szervezet (Afréka Alapítvány)	saját	1
Kommunikációs szakértő / újságíró		1

Forrás: saját szerkesztés

A kvalitatív kutatás a 12 civil szervezetet képviselő összesen 14 szakértő bevonásával készült, amelyet – a társadalmi nyilvánosság kérdésköre szempontjából fontos – a nonprofit szféra kommunikációjára is rálátó újságíróval készített interjúval is kiegészítettem. Az interjúalanyok listáját a 6.melléklet tartalmazza.

A mélyinterjúk témái a következő három szakmai kérdéskörre terjedtek ki: (1) a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezetek működési sajátosságai, (2) a működés során jelentkező problémák és kihívások, beleértve a finanszírozási lehetőségeket és nehézségeket, (3) a társadalmi környezet jellemzői, a nemzetközi önkéntesség ismertsége, megítélése, valamint a társadalmi nyilvánosság kihívásai.

1.2.1. Működési sajátosságok

A magyarországi nemzetközi önkéntesség szervezeti oldalról nagyon heterogén résztvevőkből áll. A különböző szereplők eltérő célokkal, háttérrel és működési sajátosságokkal rendelkeznek, azonban az önkéntesség jellege alapján mégis két jól meghatározható kategóriába sorolhatók. Az elsőbe a nagy nemzetközi önkéntesprogramokat képviselő, jellemzően a 2000-es évek első felében megalakult, azaz már 15-20 éves szakmai tapasztalattal rendelkező szervezetek tartoznak¹³⁵, míg a másodikba a saját fejlesztési projektjeiket önkéntesek segítségével megvalósító, általában kisebb méretű egyesületek és közhasznú alapítványok¹³⁶. A két csoport eltérő fejlődési pályát járt be, a nemzetközi programokkal dolgozó szervezetek elsősorban küldő intézmények, amelyek feladata *„magyar önkéntesek projekthez juttatása és felkészítése”*¹³⁷, azonban gyakran az ide érkező külföldi önkéntesek számára fogadó félként is működnek. Ezért a nemzetközi önkéntességnek mindkét oldalát látják, közvetlen tapasztalatokat tudnak gyűjteni az önkéntesség receptjei közösségekre gyakorolt hatásáról is. Szakmai működésük a kötelező nemzetközi sztenderdek¹³⁸ miatt jobban le van szabályozva, és noha a külföldi programok tartalma kötött, de befelé lehetőségük van saját projektötletet behozni, ami viszont jelentősen megkönnyíti számukra a pályázati forrásokhoz való hozzáférést. A civil szervezetek számára elérhető támogatások legnagyobb része ugyanis kizárólag, vagy legalábbis legnagyobb részben magyarországi tevékenységre vehető igénybe. Az intézményesülés és professzionalizálódás folyamata esetükben indult el a legjobban, többen kiépítették *pályázatíró kapacitásukat, rendelkeznek alkalmazottal és részletes szakmai tervekkel*. Nemzetközi beágyazottságuk, több évtizedes tapasztalatuk és komplex

¹³⁵ Pl. AIESEC, Artemisszió Alapítvány, Egyesek Egyesület, Magyar Önkéntesküldő Alapítvány, Máltai Szeretetszolgálat (az ESC program vonatkozásában), Útilapú Hálózat stb.

¹³⁶ Pl. Afrika Másként Alapítvány, Afrikáért Alapítvány, Taita Alapítvány stb.

¹³⁷ Civil képviselő 12.

¹³⁸ Különösen az uniós ESC, de a többi nemzetközi program is megköveteli saját szigorúan le szabályozott folyamatainak (jelentkezés, kiválasztás, felkészítés, utókövetés stb.) betartását és követését a közvetítő szervezetektől

tevékenységük miatt átfogóan, szélesebb perspektívából látják a hazai önkéntesség helyzetét, önként vállalt feladataik közé tartoznak olyan társadalomformáló célok is, mint például a magyar fiatalok önkéntesség iránti érzékenyítése, ahogy az egyik küldő/fogadó szervezet vezetője megfogalmazta, fontos, hogy *„a fiatalokat rávegyük, hogy felébredjenek, tudatosabbak legyenek, cselekedjenek és felelősséget is vállaljanak”*¹³⁹. A nemzetközi programok két területre terjednek ki, a nemzetközi humanitárius fejlesztésre¹⁴⁰ (*„a fejlesztés minimum három hónapot jelent, és ez a Millenniumi Fejlesztési Célok mentén működik”*¹⁴¹), valamint az építőtábor-alapú nemzetközi közösségfejlesztésre és kulturális kohézióra¹⁴² (*„célunk olyan közösségek nevelése, akik hozzájárulnak a béke megteremtésére, illetve hátrányos helyzetben lévő közösségek segítése”*¹⁴³).

Az önkéntesküldés másik formája a magyar kezdeményezésű fejlesztési szervezetekhez kapcsolódik, amelyek célja elsődlegesen nem az önkéntesküldés, hanem saját humanitárius projektjeik megvalósítása, amelyhez önkéntesek segítségét veszik igénybe. Tevékenységük helyszíne legtöbbször Afrika, a szervezetekben közös, hogy jellemzően szerény keretek között, minimális forrásból működnek, a programok tartalmát, helyszínét és irányát az alapító személyes érdeklődése és kötődése határozza meg (*„alapítónk korábban Kenyában volt önkéntes és úgy jött haza, hogy segíteni akar a gyerekeken”*¹⁴⁴, *„korábban Maliban laktam, egy nyomornegyedben tanítottam angolt, és innen jött az indíttatás, hogy kellene valamit segíteni”*¹⁴⁵). Működésük kezdetben szinte mindegyik esetben egy meghatározott fejlesztési terület köré épült, ami a kutatásba bevont szervezetek esetében legtöbbször helyi gyerekek iskoláztatását, oktatását jelentette¹⁴⁶. A programok kis volumenben, alulról építkezve, általában tankönyvek, tananyagok biztosításán és a tandíjak átvállalásán keresztül indultak el, azonban már néhány év alatt is jelentős változáson mentek keresztül, tevékenységüket az egyoldalú segélyezéstől nagyon tudatosan a fenntartható fejlesztés irányába bővítették tovább. Noha továbbra is korlátozott anyagi körülmények között dolgoznak, a legtöbb szervezet tevékenysége már infrastrukturális fejlesztésekre (iskolafejlesztések, építések), társadalmi felvilágosításra, egészségügyi nevelésre, illetve – ritkábban – mezőgazdasági területekre is kiterjed.

¹³⁹ Civil képviselő 7.

¹⁴⁰ pl. AIESEC, ESC humanitárius fejlesztési programjai

¹⁴¹ Civil képviselő 12.

¹⁴² pl. SCI, IVS, Alliance közösségépítő nemzetközi önkéntesprogramok

¹⁴³ Civil képviselő 14.

¹⁴⁴ Civil képviselő 13.

¹⁴⁵ Civil képviselő 10.

¹⁴⁶ A magyar fejlesztési projektek másik nagy területe az Afrikába irányuló vízügyi fejlesztések, azonban azok esetében nem jellemző önkéntesek bevonása

Az önkénteseket ehhez különböző módokon veszik igénybe, sajátosságuk, hogy az önkéntesség különböző típusai és formái gyakran együtt jelennek meg. Jellemző a belföldi és a nemzetközi önkéntesség egymásba fonódása, az önkéntesek jelentős része nem projektre jelentkezik, hanem az adott alapítvány felé köteleződik el, az ő tevékenységét segíti itthon is, és külföldön is. Van olyan szervezet, ahol feltétel is, hogy csak az utazhat ki, aki legalább 50 önkéntesórát eltölt velük Magyarországon, például elmegy iskolákba vagy Afrika Napra segíteni, így kölcsönösen meg tudják ismerni egymást. A kiutazás szinte mindenhol önköltséges, azaz a kimenő résztvevőknek kell fedezniük saját úti- és egyéb kiadásait, amit az alapítványok csak ritkán tudnak átvállalni, a többség számára viszont ez gyakran megterhelő. A fejlesztési szervezetek gyakorlatában általános a humanitárius turisták kiutaztatása. Előre meghirdetett projektekre – évente egy vagy két alkalommal – visznek ki érdeklődőket. Ennek során egyszerűbb, interkulturális bevonódást leginkább nem igénylő projektekbe (pl. iskola vagy árvaház kifestése) lehet bekapcsolódni, tapasztalatuk viszont, hogy *„az érdeklődés nagyon nagy, azonban sajnos a magas ár miatt sokan lemorzsolódnak”*¹⁴⁷. A legtöbb szervezet ugyanakkor rugalmasan kezeli az önkéntességet, és szívesen segít, amiben tud, ahogy az egyik interjúalany elmondta, *„most van egy család, aki ki akar menni egy hónapra két 14 és 16 éves gyerekkel, és kint segíteni a helyi gyereket – erre van lehetőség, így is be lehet kapcsolódni, ha van valakinek elképzelése, akkor szinte mindent össze tudunk hozni”*¹⁴⁸.

A Magyarországon elérhető nemzetközi önkéntesség az előbbieken alapján több párhuzamos szinten és formában van jelen. A nemzetközi programokra jellemző a szakmai és időbeli heterogenitás, rajtuk keresztül számos, nagyon különböző tartalmú kulturális vagy humanitárius fejlesztő programra lehet jelentkezni. A programok hossza legtöbb esetben két héttől egy évig terjed. Szintén lehet választani az Európán belüli vagy fejlődő országokban lévő projektek közül. A részvétel ingyenes, a jelentkezőknek legfeljebb regisztrációs díjat vagy Európán belüli útiköltséget kell fizetniük, több (jellemzően uniós) program esetében az önkéntesek számottevő költségtérítést is kapnak. Cserében a programok szabályozottak, és a részvételt kiválasztási folyamat előzi meg. A magyar fejlesztési célú önkéntesség viszont rugalmas, nagyobb a jelentkezési szabadság, ugyanakkor legtöbbször költségviseléshez kötöttek, és szinte kivétel nélkül rövidebb távúak. Ahogy az egyik fejlesztési szakember elmondta, *„korábban akár hat hónapra is mehettek, de most jellemzően három hónap az időtartam, mert az a tapasztalatunk, hogy a hosszabb idő megterhelő lehet az*

¹⁴⁷ Civil képviselő 4.

¹⁴⁸ Civil képviselő 2.

*önkénteseknek*¹⁴⁹. A legtöbb szervezetnél még rövidebb, jellemzően egy hónapos egy önkéntes program, viszont többször is részt lehet venni rajtuk. A megkérdezettek véleménye szerint döntően az anyagi feltételek miatt („*az ESC ingyenes, arra jelentkeznék először*”¹⁵⁰) a magyar nemzetközi önkéntesek túlnyomó része a nemzetközi programokban vesz részt (lásd bővebben a II./ 1.4. *A nemzetközi önkéntesség számokban* című korábbi fejezet adatsorait).

Eltérő a közreműködők résztvevőkhöz fűződő viszonya is, a nemzetközi programok esetében a hazai szervezetek elsősorban önkéntesek küldésével és közvetítésével foglalkoznak, feladatuk a magyar érdeklődők megszólítása, az elérhető programok kiajánlása, a jelentkezők előszűrése, és a kiutazás intézése, míg a fejlesztési alapítványok az önkéntesség minden fázisában szorosan együtt dolgoznak a résztvevőkkel, így első kézből ismerik az interkulturális és adaptációs nehézségeket, és az ezekre történő felkészítés követelményeit. Nem mindig ennyire éles azonban a különbség, van több olyan szervezet is, amelyek a nemzetközi önkéntesség mindkét formáját használják, saját humanitárius projektjeik megvalósítása mellett nemzetközi küldő (és fogadó) félként is működnek, leggyakrabban az uniós ESC programmal közösen (pl. Máltai Szeretetszolgálat, korábban az Afrikáért Alapítvány), de olyan szervezet is (pl. Taita Alapítvány), amelyik tudatosan nem foglalkozik nemzetközi programmal, mert akkor korlátozódnának a lehetőségeik („*gondolkoztunk, hogy csatlakozunk az EVS¹⁵¹-hez, de végül nem, mert az is egyfajta elköteleződés*”¹⁵²), illetve túl nagy adminisztrációt jelentene a részvétel. Mások viszont úgy vélik, hogy még mindig – anyagi források hiányában – nincs elég magyar fejlesztési kezdeményezés, „*ezért inkább a nemzetközi önkéntesküldő projektekbe csatornázzák be az embereket*”¹⁵³.

Több észrevételt fogalmaztak meg a szervezetek képviselői az uniós önkéntesprogramok túlszabályozottságával, valamint azzal kapcsolatban, hogy a fejlesztési célokat felülről, a fogadó közösségek megkérdezése nélkül határozzák meg. Ebben a formában nem tudnak fenntartható eredményt elérni, sőt „*ha már nem okoz kárt a fogadó közegnek, akkor az jó eredmény*”¹⁵⁴. Ez a nemzetközi önkéntesség kritikai megközelítése, amely szerint az egyoldalú, felülről lefelé irányuló és kulturálisan nem megfelelően előkészített projektek eredmények helyett károkat okoznak a fogadó közösségeknek, és ahelyett, hogy megoldanák, tovább erősítik a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségeket (pl. Brav et al 2002, De Luca 2020). A

¹⁴⁹ Civil képviselő 13.

¹⁵⁰ Civil képviselő 7.

¹⁵¹ European Voluntary Service, az ESC (European Solidarity Corps) 2017 előtt elnevezése

¹⁵² Civil képviselő 13.

¹⁵³ Civil képviselő 12.

¹⁵⁴ Civil képviselő 8.

magyar projektek viszont nagyon tudatosan a szubszidiaritást állítják a középpontba, és nagy hangsúlyt helyeznek a részvételi tervezés megvalósítására. Gyakorlatilag minden interjúalany kiemelte, hogy fejlesztési programokat kifejezetten a receptiens közösségek igényei alapján, velük együttműködésben szabad kidolgozni, ahogy az egyik szakértő elmondta, *„mindig beszélgetünk a közösségekkel, hogy mire van szükségük, miben tudunk segíteni, amit nagyon kerülni kell, hogy nem megyünk oda megmondani, hogy mi kell, hanem nekik kell megmondani, hogy mit szeretnének jobban csinálni, megvalósítani, mindenképpen velük közösen kell kialakítani az ötleteket és projekteket, csak így működik”*¹⁵⁵. Visszatérő elem volt a *„segélyezés helyett fejlesztés”* elve, amelyet az Afrikáért Alapítvány hozott be saját kommunikációján keresztül a szakmai diskurzusba. Ezt a fejlesztési szervezetek különböző módokon alkalmazzák saját gyakorlatukban, alapvető cél a tudás, a szemlélet átadása, *„ha egy vévét építünk, szervezünk köré egy kampányt is a kézmosásról, fontos a fenntarthatóság, ha hardvert adunk, adjunk hozzá szoftvert is”*¹⁵⁶. Másik vélemény szerint *„az önkénteseknek tanácsadóként vagy coachként kellene működni, hogy a helyiek saját maguk tanulják meg és csinálják”*¹⁵⁷, illetve *„a mérnöki megközelítés helyett a partnerek humán, kulturális oldalára kell figyelmet fordítani”*¹⁵⁸. Ez a nemzetközi segélyezés horizontális, bürokrácia-mentes formája (pl. Rozakou 2020), amelyet – a kutatásom eredményei alapján – a magyar résztvevők is képviselnek.

A humanitárius fejlesztéssel foglalkozó magyarországi szervezetek időben elkülönülve, két hullámban jöttek létre. Az első megalakulási időszak az ezredforduló környékén vagy az utána következő években volt, ebben az időszakban jött létre többek között az Afrikáért Alapítvány (2002), a Taita Alapítvány (2006) vagy a 19 orvosi missziójáról ismertté vált, de utána elhíresült¹⁵⁹ Magyar Afrika Társaság (2007). Az elmúlt öt évben viszont számos kisebb szervezet¹⁶⁰ kezdte meg működését, így mára Magyarországon is kialakult a nemzetközi fejlesztés civil oldala, amelybe 2017 után már az állam is bekapcsolódott. Ezzel gyakorlatilag megvalósult a Magyarország humanitárius segélyezési tevékenységét szabályozó – az OECD támogatásával 2002-ben kidolgozott – modell, amely a nemzetközi segélyezés keretrendszerében jelölte ki a nemzetközi önkéntesség helyét és szerepét. Ennek értelmében a

¹⁵⁵ Civil képviselő 2.

¹⁵⁶ Civil képviselő 10.

¹⁵⁷ Civil képviselő 3.

¹⁵⁸ Civil képviselő 9.

¹⁵⁹ A Magyar Afrika Társaság (2007) alapító-elnöke Balogh Sándor 2019 óta gazdasági visszaélések és adócsalás gyanúja miatt körözés alatt áll, és azóta minden fejlesztési projektjük és orvosi missziójuk szünetel

¹⁶⁰ Pl. Afrika Másként Alapítvány (2016), Afréka Alapítvány (2017), Közel Afrikához Alapítvány (2019), Szívemben Született Afrika Egyesület (2020), Afrika Sztorik Egyesület (2021) stb.

kormány határozza meg a fejlesztési és segélyezési célokat (és biztosítja a forrásokat), amelyek végrehajtásában a nemzetközi önkéntesség megvalósítóként vesz részt. Az elmúlt évektől a kormányzat a Hungary Helps Ügynökségen keresztül látja el ezt a feladatot, mind a fejlesztési stratégiaalkotás, mind a civil közreműködő szervezetek finanszírozása tekintetében. Ez megfelel a humanitárius segélyezés legújabb nemzetközi gyakorlatának is, amely az önkéntesekkel működő civil szervezeteket állítja a fejlesztés középpontjába (Eliasoph 2013, Balogh 2019) elsősorban azért, mert jobban eléri a legszegényebb és leginkább rászorult rétegeket, és hatékonyabban tudnak kulturálisan beépülve alulról építkezni.

1.2.2. Kihívások, nehézségek

A megkérdezett szakemberek két nagy problématerületet azonosítottak, amelyek megnehezítik működésüket. Az egyik az információhiány, valamint a szervezetek közötti együttműködés, koordináció alacsony foka, míg a másik az egész ágazatra jellemző finanszírozási nehézség.

Noha a kormányzati szakpolitika a Hungary Helps programon keresztül már 2017-től elkezdte bevonni a magyar civil szervezeteket a nemzetközi fejlesztésbe, ez a tény nem vált széles körben ismertté, a folyamatban közvetlenül érintett fejlesztési célú alapítványokon és egyesületeken kívül a nemzetközi önkéntesprogramokat képviselő civil intézmények nem is hallottak róla, sőt többen még kifejezetten úgy tudták, hogy az állam semmilyen módon nem vesz részt az önkéntesség támogatásában. Egy több mint 20 éve a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezet vezetője úgy fogalmazott, hogy *„a kormányzati szintről nem hallottam, és ez nagyon sokat elmond róla”*¹⁶¹, míg egy magyar önkénteseket közvetítő másik szervezet alapítójának tudomása szerint *„az állam nem aktív az önkéntes programokban, nem igazából működik együtt az NGO-kal, jó esetben 10 év alatt háromszor írnak ki programot végrehajtásra”*¹⁶². Az ezekben a véleményekben is megjelenő információhiányt, kiegészülve a civil szervezetek közötti együttműködés és koordináció alacsony fokával, szinte mindegyik interjúalany a működésükre kiható egyik legnagyobb problémának nevezte. Nemcsak a nemzetközi programokban dolgozó szakemberek nem ismerik a fejlesztéssel foglalkozó civil oldalt, hanem a segélyezési szervezetek sem látnak rá az önkéntesküldés nemzetközi működésére, egy néhány éve alakult alapítvány vezetője meg is jegyezte, hogy *„az Útilapúról és az AIESEC-ről már hallottam, de másról nem tudok, őszintén szólva nem látok rájuk, nem*

¹⁶¹ Civil képviselő 5.

¹⁶² Civil képviselő 12.

*értem, ezekről például miért nem tud senki*¹⁶³. Ebből is következően nem működik a tudásmegosztás, pedig a különböző szervezetek eltérő tapasztalatokkal rendelkeznek, a fejlesztési alapítványok az önkéntesség fogadó oldalon jelentkező gyakorlati eredményességéről és az interkulturális tapasztalatairól tudnának információt nyújtani, míg a küldő szervezeteknek az érdeklődők megszólításában és a kiválasztás nemzetközi folyamataiban van átadható tapasztalatuk. Többen hiányolták még az egységes sztenderdeket akár az önkéntesek felkészítésével, akár az utókövetés vagy éppen a hazatérők visszaillesztésével kapcsolatban. A nemzetközi viszonyokra rálátó egyik interjúalany megfogalmazásában *„külföldön egy helyi önkéntesküldő szervezet több programmal dolgozik együtt, és fontos, hogy minden módszertan ugyanaz legyen (küldő, kiválasztási stb. metodológia), cél, hogy nyomon követhető, kiértékelhető legyen a különböző szereplők számára az egyes NGO-k tevékenysége*¹⁶⁴. Egy másik vélemény szerint ugyanakkor *„az önkéntesküldésben nagyon nehéz közös platformot kialakítani, mert annyira mások a sajátosságok*¹⁶⁵. Volt, aki pozitív példaként emelte ki az *„Adjuk össze*” elnevezésű adományozást segítő oldalt¹⁶⁶, ami *„nagyon jól működik, workshopok vannak, prezentálnak, de ott például az afrikai projektek nem mennek*¹⁶⁷. Több fejlesztési szakember megjegyezte viszont, hogy az állam belépésével az együttműködés is valamennyire elindult, az addig párhuzamosan működő szervezetek között érzékelhetően elkezdődött az információmegosztás, a Hungary Helps a szakmai rendezvényeken (pl. Afrika Expo stb.) való közös részvételt is finanszírozza, és a HAND Szövetség is jelezte, hogy érdemes lenne hivatalosan is felvenni velük a kapcsolatot. A nemzetközi küldő szervezetek helye ugyanakkor még hiányzik a szakmai együttműködésből.

Az ágazat másik, talán legnagyobb problémája a forráshiányos működési környezet, amely a nemzetközi programokban közreműködő küldő szervezeteket és a magyar fejlesztési szervezeteket egyaránt érinti. A legtöbb megkérdezett arról számolt be, hogy alapvetően alulról, piaci alapon finanszírozzák magukat, állami támogatás – a Hungary Helps pályázatait leszámítva – alig létezik. Egy vélemény szerint ugyan *„elvileg sokfajta forrás van, de a gyakorlatban eléggé szűkösek a lehetőségek*¹⁶⁸. Az 1%-os SZJA felajánlás a legtöbb szervezet esetében szűk ismeretségi körből érkezik, volumene teljes költségvetésükön belül minimális. A

¹⁶³ Civil képviselő 10.

¹⁶⁴ Civil képviselő 12.

¹⁶⁵ Civil képviselő 13.

¹⁶⁶ „Adjuk össze”, online adományozást segítő és kezelő platform: <https://adjukossze.hu/>

¹⁶⁷ Civil képviselő 2.

¹⁶⁸ Civil képviselő 8.

küldő szervezetek bevételei részben a kiközvetített önkéntesek után kapott díjból, részben a jelentkezők által fizetett regisztrációs díjból áll, ahogy az egyik nagy hálózatot képviselő szervezet vezetője fogalmazott, „*mi egy nonprofit civil szervezet vagyunk, egyetlen bevételünk a 15 ezer forintos regisztrációs díj*¹⁶⁹, *valamint az önkéntesek után minimális támogatást kapunk, évente maximum 2000 eurót – ezen kívül pályázatokon is részt veszünk, és eseményeken adományokat is elfogadunk*”¹⁷⁰. Az állami támogatások¹⁷¹ elsősorban a belföldi programokra vonatkoznak, a külföldi önkénteseket fogadó intézmények ezeket jobban igénybe tudják venni, de a humanitárius segélyezéssel foglalkozó alapítványok jelentős része nem, mert „*a legtöbb kiírás az itthoni tevékenységet támogatja, a belföldi önkéntességet, nem nagyon lehet nyerni azzal, hogy Afrikában akarsz fejleszteni valamit*”¹⁷². Problémának nevezték még, hogy a pályázatok szinte kizárólag projekteket támogatnak, működési kiadásokat csak korlátozottan lehet finanszírozni belőlük, ami megnehezíti például alkalmazottak felvételét. A fejlesztési szervezetek jellemzően magánforrásból (egyéni adakozásból) vagy közösségi adománygyűjtésből gazdálkodnak, céges támogatások elvétve és alacsony volumenben vannak, „*nagyon sok cégről visszapattanunk, mert inkább itthon segítenének, a nemzetközi fejlesztés nincs a tudatukban, 'messze van', gyakran azt sem tudják, hogy pontosan mi az*”¹⁷³. A gyakornoki programot is folytató, nemzetközi programokkal dolgozó küldő szervezetek viszont jobb vállalati kapcsolatokkal rendelkeznek, az ideérkező külföldi gyakornokok után „*támogatást fizetnek, ez az egyik fő bevételünk*”¹⁷⁴.

Összességében a nemzetközi programokkal dolgozó küldő szervezetek állami bevételeinek aránya átlagosan 10% körül mozog. Fontosnak tartanak több forrás biztosítását erre a területre, ugyanakkor nem várják el a teljes állami finanszírozást, „*nem gondolom, hogy a jó támogatás a 100%-os finanszírozás, az a jó, ha hozzá is tesz valamit az önkéntesküldő szervezet, az 50-60%-os megoszlás lehet az ideális*”¹⁷⁵, és hasonló fele-fele megosztást tartana jónak egy másik interjúalany is. Nemzetközi szinten a civil szféra – és azon belül a nemzetközi önkéntesküldés – támogatása a legtöbb országban viszont állami forrásokból történik (Plewes – Stuart 2007, Mahoney – Beckstrand 2009), egy 15 országra kiterjedő felmérés szerint¹⁷⁶ a nemzetközi

¹⁶⁹ Ezt a jelentkező önkénteseknek kell befizetniük

¹⁷⁰ Civil képviselő 14.

¹⁷¹ Jellemzően a Nemzeti Együttműködési Alap és Civil Támogatások, Városi Civil Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap pályázatai

¹⁷² Civil képviselő 10.

¹⁷³ Civil képviselő 2.

¹⁷⁴ Civil képviselő 5.

¹⁷⁵ Civil képviselő 8.

¹⁷⁶ Forum Basic Measurement Data Survey January-May 2019

önkéntesküldésben részt vevő civil szervezetek bevételeinek átlagosan 62%-a saját nemzeti kormányzati finanszírozásból származik, a válaszadók anyagi – gazdasági helyzetüket emiatt alapvetően stabilnak tartották. Egy másik, 19 különböző országokból származó önkéntesküldő szervezetre kiterjedő kutatás adatait elemezve Benjamin Lough és Cliff Allum megállapította (2013), hogy tízből kilenc szervezet az állami támogatásokat nevezte meg elsődleges bevételi forrásuknak, amelyeket az egyéb pályázatok, majd a vállalati és magántámogatások követtek. Christine Mahoney és Michael Joseph Beckstrand viszont kimutatták (2009), hogy ugyan az EU is biztosít számos pályázati forrást a nemzetközi önkéntesküldés támogatására, de ezeket a közép-európai országok civil szervezetei alacsonyabb hatékonyságokkal tudják elnyerni, mert kevésbé ismerik a lehetőségeket és nem mindig van meg a szükséges pályázati kapacitásuk. Ezt a magyar szervezetek is visszaigazolták, mert az uniós pályázatokat többen is „nehézségesnek és bonyolultnak” tartották.

A fejlesztési projektek finanszírozásában viszont nagy változást jelentett a Hungary Helps megjelenése, a legtöbb szervezet az utóbbi évek működését tekintve ezt nevezte meg legnagyobb támogatói forrásnak, „a Hungary Helps komolyan támogat, korábban négy pályázatunkból kettőt, tavaly¹⁷⁷ nyolcból már hat projektet finanszíroztak”¹⁷⁸. Más szervezet esetében 10 nemzetközi önkéntes öthónapos kiutazását fedezték egy kongói oktatási projekt keretében, de az orvosi missziók területén is „rengeteget segít, pár éve egy malária és tífuszjárvány idején ezer beteg gyógyszerére adtak pénzt”¹⁷⁹, de nagyon jelentős összeggel finanszírozta egy nemzetközi akkreditációt biztosító nővérképző főiskola építését is Nigériában, hogy fenntartható módon helyben erősítse az egészségügy színvonalát.

1.2.3. A társadalmi környezet jellemzői

Működési sajátosságaik és nehézségeik feltárása után azt néztem meg, hogy a nemzetközi önkéntesküldéssel foglalkozó szervezetek képviselői hogyan ítélik meg az önkéntesség magyar társadalmi környezetét és nyilvánosságát. Tapasztalataikat négy megközelítésből vizsgáltam. Először (1) személyes véleményükre voltam kíváncsi a nemzetközi önkéntesség előnyeivel, hatásaival kapcsolatban, majd ebből kiindulva néztem meg (2) a társadalmi környezetre vonatkozó reflexióikat, a (3) jelentkező önkéntesek általános attitűdjével, elvárásaival és

¹⁷⁷ 2021-ben

¹⁷⁸ Civil képviselő 2.

¹⁷⁹ Civil képviselő 1.

motivációival kapcsolatos tapasztalataikat, valamint (4) kommunikációs gyakorlatukat. A 26.táblázat a feltárt megállapítások csoportosítását mutatja be.

26.táblázat: A társadalmi környezetre vonatkozó vélemények

Önkéntesküldő szervezetek képviselőinek véleménye		
Nemzetközi önkéntesség előnyei, funkciói	önkéntesek felé irányuló előnyök	személyes és személyközi kompetenciák, önismeret, készségek, gondolkodásmód, szemléletváltozás, személyiségfejlődés
	össztársadalmi előnyök	társadalmi mentalitás, mobilitás, civil gondolkodás, globális nyitottság, közjó, emberség, sztereotípiák meghaladása
	receptiens közösségre kifejtett hatás	fenntarthatóság, helyi közösségek, közös fejlesztések, tudásátadás, infrastrukturális fejlesztések, közösségi programok
Társadalmi attitűdök	nem ismerik	információhiány, kulturális, mentális zártság
	sztereotípiák	ingyen munka, szórakozás, nyaralás, miért nem hazai problémákat old meg
	negatív konnotációk, félreértések	önkéntesség vs szakmai gyakorlat saját érdek vs segítség
Önkéntesekkel kapcsolatos tapasztalatok	alacsony érdeklődés	nincs munkahelyi előnye, munkalapú társadalom, materialista gondolkodás önbizalomhiány, kishitűség, nyelvtudás hiánya
	önkéntesek háttere	18-30 éves, egyetemista, városi, középosztálybeli
	motivációi	utazási vágy, gap year, szakmai fejlődés, tapasztalatszerzés, segíteni akarás
Kommunikáció	személyes tájékoztató munka	iskolák, rendezvények, Afrika napok, Afrika Expo stb. közös megjelenések
	médiakommunikáció	saját honlap, közösségi média kampányok sajtómunka
	újságírói vélemény	hiányzik a média „professzionális” megközelítése, kezelése

Forrás: saját szerkesztés

A kutatásba bevont önkéntesküldő szervezetek képviselői három területre vonatkoztatva értékelték a nemzetközi önkéntesség szerepét és társadalmi hatásait. Szinte mindenki kiemelte az önkéntesek személyére gyakorolt előnyét, az ebből is következő össztársadalmi fejlődést, valamint – különböző nézőpontból – a fogadó közösségekre gyakorolt pozitív hatásokat. Az önkéntesség munkaerőpiaci szerepét jellemzően az önkéntesek készségfejlődésén keresztül nevesítették (miért jó az önkéntesnek), a vállalati oldal szempontjából (miért jó a munkaadónak) viszont csak egy válaszadó értelmezte. A nemzetközi önkéntesség széles körű értelmezésében szereplő társadalmi, gazdasági és politikai funkciók (pl. Fényes – Kiss 2011, Márkus 2016, Balázs 2020) közül a civil önkéntesküldő szervezetek képviselői egyértelműen a különböző szintű társadalmi előnyöket emelték ki.

Az önkéntesek számára jelentkező lehetőségek közül az egyik legfontosabbnak a különböző személyes és személyközi kompetenciák változását látták, amelynek része a személyiségük és önismeretük, valamint szociális és pszichológiai készségeik fejlesztése. Az egyik szakember megfogalmazásában „*a 21. századi soft skillek legjobb fejlesztési módja a nemzetközi önkéntesség, ilyen készségek például a kommunikációs képesség, idegen kultúrákkal történő együttműködés, a tolerancia, a meghallgatás képessége, a problémamegoldásra fókuszálás, a prioritizálás és a stressztűrési képessége, amelyeket az egyetemeken nem tanítanak, de az ország és a vállalatok számára fontos lenne*”¹⁸⁰. Több válaszadó legalább ennyire fontosnak tartotta az önkéntesek gondolkodásának, szemléletmódjának változását, jellemző kifejezéseik közé tartozott a *közös értékek kialakulása, a global citizenship elérése* vagy a *szélesebb látókör megszerzése*. A hard skillek közül a nyelvi készségek erősödését, illetve a különböző eszközök, technikák, technológiák használatának megtanulását emelték ki. Az önkéntesek tapasztalatainak, világlátásának osztársadalmi szintre átgyűrűző hatása hozzájárul a lakosság mentalitásának erősödéséhez, a civil gondolkodás kialakulásához, a globális problémákhoz való nyitottsághoz, a társadalmi mobilitáshoz, és összességében ahhoz, hogy „*az emberek kicsit arra is gondoljanak, hogy a közjót is kellene szolgálni, az emberséghez az is hozzátartozik, hogy önzetlenül is kell segíteni*”¹⁸¹. Az önkéntesség pozitív társadalmi hatásai közé sorolták még azt is, hogy a résztvevők megtapasztalják, hogy milyen egy másik társadalom, ami „*árnyalja a képüket, világnézetüket, és a sztereotípiákon túl is látnak egy országot*”¹⁸². Az önkéntesség receptiens társadalmakra gyakorolt hatásának értékelését tekintve elvált a humanitárius szervezetek képviselőinek a véleménye a kulturális cserén alapuló nemzetközi programokkal dolgozó szakemberektől.

Az első csoport egyrészt átfogóbban, másrészt a fenntarthatóság oldaláról közelítette meg, legfontosabb hatásának a helyi közösségekkel együtt megtervezett közös fejlesztést nevezték meg, amelynek része a *tudás átadása, a betanítás, valamint az infrastrukturális fejlesztések* (iskolák, árvaházak, kórházak építése). A nemzetközi programok képviselői viszont sokkal konkrétabban egy-egy kézzelfogható eredményen keresztül értelmezték, amelyek közé tartozott például „*idősek számára programok szervezése, amelyek különben nem valósulnának meg, és a fogadó közösség számára nagyon sokat segít*”¹⁸³. A magyar önkéntesküldő szakemberek véleménye több ponton is nagy hasonlóságot mutatott például Sean Kelly és Robert Case közel

¹⁸⁰ Civil képviselő 12.

¹⁸¹ Civil képviselő 11.

¹⁸² Civil képviselő 6.

¹⁸³ Civil képviselő 14.

700 kanadai nemzetközi önkéntesre kiterjedő kutatásának eredményével. A nemzetközi tapasztalat hatása a válaszok alapján elsősorban a személyes és személyközi készségek fejlődésére terjedt ki, az önkénteseknek megnőtt az önbizalma, fejlődött a rugalmassága, a problémamegoldó képessége, toleránsabbá és nyitottabbá váltak. Összességében olyan képességekre és hozzáállásra tettek szert, amelyekre az önkéntesség nélkül nem tudtak volna (Kelly – Case 2007). Mitchell. R. Hammer amerikai önkéntesek körében végzett nagymintás felmérése azt mutatta, hogy az önkénteseknek megnőtt a kulturális tudatosságuk, fejlődött a kritikai gondolkodásuk, az alkalmazkodóképességük, valamint a társadalmi felelősségvállalási hajlamuk (Hammer 2005). Több kutatás is kimutatta, hogy az önkéntesség hatására kialakult, illetve erősödött a résztvevők későbbi civil aktivitása, helyi szinten is bekapcsolódtak a közösségi önkéntességbe, érzékenyebbek lettek a társadalmi problémák irányába, de több esetben a visszatért résztvevők teljes szemlélet és élethelyzet változásról is beszámoltak (Jones 2005, Fantini - Tirmizi 2007, McKivison 2018).

A megkérdezett szakembereknek a hazai társadalmi környezetre vonatkozó egyik legfontosabb általános véleménye, hogy a magyar társadalom tudatában a nemzetközi önkéntesség egyáltalán nincs jelen, az emberek nagyon keveset tudnak róla, sőt, az önkéntességet, mint fogalmat sem tudják értelmezni („Magyarországon nagyon messze van a közembertől, hogy mi az önkéntesség, és miért jó”¹⁸⁴). Megítélésük szerint ráadásul több sztereotípa is kapcsolódik hozzá, és gyakran negatív a konnotációja, mert sokan *ingyen munkának* vagy nyaralásnak tekintik, nem ismerik a mögötte lévő humanitárius vagy társadalmi tevékenységet („*elszórakoznak a fiatalok, utazgatnak*”¹⁸⁵), amelyhez az is hozzájárul, hogy a nemzetközi önkéntességről szóló médiabeszámolók legtöbbször nem a fejlesztési munkáról szólnak, hanem az önkéntesek élményeiről tudósítanak. A válaszadók gyakran találkoztak azzal a visszatérő toposzként megjelenő tipikus kérdéssel is, hogy miért külföldön kell segíteni, amikor itthon is van elég probléma, az egyik fejlesztési alapítvány vezetőjének megfogalmazásában, „*az első kérdés mindig az, hogy miért Afrika és miért nem Magyarország?*”¹⁸⁶. Ezt az uralkodó társadalmi attitűdöt többen szociokulturális okokra vezették vissza, véleményük szerint a befelé forduló, a külvilág problémáitól inkább elzárkózó és az idegenek irányába kevésbé toleráns magyar mentalitás komolyan hátráltatja a nemzetközi önkéntesség eszméjének a megértését, mert még mindig „*nem vagyunk túl elfogadóak, emiatt ez kevésbé működik*”¹⁸⁷. A társadalmi

¹⁸⁴ Civil képviselő 7.

¹⁸⁵ Civil képviselő 7.

¹⁸⁶ Civil képviselő 13.

¹⁸⁷ Civil képviselő 5.

nyilvánosság azt is nehezen érti meg, hogy az önkéntesség gyakran kölcsönösségen alapuló kétirányú folyamat, azaz „*ha magyar önkéntes megy ki, akkor ugyanúgy ide is jönnek külföldről önkéntesek*”¹⁸⁸.

Általános tapasztalata volt a küldő szervezeteknek, hogy az önkéntességgel kapcsolatos társadalmi tudatot tekintve két véglet létezik, egyik oldalon jelentős az ismerethiány, az emberek nagyon keveset tudnak az Európán kívüli világról, az ottani társadalmi helyzetekről, nem látják és nem értik meg a fejlődő országok problémáit („*most menjek ki Afrikába éhezőknek segíteni?*”¹⁸⁹), sőt, az egyik néhány éves múlttal rendelkező humanitárius alapítvány elmondása szerint időnként olyan szélsőséges véleményekkel is szembesülnek, miszerint „*ellopjuk a pénzt, és ebből utazgatunk*”¹⁹⁰. A másik végletbe viszont egyre több aktív, magas felelősségtudattal rendelkező – döntően – fiatal tartozik, „*akik megkeresnek minket és a többi szervezetet is, hogy szeretnének kiutazni, segíteni, mit lehetne tenni?*”¹⁹¹.

Elsősorban a rövidebb távú, kulturális csereprogramokkal foglalkozó küldő szervezetek tapasztalták azt, hogy a jelentkezők tudatában nem egységes az önkéntesség definíciója, az érdeklődők nem mindig látják a különbséget az önkéntesség, a szakmai gyakorlat vagy éppen a gyakornoki pozíció között, beszámolóik szerint többször előfordult, hogy „*jelentkezik valaki egy pozícióra, és nem tudja, hogy amire jelentkezik, az egy önkéntes program, pedig neki inkább szakmai gyakorlatra lenne szüksége*”¹⁹². A hosszútávú programokkal kapcsolatos tájékoztatók során is többször találkoztak azzal a kihívással a küldő szervezetek, hogy a szakmai tapasztalatszerzés és az önkéntesség közötti különbséget „*nehéz átadni, ezt a mindset-et elfogadni, sok idő megértetni velük, hogy ez nem róluk szól, hanem azért mennek, hogy a helyi közösséget szolgálják*”¹⁹³.

Több, elsősorban nemzetközi programokkal dolgozó szervezet képviselője az érdeklődők körében növekvő passzivitásról számolt be, főleg a felelősségvállalás és az elköteleződés csökkenését érzékelik, ahogy az egyik alapítvány vezetője fogalmazott „*nagyon fura, nem értem a mai fiatalokat, hogy mit szeretnének, azt hittem, hogy ráugranak ezekre a lehetőségekre, de nem, pedig próbálkozunk, de nem látom, hogy hogyan lehetne bevonni őket*”¹⁹⁴. Az érdeklődés csökkenését részben anyagi, részben mentális okokkal magyarázzák,

¹⁸⁸ Civil képviselő 5.

¹⁸⁹ Civil képviselő 5.

¹⁹⁰ Civil képviselő 2.

¹⁹¹ Civil képviselő 2.

¹⁹² Civil képviselő 6.

¹⁹³ Civil képviselő 7.

¹⁹⁴ Civil képviselő 5.

egy nagy alapítvány képviselője szerint az önkéntes aktivitás mindig összefügg az általános gazdasági helyzettel, sok fiatal – megítélésük szerint – jelenleg emiatt nem is jelentkezik, hiszen *„ha napi megélhetés a gond, akkor kevesebb idejük lesz erre”*¹⁹⁵. Mások úgy látják, hogy a jelöltek egy része az önkéntességek elvesztegetett időnek tekinti (*„a külföldiekkel összehasonlítva sokkal inkább van egy gyomorgörcs bennük, hogy nem lehet elvesztegetni az időt”*¹⁹⁶), és főleg a fiatal generáció körében találtak többet is azzal a nézettel, hogy *„munka alapú társadalmat építünk, ahol az az érték, amit dolgozik”*¹⁹⁷. Egy másik szakember ezt annyival egészítette ki, hogy sok érdeklődő van, de *„szinte kizárólag lányok jelentkeznek, mert a fiúk a karrierre koncentrálnak inkább”*¹⁹⁸. A legtöbb válaszadó véleménye szerint a vállalatok jelentős része sem támogatja a nemzetközi önkéntességet, nem bátorítják erre a munkatársakat, és nem becsülik meg a munkavállalói előnyeit. Egy több önkéntesprogrammal dolgozó alapítvány képviselője szintén úgy látja, hogy a nemzetközi önkéntesség egyáltalán nem fontos a vállalatok számára, az életrajzban érdekes színfoltnak találják ugyan, de ez a tevékenység Magyarországon *„nem számít munkatapasztalatnak”*. Még nagyobb, a hazai környezetre jellemző általános problémának nevezték azonban, hogy az önkéntesként végzett munka a társadalom tudatában sem jelenik meg értéként pedig *„ilyen kultúra kellene, de nem tudom, hogy hogyan lehetne elérni egy ilyen változást Magyarországon”*¹⁹⁹.

A nemzetközi csereprogramokkal dolgozó szakemberek általános észrevétele volt, hogy a Magyarországon élő külföldiek nagyobb arányban jelentkeznek hozzájuk nemzetközi önkéntesnek, mint a magyarok, megítélésük szerint részben a jobb anyagi körülményeik miatt, de legalább annyira azért, mert mentálisan sokkal felkészültebbek. Főleg velük összehasonlítva állapította meg az egyik szervezet képviselője, hogy a magyar fiatalok nagyobb arányban önbizalomhiányosak, kevésbé bíznak magukban és a nyelvtudásukban, és jobban jellemző rájuk a kishitűség. Több szervezet viszont – ezzel ellentétben – növekvő érdeklődésről és jelentkezésről számolt be, a magyar humanitárius projektek esetében szinte mindegyik megkérdezett úgy tapasztalta, hogy nagyon nagy igény lenne a nemzetközi önkéntességre, folyamatosan sok megkeresést kapnak, és az egyik nemzetközi programokkal dolgozó alapítvány vezetője is úgy fogalmazott, hogy *„15 évvel ezelőtt fele annyi jelentkező volt, mint ahány hirdetést adtunk fel, most viszont legalább tízszeres a túljelentkezés”*²⁰⁰.

¹⁹⁵ Civil képviselő 11.

¹⁹⁶ Civil képviselő 6.

¹⁹⁷ Civil képviselő 6.

¹⁹⁸ Civil képviselő 12.

¹⁹⁹ Civil képviselő 13.

²⁰⁰ Civil képviselő 12.

Abban viszont konszenzus volt a kutatásba bevont civil szakemberek között, hogy azok az önkéntesek, akik *„ki akarnak menni, azok nagyon nyitott emberek, velük nincs is probléma”*²⁰¹, már Magyarországon is kialakult egy aktív, magas társadalmi felelősséggel rendelkező réteg, akik beléptek az önkéntesség körforgásába, végig járták a különböző szinteket (belföldi, Európán belüli, ifjúsági csereprogramok), majd végül nagyon tudatosan jelentkeztek a hosszú távú humanitárius programokra. A megkérdezettek szerint a nemzetközi mintákhoz hasonlóan ez nálunk is jellemzően a városi középosztály lehetősége, amely demográfiaailag a *„18-30 éves, felsőoktatásban tanuló, nyelveket beszélő, nyitottabb, érdeklődő személyiségű fiatalokat”*²⁰² jelenti, akik vagy érettségi után (*„még nem tudják mit akarnak csinálni”*²⁰³) vagy egyetem után jelentkeznek. Ugyanakkor több szervezet képviselője nem csak a fiatalok, hanem a szeniorok részéről is egyre nagyobb igénnyel találkozik a nemzetközi önkéntességre.

A szakmai szervezetek az önkéntesek motivációit tekintve nagyon különböző mintákról számoltak be. A nemzetközi programok esetében több interjúalany véleménye szerint nagyobb arányban az utazási vágy és a szakmai fejlődés dominál, a rövidebb távú, Európán belüli önkéntesség során jellemző cél *„új embereket megismerni, bulizás, világtúrás, ’nyáron ez jönnek tünik’”*, ugyanakkor *„akik érzékenyebbek, azoknál megvan az altruizmus is, messze nem vészett ki, vannak nagyon jó visszajelzéseink erről”*²⁰⁴. Egyetemisták esetében szinte mindegyik önkéntesküldő szervezet vezetője tapasztalja, hogy sokan azért mennek el önkéntesnek, hogy közben időt nyerjenek, *„haladékot kapjanak arra, hogy valami döntést meghozzanak, hogy merre lehetne tovább menni”*²⁰⁵. Kedvelt a nyári szünet alatt vagy szabadság terhére igénybe vett, főleg turizmussal egybekötött önkéntesség is, egy kulturális cserevel foglalkozó alapítványi vezető viszont arról számolt be, hogy *„akkor segítenek, ha megfelel az ő érdeklődésüknek, de nem úgy jönnek ide, hogy ’megmentjük a világot’”*²⁰⁶. A humanitárius elköteleződés az Európán kívüli önkéntesség esetében viszont jóval magasabb arányú, egy közvetítéssel foglalkozó alapítvány vezetője szerint sok jelentkező *„világmegváltó ötlettel rendelkezik, ugyanakkor soha nem jártak Európán kívül, és globális szemléletben nagyon el vannak maradva”*²⁰⁷. Ez részben egybe esik a magyar humanitárius szervezetek tapasztalataival, náluk kifejezetten magas a jelentkezők száma, a résztvevő önkéntesek nagyon

²⁰¹ Civil képviselő 5.

²⁰² Civil képviselő 6.

²⁰³ Civil képviselő 11.

²⁰⁴ Civil képviselő 7.

²⁰⁵ Civil képviselő 6.

²⁰⁶ Civil képviselő 6.

²⁰⁷ Civil képviselő 12.

motiváltak is, ugyanakkor esetükben pont az a probléma, hogy túl nagy lelkesedéssel mennek ki, túl gyorsan akarnak sok mindent megvalósítani, de ezt Afrikában nem lehet, ott teljesen más a munkatempó és a fejlődés sebessége, amire fel kell készíteni az önkénteseket, mert *„kint lassan változnak a dolgok, akár évtizedek alatt, ezt a szemléletet kell megértetni velük”*²⁰⁸. Ha nem sikerül, akkor viszont *„sokszor nem érzik elég hasznosnak magukat”*²⁰⁹, és csalódottan jönnek haza, sőt, egy másik alapítvány vezetője megfogalmazásában többen *„nagyon megsínylelték lelkileg, hogy nem tudtak eleget segíteni”*²¹⁰.

Mindegyik szervezet igyekszik – kapacitása függvényében – minél szélesebb körű tájékoztató tevékenységet folytatni. Saját kommunikációjuk jellemzően a közösségi médiára terjed ki, több szervezet rendelkezik saját Facebook csoporttal²¹¹, de gyakran vesznek részt kulturális programokon, tematikus rendezvényeken, illetve iskolai információs órákon. Céljuk a fiatalok tájékoztatása, szemléletük formálása, valamint gondolkodásuk megismerése, azonban több szervezet képviselője önkritikusan elismerte, hogy nehéz elérni az embereket, *„nem jó a brand awarenessünk”, „nem elég erős a jelenlétünk”, illetve „vannak hirdetéseink ugyan, de nem működnek igazából, ezt kellene még fejlesztenünk”*²¹². Minden szervezet kifejezetten fontosnak tartja a társadalmi ismertség és szemléletformálás erősítését, ugyanakkor saját sajtómunkájukat jellemzően nem tartják hatékonyak, ahogy az egyik legnagyobb alapítvány vezetője elmondta, *„mi sem vagyunk jók abban, hogy press release-eket írjuk, de amikor csináltunk és minden sajtónak elküldtük, akkor is minimális volt a visszajelzés, nehéz megfoghatóvá tenni, hogy például milyen hatása van a programoknak, nehéz úgy prezentálni, hogy a médiának hírértéke legyen”*²¹³. A legtöbb szervezet képviselője szerint országos társadalmi összefogásban lehetne csak a nemzetközi önkéntességet közelebb hozni az emberekhez, amelyben a kormánynak és az országos médiának közösen kellene a küldő szervezetekkel együtt dolgozni, mert nekik önmagukban se szakértelmük, se erőforrásuk sincs erre. Egy többéves szakirányú tapasztalattal rendelkező, a nonprofit szektor kommunikációjára rálátó újságíró véleménye szerint viszont ehhez nem feltétlenül szükséges az állam bevonása, civil szervezeti körben is jó eredményeket lehetne elérni egy *„a média működését és logikáját jól ismerő kommunikációs ügynökség*

²⁰⁸ Civil képviselő 4.

²⁰⁹ Civil képviselő 3.

²¹⁰ Civil képviselő 13.

²¹¹ Pl. Afrikáért Alapítvány, AIESEC, Magyar Önkéntesküldő Alapítvány, illetve jelen kutatásba be nem vont Messzelátó Egyesület, Fiatalok a Vidékért Egyesület stb.

²¹² Civil képviselő 5.

²¹³ Civil képviselő 7.

bevonásával, amelyik akár pro bono alapon is nagyon sokat tudna segíteni a nyilvánosság erősítésében”.

A magyar önkéntesküldő szervezetek tapasztalatai részben megegyeznek a nemzetközi kutatási eredményekkel. Noha világszerte folyamatosan emelkedik az önkéntesek száma (Lough 2012, Yea et al 2018), azon belül azonban legnagyobb mértékben az önkéntes turizmus aránya nő (Kelemen 2011, Silló 2016), amelyre a magyar segélyezési szervezetek keretében is kifejezetten nagy érdeklődés mutatkozott. A Granadai Egyetem hallgatói bevonásával végzett spanyolországi kutatás viszont azt mutatta ki, hogy a megkérdezettek körében az önkéntesség megítélése ugyan kifejezetten pozitív volt (közel 75%-os), ez azonban nem jelent meg az önkéntes aktivitásban, hiszen mindösszesen a válaszadók 22 százaléka végzett szervezeti keretek között önkéntességet (Cívico-Ariza et al 2020). Forgács-Fábián Sára az önkéntesek korosztályi arányának változását vizsgálta (2021: 2), és azt találta, hogy 2014 és 2019 között a szervezeti keretek között önkéntes munkát végzők száma 75 százalékkal nőtt Magyarországon, ezen belül a 30 éven aluliak aránya az önkéntesek összlétszámán belül jelentős mértékben, 23 százalékról 52 százalékra nőtt, azonban az egyetemisták részaránya gyakorlatilag nem változott (6,11%, illetve 6,33%), azaz mindkét kutatás a felsőoktatásban tanulók relatív passzivitását mutatja.

Mohácsi Márta és Fényes Hajnalka négy közép-európai ország (Magyarország, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna) egyetemi hallgatói körében végzett nagymintás reprezentatív²¹⁴ kutatást, amely az önkéntesség motivációin belül vizsgálta a segítő-célú és a karrier-célú motivációk megjelenési arányát. A magyar egyetemisták között elsősorban a segítő célú önkéntesség dominált, míg a romániai válaszadók között a karrier-célú. A két másik vizsgált országban nem volt szignifikáns eltérés a két motivációs cél között (2020: 295). Ez a kutatás alátámasztja a megkérdezett magyar önkéntesküldő szervezetek képviselőinek azt a tapasztalatát, hogy a humanitárius, azaz segítő fókuszú programokra sokkal magasabb jelentkezési aktivitás jellemző, mint a kulturális cserére vagy szakmai tapasztalatszerzésre irányuló programok esetében. A nemzetközi önkéntesség médiában történő megjelenése más országokban sem a maga komplexitásában valósul meg, néhány vizsgált angolszász ország (Kanada, Nagy-Britannia) médiájában is jellemzően leegyszerűsített, sztereotip formában jelenik meg, amelyen

²¹⁴ A reprezentativitást a magyar hallgatók körében tudták elérni (ibid.)

belül a populáris témák (pl. egészségügyi missziók) dominálnak²¹⁵ (Deacon-Fenton-Walker 1995, Greenberg-Walters 2004, Machin 2005).

1.3. Gazdasági perspektíva: a vállalati oldal helye, kapcsolódása

A vállalati önkéntesség mind Magyarországon, mind külföldi viszonylatban jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt évtizedekben (Plewa et al 2015, Molnár K. 2021). A londoni tőzsde 100 legmagasabb piaci kapitalizációjú társaságainak²¹⁶ 70 százaléka rendelkezik olyan belső programmal, amely a munkatársaikat önkéntességre ösztönzi (Mayer – Costa e Silva 2017), és a nemzetközi nagyvállalatok alkalmazottainak átlagosan 20-30 százaléka vesz részt céges keretek között önkéntességben (CECP 2022). Noha a munkavállalói önkéntesség hagyományosan a vállalatok társadalmi felelősségvállalási²¹⁷ stratégiájának keretében történik (Peloza – Shang 2011, Reisinger 2022), a belföldre irányuló önkéntes munka célja leggyakrabban mégis elsősorban HR-fókuszú, amelynek része a munkatársak motiválása, a munkahely iránti lojalitásuk erősítése, a fluktuáció csökkentése, csapatépítés vagy a belső elköteleződés fokozása (Houghton – Gabel – Williams 2009, Nagy 2010, Molnár K. 2021).

A vállalatok nemzetközi önkéntessége viszont jobban kapcsolódik globális közösségi felelősségvállalásukhoz (Allen – Galiano – Hayes 2011). Ezzel egyrészt a kormányzat, a média, és általában a működési környezetük oldaláról érkező külső nyomásnak tesznek eleget, amely a nagyvállalatoktól nemzetközi szinten is fokozott társadalmi szerepvállalást vár el. Ennek megfelelően a 2000-es évek első felétől mintegy 40 százalékkal emelkedett azoknak a multinacionális társaságoknak a száma, amelyek aktívan támogatják munkatársaik nemzetközi önkéntes tevékenységét (Hills – Mahmud 2007). Ez megfelel a munkavállalók hasonló irányba változó elvárásainak is, a Deloitte Volunteer IMPACT 2007-es kutatása szerint ugyanis az „Y” generációba tartozó 18-26 éves korosztály 26 százaléka nyilatkozott úgy, hogy munkahelyválasztásnál az is szerepet játszik a döntésükben, hogy rendelkezik-e a vállalat önkéntes programmal (Pajo – Lee 2011).

A vállalati keretek között történő nemzetközi önkéntesség a munkatársak számára biztosít részvételi lehetőségeket különböző fejlesztési programokban, amelyeket akár a vállalat, akár a munkavállaló kezdeményezhet, és vagy munkaidőben, vagy a munkatársak szabadidejében

²¹⁵ Lásd bővebben a *IV./2. A nemzetközi önkéntesség médiareprezentációja* című fejezetet

²¹⁶ Financial Times Stock Exchange (FTSE) 100 Index

²¹⁷ Corporate Social Responsibility (CSR)

valósulhat meg (Molnár K. 2021, Reisinger 2022). Formája magyarországi viszonylatban leggyakrabban fizikai munkavégzés, valamint – egyre erősödő mértékben – *pro bono* tevékenység, amely során a munkatársak saját szakmai képességüket ingyen bocsátják a rászorulóknak segítségére (pl. szakmai tanácsadás, betanítás, tréning). Ennek egyre népszerűbb változata a *virtuális önkéntesség*, amely a munkavégzés helyét tekintve belföldi, míg a kedvezményezettet tekintve nemzetközi önkéntességnek minősül. A globális nagyvállalatok munkatársaik önkéntes tevékenységét gyakran kiegészítik még az önkéntességre fordított idő és munkabér alapján megállapított pénzügyi támogatással is²¹⁸ (Mayer – Costa e Silva 2017).

Nemzetközi önkéntességük során a vállalatoknak párhuzamosan kell megfelelni a recepiens közösségek fejlesztési céljainak, saját vállalati érdekeiknek, valamint a munkatársaik (akik az önkéntességet ténylegesen ellátják) elvárásainak, ami nem mindig egyszerű. Ahogy Kenn Allen és szerzőtársai megállapították, a vállalati szintű nemzetközi önkéntesség még nem egységesen értelmezett tevékenység, mind a tevékenységek típusa, mind a szerepvállalás módja folyamatosan fejlődik, sőt, olyan definíciós kérdéseket is felvet, miszerint lehet-e egyáltalán önkéntességnek nevezni a végzett tevékenységet, ha az például fizetett munkaidőben és vállalati kezdeményezésre történik (Allen et al 2011: 7). A globális humanitárius támogatások mellett a vállalatok oldaláról ugyanis legalább annyira fontosak a munkaadói célok, valamint stratégiai és üzleti célkitűzéseik önkéntességen keresztül történő elősegítése is.

A vállalati önkéntesség gazdasági volumenét jól jelzi, hogy a világ legnagyobb multinacionális vállalatai bevonásával végzett amerikai kutatás szerint 2021-ben a vállalatok 66 százaléka vett részt belföldi önkéntességben, és 38 százalékuk nemzetközi önkéntességben, amelyek keretében munkatársanként évente átlagosan 16 munkaórát biztosítottak önkéntes munkavégzésre. A vállalatok 59 százaléka nyújtott önkéntességhez kapcsolódó pénzügyi donációt is, amelynek mértéke önkéntes munkaóránként minimum 10 dollár volt. Pro bono önkéntességre az 50 ezer főnél több alkalmazottal rendelkező vállalatok átlagosan 4 millió dollárt fordítottak (CECP 2022).

²¹⁸ „Dollars for Doers” program, amelynek lényege, hogy a munkatársak által önkéntességre fordított munkaórák bérköltségét “forintosítják”, és az önkéntesség mellett pénzügyi támogatásként még külön is felajánlják a recepiens szervezetnek

1.3.1. Magyarországi vélemények

Mint láttuk, a nemzetközi önkéntesség vállalati – gazdasági szerepe nemzetközi szinten is folyamatosan változik, a társadalmi felelősségvállalás mellett a legtöbb vállalat esetében elsősorban belső HR célokat támogat. A következőkben a magyarországi gazdasági szféra ismereteit és aktivitását vizsgáltam meg nyolc vállalat szakmai vezetőjével és képviselőjével készített mélyinterjúkon keresztül. A résztvevő vállalatokat úgy választottam ki, hogy méretre, tulajdonosi háttérre és működési ágazatra különbözzenek, azonban elég nagyok és nemzetköziek legyenek ahhoz, hogy potenciálisan érintve lehessenek a nemzetközi önkéntességben. Fontosnak tartottam továbbá, hogy lehetőség szerint legyen közöttük olyan is, amelyik rendelkezik nemzetközi önkéntes programmal – végül két ilyen vállalat is bekerült a mintába. A mélyinterjúba bevont vállalatok összetételét a 27.táblázat tartalmazza, az interjúalanyok között egy cégvezető, egy CSR menedzser, egy programmenedzser, egy szervezetfejlesztési menedzser, valamint négy HR vezető volt, amely előrevetíti a munkaerőmenedzsmenttel kapcsolatos szempontok dominanciáját. A vállalatok listája az 7.mellékletben található (az idézett vezetők sorszámaival megegyező sorrendben).

27.táblázat: Mélyinterjúba bevont vállalatok jellemzői

Jellemzők	N (=8)	Jellemzők	N (=8)
Ágazat		Tulajdonos	
– élelmiszeripar	1	– amerikai	1
– IT	2	– brit	1
– gyógyszeripar	1	– magyar/cseh	1
– logisztika	1	– német	1
– pénzügy, biztosítás	1	– osztrák	2
– telekommunikáció	1	– olasz	1
– vegyipar	1	– svájci	1
Interjúalany beosztása		Nemzetközi önkéntesség	
– cégvezető	1	– nincs	6
– CSR menedzser	1	– van	2
– szervezetfejlesztési / HR vezető	5		
– programmenedzser	1		

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúvázlat a vállalati sajátosságok megismerése után (1) a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos személyes ismeretekre, véleményekre, (2) a vállalatok számára jelentkező előnyökre, (3) a hátrányokra, valamint (4) általánosságban a magyar vállalati szféra számára megjelenő lehetőségekre terjedt ki. Az eredmények ismertetése előtt viszont érdemes visszaidézni, hogy az eddigi empirikus kutatásaim alatt milyen megállapítások születtek a

nemzetközi önkéntesség vállalati szerepeivel kapcsolatban. A lakossági kérdőíves megkérdezés során a válaszadók – beleértve a korábbi nemzetközi önkéntes kitöltőket is – az önkéntesség munkaerőpiaci és gazdasági lehetőségeinek adták a legalacsonyabb értéket, míg legfontosabbnak az önkéntesek személyére, a fogadó közösségekre, majd a magyar társadalom egészére gyakorolt hatást nevezték meg. A fókuszcsoportos beszélgetés során az egyetemisták fontosnak tartották ugyan az önkéntesség munkaerőpiaci szerepét, de főleg általánosságban, a résztvevők kezdeményezőképességének és hozzáállásának megváltozása miatt, ami megítélésük szerint elsősorban a kiválasztásnál lehet előny („*jól mutat a CV-ben*”, „*ki tudnak tenni a többi jelölt közül*”). Az önkéntesküldő szervezetek vezetői egyértelműbben foglaltak állást, többségi véleményük szerint a magyarországi vállalatok számára *semmilyen módon nem fontos* a nemzetközi önkéntesség. Ezek a vélemények a társadalmi nyilvánosság, a korábbi önkéntesek, valamint a civil szervezeti oldalról egységesen azt jelzik, hogy a vállalati szférát nem tekintik a nemzetközi önkéntesség fontos résztvevőjének, és nem látják a folyamatban betöltött potenciális szerepét sem.

A megkérdezett szakmai és vállalati vezetők véleménye jelentős mértékben alá is támasztotta ezt a nézetet. Legfontosabb megállapításaik és tapasztalataik (28. táblázat) közé tartozott, hogy a nemzetközi önkéntességgel (ellentétben a belföldi önkéntességgel) *vállalati és szakmai keretek között* nem, vagy csak ritkán találkoztak, ugyanakkor a fogalmat viszont jól ismerték és értelmezték. Előnyét elsősorban egyéni szinten, az *önkéntes személyére* vonatkoztatva fogalmazták meg (*identitásváltozás, készségfejlődés, illetve kiegész megelőzése/kezelése*), amelynek hatásából a vállalat azonban közvetetten profitálhat. Általános nézetük viszont az volt, hogy az önkéntesség szándékát a munkavállalóknak kell aktívan kezdeményezni, saját vállalati magatartásukat passzívnak és reaktívnak írták le, amely során elsősorban *engedélyező, hozzájáruló* szerepet töltenek be. A vállalat oldaláról kiinduló nemzetközi önkéntességet egyik válaszadó sem említette, inkább hátrányait látnák, amelyek alatt a legtöbb esetben *munkaerőpótlási, fluktuációs nehézségeket és veszélyeket* értettek. A munkaerőfelvételnél csak abban esetben lenne előny, ha hasonló képzettségű jelöltek között ez jelentené az egyetlen különbséget, a jelentkezők önkéntes háttérét ennél jobban nem vennék figyelembe. Jövőbeli, elméleti lehetőségként a legtöbben szintén HR keretekben tudnák elképzelni (*munkatársak fejlesztése, motiválása*), egy esetben ugyan már megjelentek CSR szempontok is – de a vállalat érdekében (*befektetők felé előnyös kép mutatása*) és nem a rászorulókon való segítség oldaláról. A megkérdezettek általános véleménye az volt, hogy egy vállalatnak csak akkor érdemes nemzetközi önkéntességgel foglalkozni, ha valamilyen kézzelfogható és kimutatható (HR vagy

üzleti) előny származik belőle, a humanitárius, fejlesztési célok a magyar vállalati környezetben nem jelentenek elégséges motivációt.

28.táblázat: **Jellemző vállalati ismeretek, vélemények csoportosítása**

Ismeretek, vélemények, megállapítások		
Ismeret	vállalati környezetben nem (vagy csak ritkán) találkoztak vele	átlagos magyarországi vállalat gyakorlatában se saját, se külföldi anyavállalati oldalról nincs jelen
	személyes ismeret	ismerik, de nem használják
	szakmai nyilvánosság	nincs benne a HR vagy cégvezetői szakmai diskurzusban
Vélemény	munkatársak számára előnyös	készségfejlődés, attitűd, világlátás, stressz / kiégés kezelése
	vállalat számára kockázat	kieső munkaerő, pótlás nemezen megoldható, munkaerő elvesztése
Lehetőségek	HR célok elősegítése	munkaerő motiválása, fejlesztése
	vállalati hírnév	befektetők vagy anyavállalat felé
	üzleti lehetőségek	csak mérhető, konkrét üzleti célok esetén
	humanitárius, nemzetközi fejlesztés	magyar társadalomban még nem fontos, ezért a vállalatok számára sem jelentkezik elvárásként

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbb válaszadó saját szakmai környezetében nem hallott még a nemzetközi önkéntességről, amely – emlékezetük szerint – sem konferenciaelőadásokon, sem a szaksajtóban nem jelent meg a vállalati szférával összefüggésben az általuk képviselt (HR, CSR) területen. Többségük ugyanígy nem találkozott még ezzel a lehetőséggel se vállalatuk magyarországi, se a nemzetközi gyakorlatában. Elmondásuk szerint ez nem magyar sajátosság, döntően európai háttérű (cseh, német, olasz, osztrák) anyavállalatuk sem foglalkozik ilyen programokkal. Az egyik multinacionális – svájci – gyógyszeripari nagyvállalat esetében viszont volt erre példa, igaz ott sem központilag szervezett módon, hanem leányvállalati szinten helyi kezdeményezésként.

„Soha nem találkoztam vele, sem nálunk, sem más fórumon. Mindenki helyi szinten küzd az önkéntes lehetőségekkel, hogy hogyan lehetne bevonni a kollégákat, de a többi 23 országban sem volt még példa nemzetközi önkéntesség meghirdetésére, ahogy nem találkoztam a nemzetközi önkéntességgel se a médiában se más társadalmi fórumon.”

(Vállalati képviselő 3. – CSR menedzser)

„Elég sok konferenciára járok, a Covid egyik pozitív mellékhatása, hogy sok online konferencia volt, de a nemzetközi önkéntesség soha nem merült fel egyik fórumon sem, ahogy a szaksajtóban

sem volt róla szó, akik csinálnak is ilyet, nem kommunikálnak róla. A konferenciák szervezői alakítják az agendákat, de ők sem hoznak be ilyen témákat a szakmai rendezvényekre.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Van rá példa, de nem elterjedt, sok jó ügynek a támogatói vagyunk, például mellrák programok stb., de a nemzetközi önkéntességről nem tudok, hogy központilag van-e valahol, ugyanakkor időnként látom, hogy egy-egy lokális külföldi leányvállalatunknál megjelenik, mint iniciativa.”

(Vállalati képviselő 6. – HR vezető)

A kutatásba bevont legtöbb vállalat képviselője ugyanakkor tisztában volt a nemzetközi önkéntesség fogalmával és jelentésével, viszont két különböző tartalmi keretben értelmezték, attól függően, hogy általában, társadalmi szinten vagy konkrét vállalati lehetőségként beszéltek róla. Általános értelemben a beszámolók során egyértelműen megjelent a humanitárius segítség, a más társadalmakért érzett felelősségvállalás narratívája, a jellemző kifejezések közé a *jótekonyság*, a *más kultúrák támogatása*, *jó szándék*, *társadalmi felelősség*, *probléma*, valamint a *3. világ fejlesztése* tartozott. Ezeket azonban legtöbbször elvont formában, negatív megközelítésben használták, olyan tevékenységként definiálva, ami lehet, hogy globális, ösztársadalmi értelemben fontos, de egyelőre még távol áll a jelenlegi magyar mentalitástól és gyakorlattól.

„A migránsválság tükröt tartott az egész magyar társadalomnak, hogy mennyire nem ismerjük a világ többi részét, mindent csak a tévéből ismerünk, feketén-fehéren látunk mindent, globális szemléletben nagyon el vagyunk maradva. Nem tudunk mit kezdeni a 3. világ problémáival, történelmi okok miatt se igényként se feladatként nem merül fel a nemzetközi fejlesztés.”

(Vállalati képviselő 4. – cégvezető)

„Egyszerűen nincsen benne a magyar mentalításban, gondolkodásában a külföldre irányuló jótekonyság, ilyen emberrel még nem is találkoztam, akinek dedikáltan megfogalmazott célja volt, hogy nemzetközi önkéntes legyen.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Külföldi országok társadalmi problémái – le vagyunk maradva, ez itthon nem téma.”

(Vállalati képviselő 2. – HR vezető)

A nemzetközi önkéntességet saját vállalati tevékenységükre vonatkoztatva viszont szinte kizárólag szűkebb értelemben, munkaerőfejlesztési lehetőségként határozták meg. Szinte minden vezető legtöbbször az alkalmazottak számára jelentkező személyes előnyöket emelte ki, de megjelent a munkahely felé mutató közösségfejlesztési, csapatépítő, illetve a munkaadói hírnévre (employer branding) gyakorolt pozitív hatása is. Az uralkodó nézet az volt,

hogy a nemzetközi önkéntesség a munkatársaknak egyéni céljai és fejlődése számára fontos lehet, amelyből viszont a vállalatok közvetett módon profitálhatnak. Az egyéni hatásokat a vállalati szakemberek kifejezetten tágan értelmezték, a személyes és személyközi készségek (pl. *empátia, nyitottság, türelem*) mellett ide sorolták az *attitűd- és szemléletváltást, a hozzáállást, világlátást, tapasztalatszerzést* is, sőt egy vezető kiemelte a terápiás hatását is (*stressz, kiégés kezelése*). A vállalati előnyökre alkalmazott kifejezések közé a *közösségépítés, belső kapcsolatok, munkahelyi hangulat, employer branding* tartozott. A vállalati önkéntesség narratívájában a fejlődő országok felé irányuló segítség azonban nem jelent meg.

„Mindenképpen a soft skill oldalon keresném az előnyét, közösségépítés, team atmoszférának az egészséges megteremtése, egyfajta szemléletfejlődés, a kollégák az önkéntesség során nagyon sok dolgot megtapasztalnak, pl. az a kolléga, aki mentálhigiéniai területen dolgozott, biztos sokat fejlesztett az empátiakészségén, a hozzáállásán, nyitottságán, stb., itthon, ha a vevőkkel foglalkoznak, akkor az, hogy mennyire türelmes, kedves, próbálja megérteni a vevőket, itt látnám előnyét, érettebb, több szempontból fejlettebb soft skillrel rendelkező kollégát várnánk vissza.”

(Vállalati képviselő 6. – HR vezető)

„Amiben jó lehet, ha van olyan ember, aki a kiégés küszöbén van, de nagyon fontos nekem, és ő a kiégés küszöbén azt mondja, hogy elmegyek 2-3-6 hónapra, de utána visszajövök, és tovább tudom tolni a szekeret – de ebben nagyon sok a 'ha', visszajön-e, hozzám jön vissza, rájön közben, hogy nem ezt az életet szeretné élni, nagyon sok a bizonytalanság.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Jó a vállalatnak az employer branding miatt, jó a munkavállalóknak, mert tudnak fejleszteni magukon, és jó a munkahelyen belüli kapcsolatokat is.”

(Vállalati képviselő 1. – szervezetfejlesztési menedzser)

Annak ellenére azonban, hogy a vállalatok számára több munkaadói és HR-célú előnyt azonosítottak, a szakmai vezetők gyakran kockázatot, sőt veszélyt látnak abban, ha a munkatársak külföldre mennek önkénteskedni. Ennek oka a kutatásba bevont válaszadók véleménye alapján elsősorban a kimenet *bizonytalansága*, a *kieső munkaerő* pótlásának nehézsége, a kiutazó *munkatársak elvesztésének* lehetősége, de időnként a *vezetői figyelem és ismeretek hiánya* is. Általános nézetként jelentkezett, hogy a vállalat oldalán megjelenő kockázatok meghaladják a várható előnyöket, ezért – noha nem zárják ki teljesen – a legtöbb esetben nem támogatnák az ilyen jellegű kéréseket. Több vállalati képviselő az önkéntesség gyakorlata ellen szóló, az előzőkétől eltérő szempontokat is felvetett. Az egyik interjúalany

saját esetükben a vezetői túlterheltség, illetve a semmilyen társadalmi tevékenységet nem támogató vállalati kultúra miatt nem lát rá lehetőséget. Egy cégvezető a munkaerő készségfejlesztése céljából kifejezetten előnyösnek tartja ugyan a nemzetközi önkéntességet, de elsősorban szervezett és kontrollált keretek között látja megvalósíthatónak, úgy, ha például a vállalat és egy önkéntesküldő szervezet együttműködésében a vállalat befizeti a munkatársakat egy programra, akik utána kompetenciáikban fejlettebben jönnek vissza. Megítélése szerint viszont ilyen programok és lehetőségek – noha jó lenne – nincsenek Magyarországon.

„Ha valaki idejönne egy olyan ötlettel, hogy 3 hónapig Afrikában szeretne házat építeni, akkor nagyon ki kellene találni, hogy hogyan tudnám megoldani a helyettesítését, mert mindenki nagyon ki van feszítve. Kis céggént senkinek nem tudom garantálni, hogy ha pl. elmegy önkéntesnek, akkor fent tudom neki tartani a pozíciót, ezért inkább nehézségei lennének a vállalat számára.

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Hogyan pótoljuk a kieső munkát, hosszú ideig nem tudom megtenni, hogy ennyi időre a többi kolléga között felosztom a munkát. Határozott időre más pótlást behozni a piacról nagyon nehéz, Magyarországon szinte kizárt, ez itt nem divat.”

(Vállalati képviselő 6. – HR vezető)

„A CSR tevékenység teljes mértékben hiányzik a cégből, a felsővezetés is napi operatív feladatok ellátásával van elfoglalva, elég feladat van a cégben, ha valakinek szabad kapacitása van, akkor az az elvárás, hogy cégen belül élje ki. Nekünk olyan emberek kellene, akik folyamatosan ott dolgoznak, és nem mennek sehova. Cégen belül ez soha, semmilyen területen nem merült fel, ha valaki elment volna, akkor furcsán néztek volna rá, mert 'milyen úri luxus fizetés nélkül elmenni valahova', az önkéntesség is ez a kategória, megfoghatatlan, ezért nem is kell.”

(Vállalati képviselő 2. – HR vezető)

„A munkatársak egy kész programba tudnának beleülni, de nincsenek itt ilyen kínálati önkéntes programok. Nem lennék meggyőzve, ha egy civil önkéntesküldő szervezet jönne azzal, hogy kivisz egy multi dolgozót, és úgy hozza vissza, hogy még komplexebb munkavállaló lesz, ilyet magyar önkéntesküldő nem tud kínálni.”

(Vállalati képviselő 4. – cégvezető)

A kockázatok ellenére a válaszadók többsége bizonyos feltételek esetén hozzájárulna munkatársaik nemzetközi önkéntességéhez, ezek azonban egyedi döntés alapján, és akkor valósulnának meg, ha a jelentkező jól teljesítő kulcsembert, akinek a munkájára a későbbiekben is számítanak. Ez a hozzáállás a vállalatok *passzív, reaktív magatartásában* is tükröződik,

amely során elismerik az önkéntesség elvi előnyeit, és nem zárják ki a részvétel lehetőségét, de nem kezdeményezik aktívan, hanem megvárják a munkatársak jelentkezését, és utána döntenek róla.

„Ha kollégák megkeresnek ezzel, akkor ezzel elkezdődik egy egyeztetés, hogy ki mit szeretne, pl. ki akar menni 6 hónapra és utána ugyanide visszajönni, de van olyan is, hogy kimegy, de utána egy másik pozícióba akar rögtön menni. Sabbatical leave-t tudunk felajánlani, amikor nincs aktivált állományban, de nem mondunk fel neki. Ha pontosan tudják, hogy mit és mikor akarnak utána csinálni, és a kolléga nem egy low performer volt, akkor minden esetben partnerek vagyunk abban, hogy elengedjük és utána visszahozzuk.”

(Vállalati képviselő 6. – HR vezető)

„A belföldi önkéntességhez simán tudnánk támogatást adni, ha benne lenne az emberek fejében, a külföldiben kevésbé, de minden esetet külön-külön meg kellene vizsgálni, és kellene szerencsés csillagzat is, pl. valaki éppen visszajön gyesről és kicserélik egymást.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Ha egy kulcsembert jelentkezne ezzel, akkor az első gondolat, hogy hogyan pótoljuk fél évig, amikor nincs itt, de utána hosszú távon lehet, hogy lehetőséget látnék benne – ha ismerem, kipróbált és jó ember, akiről elhiszem, hogy tényleg visszajön.”

(Vállalati képviselő 7. – HR vezető)

Megoszlott viszont a megkérdezett vezetők véleménye arról, hogy munkaerőfelvétel során előnynek számít-e, ha a jelöltnek van korábbi nemzetközi önkéntes tapasztalata. A legtöbb válasz arra vonatkozott, hogy mindenképpen pozitív, mert számos fontos készség és tulajdonság kapcsolódik hozzá, és lehet következtetni a személy hozzáállására, attitűdjére is. Ugyanakkor csak akkor tekintik előnynek is, ha ez az egyetlen különbség a jelentkezők képesítése, bérigénye és kvalitásai között.

„Nem találkoztam olyan jelölttel, aki korábban volt nemzetközi önkéntes – önmagában ez nem lenne előny, csak akkor, ha pont olyan képességei vannak, mint amire szükség van, ez többet nyom a latban, mint ha mondjuk tudjuk, hogy külföldön épített házat. Az egész személyiségét fogom nézni, és ez csak az egyik eleme.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

„Ha látok hasonló kaliberű CV-t, akkor ez előny, mert jól tud közösségben működni stb., én a magam részéről szoktam is neki örülni, de az interjú során ez csak a 'nice to have' kategória, explicit nem tudom figyelembe venni.”

(Vállalati képviselő 6. – HR vezető)

„Maga az ember biztos, hogy értékesebb lesz általa, de a cég nem biztos, hogy profitálni tud belőle. Ha van két hasonló képzettségű és bérigénnyel rendelkező új jelentkező, akkor viszont biztos azt választanám, aki volt már nemzetközi önkéntes.”

(Vállalati képviselő 2. – HR vezető)

„Ha valaki úgy jelenik meg egy interjún, hogy valaki már önkénteskedett, az előny, mert sokat elárul a habitusáról, készségeiről, előny, mert jól tudjuk hasznosítani.”

(Vállalati képviselő 7. – HR vezető)

Noha a nemzetközi önkéntesség vállalati kapcsolódását mindegyik megkérdezett vezető elsősorban a HR- és munkaerőfejlesztési célú tevékenységként értelmezte, több, ettől jelentősen eltérő alkalmazási lehetőségét is megemlítették. Két vállalati képviselő is szóba hozta a *pro bono* önkéntességet, és mindketten nemzetközi keretek között megvalósuló *mentorálás*, illetve *coacholás* területén, amelyek ráadásul a vállalati önkéntesség leggyorsabban fejlődő formájához, a *virtuális önkéntességhez* tartoznak. A tőzsdei vagy nemzetközi befektetői környezetben dolgozó cégek számára a *környezeti, társadalmi és vállalatirányítási* szempontokat megjelenítő saját *fenntarthatósági* ESG-mutatóik²¹⁹ lehetnek fontosak, amelyek közé viszont a nemzetközi önkéntesség jól illeszkedhet. Az anyavállalati kérésre vagy hírnévnövelő eszközként alkalmazott nemzetközi önkéntesség lehetőségét viszont a válaszadók saját gyakorlatukban nem tartották reálisnak.

„Amit a vezetők szeretnek, hogy részt vesznek mentorálásban, tanácsadásban függetlenül a napi munkájuktól, ahol a szakértelmükre van szükség – ha például meghirdetnének egy nemzetközi mentorprogramot, akkor abban is szívesen részt vennének.”

(Vállalati képviselő 3. – CSR menedzser)

„Az ESG mutatók jelzik a fenntarthatósági és CSR tevékenységek eredményét, amelyet publikálni kell – egy nemzetközi szervezet rangsorolja ezen ESG számok alapján a cégeket. A nemzetközi önkéntesség számára ez például lehetőség lehet, mert nekem is meg kellett fogalmazni ESG célokat, és a mutatókban is előrelépést kell felmutatni – itt szerepet játszhat, de talán elsősorban a tőzsdei cégeknél.”

(Vállalati képviselő 7. – HR vezető)

„Proaktívan nem vállalják fel vállalatvezetők nemzetközi társadalmi problémák támogatását, ha nagyon muszáj, például anyavállalati kezdeményezésre, akkor benyelik, de nagyon nehezen,

²¹⁹ Environment, Social, Governance, azaz környezeti, társadalmi és vállalatirányítási szempontokat tartalmazó teljesítményértékelő index, amely a fenntarthatósági célok vállalati működésbe való beépítésének mérésére jött létre (PwC 2021) (<https://greendex.hu/esg-mutatok-modszerei/>, letöltve: 2022. 10.28.)

mintha a fogukat húznák. őszintén szólva HR oldalról sem támogatnám, mert nagyobb a munkaerő kockázata és veszélye.

(Vállalati képviselő 2. – HR vezető)

„Globális társadalmi kérdések megoldása: csak azért, hogy utána kommunikáljon róla, akkora marketing értéke nincs, csak akkor lenne értelme szponzorálni a nemzetközi önkéntességet, ha igazán hisz is benne.”

(Vállalati képviselő 5. – HR vezető)

1.3.2. Pozitív tapasztalatok

A következőkben két nagyvállalat nemzetközi önkéntesprogramját mutatom be, amelyek globális keretek között működtek, és a magyarországi munkatársaik számára is elérhetőek voltak. Az esettanulmányokhoz használt információk nyilvánosan elérhetőek a vállalatokhoz kapcsolódó felületeken (valamint médiatudósításokban), amelyek a lábjegyzeti hivatkozásoknál is fel vannak tüntetve. Az amerikai Celanese Corporation²²⁰ a világ egyik legnagyobb vegyipari vállalata, amelyik több mint 8 ezer munkatárssal rendelkezik, Magyarországon a vállalat dolgozóinak létszáma pedig meghaladja az 500 főt. A Celanese nemzetközi CSR tevékenysége keretében nagy hangsúlyt fektet a globális problémák megoldására, beleértve a hátrányos helyzetű közösségek szociális és társadalmi felzárkóztatását, valamint a környezeti fenntarthatóság biztosítását. Ahogy személyes nemzetközi önkéntes tapasztalattal is rendelkező magyarországi képviselőjük a mélyinterjú során megfogalmazta,

„nagy hangsúlyt helyezünk a CSR-ra, az LMBTQ jogokra és a női egyenjogúságra, de ugyanúgy az energiafelhasználásra és a környezeti issuek-ra egyaránt, minden szempontból igyekszünk jók lenni”

(Vállalati képviselő 1. – szervezetfejlesztési menedzser)

A társadalmi felelősségvállalás kezelése központilag a Celanese Foundation²²¹ alá tartozik, amelyik 2013-ban hívta életre kifejezetten a munkatársak nemzetközi önkéntességét megvalósító International Impact Programot²²². Ennek célja, hogy munkavállalóik a világ minden pontjáról szervezett keretek között tudjanak bekapcsolódni a vállalat globális

²²⁰ <https://celanese.com> (letöltve: 2022.10.29.)

²²¹ <https://foundation.celanese.com/> (letöltve: 2022.10.29.)

²²² <https://www.pcimag.com/articles/98283-celanese-announces-international-impact-program> (letöltve: 2022.10.29.)

humanitárius és közösségfejlesztő programjaiba. A projektek kiválasztását, a fejlesztési célok és feladatok meghatározását a Celanese megbízásából világszerte egy külső szervezet végzi, biztosítva a recepiens közösségekkel együtt megvalósított részvételi tervezést. Az egész vállalati önkéntesség rendszere központi szervezésben működik, de a munkatársak bármelyik országból jelentkezhetnek az adott időszakban elérhető helyekre, amelyek hossza a desztinációtól függően kéthetes vagy egyhónapos időtartamú lehet. Minden projekt évente egy alkalommal 10 munkatársat fogad, az alkalmazottaknak két évente van lehetőségük új programban részt venni. A célországok között mindig van fejlődő és fejlett ország is, és a végezhető munka nagyon széleskörű, a fizikai közreműködéstől a humanitárius fejlesztésen keresztül a szakmai tanácsadásig különböző területekre terjed ki. A kutatásba bevont magyar résztvevő elmondta, hogy amikor ő jelentkezett (2014-ben), akkor Braziliába, Dél-Afrikába és Lengyelországba lehetett menni. A projektek között helyi közösségek felzárkóztatása, beteg gyerekek támogatása, sztrókos betegek segítése, valamint önkormányzati munkatársak motivációs fejlesztése is megtalálható volt, de az adott feladat csak a jelentkezés után derült ki. A Celanese önkénteseiből álló 10 fős nemzetközi csapatok összeállítását a központi szervezet végezte. Az önkéntesség hatása a kutatásba bevont magyar munkatárs szerint elsősorban az egyéni kompetencia- és személyiségfejlődésben, valamint a cégen belüli kapcsolatépítés lehetőségeiben valósult meg.

„Én Lengyelországba mentem, az önkormányzatnál a munkaiügyért felelős csoportnak kellett kitalálni valami motivációs programot, mert nagyon demotiváltak és frusztráltak voltak. Hárman voltunk Európából, négyen Amerikából és hárman Kínából, így állt össze a mi csoportunk, mindannyian a Celanese-től jöttünk, de eltérő tapasztalattal, területtel és hierarchiában betöltött hellyel rendelkezünk. A pályázatkor még nem lehetett tudni, hogy mit kell majd csinálni, az később derült ki, be lettünk osztva valamelyik csoportba, de úgy válogatták össze, hogy mindenkinek valahogy jó legyen. A sikerességét összességében jóra értékelem, nekem mindenképpen nagyon hasznos volt, csomó mindent tanultam, mások esetében attól függ, hogy milyen területről jöttek, mert sokan saját szakmájukban is tudtak erősödni, de a people management skilleket, motivációt, stressztűrést, toleranciát mindannyian fejlesztettük, valamint networking előnyei is voltak.”

(Vállalati képviselő 1. – szervezetfejlesztési menedzser)

Az önkéntesség után a munkatársaknak nem volt semmilyen kommunikációs kötelezettsége, se befelé, se kifelé, viszont mindent dokumentálni kellett, és megpróbálni itthon is hasznosítani valamit a kinti tapasztalatokból. A dolgozói részvételre épülő nemzetközi program 2017-ig tartott, a munkatársak azonban nem tudják, hogy a Celanese végleg állította le, vagy lesz később

folytatása. A magyar résztvevő megítélése szerint – saját és kollégái tapasztalata alapján – viszont sikeres volt, mert

„vállalaton belül támogatták a kollégák, semmilyen negatív kritikát nem halottam, nem kellett győzködni az embereket, szerették. Így is kb. 50-en jelentkeztünk, abból válogattak ki minket. Az utolsó nemzetközi önkéntesség 2017-ben volt globálisan, nem tudni, hogy folytatják-e, de ha igen, akkor szívesen mennék megint.”

(Vállalati képviselő 1. – szervezetfejlesztési menedzser)

A közel 100 ezer munkatárssal rendelkező brit Vodafone Group²²³ szintén széleskörű társadalmi felelősségvállalási tevékenységgel rendelkezik, amelyeket világszerte az erre a célra létrehozott Vodafone Foundation²²⁴ koordinál, a programok kialakításába azonban – a Celanese-vel ellentétben – aktívan bevonja a helyi leányvállalatokat²²⁵ is. A Vodafone CSR stratégiájának központi eleme, hogy a humanitárius fejlesztéseket és támogatásokat lehetőség szerint saját szakmai kompetenciája mentén végzi, ezek megvalósításában viszont a vállalati önkéntesség szintén nagy szerepet kap. A munkatársak két módon, központi vagy helyi programon keresztül kapcsolódhatnak be a nemzetközi önkéntességbe.

Az Instant Network elnevezésű központi program célja a világ természeti vagy humanitárius katasztrófa sújtotta területein a megsérült kommunikációs hálózat helyreállítása, amelyhez a Vodafone saját mobil rendszerét és szakértőit biztosítja. Általában árvizek, földrengések, hurrikánok vagy éppen háborús helyzet miatt tönkrement infrastruktúra pótlására utaznak ki speciális kompetenciával rendelkező, erre a munkára felkészített önkéntes szakemberek a Vodafone Foundation szervezésében. Eddig 22 különböző misszióra került sor, amelyben 19 országból 55 Vodafone önkéntes vett részt, köztük több magyar munkatárs is. Noha a program központilag koordinált, a résztvevő önkéntes szakembereknek megvan a lehetősége saját javaslatokat, sőt innovációs újításokat is bevezetni. Két magyar résztvevő például tovább fejlesztette a korábban kifejezetten erre a célra tervezett hordozható mobil hálózatot, és ezt telepítették a 2018-as fülöp-szigeteki tájfun károsultjainak²²⁶. Ez az önkéntesség nem

²²³ <https://www.vodafone.com/> (letöltve: 2022.10.29.)

²²⁴ <https://www.vodafone.com/vodafone-foundation/about-vodafone-foundation> (letöltve: 2022.10.29.)

²²⁵ A *Vodafone Magyarország Alapítvány* 2003-ban jött létre, azóta több mint 1,5 milliárd forinttal támogatta civil szervezetek fejlesztési tevékenységét (<https://www.vodafone.hu/vodafonerol/vodafone-a-tarsadalomert#alapitvany>), letöltve: 2022.10.29.)

²²⁶ „Magyar Vodafone szakértők segítenek a szupertajfun sújtotta területeken”. Computerworld, 2018. szeptember 17. (<https://computerworld.hu/tech/magyar-vodafone-szakertok-segitenek-a-szupertajfun-sujtotta-teruleteken-253395.html>), letöltve: 2022.10.29.)

folyamatos elfoglaltságot jelent, hanem katasztrófahelyzet esetén évente egy vagy maximum két alkalommal néhány napos aktivitást.

A hosszú távú társadalmi programok kialakítása viszont jelentős mértékben a helyi leányvállalatokra van bízva. A Vodafone Magyarország Alapítvány például egy meglévő, a belföldi vállalati önkéntességre kitalált programot adaptált először a magyar viszonyokra, majd terjesztette ki a nemzetközi önkéntesség szintjére. A Főállású Angyalok elnevezésű program lényege, hogy a Vodafone dolgozói egy belső pályázaton keresztül jelentkezhetnek egy tetszőleges civil szervezet munkájának szakmai támogatására. Ha megnyerik a lehetőséget, akkor egy évig teljes munkaidőben a civil szervezetnek dolgoznak, amiért a Vodafone előre meghatározott bért fizet nekik. Ennek a programnak az alapja korábban minden országban nagyon népszerű kezdeményezésnek számított, ahogy a terület korábbi magyarországi koordinátora elmondta,

„ez eredetileg egy nemzetközi program volt, amit mi magyarosítottunk, egyének pályázhattak olyan technológiához, oktatáshoz, digitalizációhoz kapcsolódó ötletekkel, amelyek az általuk választott alapítvány alapító okiratában szereplő célokat támogatnak, hogy ezek segítségével hogyan lehet megoldani társadalmi kérdéseket. A magyar civil szervezetek kaptak egy főállású munkatársat, akinek a bérét a Vodafone Alapítvány állta.”

(Vállalati képviselő 8. – programmenedzser)

A programot a magyar belföldi sikerek után 2012-ben megpróbálták nemzetközi keretek között is megvalósítani, hogy „egy kicsit jutalom, izgalom és egzotikus helyszín” is jusson a munkatársaknak. Ehhez kerestek egy olyan, magyar civil szervezeten keresztül végrehajtható innovatív projektet, ami fenntartható módon tudja javítani egy helyi közösség életét. Az angol központtal közösen választották ki a Vodafone számára fontos üzleti piacként működő Kenyát, ahol a Taita Alapítvány már évek óta működtetett egy árvaházat. Ennek részét képezte egy kísérleti mezőgazdasági program, ami egyrészt önellátóvá tette volna az árvaházat, másrészt egészségesebb táplálkozást biztosított volna a gyerekeknek.

„Nagyon sok gyerekprogramunk volt, rajtuk keresztül szerettünk volna társadalmi változást elérni, ezért kerestünk egy kinti gyermekotthont, árvaházat, és ehhez kerestünk egy itthoni partnert, amelyik erős jelenléttel bír. Ha a helyi árvaház munkatársai és a mi önkénteseink segítenek abban, hogy elinduljon a projekt, akkor be lehet bizonyítani, hogy a kertekben lévő termés sokkal tápanyagdúsabb az árváknak. A hosszútávú táplálkozási szokások megváltoztatása volt az elsődleges cél.”

(Vállalati képviselő 8. – programmenedzser)

Ennek a projektnek a támogatását vállalta a Vodafone Magyarország Alapítvány, amelynek a keretében a jelentkező munkatársak egymást váltva egyhónapos ciklusokra utaztak ki, ahol részben a mezőgazdasági munkába kapcsolódtak be, öntözőrendszereket, csatornákat építettek, részben a Vodafone szakmai háttérének megfelelően gondoskodtak az árvaház internethálózatáról és napelemrendszeréről. Noha az alapvető feltételeket az alapítvány biztosította, a vállalati önkéntesek is nagyon komoly adománygyűjtés végeztek saját részprojektjükhöz kapcsolódóan. A Főállású Angyalok program nemzetközi része 2012 és 2016 között működött.

Noha a két bemutatott program több ponton hasonlított egymásra, a tartalmi kereteket, a végrehajtás módját és a munkatársak bevonásának formáját tekintve jelentős különbségek voltak közöttük. A beszámolók alapján mindkét program sikeres volt, a Celanese esetében érdekelte az embereket, a magyar résztvevő elmondása szerint a lehetőséget *„felénk, mint munkavállalók felé nem kommunikálták nagyon”*, mégis több mint 50-en jelentkeztek, ami a magyarországi munkatársi létszám 10 százaléka, és a résztvevők közötti visszajelzések is pozitívak voltak. A Vodafone programja esetében a projekt eredményesen megvalósult, a támogatott árvaház azóta is aktívan működik. Az egyik résztvevő önkéntes munkatárs a program vége után is kapcsolatban maradt a Taita Alapítvánnyal, és ennek mentén kialakult saját civil önkéntes tevékenysége, azaz maradandó hatást gyakorolt rá a program: *„A Taitával azóta is van kapcsolat, például most ősszel is gyűjtöttem nekik adományt, kvázi nagykövetként, félmillió forint értékben össze is jött.”* (Önkéntes 9. – férfi²²⁷). A Celanese programban részt vett magyar munkatárs is szívesen részt venne további önkéntes tevékenységben, ha folytatódna még a program.

A megvalósítást tekintve mindkét vállalat szervezetenként saját alapítványba szervezte a programok koordinálást, és törekedtek a recepiens közösségek tervezésbe való bevonására is. A Celanese esetében ezt a feladatot egy központilag megbízott külső szervezet látta el, míg a Vodafone az Afrikában már évek óta aktív Taita Alapítvánnyal alakított ki együttműködést. Ezzel megvalósították a humanitárius fejlesztés egyik legfontosabb követelményét, a részvételi tervezést (pl. Eliasoph 2013, Schech 2017). A programok azonban annyiban különböztek egymástól, hogy a Celanese esetében a teljes folyamat globálisan központosított módon zajlott, amibe *„a magyar vállalatnak nem volt beleszólása”*, míg a Vodafone csak a stratégiai irányokat

²²⁷ A nemzetközi önkéntesek tapasztalatait részletesen a IV./ 3. és 4. fejezetekben mutatom be.

határozta meg, de mind a tervezés, mind a megvalósítás lokális keretek között történt. Szintén eltérő olvasata van a vállalati önkéntesség okának, a Celanese esetében a humanitárius fejlesztés mellett az önkéntességet HR-célokra (munkatársak készségfejlesztése, belső kapcsolatok erősítése, lojalitás növelés, munkaadói hírnév stb.) is ki akarták használni, a magyar résztvevő ki is emelte, hogy „*HR részről szervezték a programot*”. A Vodafone esetében viszont nagyobb arányban jelent meg a tiszta jótékony segítség, és csak másodlagosan a HR-célú előny, azaz a Celanese esetében inkább a belső együttműködés, míg a Vodafone gyakorlatában inkább a külső segítség szándéka dominált.

A két eset jó példa arra, hogy milyen eltérő megközelítései lehetnek a vállalati keretek között megvalósuló nemzetközi önkéntességnek, és egyben alátámasztja Kenn Allen és szerzőtársai észrevételét, amelyben a vállalati nemzetközi önkéntességet egy „*nagy sábornak*” írták le, ahol a ponyva alatt nagyon különböző tevékenységek, filozófiák, megközelítések és vezetési struktúrák bújnak meg (Allen et al 2011: 6), amelyek folyamatosan változnak, alakulnak és keresik a legjobb megoldásokat. Mindkét program néhány éves működés után közel egyidőben szűnt meg (a Vodafone magyar programja 2016-ban, a Celanese globális nemzetközi önkéntessége 2017-ben), ami még nagyvállalatok esetében is jól tükrözi a vállalati önkéntesség képlékenységét. A belföldi vállalati önkéntességgel összevetve, a nemzetközi önkéntesség ugyanis nehezebben mérhető és tervezhető. Míg a belföldinél meg lehet szabni a kereteket, például a Celanese Corporation minden munkatárs számára évi 16 óra (belföldi) önkéntes lehetőséget biztosít, amely után még külön személyenként 1500 dollár támogatást fizet jótékonyági célokra²²⁸, addig a nemzetközi esetében sokkal bonyolultabb szervezés szükséges.

Belföldi segítség esetén a munkatársra van bízva, hogy hol kíván önkénteskedni, ebbe a vállalat nem szól bele, addig a nemzetközi önkéntességnél a vállalat szervezi meg az egész folyamatot, bíz meg külső szervezeteket, és határozza meg a célokat. Össze kell hangolnia a munkatársak, a saját vállalati, valamint a fogadó szervezetek vagy közösségek gyakran eltérő érdekeit (Allen et al 2011), ami nem egyszerű feladat. Sokkal összetettebb a belső kommunikációja és az eredmények mérése is, amely önkéntesség esetében hagyományosan a résztvevők által ráfordított munkaóra – fizetéshez viszonyított – értékén alapul (pl. Mayer – Costa e Silva 2017, Dostál – Kéri 2020, Reisinger 2022). A vállalati keretek között megvalósított nemzetközi önkéntességben azonban sokkal kevesebb munkatárs vesz részt, mint belföldön, ahol egy nagyvállalat esetében éves szinten a létszám 20-30%-a végez ilyen tevékenységet (pl. Molnár

²²⁸ <https://foundation.celanese.com/> (letöltve: 2022.10.29.)

K. 2021, CECP 2022). Nemzetközi önkéntesség esetében ez sokkal alacsonyabb. A Vodafone Instant Network humanitárius segélyezés programjában az elmúlt hét év alatt összesen 55 munkatárs vett részt, és a Taita Alapítvány projektjében is havonta egy önkéntes segítette, azaz éves szinten a kiutazott munkatársak száma alig haladta meg a 10 főt. A Celanese esetében hiába érdeklődött a magyar munkatársak 10%-a, ténylegesen csak töredékük tudott részt venni, a nemzetközi projektek évente egy alkalommal 10 fős csoportokkal működtek. A nemzetközi önkéntesség ezért egy bizonyos dolgozói rétegnek szól, tömeges méretekben nem tudja bevonni a munkatársakat. Noha a receptiens közösségek számára komoly segítséget jelentenek, önmagában a vállalati önkéntesek munkaidő ráfordításának értéke jelentősen alatta marad a belföldi önkéntességnek. A vállalatok ezért inkább a munkatársak felé irányuló (employer branding, HR stb.) előnyét használják ki, azonban a magas szervezési és útiköltségek miatt szervezett formában ez elsősorban a globális nagyvállalatoknak számára elérhető.

A nemzetközi önkéntességnek ezt a bizonytalan helyzetét tükrözték vissza a vállalati mélyinterjúk is. A kutatásban részt vett magyar vezetők jól ismerték és értelmezték az önkéntesség előnyeit és lehetőségeit, ugyanakkor világosan látták a vállalati keretek között jelentkező nehézségeit és kockázatait is. Ebből vezethető le az az egységesnek tekinthető álláspontjuk, hogy egy hazai vállalatnak csak akkor érdemes aktívan részt venni benne, ha pontosan körbeírható üzleti (vagy más gazdasági) előnye van és kimutathatóan szolgálja a vállalat érdekeit. Minden egyéb esetben a jelentkező munkatársak passzív „elengedése” lehet a megoldás, de az is csak a kockázatok mérlegelése mellett. Ez jól alátámasztja María Jesús Perez megállapítását, amely szerint a nemzetközi önkéntességnek még nem alakult ki a vállalati környezetnek megfelelő formája, ahol a szigorú üzleti korlátok megakadályozzák igazi kiteljesedését (2012: 333).

1.4. Politikai perspektíva: a kormányzati szerepvállalás formái

A civil szervezetek és a vállalati oldal mellett a nemzetközi önkéntesküldés harmadik nagy intézményi szereplője az állam. Legfontosabb feladatai közé a terület működéséhez szükséges törvényi szabályozás megteremtése (önkéntességtörvény), az anyagi feltételek biztosítása (pályázatok, normatív finanszírozás), valamint a nemzetközi önkéntesség alapjául szolgáló, a kormányzat számára fontos stratégiai célok, irányok kijelölése tartozik (Jedlicka 1990, Dingle et al 2001, Smith 2002). Ahogy azonban Justin Davis Smith és szerzőtársai rámutattak (2005: 67), nincs általános nemzetközi minta az állami szerepvállalás formáira, az egyes kormányok

részvétele és aktivitása a teljes passzivitástól a saját önkéntesprogramok indításáig nagyon széles skálán mozog.

A magyar kormány több síkon vesz részt a nemzetközi önkéntességben. A tevékenység jogi keretét az önkéntességről szóló hatályos törvény biztosítja, amely kiter a nemzetközi vonatkozásokra is. A 2012 és 2020 közötti időszakra szóló célokat egy kormányzati stratégia foglalta össze (Nemzeti Önkéntes Stratégia), amely kezdeményezte az Európai Unió humanitárius programjához való csatlakozást (Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest²²⁹), valamint egy saját nemzetközi önkéntesprogram létrehozását. Ebből alakult meg az önkéntesek bevonásával működő két nemzetpolitikai program (Petőfi Sándor, illetve Körösi Csoma Sándor programok). Ezzel párhuzamosan azonban a nemzetközi segélyezés területén a Külügyminisztérium is kialakította saját humanitárius válságkezelési mechanizmusát. A geopolitikai változásokra reagálva a kormány 2014-ben új törvényt fogadott el Magyarország nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási politikájáról, amely számos ilyen jellegű tevékenységet egy új, a későbbiekben megalakításra került humanitárius keretprogramba (Hungary Helps) szervezett. A 2017-től működő Hungary Helps a támogatott programokon keresztül hangsúlyosan támaszkodik a nemzetközi önkéntességre. A kormány és a nemzetközi önkéntesség kapcsolódását kronológiai sorrendben a 29. táblázat mutatja be.

29. táblázat: A nemzetközi önkéntességre ható kormányzati események

Időpont	Kormányzati intézkedések
2002 -	Humanitárius válságkezelés szakmai önkéntesek bevonásával
2005 -	A közérdekű önkéntes tevékenységet szabályzó törvény
2012 - 2020	Nemzeti Önkéntes Stratégia
2014	Csatlakozás az Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtesthez / EU Aid Volunteers programhoz
2015 -	Nemzetpolitikai önkéntesprogramok (Körösi Csoma Sándor, Petőfi Sándor)
2015 -	Nemzetközi fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási (NEFE) törvény
2017 -	Hungary Helps Program

Forrás: saját szerkesztés

A következőkben ezek alapján mutatom be az állam és a nemzetközi önkéntesküldés magyarországi viszonyát. Először áttekintem a terület működését meghatározó politikai és törvényi kereteket, majd a kormányzat aktív szerepvállalását megtestesítő stratégiai irányokat és a korábbi gyakorlatot. Végül külön kiemelem a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó két meghatározó szakpolitikai programot. Az adatgyűjtés alapját elsősorban az elérhető

²²⁹ lásd II./ 1. A nemzetközi önkéntesség kialakulása, jellemzői című fejezet

dokumentumok képezték, amelyeket a kormányzati döntéshozatalra rálátó vagy abban résztvevő szakpolitikusokkal készített mélyinterjúkkal egészítettem ki (30.táblázat).

30.táblázat: Mélyinterjúba bevont szakpolitikai szereplők jellemzői

Kormányzati szervezet	Terület	Pozíció
Külgazdasági és Külügyminisztérium, Külügyi- és Külgazdasági Intézet	nemzetközi fejlesztés	korábbi vezető tisztségviselő, szakmai főtanácsadó
Miniszterelnökség	nemzetpolitikai stratégiai tervezés	vezető tisztségviselő
Hungary Helps Ügynökség	nemzetközi segélyezés és fejlesztés	vezető tisztségviselő

Forrás: saját szerkesztés

A magyar Országgyűlés 2005. július 13.-án hirdette ki a 2005. évi LXXXVIII. törvényt a közérdekű önkéntes tevékenységről (hatályba lépés: 2005. október 1). A törvény átfogóan szabályozza az önkéntességet, és részletesen meghatározza – többek között – a tevékenységek tartalmát, alapvető szabályait, az önkéntesség alanyait, a tevékenység végzésének helyét, valamint az önkénteseknek fizetendő költségtérítés formáit és jogi státusát. Noha a törvény alapvetően a belföldi önkéntes tevékenységet szabályozza, három vonatkozásban kitér a nemzetközi önkéntességre is. Egyrészt saját érvényességét Magyarország területén túl kiterjeszti más országokra is („a törvény hatálya ... a Magyar Köztársaság területén kívül [a továbbiakban: külföld] végzett közérdekű önkéntes tevékenységre terjed ki”²³⁰), azaz rendelkezései a külföldön dolgozó magyar önkéntesekre is vonatkoznak. Másrészt külön kezeli a Magyarország felé irányuló (beutazó) nemzetközi önkéntességet, meghatározza jogi kereteit, és végül részletesen foglalkozik a külföldi környezetben dolgozó magyar önkéntesek javadalmazásának lehetőségeivel. Mivel számos önkéntesküldéssel foglalkozó civil szervezet nemcsak küldő, hanem fogadó pontként is működik, ezért számukra különösen fontos a Magyarországra érkező külföldi önkéntesek helyzetének jogi szabályozása. Adózási és járulékfizetési szempontból viszont minden szereplő számára lényeges, hogy a törvény meghatározza az ellenszolgáltatásnak nem minősülő juttatások széles körét, beleértve a külföldi szállás, étkezés, utazás elszámolását, a nemzetközi önkéntességhez szükséges tárgyi eszközök biztosítását, valamint a külföldön dolgozó magyar önkéntesek számára adómentesen fizethető napidíj mértékét (*akár napidíj, akár jutalom esetében, ha annak az egy hónapra számított összege nem haladja meg a mindenkor kötelező legkisebb munkabér havi összegének húsz százalékát*²³¹).

²³⁰2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről, 1. § (1) b) pont

²³¹ Pl. 2. § (3) h) pont

A törvényi keretek kialakítása mellett 2011-ben került elfogadásra a 2012 – 2020 közötti időszakra szóló Nemzeti Önkéntes Stratégia²³² (hatályba lépés: 2012. március 21.), amely a magyarországi önkéntesség fejlesztésével kapcsolatos kormányzati elképzeléseket és szakpolitikai célokat tartalmazza. A stratégia korszerű, európai értelemben definiálja az önkéntességet (lásd *2.melléklet: Az önkéntesség definíciói*), kinyilvánítja – a külföldi gyakorlathoz hasonlóan – a civil szervezetek bevonásának szükségességét, és fontosnak tartja a 2011-es Önkéntesség Európai Éve elnevezésű rendezvénysorozatban²³³ való kormányzati szerepvállalást. Ez utóbbi része annak a kormányzati kommunikációs törekvésnek, amelynek célja a meglévő társadalmi ismeretek bővítése, a negatív előítéletek megváltoztatása és az önkéntességgel kapcsolatos pozitív irányú szemléletformálás elősegítése (*„a különböző szektorok egymással partneri viszonyt alakítsanak ki és a média bevonásával együtt népszerűsítsék és támogassák az önkéntességet”*²³⁴). A stratégia több, főleg a belföldi önkéntességre vonatkozó indikátorral is rendelkezik (*„a felnőtt lakosság legalább 25%-a vegyen részt önkéntes programokban legalább egyszer”*, illetve *„a felnőtt lakosság 30%-a tisztában van az önkéntesség fogalmával és jelentőségével, pontosan meg tudja határozni/fel tudja ismerni az önkéntes tevékenységeket és azok értékét”*²³⁵), amelyek közvetett hatása viszont már a nemzetközi önkéntesség ismertségét és népszerűségét is erősíteni tudja.

Fontos eleme a kormányzat szerepvállalásának, hogy hazánk rendelkezik az önkéntességről szóló törvénnyel és hosszú távú szakpolitikai stratégiával, amely egyáltalán nem minden ország esetében magától értetődő. Az Európai Bizottság 2020-as nemzetközi önkéntességről szóló jelentése ugyanis kiemeli, hogy a tagországok – eltérő történelmi és társadalmi háttérük miatt – különböző gyakorlatot folytatnak az önkéntesség szabályozásával kapcsolatban (PPMI 2020). Az észak-európai országok – ideértve az angolszász nemzeteket is – általában nem alkottak külön törvényt az önkéntességről, mert annak hagyománya már eleve része a kultúrájuknak. A mediterrán országokat elsősorban az egymás segítségén alapuló egyéni, informális önkéntesség jellemzi, ezért a törvényi szabályozásuk is ebből indul ki, innen vezeti le a formális, szervezeti önkéntesség kereteit. A közép- és kelet-európai országokban viszont az önkéntesség még nem épült be teljesen a társadalmi szokásokba, sok helyen ismeretlen fogalomnak számít, sőt

²³² 1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról

²³³ Illetve bármilyen hasonló későbbi eseményekben

²³⁴ A stratégia „IV. A nemzeti önkéntes stratégia horizontális célkitűzései prioritásonként, 8. Önkéntesség presztízsének emelése” című fejezet

²³⁵ A stratégia „V. Az eredmények mérése” c. fejezete

időnként negatív konnotáció is kapcsolódik hozzá, ezért az átlátható és megbízható működés érdekében – a jelentés szerint – különösen fontos a minden részletre kiterjedő, egyértelmű szabályozás (31.táblázat).

31.táblázat: Az önkéntesség törvényi szabályozása az EU tagországokban

Önkéntestörvény	Tagországok
Kifejezetten az önkéntességet szabályozó törvény létezik	Ausztria, Belgium, Ciprus, Csehország, Franciaország, Horvátország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia
Nincs külön törvény róla, de más törvények rendelkeznek az önkéntességről	Bulgária, Dánia, Észtország, Finnország, Hollandia, Írország, Lengyelország
Semmilyen törvény nem szabályozza	Görögország, Svédország

Forrás: PPMI 2020, saját szerkesztés

Az önkéntességről szóló kormányzati stratégiával azonban Magyarország mellett mindössze négy másik tagország rendelkezik (Észtország, Lengyelország, Magyarország, Málta, Szlovénia). További 15 országban csak részlegesen vagy más ágazat stratégiájának keretében foglalkoznak vele (Ausztria, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Franciaország, Horvátország, Írország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Németország, Románia, Spanyolország, Szlovákia), míg a maradék hét ország nem alakított ki kormányzati stratégiát az önkéntességről (Belgium, Finnország, Görögország, Hollandia, Olaszország, Svédország, Portugália). Magyarországgal kapcsolatban az uniós jelentés pozitívként emeli ki a stratégia átfogó megközelítését, az önkéntességgel kapcsolatos szemléletformálás szükségességének meghatározását, a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok megszólítását, a Nemzeti Ifjúsági Stratégiával való összekapcsolását, valamint azt a kormányzati szándékot, hogy a magyarországi önkéntességet az Európai Szolidaritási Testület (ESC) programjain keresztül nemzetközi szintre emeli (PPMI 2020: 50).

A magyar állam és a nemzetközi önkéntesség kapcsolata – a segélyezési tevékenységen keresztül és korlátozott mértékben – azonban már korábban elkezdődött. Hazánk 1996-ban csatlakozott az OECD²³⁶-hez, és ezután indult el a nemzetközi fejlesztésre és humanitárius segítségnyújtásra vonatkozó kormányzati stratégia kidolgozása (Fodor – Orosz 2015). Ez jelentős paradigmaváltást jelentett, mivel a korábbi segélyezés döntően ad hoc módon és a

²³⁶ Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, OECD, amelynek célja a tagállamok gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi tevékenységének összehangolása. Az OECD-nek jelenleg 36 ország a tagja.

szocialista politikai célok alapján – de nem feltétlenül a tényleges rászorultság szerint valósult meg. Ezt követően viszont már minden kormányzati szintű humanitárius tevékenység az OECD támogatási normáinak (OECD DAC²³⁷) megfelelően történt. A külföldi tapasztalatok alapján (pl. Burns et al 2006, Devereux 2008, Lough 2015) viszont a magyar Külügyminisztérium²³⁸ is át akarta venni azt a gyakorlatot, hogy mind a hosszú távú nemzetközi fejlesztésbe, és mind a rövid távú segélyezésbe bevonja az önkéntesekkel dolgozó civil szervezeteket. Ennek előnyét hazánkban is felismerték, ahogy az akkori döntéshozatalban résztvevő külügyminisztériumi interjúalany megfogalmazta, *„a nemzetközi fejlesztést a civil szervezetekkel együtt kell végrehajtani, ez egy szakma, ahol szükségünk van a civil oldal szakértelmére.”*

A humanitárius segítségnyújtás területén sikerült is hatékony együttműködést kialakítani a civil szervezetekkel, amelyre jó példa a 2004-es dél-ázsiai cunami kezelése. Az előző években felállított segélyezési koordinációs mechanizmus lehetővé tette, hogy a Külügyminisztériumból hatékonyan irányítsák a mentésbe bekapcsolódó magyar mentőalakulatok, orvoscsoportok és más szervezetek, vállalatok (pl. MALÉV) munkáját. Ennek – az önkéntesség vonatkozásában – része volt az érintett országokból érkező igények és az ellátandó feladatok azonosítása, a szükséges mentési, katasztrófakezelési stb. kompetenciák meghatározása, és ezek alapján a civil segélyszervezeteken vagy vállalati partnereken keresztül az elérhető önkéntesek „összegyűjtése”, és a szükséges tennivalókhoz való hozzárendelése.

„Akkor már előre meg volt szervezve a minisztériumok, végrehajtó szervezetek és vállalatok együttműködése, gyakorlatilag másnap már be tudtuk vonni az érintett vállalatokat is. A mentési munkákhoz kapcsolódva nagyon kellettek az önkéntesek, ezért a Magyar Önkéntesküldő Alapítvány vezetőjével közösen csináltunk egy listát, megnéztük, hogy mit kell tenni, és mire van szükség a résztvevő önkéntesekkel kapcsolatban.”

(Kormányzati képviselő 1. – Külügyminisztérium)

A magyar közreműködés olyan magas színvonalú volt, amely példát állított több más EU ország elé, ahogy a Külügyminisztérium kutatásba bevont képviselője fogalmazott, *„...az EU-tól komoly dicséretet kaptunk érte”*. A magyar humanitárius segélyezés azóta is folyamatosan zajlik, ez az a terület, ahol jól be tudnak kapcsolódni a magyar önkéntesek, igaz, ez alapvetően egyszeri, rövidtávú és ad hoc jellegű önkéntesmunkát jelent. Viszont ez pont a nemzetközi

²³⁷ Development Assistant Committee, DAC, az OECD nemzetközi fejlesztési és segélyezési tevékenységének összehangolását végző bizottság, amelynek jelenleg a világ 30 legfejlettebb ország a tagja

²³⁸ A nemzetközi fejlesztés és segélyezés koordinálása az EU többi tagországaihoz hasonlóan Magyarországon is a mindenkori külügyminisztérium feladatkörébe tartozik

önkéntesség egyik speciális ága, ahol gyakran nem elég a lelkesedés és a megfelelő személyes és személyközi készségek, hanem elismert szakmai kompetenciák is szükségesek. Ezen a területen ezért csak az érdeklődők szűk köre számára elérhető a részvétel.

A nemzetközi fejlesztés a rövidtávú – válságkezelési célú – humanitárius segélyezési tevékenységtől eltérően olyan hosszabb távú, folyamatos fejlesztési együttműködés, amely gondos tervezést és aprólékosan megtervezett végrehajtást igényel. A Külügyminisztérium számára a kezdetektől fontos szempont volt a civil szervezeteknek erre a területre történő bevonása is. Ehhez azonban ki kellett alakítani azt a modellt, amely lehetővé teszi az automatikus, pályáztatáson alapuló társadalmi együttműködést, ami nem volt egyszerű, *„rájöttünk, hogy meg kell tanulni a résztvevő szervezetek szűrését, kiválasztását”*. Noha a nyugati országokban ez a nemzetközi önkéntesség legfontosabb megjelenési területe, Magyarországon ez ebben a formában hosszú évekig nem tudott elindulni.

Ennek oka a korábbi fejezetben megkérdezett önkéntesküldő szervezetek vezetői szerint jelentős mértékben az, hogy sokáig nem léteztek vagy a civil résztvevők számára nem voltak láthatóak azok a kormányzati fejlesztési célok, prioritások, amelyek mentén a magyar önkéntesek részt tudtak volna venni egy-egy nemzetközi projektben. Ahogy a mélyinterjú során megkérdezett külügyminisztériumi szakértő is önkritikusan elismerte, *„a humanitárius civil oldalt jobban meg tudtuk szólítani, mint a fejlesztési civil oldalt”*. Másik oldalról viszont nemcsak a magyar, hanem az egész közép-kelet-európai régió általános jellemzője a nemzetközi fejlesztésre jutó korlátozott anyagi forrás. Ez egyrészt arányaiban is alacsony (a bruttó nemzeti jövedelem 0,08-0,15 százalékát fordítják nemzetközi fejlesztésre²³⁹), másrészt ezeknek az összegeknek a 70-75 százaléka multilaterális, főleg uniós programokhoz kerül, és csak kis részüket használják fel bilaterális fejlesztésekre, ahova nemzetközi önkéntesek közvetlenül be tudnának kapcsolódni (Szent-Iványi – Lightfoot 2015: 29). Ráadásul ezeknek az alacsony volumenű projekteknek a költségkerete legtöbbször 10 ezer dollár alatt van, amely nem teszi lehetővé még az egyszerűbb önkéntesprogramok részvételét sem.

Az állami aktivitás megváltozása a 2010-es években következett be. A kormány a Nemzeti Önkéntes Stratégia keretében kezdeményezte az újonnan elindult Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest működésébe történő magyar bekapcsolódást, amely magyar önkéntesek széles köre számára tette lehetővé az uniós humanitárius tevékenység támogatásába való részvételt. A 2015-től működő EU Aid Volunteers programon keresztül ez

²³⁹ Szemben az ENSZ által meghatározott 0,7%-kal (Szent-Iványi – Lightfoot, 2015)

meg is történt, magyar önkéntesek a Magyar Önkéntesküldő Alapítványon keresztül tudtak jelentkezni és kiutazni²⁴⁰. Ezzel párhuzamosan viszont a kormány kijelölte a saját kezdeményezésű és megvalósítású nemzetközi önkéntesség új cselekvési irányait is, amelyek két nagy területre összpontosultak. Az egyikbe a határokon kívül élő magyarság kulturális támogatását önkénteseken keresztül biztosító nemzetpolitikai célú programok (Petőfi Sándor, illetve Körösi Csoma Sándor) tartoznak. A másik egységes keretprogramba szervezte Magyarország teljes nemzetközi fejlesztési és humanitárius segélyezési tevékenységét²⁴¹, amelynek része a Hungary Helps Program is. Ennek politikai célja a nemzetközi migráció kiváltó okainak helyben történő csökkentése. A Hungary Helps Program döntően a szubszaharai afrikai és közel-keleti régiókban támogat széles körben humanitárius fejlesztési projekteket, amelyek megvalósításába viszont jelentős részben magyar önkéntesek is bekapcsolódnak.

1.4.1. Nemzetpolitikai célú önkéntes programok kapcsolódása

A magyar kormány 2020-ig szóló hivatalos Nemzeti Önkéntes Stratégiája tartalmazta azt a célt, hogy „*meg kell kezdeni az önkéntesség külkapcsolati – így különösen a határon túli magyarságot érintő –, nemzetközi fejlesztési együttműködés, nemzetközi humanitárius segítségnyújtás vonatkozásainak kidolgozását*²⁴²”. A határokon túli magyarság nemzetpolitikai támogatását – a nemzetközi fejlesztéssel és humanitárius segélyezéssel ellentétben – nem a Külgazdasági és Külügyminisztérium hatáskörébe utalták, hanem a Miniszterelnökségen belül működő Nemzetpolitikai Államtitkárság alá, amely a programok koordinálását, sőt a résztvevő nemzetközi önkéntesek pályáztatását és kiválasztását is végzi. A programok emiatt szervezetileg elkülönülnek a humanitárius célú nemzetközi önkéntességtől, saját célrendszerrel és működési struktúrával rendelkeznek.

A kormányzat célja a Kárpát-medencében és világ minden táján élő magyar közösségek kulturális összefogása, támogatása, valamint a külföldön élő magyarság számbeli és szellemi gyarapítása. A szakmai és anyagi támogatások a magyar identitás megőrzését és erősítését szolgálják, a programok a helyi sajátosságok és igények alapján kerülnek kialakításra, a Kárpát-medencében például része szakmai intézményi hálózatok kialakítása is (pl. magyar

²⁴⁰ A programot azonban az EU jelenleg szünetelteti

²⁴¹ 2014. évi XC. törvény a nemzetközi fejlesztési együttműködésről és a nemzetközi humanitárius segítségnyújtásról

²⁴² A stratégia 3./o. pontja

gyerekgyógyászatok hálózata), míg a nem őshonos területeken inkább a magyar hagyományok ápolása. A nemzetpolitikai stratégia két program keretében valósul meg. A kárpát-medencei szórványközösség számára a Petőfi Sándor Program, míg a világ távolabbi területein diaszpórában élő magyarok számára a Körösi Csoma Sándor Program kínál identitáserősítő és kultúramegőrző támogatást. A programok céljai részben eltérők, de közös bennük, hogy a megvalósítást magyar önkéntesek végzik. Számuk jelentős, összességében évente 200 – 250 nemzetközi önkéntes vesz részt benne, amelyet a programok földrajzi kiterjedése és szakmai komplexitása indokol. Ahogy a kutatás során megkérdezett nemzetpolitikai területen dolgozó interjúalany elmondta, „*a magyar kormánynek ez a két önkéntesprogramja biztosítja részben a szülőföldön maradás elősegítését, részben a magyar identitás megőrzését, erősítését*”.

A Petőfi Sándor Program 2015-ben, a Körösi Csoma Sándor Program egy évvel később, 2016-ban indult el. A lehetőségeket évente egyszer, illetve kétszer a Miniszterelnökség hirdeti meg²⁴³, a részvételi feltételek tágak, 20 évnél idősebb, olyan büntetlen magyar állampolgárok pályázhatnak, akik középfokú végzettséggel, angol nyelvtudással és valamilyen közösségi tapasztalattal rendelkeznek. A jelentkezést strukturált meghallgatási, kiválasztási és felkészítési folyamat követi. Az önkéntesség hossza a Petőfi Sándor Program keretében a kárpát-medencei állomáshelyeiken 9 hónap, a Körösi Csoma Sándor Program keretében az északi féltekén szintén 9, míg a déli félteke országaiban 6 hónap. Az önkéntesek mindig a helyi fogadó szervezetekkel együttműködve végzik feladataikat, amelyeket részvételi tervezéssel a helyi magyar intézmények igényei alapján közösen alakítottak ki. Ezek közé a Kárpát-medencében elsősorban az identitáserősítés, a közösségért való felelősségvállalás támogatása tartozik, de cél a hálózatépítés vagy a magyar vállalkozók helyi fejlesztési célok érdekében történő érzékenyítése is. A diaszpórákban általában a legfontosabb a magyar hagyományok átadása, valamint a tudatos közösségszervezés. Itt gyakran összetettebb feladatokat is el kell látni, mert a helyi csoportok gyakran második vagy harmadik generációs magyarokból állnak.

„Munkájuk része a diaszpóra szervezetek támogatása, például hétvégi magyar iskolák szervezése, működtetése, közösségépítő programok megvalósítása, de ezen kívül magyar nyelvre tanítanak vagy éppen rendezvényeket szerveznek.”

(Kormányzati képviselő 2. – Miniszterelnökség)

²⁴³ Körösi Csoma Sándor Program 2022/2023 ösztöndíj felhívása:

<https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/korosi-csoma-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-korosi-csoma-sandor-program-osztondijra-az-eszaki-felteke-orszagaiban/>
Petőfi Sándor Program 2022/2023 felhívása: <https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/petofi-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-petofi-sandor-program-osztondijra/>

A két program létszámát tekintve a magyar kormány legnagyobb önkéntesprogramja, a kárpát-medencei szórványmagyarság támogatásában 2019-ben²⁴⁴ 78 önkéntes vett részt, míg a diaszpóra magyarság kulturális és identitásörzésében 154 ösztöndíjas dolgozott. Munkájukért ösztöndíjat kapnak, amelynek mértéke 2022/2023-as időszak külhoni programszakaszára a Kárpát-medencében lévő missziók esetében havi bruttó 400 ezer forint, míg a Körösi Csoma Sándor Program esetében a távolabbi állomáshelyeken 600 ezer forint²⁴⁵.

A legtöbb önkéntesprogramhoz képest magasabb juttatás, és a hivatalosan használt „ösztöndíj” elnevezés miatt viszont megoszlanak a szakmai vélemények, hogy a két program a hagyományos önkéntesség keretébe sorolható-e. A Miniszterelnökség és a program vezetői saját értelmezésük szerint önkéntességnek tekintik, egyrészt ezt a megfogalmazást használta a mélyinterjú során megkérdezett vezető tisztségviselő is, másrészt a Nemzeti Önkéntes Stratégia keretében humanitárius fejlesztési céllal hirdették meg, amelynek a megvalósítási intézménye jellemzően a nemzetközi önkéntesség. A havi ösztöndíj mértéke meghaladja a legtöbb önkéntesprogram juttatását, ugyanakkor nem példa nélküli, az uniós programokban részt vevő önkéntesek is arról számoltak be, hogy a juttatásuk inkább fizetésnek felelt meg. A programok felépítése azonban ezen túlmenően megfelel az önkéntesség legfontosabb feltételeinek (önként vállalt, külföldön, harmadik fél számára végzett tevékenység, széles körben nyitott minden érdeklődő előtt), ezért összességében beleillik a nemzetközi önkéntesség kategóriájába. Működési sajátosságai (állami program, magas juttatás, kormányzati érdekek és célok képviselése stb.) nagy hasonlóságot mutatnak például az amerikai Peace Corps korai működésével. Ahogy Allen Jedlicka beszámolt róla, a Peace Corps elsősorban az amerikai (puha) diplomácia megvalósító eszköze volt (1990). A két magyar program is leginkább ebbe a kategóriába illik bele, jól megtestesítve a nemzetközi önkéntesség *soft power* funkcióját.

1.4.2. A Hungary Helps részvétele a nemzetközi önkéntességben

A nemzetközi fejlesztési együttműködésről és a nemzetközi humanitárius segítségnyújtásról szóló 2014. évi XC. törvény (hatályba lépés: 2015. július 1.) nevesítette először a Hungary Helps Programot, amely eredetileg az üldözött keresztények támogatására jött létre. A program

²⁴⁴ A Covid miatti lezárásokat megelőző utolsó teljes évben

²⁴⁵ Két pályázati felhívás: <https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/petofi-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-petofi-sandor-program-osztondijra/>, illetve <https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/korosi-csoma-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-korosi-csoma-sandor-program-osztondijra-az-eszaki-felteke-orszagaiban/>

hatóköre azonban fokozatosan bővült, a tevékenységét külön szabályzó 2018. évi CXX. törvény a Hungary Helps Programról (hatályba lépés: 2019. január 1.) már sokkal szélesebb körben határozta meg a nemzetközi fejlesztési és humanitárius feladatokat, és célként fogalmazta meg, hogy a támogatások a rászoruló helyben maradását segítsék elő („*a program célja, hogy ... a szükségét szenvedő, üldöztetésnek kitett vagy humanitárius katasztrófák sújtotta területen élő embereket és közösségeket megsegítse, a helyben megmaradásukat támogassa ...*”²⁴⁶). A Hungary Helps Program része annak a kormányzati törekvésnek, hogy Magyarország nemzetközi fejlesztési és segítségnyújtási tevékenységét elsősorban bilaterális alapon végezze²⁴⁷, amely lehetőséget teremt a különböző humanitárius támogatásokon keresztül a saját stratégiai célkitűzéseinek és fejlesztési prioritásainak a képviselésére.

A legfontosabb stratégiai célok közé a humanitárius válságok kiváltó okainak feltárása, a közvetlen, helyi igényeknek megfelelő segítség biztosítása, valamint az érintett közösségek szülőföldön maradásának az ösztönzése tartozik, beleértve a vallási vagy más okok miatt üldözött csoportok támogatását is. Ez nagyon komplex megközelítés, ahogy a mélyinterjú során a program egyik vezetője megfogalmazta: „*A Hungary Helps teljesen új kezdeményezés, Magyarország korábban segély recipiens volt, ez egy nagyon nagy váltás, hogy mi is tudunk segítséget vinni, és ez kiforrott koncepció segítségével történik. Kiemelt fókuszot kap az üldözött kereszténység megsegítése, ugyanakkor fontosnak tartjuk az ENSZ SDG-céljainak²⁴⁸ való megfelelést és a humanitárius alapelvek²⁴⁹ betartását*”.

A Hungary Helps 2017 és 2020 között közel 20 milliárd forint (52 millió USD) értékben támogatott több mint 100, elsősorban afrikai és ázsiai országokban megvalósuló projektet. A fejlesztések legnagyobb része (49%) az infrastrukturális beruházás, oktatás (16%), egészségügy (13%), valamint a humanitárius válságkezelés (12%) területére irányult²⁵⁰. Fontos alapelvként határozták meg, hogy mindig a recipiens közösségek döntsék el, hogy milyen fejlesztésekre van leginkább szükségük, és arra tudnak utána különböző formában pályázni. A program olyan helyi partnerhálózatokkal dolgozik együtt, amelyek nemcsak az igényeket ismerik, hanem képesek a fejlesztési projektek koordinálására vagy a támogatások rászorultak részére történő

²⁴⁶ A Hungary Helps Programról szóló törvény 2. § (1) pontja

²⁴⁷ A magyar hivatalos fejlesztési támogatáson belül (Official Development Assistance, ODA) a bilaterális hozzájárulás 2020-ban haladta meg először az 50%-ot (54,1%) (OECD iLibrary, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/a80b014d-en/index.html?itemId=/content/component/a80b014d-en>, letöltve: 2022.10.25.)

²⁴⁸ Az ENSZ által a 2015-2030 közötti időszakra globálisan megfogalmazott fenntartható fejlesztési célok (Sustainable Development Goals)

²⁴⁹ A humanitárius tevékenység nemzetközileg lefoglalt alapelvei közé az *emberiesség, pártatlanság, semlegesség, függetlenség* tartozik

²⁵⁰ Hungary Helps Agency Activity Report 2020.

hatékony eljuttatására. A legtöbb esetben ezek egyházi intézmények, mert *„érzékeny, törekeny dolog a helyszíni segítségnyújtás, annak koordinálása, hogy hogyan és kihez jussanak el a segélyek – ebben az egyház tud nagy segítséget nyújtani, egy válságrégióban csak a keresztény egyházak tudják saját hálózatukon keresztül a segítséget eljuttatni a rászorultakhoz”*. A támogatás nyílt pályázati alapon történik, a kedvezményezettek között ezért magyarországi fejlesztési alapítványok, de helyi szervezetek egyaránt előfordulnak. A Hungary Helps európai szinten is jól működő, nemzetközileg akkreditált támogatási modellt épített fel, amely mind társadalomfejlesztési, mind gazdasági területen kifejezetten széles szakmai körben nyújt segítséget. A támogatott területek közé az oktatás, egészségügy, infrastruktúrafejlesztés mellett a munkahely fejlesztés, az önellátó farmok létrehozása, erdőtelepítés, a munkaerő képzése vagy akár a *women empowerment* is beletartozik. Ahogy a kutatásba bevont programvezető elmondta, *„az egyik nagy segélyszervezetnek van hasonló támogatási rendszere, de sehol máshol a régióban nincsen hasonló, Kelet-Európa ebben nagyon le van maradva”*.

A fejlesztések megvalósításában a Hungary Helps kifejezetten számít a magyar nemzetközi önkéntesek részvételére, akik különböző módon tudnak bekapcsolódni a programokba. Egyrészt a Hungary Helps felépített egy saját önkéntes programot, amely először 2019-ben indult el. Egy magyar civil szervezet (Magyar Önkéntes Liga Egyesület) végezte az önkéntesek szűrését és felkészítését, és megtörtént a helyi fogadóhelyszínek kiválasztása is. Eddig 10 országban dolgoztak (Jordánia, Örményország, Mali, Ghána, Nigéria, Uganda, Kenya, Tanzánia, Kongó, Benin), az önkéntesség hossza egy hónap és fél év között változott. 2021-ben zárult le az első két év próbaidőszaka, most zajlik a program kiértékelése. Ezzel párhuzamosan a Hungary Helps a magyar alapítványok saját önkénteseit is – nyertes pályázat esetén – szokta finanszírozni, a Covid alatt *„mintegy 50-50 százalék volt az alapítványok és a saját önkénteseink száma”*. A Hungary Helps nagyon tudatos az önkéntesek bevonása tekintetében, a nemzetközi fejlesztési gyakorlathoz hasonlóan a jövőben is nagy szerepet kíván adni nekik, az önkéntesprogramot az eddigi tapasztalatok levonása után nyílt pályáztatás keretében kívánják folytatni.

„A legfontosabb a fogadószervezetek kiválasztása, hogy hova van értelme önkénteseket küldeni, hogy ne kárt okozzanak, hanem olyan munkát tegyenek bele, amelyre szükség van, és ne erőforrást kössön le, azaz ne érje meg őket fogadni. A buborékvilágból kikerülő fiatalság gyakran nyári programként fogja fel, hogy 'jót akar cselekedni', de igazából egy nagy nyaralás lesz belőle, ezt azonban mindenáron el akartuk kerülni. Egy jól, lélekben is felkészült csapatra van szükségünk”.

A Hungary Helps támogatásai részét képezik Magyarország nemzetközi fejlesztési hozzájárulásának (ODA²⁵¹). Noha a program keretében 2017 óta felhasznált 52 millió USD arányaiban még számottevően elmarad a teljes ODA költségvetéstől (2020-ban 416 millió dollárt fordított Magyarország nemzetközi fejlesztésre), régiós összehasonlításban hazánk jelentős összeget fordít humanitárius támogatásra (32.táblázat). A magyar gyakorlatra jellemző a bilaterális támogatások magas aránya (54%), amely lehetővé teszi a saját stratégiai fejlesztési célok megvalósítását.

32.táblázat: Nemzetközi fejlesztésre fordított kiadások

Ország (2020)	ODA, összesen (millió USD)	ODA, bilaterális (millió USD)	Arány (%)
Németország ²⁵²	32,000	20,000	63%
Ausztria ²⁵³	1,500	406	27%
Lengyelország ²⁵⁴	950	214	23%
Magyarország ²⁵⁵	416	226	54%
Csehország ²⁵⁶	361	55	15%
Szlovákia ²⁵⁷	150	34	23%

Forrás: saját szerkesztés

Összességében, a magyar kormány a legtöbb állami feladatot ellátja a nemzetközi önkéntességre vonatkozóan (törvényi szabályozás, stratégiába emelés, bevonása a nemzetközi fejlesztésbe, soft power eszköz, finanszírozás), amelyeket a szakirodalmi hivatkozásokban szerepel (pl. Smith 2002, Daftary – McBride 2005). Ugyanakkor az önkéntességbe való szerepvállalását elsősorban saját céljain keresztül kívánja megvalósítani. Ennek része a nemzetpolitikai programok kulturális integráló iránya, valamint a Hungary Helps által

²⁵¹ Official Development Assistance (ODA)

²⁵² <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0079f636-en/index.html?itemId=/content/component/0079f636-en> (letöltve: 2022.10.25.)

²⁵³ https://www.oecd-ilibrary.org/sites/bd516a04-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter (letöltve: 2022.10.25.)

²⁵⁴ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e3ce3d47-en/index.html?itemId=/content/component/e3ce3d47-en> (letöltve: 2022.10.25.)

²⁵⁵ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/a80b014d-en/index.html?itemId=/content/component/a80b014d-en> (letöltve: 2022.10.25.)

²⁵⁶ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4e4c3092-en/index.html?itemId=/content/component/4e4c3092-en> (letöltve: 2022.10.25.)

²⁵⁷ https://www.oecd-ilibrary.org/sites/2dcf1367-en/1/3/2/40/index.html?itemId=/content/publication/2dcf1367-en&_csp_=177392f5df53d89c9678d0628e39a2c2&itemIGO=oecd&itemContentType=book (letöltve: 2022.10.25.)

finanszírozott és megvalósított humanitárius fejlesztések mögött lévő geopolitikai stratégia. Ez azonban nem egyedülálló, jól beleillik a nagy donor országok fejlesztési gyakorlatába.

1.5. Konklúzió

Ebben a fejezetben négy különböző irányból vizsgáltam meg a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetét. Ennek része volt a társadalmi ismertség és percepció, az önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek tapasztalatai, a vállalatok és végül az állam gyakorlata. Ezek képezik azt a társadalmi, gazdasági és politikai keretet, amely hazánkban is meghatározza a nemzetközi önkéntesség működését. A legtöbb szakirodalom szerint (pl. Szigeti 2003, Csákvári 2008, Fényes – Kiss 2011) ez a három terület képezi egyben az önkéntesség legfontosabb funkcióit, és ezeken keresztül fejti ki hatását.

A társadalmi környezet különböző módokon kapcsolódik a nemzetközi önkéntességhez. Egyrészt egyéni szinten olyan szocializációs környezetet jelent, amelyben meghatározza az egyének segítséghez, önkéntességhez való alapvető attitűdjét. Ennek inspiráló hatása (társadalmi nyomás, mint motivációs erő) a nemzetközi szakirodalomokban is megjelenik (pl. Wilson 2000, Bröckerhoff – Wadham-Smith 2008). Másrészt, tágabban, az önkéntesek „hazahozott” új ismeretei, készségei, kompetenciái, megváltozott gondolkozása és magatartása visszaépül a küldő társadalomban. Ez utána társadalmi tőkeként (pl. Harkin 2008, Wu 2011) vagy munkaerőpiaci előnyként is hasznosul (pl. Palmer 2002). Ezért fontos ismerni a társadalmi nyilvánosság nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos ismereteit, véleményét és hozzáállását.

A nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szervezetek – döntően – civil keretek között végzik munkájukat. Tevékenységük vagy kifejezetten az önkéntesek kiválasztására és küldésére (vagy fogadására) irányul vagy humanitárius fejlesztésre, amelynek az önkéntesek használata csak egy elemét jelenti. Aktivitásuk, működési formáik, szakmai és anyagi lehetőségeik alapvetően meghatározzák a nemzetközi önkéntesség működését és fejlettségét.

A vállalati oldal kapcsolódása az önkéntességhez egyre jelentősebb (pl. Plewa et al 2015), azonban elsősorban a belföldi környezetben jelenik meg (Molnár K. 2021). Kiinduló pontja a vállalatok társadalmi aktivitásának és felelősségvállalásának fokozódása (Reisinger 2022). Legtöbbször ez jelenti a munkavállalói önkéntesprogramok ideológiai keretét, azonban az önkéntesség vállalatok számára jelentkező gyakorlati előnye a belső dolgozói lojalitás, motiváció, csapatmunka fejlesztése. Ide tartoznak még az önkéntesség hatására kialakuló

munkatársi ismeretek, készségek (pl. Cook – Jackson 2006, Brook et al 2007) vállalati termelékenységre gyakorolt hatása.

A politika különböző formákban tud hatni a nemzetközi önkéntességre (pl. Smith – Ellis – Brewis 2005). Részben közvetve, a terület jogi és szakpolitikai szabályozásán, valamint finanszírozásán keresztül, részben saját önkéntesprogramok vagy nemzetközi fejlesztési projektek megvalósításával. Szerepvállalásának formájára és intenzitására különböző nemzetközi gyakorlatok és példák vannak (Smith et al 2005).

Ezért tartottam fontosnak mind a társadalmi nyilvánosság ismereteit, mind a nagy intézményi résztvevők véleményét és gyakorlatát feltárni.

A kutatások során szerzett fontosabb megállapításokat a következőkben lehet összefoglalni:

- 1) A magyar társadalom tagjainak jelentős része nem ismeri a nemzetközi önkéntességet. Ezt gyakorlatilag mindegyik vonatkozó kutatás alátámasztotta. A kérdőíves megkérdezés válaszadóinak több mint 70 százaléka mondta ezt, és hasonló véleményen voltak az egyetemisták is. Az önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek képviselői még sarkosabban fogalmaztak, állításuk szerint „*a magyar társadalom tudatában a nemzetközi önkéntesség egyáltalán nincs jelen*”, illetve „*az önkéntességet, mint fogalmat sem tudják értelmezni*”. Az okát legtöbbször a tájékoztatás, az információ hiányában látják, az egyik egyetemista szerint „*nem is lehet erről itthon hallani*”. A vállalatok szintén nagyon ritkán találkoznak olyan álláskeresővel, aki korábban volt már nemzetközi önkéntes, és a munkatársak közül se szoktak ilyen kéréssel jelentkezni.
- 2) Az információmegosztás a résztvevők között se működik hatékonyan. Még a területen aktív önkéntesküldő szervezetek esetében is mindig csak szűk körben működik egymás tájékoztatása, amelybe az állam saját fejlesztési vonalán (Hungary Helps támogatotti köre felé irányuló kommunikáció és együttműködés) kapcsolódik csak be. A vállalati vezetők se találkoznak se HR, se CSR fórumokon a nemzetközi önkéntesség témájával. A szervezett kommunikáció iránti igény szinte mindegyik megkérdezett csoportban felmerült. Az önkéntesség népszerűsítését a kormány az önkéntességről szóló stratégiájában (Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020) is meghatározta, azonban nem terjesztette ki a nemzetközi önkéntesség területére.
- 3) Több vizsgált csoport (egyetemisták, vállalati vezetők) ugyanakkor nagyon világos elképzelésekkel rendelkeztek a nemzetközi önkéntesség tartalmáról, lehetőségeiről és előnyeiről. Megfogalmazott (laikus) véleményük nagyon hasonlított az önkéntesküldő

szervezetek nagy gyakorlattal rendelkező interjúalanyainak szakmai tapasztalataihoz. Legnagyobb előnyének az önkéntes személyére gyakorolt változást, készségeinek fejlődését tartották, amelybe beleértették a résztvevők gondolkodásának nézőpontjának fejlődését is. A kérdőíves megkérdezés során a válaszadók a hatos skálán 5-5,79 közötti értéket adtak erre. Szinte mindegyik civil megkérdezett is ezt a hatást nevezte meg első helyen („a 21. századi soft skillek legjobb fejlesztési módja a nemzetközi önkéntesség”), ahogy a vállalati képviselők is (identitásváltás, készségfejlődés, kiégés megelőzése). Az önkéntesség célját tekintve ezzel párhuzamosan szinte mindenhol megjelent a rászorultakon való segítség is, a fejlődő országok közösségeire gyakorolt hatásokat különösen fontosnak tartották az egyetemisták, a küldő szervezetek képviselői, valamint a Hungary Helps szakértője. Ez a lakossági megkérdezésnél a második helyre került, viszont a vállalati vélemények között nem jelent meg hangsúlyosan („nincs benne a magyar mentalitásban a külföldre irányuló jótékonykodás”).

- 4) A nemzetközi önkéntesség munkaerőpiaci kapcsolódását viszont felemásan értékelték. Az önkéntesek számára számos olyan előnyt megfogalmaztak, amelyeket ki lehetne használni az elhelyezkedés vagy a karrier során (tapasztalat, nyelvtudás, készségek). Legnagyobb nehézségnek azonban mind az egyetemisták, mind a küldő szervezet vezetői azt tartották, hogy a vállalati oldal még nem ismerte fel ennek előnyét. A vállalatvezetők véleménye viszont az volt, hogy elismerik a nemzetközi önkéntesség munkatársakra gyakorolt pozitív hatásást, azonban a külföldre irányuló önkéntesség támogatása több kockázatot és hátrányt jelent a cégekre nézve (munkatársak elvesztése, nem tudják pótolni az önkéntességen lévő munkaerőt, nem jön vissza, nincs kivel helyettesíteni stb.).
- 5) A nemzetközi önkéntesség össztársadalmi hatását fontosnak tartották a civil szervezetek képviselői, amely az önkéntesek világlátásán, gondolkodásának fejlődésén keresztül valósul meg. A legtöbb szervezet tapasztalta is, hogy a résztvevők körében nem válik szét élesen a belföldi és a nemzetközi önkéntesség. A legtöbb önkéntes hosszabb ideig (a kiutazás előtt és után is) segít nekik az itthoni szakmai és szervezési feladatokban. A kérdőíves kutatás eredményében abszolút értékben enyhén átlag feletti értéket (3,55-4,6 a hatos skálán) kapott, viszont az önkéntesek személyére, valamint a recipiens országra gyakorolt hatását erősebbnek ítélték. Az egyetemisták oldalán ez elsősorban az önkéntesség gondolatán keresztül jelent meg. Fontosnak tartották és a többség gyakorolta is a rendszeres (belföldi) önkéntességet, azaz a civil gondolkodás, aktív polgárság a magatartásukban jelen volt. Ezt viszont közvetlenül nem kötötték össze a nemzetközi önkéntességgel.

- 6) A megkérdezett egyetemisták nyitottak voltak a nemzetközi önkéntesség felé, többségük ki is fejezte jövőbeli részvételi szándékát. Visszatartó erőnek elsősorban – de nem jelentős mértékben – az anyagi körülményeket nevezték meg (kieső bevétel), ami arra ösztönöz, hogy minél hamarabb kezdjenek el dolgozni. Mind az intézményi résztvevők, mind a vállalati képviselők részben legalábbis kevésbé találkoztak ezzel a nyitottsággal. A küldő szervezetek egy része kifejezetten nehéznek tartja a fiatalok megszólítását és bevonását a nemzetközi önkéntességbe („*azt hittem, hogy ráugranak ezekre a lehetőségekre, de nem*”), igaz, más szervezetek viszont inkább aktivitással találkozott, azaz ebben a kérdésben megoszlottak a tapasztalataik. A vállalatok vezető egyértelműen ritkán találkoznak munkatársaik körében részvételi szándékkal.
- 7) Az állam szerepvállalásának változását szinte minden résztvevő (aki tudott róla) pozitívnak tartotta.

Összességében, a társadalmi és intézményi területek képviselői több vonatkozásban hasonlóan látták a magyarországi helyzetet, ugyanakkor néhány területen különböző véleményen voltak. Az eltérések főleg az önkéntesség munkaerőpiaci kihasználására, valamint a fiatalok aktivitására, illetve passzivitására irányultak.

2. A nemzetközi önkéntesség mediatizációja²⁵⁸

2.1. Médiareprezentáció (2015 – 2019)

Ez a fejezet a társadalmi nyilvánosság oldaláról kívánja feltárni és bemutatni a nemzetközi önkéntességet. Arra keresi a választ, hogy milyen a nemzetközi önkéntesség médiareprezentációja Magyarországon, milyen azonosítható diskurzusok és társadalmi szerepek kapcsolódnak hozzá, mennyire tudatos és aktív a téma képviselete a hazai sajtóban. Megjelennek-e bennük a nemzetközi önkéntesség egyéni, társadalmi és országos szinten kiaknázható pozitív hatásai és lehetőségei.

A kutatás kiindulópontja az, hogy a nemzetközi önkéntesség médianyilvánossága alacsony, a sajtóban megjelenő tartalmak néhány témára korlátozódnak (orvosi önkéntesség Afrikában, EU önkéntesprogramokról szóló tudósítások élménybeszámoló formájában), noha a nemzetközi önkéntesség hazai szervezete, társadalmi, politikai és gazdasági lehetőségei komolyabb

²⁵⁸ Ez a fejezet 2021-ben publikálásra került (Molnár Zs. 2021)

megjelenést és szerepvállalást tennének lehetővé. Elemzésemben a 2015-2019 közötti időszak alatt a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó médiatartalmakat kvantitatív és kvalitatív szövegelemzési módszerek segítségével vizsgálom. A választott időtartamot jelentősen befolyásolta, hogy a 2020 év elején kitört koronavírus járvány miatt világszerte utazási korlátozásokat vezettek be, amely jelentős mértékben vissza vetette a nemzetközi önkéntességet is. Ezért indokoltnak tűnt a pandémiát megelőző öt év átfogó vizsgálata.

A kvantitatív tartalomelemzéssel a cikkek, tudósítások részletes tartalmi összetevőinek (pl. témák, önkéntesség fajtái, típusai, szervezetek, programok, motivációs tényezők, önkéntesség egyéni és társadalmi hatásai stb.), valamint az ezek leírására használt fogalmak és kifejezések előfordulásának gyakoriságát dichotóm válaszokat tartalmazó kódrendszer alapján számszerűsítve nézem meg. Ez lehetőséget nyújt a szövegtartalmak statisztikai elemzésére. Ezt követően a kvalitatív diskurzuselemzés segítségével a mélyebb értelmezési összefüggéseket, a betöltött társadalmi szerepeket kívánom azonosítani.

Kutatásom megállapításait érdekes lesz nemzetközi összehasonlításban is vizsgálni, hisz külföldi felmérések szerint mind az önkéntesség tevékenység, és mind az önkéntesek leegyszerűsített, sematizált formában és értelemben jelennek meg a köztudatban, és ennek a sztereotip képnek a kialakulásáért legalább részben a média felelős (Machin 2005). Az önkéntesség brit médiareprezentációját hat hónapon keresztül vizsgáló – a mai napig az egyik legtöbbet hivatkozott – átfogó kutatás szintén azt tárta fel, hogy elsősorban olyan területek és diskurzusok szerepelnek a sajtóban, amelyekkel a közönség érzelmileg tud könnyen azonosulni (egészségügy, környezetvédelem, gyerek- és állatvédelem). Más, kifejezetten fontos témák (szegénység elleni küzdelem, társadalmi egyenlőség stb.) aránytalanul alacsony súlyú megjelenést kapnak, azaz a brit sajtóban nem jelenik meg az önkéntesség komplexitása (Deacon-Fenton-Walker 1995). Hasonló megállapításra jutott egy kanadai kutatás is, amely szerint a gazdasági, kulturális, egészségügyi és oktatási célú önkéntesség jelentősen felülreprezentált például a multikulturális fejlődést vagy a társadalmi igazságosságot célzó önkéntességgel szemben (Greenberg-Walters 2004).

2.1.1. Az alkalmazott kutatás módszertani jellemzői

Vizsgálatomban azt néztem meg, hogy a nemzetközi önkéntesség funkciói, összetevői, vonatkozásai (önkéntesség célja, gazdasági, politikai és társadalmi szerepe, önkéntesek motivációi stb.), valamint a rájuk rakódott diszkurzív mezők milyen mértékben és mennyire

kongruensen tükröződnek a hazai médiában, és kiolvasható-e belőlük valamelyik társadalmi szerep és diskurzus. Ennek feltárásához komplex diskurzuselemzési megközelítést alkalmaztam. Célunk nemcsak a médiában leírt vagy elhangzott nyelvi jelentések megértése, hanem az elbeszélők (önkéntesek, illetve újságírók, szerkesztők) saját narratíváinak értelmezése és a különböző diskurzusok azonosítása. Ezek egyrészt a jelentéseket hordozó módok, eszközök sorát, folyamatát írják le, másrészt a vizsgált jelentések társadalmi nézőpontjaival kapcsolatos reprezentációit értelmezik (Fairclough - Mulderring – Wodak 2011:357, Fairclough 2012, Carver 2004). A diskurzuselemzés célja, hogy különböző módszereket alkalmazva a nemzetközi önkéntességről szóló szövegekben lévő jelentéseket és nézőpontokat felfejtsük, a bennük rejlő szubjektív és szociális tartalmakat feltárjuk és strukturáltan értelmezzük (Glózer 2007). A diskurzuselemzés, mint módszer olyan nyelvi, kognitív, társadalmi és kulturális aspektusokkal rendelkező multidiszciplináris eszköz, amely kritikai és társadalom-politikai megközelítésben vizsgálja az elemzett szöveget, és képes mind általános konklúziók levonására, mind absztrakt ideológiai jelentések megalkotására (van Dijk 1998, Fairclough 2012). Mivel a diskurzuselemzés nyelvészeti megközelítésből egyre inkább társadalommagyarázati elvvé alakul át (P. Szilczl 2018:4), kiválóan alkalmas a nemzetközi önkéntesség társadalmi jelentéseinek és szerepeinek értelmezéséhez és megértéséhez.

Mivel a tartalmi összetevők jellemzőire, valamint a nemzetközi önkéntesség dimenzióinak diszkurzív értelmezésre egyaránt kíváncsi voltam, az elemzéshez a kvantitatív és kvalitatív módszerek – egymást kiegészítő – előnyeit egyaránt felhasználtam. A kvantitatív tartalomelemzés elsősorban leíró jellegű, módszertanilag pontosabban meghatározott (Krippendorff 2004, Géring 2017) eljárás, amely a vizsgált szövegekben előforduló fogalmak, nyelvi elemek gyakoriságát és azok egymáshoz való kapcsolódását mennyiségileg elemzi. Jelen esetben a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevőit kívántam feltárni és számszerűsítve elemezni. Ehhez a nemzetközi önkéntesség szerepkészletéből levezetett kódolási kategóriákat alakítottam ki. Ezt követően, a mélyebb értelmezések és a tartalomból kirajzolódó társadalmi kontextusok, kapcsolatok és nézőpontok kvalitatív azonosítására a Foucault diskurzufelfogásán alapuló kritikai diskurzuselemzés (Foucault 1991, van Dijk 1998, Wodak 2001, Fairclough 2009, 2012) módszerét vettem igénybe, amely számos kritikája ellenére (pl. túlzottan leegyszerűsített és gyakran prekonceptcionált, lásd Szabó 2004), is a legelterjedtebb eszköz a látens jelentések és diszkurzív mezők feltárására.

A nemzetközi önkéntesség médiaképének vizsgálatánál 3 kérdéskörre kerestem választ: (1) Milyen intenzitással, eloszlásban és milyen médiumokban jelennek meg cikkek, tudósítások a

nemzetközi önkéntességről, és ezekből milyen következtetéseket lehet levonni a reprezentáció hatására? Ehhez a pontosabb statisztikai feldolgozást lehetővé tevő tágabb időkeretet határoztam meg, így a megjelenéseket a 2015-2019 közötti öt éves időben vizsgáltam. (2) Milyen témákat, témaköröket lehet a cikkekben, tudósításokban azonosítani, azaz mennyire jelennek meg a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevői (társadalmi, gazdasági, politikai vonatkozás, motiváció, program, résztvevő szervezet stb.) a médiatartalmakban? Ezt az elemzést már egy szűkített adatbázison, a 2018-as évben megjelent szövegekben végeztem el. (3) Milyen társadalmi diskurzusok és szerepek rajzolódnak ki a reprezentációból? Megjelennek-e azonosítható üzenetek és toposzok, amelyek meghatározzák a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságát? Ha igen, akkor ezek feltárása és meghatározása. Ezt a vizsgálatot szintén a 2018-as megjelenéseken végeztem, de itt az adatbázist már az elemzéshez szükséges letisztított formában használtam, azaz az azonos tartalmú, a különböző médiumokban gyakran szó szerint megegyező megfogalmazásban szereplő szövegeket összevettem, és mindegyiket csak egy alkalommal vettem bele az elemzésbe. Az első kérdés során tehát azt vizsgáltam, hogy „hol”, a másodiknál azt, hogy „mi” jelent meg, míg a harmadik kutatói kérdésnél azt tártam fel, hogy „milyen módon” került bemutatásra a nemzetközi önkéntesség a magyar médiában.

A szövegelemzés során a Klaus Krippendorff (2004:83) által meghatározott módszertani felépítés szerint haladtam, amely az elemzésbe bevont szövegek meghatározása (*unitizing*), mintavétel (*sampling*), kódolás és rögzítés (*recording/coding*), az adatok tömörítése (*reducing data*), a következtetések levonása (*inferring*), majd az eredmények bemutatása (*narrating*) logikai sorrendet követi. A mintavételi keretet a magyarországi sajtóban 2015 és 2019 között megjelent, nemzetközi önkéntességgel foglalkozó tartalmak képezték. Kifejezetten a meghatározott szerkesztési elvek mentén működő, közvetített médiumokban megjelent szövegekre voltam kíváncsi, ezért az elemzést nem terjesztettem ki a honlapokon és a közösségi médiafelületeken megjelenő – elsősorban saját posztként felrakott – tartalmakra, viszont belevettem a blogokat, amelyek noha hivatalosan nem minősülnek sajtóterméknek, ha „tevékenységüket nem médiatartalom-szolgáltatóként, azaz nem önálló gazdasági szolgáltatásként nyújtják” (NMHH, 2014), mégis több szerkesztettségre utaló tulajdonsággal rendelkeznek, valamint több esetben megfelelnek az „újságszerű” megjelenésnek, a

„szerkesztői felelősség” szerinti működésnek, valamint a „tájékoztatási, szórakoztatási vagy oktatási célnak”²⁵⁹.

A mintavétel során az ország egyik legnagyobb sajtófigyelő cégének (Imedia Kft.) adatbázisára támaszkodtam, ahol kutatói hozzáférést biztosítottak számomra a nyomtatott sajtóra, a televíziós és rádiós műsorokra, az internetes újságokra, valamint a blogtartalmakra kiterjedő, napi 20 ezer megjelenés figyelésével bővülő archívumukhoz. A keresési kulcsszavak véglegesítését két lépcsőben, keresztellenőrzésekkel és szűrésekkel kiegészítve végeztem, arra törekedve, hogy megbízhatóan lefedjék a nemzetközi önkéntességhez tartozó tartalmakat²⁶⁰, beleértve a szervezeti résztvevőket, programokat és missziókat. Ezek alapján a 2015-2019 közötti öt éves időkeretben összesen 746 médiatartalmat találtam, amelyeket a megjelenések helyét és gyakoriságát leíró, és ezeket az olvasottsággal, illetve nézettséggel összevető elemzéshez használtam, azaz $N^1 = 746$.

A kvantitatív és kvalitatív elemzéshez egy évet választottam ki, a gyorsan változó magyarországi médiapiaci sajátosságok miatt ezt minél közelebb kívántam meghatározni a jelenhez, de mivel 2019-ben indokolatlanul alacsony volt a megjelenések száma az előző évekhez képest, ezért a teljesebb képpel biztató 2018-as év mellett döntöttem. Ebben az időszakban összesen 139 tudósítás szerepelt a vizsgált médiumokban, ez a mennyiség volt a kvantitatív vizsgálatom korpusza, tehát $N^2 = 139$.

A kvalitatív vizsgálathoz szükséges módon ezekből utána kiszűrtem az azonos tartalommal – és gyakran szó szerinti egyezéssel – rendelkező cikkeket és tudósításokat, majd a fél oldalnál és a 6 percnél rövidebb tartalmakat, így végül 25 különböző témájú és tartalmú megjelenés maradt, azaz $N^3 = 25$.

A kvantitatív szövegelemzéshez kialakított kódrendszer a nemzetközi önkéntesség azon tartalmi összetevőit tartalmazza, amelyek kutatói előfeltevésem szerint akár pozitív, akár negatív megjelenésben lényegesek a vizsgálathoz, azaz kiolvasható belőle, hogy melyik összetevő milyen gyakorisággal szerepel. Ugyanilyen fontos vizsgálati cél volt annak feltárása

²⁵⁹ A sajtótermék fogalmát, és ezen belül a blogok besorolását a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság a „Médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban” c. dokumentumban szabályozza, ebben találhatóak a kiemelt fogalmi értelmezések, valamint ez határozza meg a szerkesztettségre utaló alábbi tulajdonságokat is: „formai előírás, az azonos címmel és tárgykörrel történő kiadás, az évfolyamszám, a sorszám és a keltezés, a tartalomra vonatkozó törvényi kritérium pedig az, hogy akár eredeti szerzői alkotásként, akár átvett fordításként az újságírói, az írói vagy a tudományos műfaj körébe tartozó írásművet (hírt, tudósítást, cikket, riportot, tanulmányt, verset, elbeszélést stb.), fényképet, grafikát, karikatúrát vagy rejtvényt közöl” (A mediaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban, NMHH, utolsó frissítés: 2014.01.28.)

²⁶⁰ Nemzetközi önkéntesség, külföldi önkéntesség, önkéntes munka külföldön

is, hogy mi *nem* jelenik meg a médiában. Az alkalmazott kódrendszert három szintű, faágstruktúra alapú kategóriacsoporthoz terveztem meg, amely a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevőit egyre szűkebb logikai egységekre bontja le, így biztosítva, hogy minden elem szerepeljen az elemzésben. A legmagasabb, átfogó szintű főcsoportba (kódcsalád) a cikkek, tudósítások fő tartalmi elemei, a *tématípusok* kerültek, amelyeket hat nagy kategóriába soroltam be: önkéntesmunka típusai, önkéntesek egyéni jellemzői, országos hatások, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, szervezeti jellemzők. Ezeket külön-külön alcsoportokra (kódkategóriák) bontottam le (*nemzetközi önkéntesség tartalmi kategóriái*), például: külföldi önkéntesmunka, külföldi önkéntes magyarországi munkája, önkéntesek motivációi, tapasztalt egyéni változások ösztársadalmi, gazdasági, kulturális, politikai hatás, közreműködő szervezet, önkéntesprogram (33.táblázat).

33.táblázat: A kvantitatív elemzéshez használt kódszótár első két szintje

I. Tematípusok	II. Tartalmi kategóriák
1. Önkéntesmunka típusai	1.1 Külföldi önkéntesmunka
	1.2 Önkéntes turizmus
	1.3 Külföldi önkéntes magyarországi munkája
	1.4 Belföldi önkéntesség
2. Egyéni jellemzők	2.1 Demográfia
	2.2 Motiváció
	2.3 Önkéntesek személyiség- és képességfejlődése
	2.4 Tapasztalt nehézségek
3. Országos hatás	3.1 Ösztársadalmi hatás
	3.2 Gazdasági hatás
	3.3 Kulturális hatás
	3.4 Politikai hatás
	3.5 Negatív hatás
4. Nemzetközi kapcsolódás	4.1 ENSZ deklarációk
	4.2 Egyéb nemzetközi vonatkozás
5. Önkéntesség finanszírozása	5.1 Egyéni forrás
	5.2 Külső finanszírozó szervezet
6. Szervezeti jellemzők	6.1 Küldő szervezet
	6.2 Fogadó szervezet
	6.3 Önkéntesprogram

Forrás: saját szerkesztés

A kódrendszer legalsó szintjét a fenti tartalmi összetevők részletes, elemi szintű kibontása jelentette (*elemi fogalmak / kódok*), ahol pontos nyelvi megfogalmazásban helyezkednek el a vizsgálni kívánt egységek (pl. oktatás, egészségügy, természetvédelem stb., mint a végzett munka fajtája vagy tolerancia, nyitottság, gyakorlatiasság stb., mint az önkéntesmunka egyéni hatása). Az itt elhelyezkedő elemi kódok összessége, azaz a tartalmi kategóriák részletes

összetevőit jelentő végső kategóriaszótár 86 olyan fogalmat tartalmazott, amelyeknél eldöntendő formában tudtam megvizsgálni, hogy szerepelnek-e az egyes médiatartalmakban. Ez képezte a kvantitatív tartalomelemzés végső kérdéssorát (34.táblázat).

34.táblázat: Példa a tartalmi kategóriákhoz kapcsolódó elemi fogalmakra (részlet)

II. Tartalmi kategóriák	III. Elemi fogalmak	Szerepel igen / nem
1.1 Külföldi önkéntesmunka fajtái	1.1.1 oktatás	
	1.1.2 egészségügy	
	1.1.3 természetvédelem, ökológia	
	1.1.4 kultúra	
	1.1.5 gazdaság	
	1.1.6 szociális és társadalmi téma	
	1.1.7 sport	
2.2 Önkéntesek motivációi	2.2.1 kalandvágy	
	2.2.2 segítő szándék	
	2.2.3kényszerönkéntesség	
	2.2.4 vallási célú	
	2.2.5 társadalmi nyomásból eredő	
	2.2.6 pályaválasztási lehetőség	
6.2 Önkéntesprogram	6.2.1 Erasmus+	
	6.2.2 ESC (Európai Szolidaritási Testület)	
	6.2.3 EVS (Európai Önkéntes Szolgálat)	
	6.2.4 GLEN	
	6.2.5 EU Aid Volunteers	
	6.2.6 Humana	
	6.2.7 Orvosi misszió	

Forrás: saját szerkesztés

A kvalitatív diskurzuselemzés során félig strukturált szerepkategóriákkal dolgoztam, a médiatartalmak feldolgozása során menet közben, iteratív módon határoztam meg a társadalmi szerepeket és diszkurzív mezőket, amelyeket vizsgálni kívánatom. Ez megegyezik Csigó Péter (1998) és Géring Zsuzsa (2017) módszertani megközelítésével, és lehetővé teszi a preconcepcionálás elkerülését (lásd Szabó 2004), valamint a tényleges szerepkörök hiteles feltárását. A kvalitatív diskurzuselemzés alapját szintén a 2018-as évben megjelent médiatartalmak képezték. A 139 cikket és tudósítást először megtisztítottam a – nagy számban előforduló – azonos vagy hasonló tartalommal rendelkező ismétlődő beszámolóktól, majd terjedelem és témakör alapján kiválasztottam 25 tartalmat, amelyeket részletesebb kvalitatív elemzésnek vettem alá. Szempont volt, hogy az elemzett cikk vagy tudósítás terjedelme tegye lehetővé a részletes elemzést, azaz legalább féloldalas cikkméret, és 6 percnél hosszabb rádió és televíziós riport volt a bekerülés feltétele. Tartalmi összetétel alapján törekedtem arra, hogy

a kvantitatív elemzés során azonosított témakörök és műfajok arányosan szerepeljenek a kvalitatív vizsgálatban (35.táblázat).

35.táblázat: Kvalitatív diskurzuselemzésbe bevont cikkek és tudósítások összetétele

Témakörök, műfajok	Mennyiség
Orvosi misszió	10 db. cikk és tudósítás
Egyéb külföldi önkéntesmunka beszámoló	8 db. cikk és tudósítás
Külföldi önkéntesek magyarországi munkája	3 db. cikk és tudósítás
Életút példák	2 db. cikk és tudósítás
Rendezvények, események	2 db. cikk és tudósítás

Forrás: saját szerkesztés

Az elemzéshez hét összetevőből álló táblázatot használtam, amely az alábbi elemeket tartalmazta: az adott cikk, tudósítás címe; tartalmi összefoglalása; a beszámolóban szereplő kulcsfogalmak; azonosítható kijelentés típusok; a szerző által sugallt nézőpont; a szereplő pozíciója; valamint a megfogalmazható üzenetek, toposzok. Ezek képezték a kvalitatív elemzés kódolási kategóriáit, amelyek alapján strukturáltan tudtam elemezni és azonosítani a magyarországi helyzetre jellemző vagy itt még hiátusként szereplő, de nemzetközileg fontos szakmai-társadalmi szerepeket és jellemző diskurzusokat, valamint a nemzetközi önkéntesség ezekből megfogalmazható stratégiai üzeneteit (36.táblázat).

36.táblázat: Példa a kvalitatív kódolási rendszerre

Megnevezés	Jelentés	Példák
1. Cím	Cikk, tudósítás pontos címe, megjelenés helye, ideje	„„Itt nem álmodozol, itt dolgozol” – interjú Vietnamból” (<i>tamasyzsofi.blog.hu, 2018.02.26.</i>)
2. Tartalmi összefoglalás	Miről szól?	Egy Vietnámban dolgozó önkéntes tapasztalatai
3. Kulcsfogalmak	Gyakran előforduló, jellemző szavak, fogalmak	„Másfél órás ebédszünet”, „árvaház”, „hátrányos helyzetű gyerekek”, „hatalmas kaland”, „idegen közeg” stb.
4. Kijelentés típusok	Mi jellemző a megfogalmazásra, a cikk stílusára	„Személyes példák használata”, „sok erős jelző”, „váltakozik a leírás az idézetekkel”, „negatív és pozitív példák szembeállítása” stb.
5. Nézőpont	Azonosítható-e valamilyen tudósítói perspektíva, állásfoglalás	„A megoldani való probléma és az önkéntesség, mint megoldás szembeállítása adja a cikk dinamikáját”, „tárgyilagos, higgadt, nem ment el a kolonialista / romantizáló stílus felé”, „a helybéliek szempontjából dolgozták fel a témát, nem az önkéntesek helyzetéből” stb.
6. Szereplő pozíciója	Hogyan jelenik meg a riportalany	„Hétköznapi szereplő, könnyű azonosulni vele -- személyes, szubjektív” stb.

7. Üzenetek, toposzok	Azonosított társadalmi szerepek, diskurzusok, megfogalmazható üzenetek	„A nemzetközi önkéntesség jó szakmai és tapasztalatszerző lehetőség”, „az önkéntesség megoldás egy problémára (mit kezdjek az életemmel végzett egyetemistaként?)”, „a nemzetközi önkéntesség elhatározás kérdése, bárkiből bármilyen élethelyzetben és életkorban lehet jó önkéntes” stb.
------------------------------	--	--

Forrás: saját szerkesztés

Kutatói terveim szerint a kvantitatív szövegelemzés, valamint a kvalitatív diskurzuselemzés eltérő módszereivel mind a részletes tartalmi jellemzők statisztikai módszerekkel összehasonlítható bemutatását, mind a nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepeit megjelenítő diskurzusainak azonosítását teljesíteni tudom.

2.1.2. A megjelenések helye és gyakorisága

A vizsgált 2015-2019 közötti időszakban összesen 746 médiamegjelenés történt a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatban. Kíváncsi voltam, hogy a megjelenések számából, valamint a vizsgált médiatípusok összetételéből milyen módon lehet következtetni a reprezentáció hatására. Először ezért a 746 tudósítást mennyiségileg viszonyítottam a teljes (belföldi) önkéntességről szóló megjelenések számához, majd hatását tekintve azt vizsgáltam, hogy a médiumok összetétele mennyire esik egybe a hazai médiafogyasztási szokásokkal, és végezetül megnéztem, hogy az adott médiumok milyen olvasottsági, illetve nézettségi jellemzőkkel rendelkeznek, azaz mennyire hatékonyan érik el a befogadókat.

A kutatás időkeretében a teljes önkéntességről (nem szétválasztva a külföldi és a belföldi önkéntes tevékenységet) együttesen 6889 sajtóbeszámoló született, azaz közel tízszer (9,2) gyakrabban foglalkozott a média általában az önkéntességgel²⁶¹, mint kifejezetten ennek nemzetközi formájával. Más megközelítésben: minden 10 önkéntességről szóló hazai médiatartalom közül egy a nemzetközi önkéntességről szólt. A belföldi és a nemzetközi önkéntesség helyzete és volumene közötti különbséget az önkéntes munkát végzők száma, társadalmi ismertsége és elfogadottsága, valamint szervezeti és finanszírozási módjában nézve²⁶², a sajtómegjelenések számában tapasztalható tízszeres eltérés reálisnak, sőt a

²⁶¹ Kifejezetten az önkéntesség általánosan használt formáira voltam kíváncsi, ezért az „önkéntesség” és „humanitárius munka” kifejezéseken kívül semmilyen más célzott tevékenységet (pl. iskolai önkéntes tevékenység) nem vettem bele a keresésbe

²⁶² A magyarországi belföldi önkéntesség legfontosabb sarokszámai: szervezeti keretek közötti önkéntes munkát végzők száma 1-2 millió fő, gazdasági hozzájárulása a GDP 0,1%-a (pl. Mészáros-Kostyál-Mester, 2011; KSH; Perpék, 2017), a minden érettségiző diák számára 2015. január 1.-től bevezetett legalább 50 óra kötelező közösségi szolgálat miatti magas társadalmi ismertség

nemzetközi önkéntesség oldaláról nézve kifejezetten kedvezőnek tekinthető, noha mindkét terület médiajelenetének volumenét társadalmi súlyukhoz képest alulreprezentálnak tartom.

A nemzetközi önkéntességről szóló 746 cikk és tudósítás médiatípusonkénti megoszlása (37.táblázat) viszont hasonló mintát mutat az országos médiafogyasztási adatokkal. Egy 2019-es felmérés szerint²⁶³ a hazai internetezők közel fele kizárólag online forrásokból tájékozódik, a válaszadók 17 százaléka csak a nyomtatott sajtóból, míg 19 százalékuk kizárólag a televízióból. A nemzetközi önkéntesség vizsgált reprezentációjánál az internetes tartalmak (389 cikk) 52 százalékot képviseltek (blogokkal kiegészítve 80%), a nyomtatott sajtó (97 cikk) 13 százalékot, míg a televízió (23 tudósítás) összesen 3 százalékot. Ez a kép azt mutatja, hogy noha alacsony a nemzetközi önkéntességről szóló médiatartalmak száma, a témával foglalkozó médiatípusok összetétele korszerű, a hazai lakosság médiafogyasztási struktúráján belül leginkább a „Z” generáció szokásaival²⁶⁴ mérhető össze, ami alkalmas lehet arra, hogy – legalábbis médiaeszköz oldalról – hatékonyan elérje a nemzetközi önkéntesség kiemelt célcsoportjának számító 16-29 éves korosztályt (VÖ: a magyar nemzetközi önkéntesek átlagéletkora 25,5 év).

37.táblázat: A nemzetközi önkéntesség médiamegjelenésének eloszlása

Évek	Sajtó	Rádió	Tv	Internet	Blog	Összesen
2015	24	6	9	88	33	160
2016	29	7	5	74	96	211
2017	18	10	4	84	52	168
2018	19	3	4	91	22	139
2019	7	1	1	52	7	68
ÖSSZESEN	97	27	23	389	210	746

Forrás: saját szerkesztés

A médiahatást tekintve fontosnak tartottam azt is megvizsgálni, hogy a megjelenéseken belül milyen arány képviselnek a legmagasabb követőszámmal rendelkező médiumok. Ehhez megnéztem az érintett hazai médiumok követési (nézettségi, hallgatottsági, olvasottsági) adatait²⁶⁵, és ezt vettem össze a sajtófigyelés eredményével. Ez a vizsgált médiatípusok esetében vegyes képet mutatott. Míg a nyomtatott sajtóban és az internetes hírcsatornákon publikált cikkek alacsony hányada jelent meg a 25 legnagyobb példányszámmal vagy követővel

²⁶³ NMHH (2020) felmérés: csökken a hagyományos média fogyasztóinak aránya az internethez képest

²⁶⁴ Hagyományos televízió 8%, internetes forrás 68% (NMHH, 2020)

²⁶⁵ Források: NMHH (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság) 2020, Whitereport for Directors – Summer Edition 2019 (media1.hu), MATE SZ (Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség) 2020, thepitch.hu (Digitális Közmérési Tanács adatai alapján), Márkamonitor (markamonitor.hu) és Média1 (az RTL és a TV2 Nielsen Közönségmérésre alapozott közleményei)

rendelkező lapban (nyomtatott sajtó esetében alig több, mint negyede, internetes portálok esetében 6 százaléka, amelyet az alacsonyabb olvasottságú, de magas presztízsű internetes felületek újabb 29 százalékkal egészítettek ki), addig a rádiós és televíziós tudósítások döntő többsége magas hallgatottságú és nézettségű csatornákon történt (Info Rádió, Petőfi Rádió és Kossuth Rádió, illetve RTL Klub és TV2, kiegészülve az MTV és a Duna TV különböző műsoraival). A blogbejegyzések magas reprezentációs arányuk ellenére hasonló összetétellel rendelkeznek, a posztok döntő többsége két nagy blogban jelent meg, amelyek a nemzetközi önkéntesség két meghatározó programjához (EVS és Erasmus+) kapcsolódnak.

A megjelenések helye, gyakorisága és olvasottsága (nézettsége, hallgatottsága) nagyon heterogén képet mutat. Egyrészt a vizsgált időszakban publikált tartalmak elérési útja megfelel a hazai médiafogyasztási szokásoknak, másrészt hatásuk vegyes. A hír- és egyéb tartalomfogyasztáson belül magas aránnyal rendelkező internetes csatornákon belül kifejezetten alacsony a magas olvasottságú portálok aránya, azaz a nemzetközi önkéntesség hírei szétaprózódott oldalakon keresztül érték el a befogadókat. Hasonló a helyzet a nyomtatott sajtó esetében is, viszont a hagyományos elektronikus médiumok összetétele megfelel annak az elvárásnak, hogy a nemzetközi önkéntesség társadalmilag fontos témája helyet kapjon a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban (az összes televíziós tudósítás közel fele (45%) az MTV műsoraiban történt), viszont ez sajnos nem párosul magas nézettséggel.

2.1.3. A médiareprezentáció tartalmi összetevői

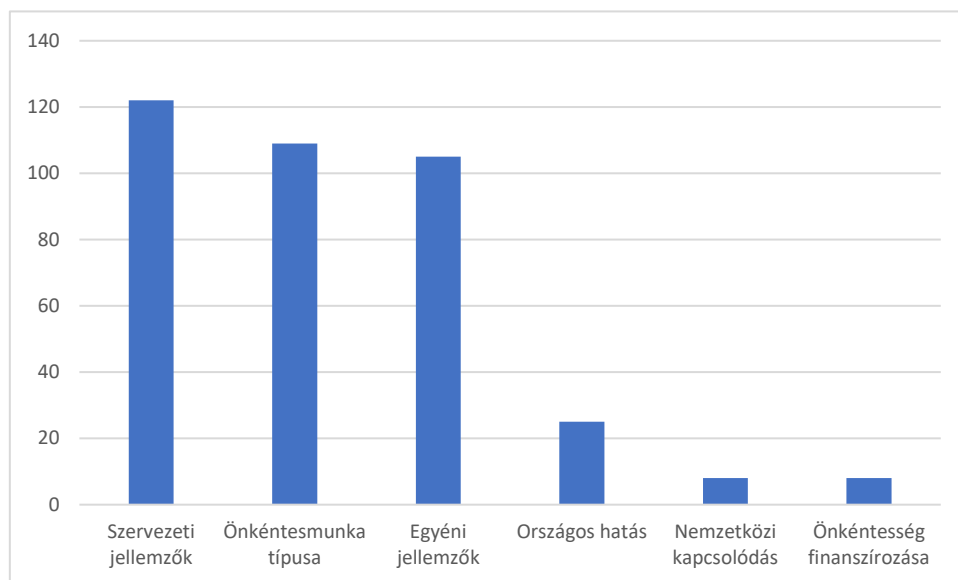
A nemzetközi önkéntesség szerepkészletének médiában megjelent tartalmi összetevői képezik azt a kommunikációs alapot, amely kirajzolja a róla szóló társadalmi diskurzust, azaz megteremtí – egyéb fontos csatornák mellett – a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságát. A tartalmi elemek azonosítását a 2018-as évben megjelent 139 cikk és tudósítás részletes kvantitatív elemzésén keresztül végeztem el. Első körben a nemzetközi önkéntesség hat nagy témátípusának (önkéntesmunka típusai, önkéntesek egyéni jellemzői, önkéntesség országos hatása, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, valamint a nemzetközi önkéntesség szervezeti jellemzői) médiában való előfordulásának számát és arányát elemeztem²⁶⁶. A beszámolók legnagyobb része három nagy témára koncentrált. Összesen 122 cikk és

²⁶⁶ Az elemzésnek ezen a szintjén a cikkek számát összesítettem, ahol a vizsgált tartalmi jellemzők előfordultak, azaz egy előfordulásnak vettem, ha egy cikk több alkalommal is tartalmazta ugyanazt a kategóriát (pl. egy cikkben belül két önkéntes demográfiai háttér), viszont külön számoltam, ha egy cikk két eltérő kategóriát egyaránt tartalmazott (pl. írt a belföldi önkéntességről és a társadalmi hatásról is egyszerre).

tudósítás tartalmazta a nemzetközi önkéntesség szervezeti jellemzőit, azaz megnevezett legalább egy küldő vagy fogadó szervezetet, illetve önkéntes programot. 109 médiatartalom utalt az önkéntesmunka típusára, azaz kiderült belőle, hogy nemzetközi vagy belföldi önkéntességről, esetleg önkéntes turizmusról van szó benne. A harmadik legnagyobb csoportot az önkéntesek személyes jellemzői jelentették, 105 beszámoló tartalmazott valamilyen információt az önkéntesek demográfiai háttéréről, motivációjáról vagy az önkéntesség hatására bekövetkezett személyiség- és képességváltozásukról, illetve személyes nehézségeikről.

Jóval kevesebb beszámoló foglalkozott viszont a nemzetközi önkéntesség országos (társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai) hatásával, nemzetközi kapcsolódásaival, valamint finanszírozási módjaival (25-8-8 cikk és tudósítás). Az 1. ábra a témátípusonkénti előfordulások számát mutatja be.

1. ábra: A nemzetközi önkéntesség témátípusainak előfordulása (cikkek száma)

Forrás: saját szerkesztés

Pontosabb megállapításokat kapunk, ha tovább bontjuk a kutatást, és a kvantitatív tartalomelemzéshez használt kódrendszer középső szintjén lévő, a hat nagy témacsoportot részletező tartalmi összetevők említését vizsgáljuk. A témaválasztás miatt nem meglepő, hogy az önkéntesmunka típusain belül a legtöbb cikk (97) tartalmazta a „külföldi vagy nemzetközi” önkéntességet, de a reprezentációban megjelenik a külföldi önkéntesek magyarországi munkája, valamint a belföldi önkéntességgel való kapcsolat is (9-9 cikk), amely az önkéntességi szokások pozitív befolyásolása miatt fontos a nemzetközi önkéntesség tekintetében (lásd korábbi hivatkozások). Kifejezetten magas a résztvevő önkéntesekre vonatkozó demográfiai említés, és közel minden negyedik cikkből (31) kiderül az önkéntesek motivációja is. Ennél

kevesebb (22), de nem elhanyagolható mennyiségű cikk és tudósítás tartalmazta a résztvevő önkéntesekben bekövetkezett személyiség- vagy képességfejlődést. Szakirodalmi hivatkozások²⁶⁷ és külföldi tapasztalatok alapján a nemzetközi önkéntesség egyik legnagyobb globális hozadéka a küldő országban végbemenő osztársadalmi változás, ennek politikai, gazdasági és kulturális következményeivel együtt. Ez a terület sajnos meglehetősen alulreprezentált a vizsgált tartalmakban, az országos hatást bármilyen formában is megemlítő összesen 25 cikk közül 13 érintette a kulturális fejlődést (azon belül is főleg a mikrokörnyezetben bekövetkező változást) és 11 beszámoló a társadalmi hatást. A médiatartalmak döntő többsége (122) tartalmazta valamelyik önkéntesprogram elnevezését, és nagyobb része (86) a küldő szervezet nevét is (38.táblázat).

38.táblázat: Tartalmi elemek említése (cikkek száma)

I. Tématípusok	Cikkek száma	II. Tartalmi kategóriák	Cikkek száma
1. Önkéntesmunka típusai	109	1.1 Külföldi önkéntesmunka	97
		1.2 Önkéntes turizmus	1
		1.3 Külföldi önkéntes magyarországi munkája	9
		1.4 Belföldi önkéntesség	9
2. Egyéni jellemzők	105	2.1 Demográfia	93
		2.2 Motiváció	31
		2.3 Önkéntesek személyiség- és képességfejlődése	22
		2.4 Tapasztalt nehézségek	22
3. Országos hatás	25	3.1 Össztársadalmi hatás	11
		3.2 Gazdasági hatás	1
		3.3 Kulturális hatás	13
		3.4 Politikai hatás	4
		3.5 Negatív hatás	1
4. Nemzetközi kapcsolódás	8	4.1 ENSZ deklarációk	0
		4.2 Egyéb nemzetközi vonatkozás	8
5. Önkéntesség finanszírozása	8	5.1 Egyéni forrás	4
		5.2 Külső finanszírozó szervezet	4
6. Szervezeti jellemzők	122	6.1 Küldő szervezet	86
		6.2 Fogadó szervezet	9
		6.3 Önkéntesprogram	122

Forrás: saját szerkesztés

A kvantitatív tartalomelemzés legrészletesebb formáját a kódrendszer legalsó szintjén lévő kérdésekre kapott válaszok feldolgozásával kaptam. Az itt alkalmazott 86 elemi fogalomból álló kategóriaszótár esetében már nemcsak a velük foglalkozó cikkek számát elemeztem, hanem

²⁶⁷ Lásd korábban is hivatkozott Report On The Role Of Volunteering In Contributing To Economic And Social Cohesion (Committee on Regional Development, EP, 2008)

minden egyes tartalmi említést külön vizsgáltam (azaz külön összesítettem, ha pl. egy cikkben belül két különböző motiváció vagy program is szerepelt). A 2018. évben megjelent 139 cikk és tudósítás elemzése során így összesen 912 darab elemi szintű fogalmat azonosítottam és dolgoztam fel.

Ezek alapján a nemzetközi önkéntesség médiában megjelent részletes tartalmi szerkezete az alábbi képet mutatja:

- A cikkekben bemutatott önkéntesmunka pontos fajtái: 65 százalékban egészségügy, 18 százalékban szociális és társadalmi terület, 15 százalékban oktatás,
- a megemlített önkéntesek demográfiai háttére: 56 százalék férfi, 44 százalék nő, döntő többségük egyetemest végzett.
- az önkéntesek motivációi: 58 százalék segítő szándék, 18-18 százalék kalandvágy, illetve pályaválasztási lehetőség,
- az önkéntesekben bekövetkezett változás jellemzően élet- és munkatapasztalatszerzés (26%),
- a hivatkozott küldő szervezetek döntő többsége a Magyar Afrika Társaság volt (63%), valamint
- a leggyakrabban említett önkéntesprogramok: 42 százalék orvosi misszió, 39 százalék EVS, 13 százalék Erasmus+.
- A magyarországi hatások között található a nemzetközi önkéntesség népszerűsítése (53%) és a pályaválasztás elősegítése (41%) egyaránt, míg
- a tapasztalt nehézségek között a fizikai, valamint a mentális, kulturális kihívások közel hasonló arányban szerepeltek (44-42%).
- Az országos kulturális, gazdasági és politikai vonatkozás minimális említést (1-1-0) kapott, négy esetben viszont beszámoltak külföldön szervezett Magyar Napokról, amelyeknek országimázs-alkotó szerepük lehet.

A bemutatott tartalmi összetevők különböző mértékben és intenzitással, de jelentős részben lefedik a nemzetközi önkéntesség legfontosabb dimenzióit, szerepeit és vonatkozásait.

2.1.4. A nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepei

A vizsgált cikkek eltérő műfaji, témaválasztási és szerkesztési sajátosságai miatt a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos diskurzusok, társadalmi szerepek is különböző síkokon és

módokon jelentek meg. A megjelent tartalmakban voltak jól azonosítható közös pontok (kellemes, hasznos, jó nemzetközi tapasztalatszerző tevékenység, multikulturális közösségek, egymás segítése, komoly szakmaiságot jelentő orvosi tevékenység), de egy irányba tartó, homogén ösztársadalmi üzenet helyett inkább több lábon álló, helyenként egymással párhuzamos, helyenként viszont egymást átfedő összetett szerepstruktúra rajzolódott ki.

Részletesen elemezve a kvalitatív vizsgálatba bevont 25 cikk és televíziós tudósítás szövegét, összesen 12 különböző társadalmi szerepet azonosítottam, amelyek öt nagy diszkurzív téma köré csoportosíthatóak. Ezek – előfordulásuk arányában – a következők: a résztvevő önkéntesek felé irányuló személyes előnyök és hatások, a nemzetközi eredmények és hatások, a nemzetközi önkéntesség komplexitása, a küldő szervezetek pozicionálása, valamint a nemzetközi önkéntesség veszélyei (2.ábra).

2.ábra: A nemzetközi önkéntesség diszkurzív témái (előfordulásuk száma és aránya szerint)

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgált tartalmak legnagyobb része a résztvevő önkéntesek szemszögéből fogalmazta meg a nemzetközi önkéntesség előnyeit és lehetőségeit. Ezeket viszont több, különböző nézőpontból is bemutatta, foglalkozott az önkéntesség szakmai és tapasztalatszerző oldalával, a saját képességfejlesztés és önmegvalósítás lehetőségével, hasznos és kellemes tevékenységként írta le a nemzetközi munkát, és ezeken keresztül komoly bátorítást, inspirációt is nyújtott. A nemzetközi önkéntesség egyik fontos dimenziója a korábban is többször említett társadalmi hatás, amely általában a visszatérő önkéntesek viselkedésén és értékrendjét tükröző magatartásmintáján, készségein (tolerancia, elfogadás, rugalmasság, problémamegoldás stb.),

valamint személyes vagy nyilvános kommunikációján keresztül fejt ki hatást a szűkebb, illetve tágabb környezetük felé. A vizsgált cikkek médiareprezentációjában ez az szerep azonban nem összetársadalmi szinten, hanem az önkéntesek perspektívájából jelent meg, azaz nem közvetlen társadalomfejlesztő hatásként, hanem személyes fejlődésként, változásként volt kimutatható.

Az önkéntesség nemzetközi eredményei és hatásai három szinten jelentek meg: egyrészt lokális, a fogadó társadalmak számára jelentkező előnyként, másrészt a nemzetközi önkéntesség eszmei alapját képező ENSZ által megfogalmazott globális fejlesztési célokhoz való csatlakozás révén (*„magyar önkéntesek aktívan hozzájárultak a nemek közötti egyenlőség eléréséhez, a női egyenjogúság a célzott tanításukkal kezdődik”*), és harmadrészt a magyar kormányzati szerepvállaláson keresztül (*„a magyar kormány fontosnak tartja az önkéntesek által végzett munkát”*).

Az előzőeknél számottevően kisebb volumenben foglalkozott a média a nemzetközi önkéntesség komplexitásával, ezen belül viszont három párhuzamos diskurzus is jelen volt. A Magyarország felé irányuló nemzetközi önkéntesség azt a fontos társadalmi üzenetet fogalmazza meg, hogy az önkéntesség nemcsak a fejletlen, az európai kultúrától eltérő környezetben tölt be hasznos társadalmi – gazdasági szerepet, hanem azonos kultúrkörön belül is, amely az érdeklődők számára egyben védett és biztonságos belépést jelent a nemzetközi voluntarizmus világába. Az önkéntes turizmus a nemzetközi önkéntesség egyik speciális formája, amely ötvözi a nyaralást az altruizmussal, amely egyrészt pozitív üzeneteket (*„könnyű kipróbálni”, „önkéntesség védett, biztonságos keretek között”*) hordoz, másrészt viszont feltárja ennek a fogadó társadalmak számára jelentkező veszélyeit (mindent, saját fejlődésüket is alárendelik a turizmusból származó bevételeknek) is, amely a kultúraközi önkéntesség ritkán előforduló, de súlyos következménye, így fontos ismerni ezt a társadalmi veszélyt jelentő dimenziót is. A harmadik diskurzus a nemzetközi és a belföldi önkéntesség fontos kölcsönhatását tárta fel.

Néhány önkéntesküldő szervezet médiaerejét jól mutatja, hogy a vizsgált tartalmakban erősen jelen volt kommunikációs pozicionálásuk, jól átjöttek a saját magukról megfogalmazott üzenetek, amelyek azonban többször egybe estek a nemzetközi önkéntesség általános üzeneteivel is (nemzetközi segélyezés, fejlesztés, karitatív munka stb.).

Elhanyagolható mértékben – csak egyetlen egy eset erejéig – jelent meg a társadalmi önkéntesség résztvevői oldalról átélt kockázata, amely a felkészülés és felkészítés fontosságára hívta fel a figyelmet. Társadalmi üzenete az, hogy a nemzetközi önkéntesség ismeretlen –

kulturálisan és fizikailag is – környezetben fog megvalósulni, ezért az önkéntes felelős döntése is, hogy számára várhatóan mennyire lesz bírható és tolerálható ez a környezet (39.táblázat).

39.táblázat: Azonosított diszkurzív témák és társadalmi szerepek

Diszkurzív témák	Társadalmi szerepek
A résztvevő önkéntesek felé irányuló személyes előnyök, hatások	Nem kell félni tőle: hasznos és kellemes tevékenység
	Saját képességfejlesztés, önmegvalósítás eszköze
	Szakmai és tapasztalatszerző lehetőség
	Inspirálás, bátorítás: <i>"bárből lehet önkéntes"</i>
Nemzetközi eredmények és hatások	Hasznos a fogadó társadalmak számára
	Globális, ENSZ-célok megvalósításának eszköze
	Magyar kormány is fontosnak tartja az önkéntességet
A nemzetközi önkéntesség komplexitása	Magyarország nemcsak küldő, hanem fogadó ország is
	Önkéntes turizmus, mint a nemzetközi önkéntesség speciális formája
	Belföldi önkéntesség kapcsolata
Küldő szervezet pozicionálása	Küldő szervezet pozicionálása
A nemzetközi önkéntesség veszélyei	Nemzetköz önkéntesség = átverés

Forrás: saját szerkesztés

A cikkek, tudósítások témáinak diszkurzív jellemzői, a szerkesztői nézőpontok, a szereplők pozíciói, valamint a belőlük kirajzolódó társadalmi üzenetek különböző formákban jelentek meg.

A kifejezett szakértelmet nem igénylő „általános” területeken dolgozó önkéntesek (beleértve a magyar önkénteseket és a Magyarországra érkező külföldi önkénteseket egyaránt) saját beszámolóinak stílusa könnyed, informális, tartalmukban együtt kezelik az úti élményeket, a saját személyes élményeiket, valamint a szakmai feladatokat és eredményeket. Szerkesztési stílusuk általában egyes szám első személyű leírás vagy kötetlen interjú, ahol a szerkesztői nézőpont a szereplő személyére és a vele kapcsolatos közvetlen előnyökre, hatásokra, lehetőségekre terjed ki. Ezekben összetett, globális üzenetek, össztársadalmi vonatkozások jellemzően nem találhatók. Üzenetük általánosítva az, hogy „jó dolog a nemzetközi önkéntesség, számos személyes előnye van, érdemes kipróbálni”.

Ettől eltérő ábrázolásban jelentek meg az orvosi önkéntes missziók, amelyek szakmaisága magasabb, stílusuk formálisabb, hivatalosabb, és mivel egy-egy cikkben belül több – esetenként nyolc-tíz – résztvevő orvostól szólnak, ezért kevésbé tudnak személyesek lenni. Erős az egészségügyi-szakmai tartalmuk, ugyanakkor ezek a beszámolók is hordoznak úti- és kulturális élményeket, jellemzőjük még, hogy magasabb szerkesztési színvonalon készültek. Ezek a cikkek és tudósítások a személyes perspektíván túl strukturáltan jelenítenek meg szélesebb társadalmi motivációkat, hatásokat, és sokkal jellemzőbb a nemzetközi célokhoz való

kapcsolódás, a szervezett kulturális csere és a tudatos országimázs erősítés is. Az olvasók és nézők számára más síkon hatnak, azonban a legtöbb befogadó az orvosszakmaisága miatt vélhetően nehezebben tud azonosulni vele, azaz kívülállóként követi. Ezek üzenete ezért nem az aktiválás, hanem az önkéntesség fontosságának és lehetőségének tudatosítása.

A legnagyobb „mozgósító erővel” valószínűleg az életutak és karrierlehetőségekkel foglalkozó tudósítások bírnak, mert ezek a hétköznapi követők számára is kézzelfogható előnyöket és lehetőségeket mutatnak be. A nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos rendezvények viszont jellemzően semleges leírások, amelyek egyszerű, de fontos feladatot látnak el: tárgyyszerű tájékoztatást nyújtanak az önkéntes lehetőségekről.

2.2. Konklúzió

Jelen fejezet célja annak feltárása volt, hogy a nemzetközi önkéntesség bonyolult szerepstruktúrája mekkora intenzitással, milyen módon és szerkezetben jelenik meg a magyar sajtóban. Az eredményt a hazai médiahelyzet és a nemzetközi önkéntesség fejlettségi állapota mind pozitív, mind negatív irányba befolyásolta, és ez a kettős hatás és értelmezés a reprezentáció értékelése során mindhárom vizsgált területre jellemző volt.

Bármely tartalom esetében nehéz, szinte lehetetlen a megjelent mennyiségre vonatkozó objektív értékelés. A cikkek, tudósítások számát általában korábbi időszakhoz, más témákról szóló beszámolók volumenéhez, a médiumok számához vagy a kifejtett sajtókapcsolati munka intenzitásához képest szokás megítélni. A nemzetközi önkéntességről megjelent 746 darab médiatartalom volumenét ezen viszonyítások alapján egyaránt lehet jónak és kevésbé jónak is tartani. Aggódásra adhat okot, hogy a sajtómegjelenések száma 2016 óta fokozatosan csökken, abszolút értékben viszont a 2015-2019 közötti időszakban megjelent cikkek, tudósítások száma a legközelebbi kapcsolódó terület, a belföldi önkéntesség médiajelenlétéhez képest kifejezetten kedvezőnek mondható, hiszen az önkéntességről összesen megjelent tartalom (6889 darab) közel 11 százaléka foglalkozott a nemzetközi területtel, amely jelentősen meghaladja a nemzetközi önkéntesek és a belföldi önkéntességben résztvevők arányát (évente néhány száz vs 1-2 millió fő²⁶⁸). A folyamatosan változó és túlzottan átpolitizált hazai médiahelyzet (politikai eltolódás, tulajdonosi változás, finanszírozási struktúrák megváltozása²⁶⁹, túlpolitizált

²⁶⁸ Lásd korábbi hivatkozások, pl. Mészáros-Kostyál-Mester, 2011; KSH; Perpék, 2017

²⁶⁹ Kormányzati dominanciájú hirdetési piac, internetes média esetében kialakuló fizetős tartalomra való átállás folyamata

tartalom) sajnos nem kedvez az olyan szűkebb érdeklődést kiváltó, de fontos társadalmi kérdésekkel foglalkozó témák médiajelenlétének, mint a nemzetközi önkéntesség, ezért közre játszhat – a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó civil szektor alulfinanszírozásával együtt, amely miatt kevesebb figyelem és kapacitás jut a szervezett sajtómunkára – a megjelenések csökkenő számában. A témával foglalkozó médiumok összetétele ugyanakkor megfelel a „Z” generációba tartozó magyar fiatalok médiafogyasztási szokásainak (a tartalomfogyasztás 68 százalékban online forrásokból történik), amely jó lehetőséget mutat a fiatal potenciális önkéntesek elérésére. A nyomtatott és az online sajtó esetében a megjelenések jellemzően az alacsonyabb olvasottságú médiumokban történtek, de a televíziós és rádióműsorok esetében inkább a meghatározó kereskedelmi és közszolgálati csatornák foglalkoztak ezzel a témával. Ezek befogadói hatása – a médiafogyasztási szokások alapján – elsősorban az idősebb korcsoportok számára jelentkezhet, amely médiaeszköz oldalról jó alapot nyújthat a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságához.

Szintén vegyes megítélésű képet mutat a megjelent tudósítások tartalmi összetétele. Pozitívan értékelendő, hogy a nemzetközi önkéntesség különböző dimenzióinak és összetevőinek minden eleme (önkéntesmunka típusa, egyéni jellemzők, országos hatás, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, szervezeti jellemzők) megjelent – valamilyen mértékben – az elemzésbe bevont tartalmakban, azaz a médiareprezentációból egyrészt ténylegesen kiolvasható a nemzetközi önkéntesség társadalmi, gazdasági és politikai komplexitása. Másrészt – és ez a kevésbé kedvező olvasat – a különböző összetevők említési aránya nagyon egyenlőtlen. A vizsgált szerepstruktúrák felületi szintjén elhelyezkedő, a végzett munkával, az önkéntes demográfiai és motivációs hátterével, valamint a küldő szervezettel kapcsolatos említések aránya kifejezetten magas, míg a mélyebb dimenziókat jelentő, a küldő és fogadó országok számára jelentkező társadalmi hatások, az interkulturális bevonódásból eredő változások, a gazdasági és geopolitikai kapcsolódások, valamint a globális nemzetközi fejlesztési célokhoz való illeszkedések sajnos elszórtan, ritkán és alacsony számban jelentek meg.

A hazai médiaképben jól bemutatott, az önkéntesmunka típusára, az önkéntesek demográfiai hátterére, valamint egyéni motivációjára vonatkozó arányok részben megfelelnek, részben eltérnek a nemzetközi kutatási eredményektől. A nemzetközi önkéntesség szakmai irányultságait az ENSZ globálisan megfogalmazott fejlesztési céljaihoz²⁷⁰ szokás kötni, amelyek – leegyszerűsítve – a szegénység elleni küzdelem, az oktatás, a nemek közötti

²⁷⁰ Millenniumi Fejlesztési Célok, 2000 és Fenntartható Fejlesztési Célok, 2015

egyenlőség megteremtése, az egészségügy, valamint a környezeti fenntarthatóság. A vizsgált médiareprezentációban ezt tartalmilag jól leköveti a magyar önkéntesek végzett munkája, amely 65 százalékban az egészségügy, 18 százalékban szociális és társadalmi célú munka, és 15 százalékban az oktatás volt. A bemutatott motivációs háttér (58 százalék segítő szándék, 18-18 százalék kalandvágy és pályaválasztási lehetőség) összetétele szinte teljesen megfelel saját hosszú évekre kiterjedő szakmai tapasztalataimnak, amely szerint a magyar és külföldi önkéntesek tipikus motivációi a segítőszándék, a kalandvágy, valamint az egyéni élettörténetbe ágyazott motiváció, amely része az elhelyezkedési nehézség is. Az ábrázolt demográfiai háttér (56 százalék férfi, 46 százalék nő, döntő többségük egyetemet végzett) viszont végzettségben megfelel, nemek arányában viszont ellentétes a nemzetközi kutatási eredményekkel (nők-férfiak aránya Magyarországon 70-30 százalék, USA-ban 60-40 százalék ²⁷¹).

A fenti eltérések véleményem szerint elsősorban abból adódnak, hogy a vizsgált tartalmakban erősen felülreprezentáltak voltak az Afrikában dolgozó magyar orvosi missziók (összes említett program 42 százaléka), amelyek jellemzői mind a szakmai munka, mind a motiváció, mind a demográfiai háttér tekintetében dominánsak voltak. Gyakorlatilag minden külföldi munkáról szóló beszámoló hivatkozott valamelyik önkéntesküldő szervezetre vagy programra, amely visszaigazolja Hustinx és Lammertyn megállapítását, miszerint napjainkra a nemzetközi önkéntesek egyre inkább professzionális szervezeti keretek között végeznek globálisan is egyre fontosabb feladatokat (Hustinx – Lammertyn 2003).

A vizsgált médiamegjelenés tartalmi jellemzői viszont nagy mértékben hasonlítanak a korábban hivatkozott reprezentációs kutatások brit, kanadai és – kisebb mértékben – amerikai megállapításaira, melyek szerint a jó anyagi helyzetben lévő meghatározó önkéntesküldő szervezetek médiafölényben vannak kisebb társaikkal szemben, valamint a könnyen érthető, népszerű, sztereotip önkéntes témák aránytalanul többet szerepelnek a sajtóban, mint a mélyebb társadalmi szinten megjelenő fejlesztési területek²⁷² (Deacon-Fenton-Walker 1995, Greenberg-Walters 2004).

A hazai médiareprezentációból összességében 12 társadalmi szerep rajzolódott ki, de ezek nagyon egyenlőtlen arányban jelentek meg. A legerősebb diszkurzív témát a résztvevő önkéntesek felé irányuló előnyök és hatások képezték, amelyen belül a „nemzetközi

²⁷¹ lásd korábbi hivatkozások

²⁷² A vizsgált brit sajtóban féléves időszakban pl. az egészségügy önkéntesség 27%-ban, míg a szegénység felszámolására irányuló programok 0,4%-ban, a társadalmi egyenlőtlenségek elleni önkéntesség mindösszesen 0,2%-ban volt jelen.

önkéntesség, mint önmegvalósító és képességfejlesztő eszköz” és „szakmai és tapasztalatszerző lehetőség”, valamint – kicsit általánosabban – a „hasznos és kellemes tevékenység” volt a három domináns társadalmi szerep. Ezek a szereplők pozíciójától függetlenül egységesen alkották a nemzetközi önkéntesség legerősebb toposzát. Fontos diskurzusként jelen volt még a fogadó társadalmak számára jelentkező hasznosság, azonban mindössze néhány cikk esetében éreztem úgy, hogy kiolvasható belőlük egy globális, társadalmi célhoz való kapcsolódás (pl. társadalmi egyenlőség), de globális fejlesztési kontextusba való belehelyezésük nem volt azonosítható. Több szerep kapcsolódott viszont a nemzetközi önkéntesség komplexitásához, erősen megjelent a „*Magyarország nemcsak küldő, hanem fogadóország*” diskurzus is, hozzájárulva az észak-dél irányú (fejlett országokból a „fejletlen” országokba irányuló) önkéntesség sztereotípiájának lebontásához.

Kifejezetten negatív üzenet, társadalmi szerep nem jelent meg, a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos nehézségek a szokatlan fizikai körülményekre (és egy esetben a nem megfelelő helyi szervezésre) korlátozódtak, de ezek ritkák és sporadikusak voltak, nem olvastam ki belőlük semmilyen egységes diskurzust. Interkulturális, társadalmi kihívások, konfliktusok nem jelentek meg. Az önkéntes munkák külföldi helyszínei vagy európai vagy afrikai országok voltak, elenyészően kevés esetben szerepelt ázsiai helyszín. Ez tükrözheti az önkéntesprogramok helyszínének szóródását, de az afrikai orvosi missziók erős felülreprezentálását is. A fejlődő országokról szóló beszámolókból nem találtam nyomát semmilyen kolonialista, romantizáló hangulatnak vagy attitűdnek, inkább képviselték a kultúrák cseréjén alapuló önkéntesi hozzáállást (Said – Burgmer 1998).

Hiányként azonosítottam, hogy nem tartalmaztak semmit a cikkek, tudósítások a nemzetközi önkéntesség jelentkezési, kiválasztási folyamatáról, a szükséges feltételekről, felkészülésről vagy felkészítésről, azaz a terület működési és részvételi rendszeréről, amely információk – és ezek diskurzív keretbe helyezése – megnehezíti az érdeklődők számára a programokra való jelentkezést. Egy további nagyon fontos témát és társadalmi szerepet is hiányoltam: az önkéntesség ösztársadalmi eredményét és hozadékát. Több beszámoló foglalkozott az önkéntes saját személyiség- vagy készségfejlődésével, de ezek beillesztése és kontextualizálása a küldő ország társadalmi fejlődésébe sajnos nem került bemutatásra, pedig ez az egyik legfontosabb szerepe az önkéntességnek.

3. Nemzetközi önkéntesek tapasztalatai^{273 274}

Ebben a fejezetben magyar nemzetközi önkéntesek tapasztalatait és percepcióit mutatom be. Ennek során megvizsgálom az interkulturalitás szerepét az önkéntesek motivációjában és előzetes elvárásaiban, az eltérő szokások és kihívások azonosítását, beleértve a kulturális imperializmus és kolonializmus jelenségét, valamint feltárom az önkéntesek adaptációs stratégiáit és az idegen kulturális környezetben végzett önkéntesség fogadó közösségekre gyakorolt hatását. Kutatási célom az önkéntesség teljes folyamatának interkulturális keretezése, és ezen keresztül annak vizsgálata, hogy a humanitárius fejlesztésen belül mennyire tölti be kultúraközvetítő szerepét és felelősségét.

Kutatásom során a magyar nemzetközi önkéntesek interkulturális tudatosságát, felelősségvállalását és magatartását a fenti kihívások tükrében vizsgálom. Kíváncsi voltam, hogy mekkora szerepet játszott korábbi interkulturális élményük vagy mostani kíváncsiságuk önkéntessé válásukban, hogyan érzékelték és kezelték a kulturális különbségeket, találkoztak-e a nemzetközi önkéntesség, illetve a humanitárius fejlesztés kulturális veszélyeivel? Ebből vezettem le utána, hogy a humanitárianizmus, az interkulturalizmus, valamint az önkéntesség előző fejezetekben vázolt összefüggései, azaz a nemzetközi önkéntesség kultúraközvetítő szerepei és feladatai megjelennek-e a magyar önkéntesek percepcióiban, és ha igen, akkor milyen módon.

Empíriáikat az alábbi négy kutatói kérdés mentén dolgoztam fel: (1) Milyen szerepet tölt be az interkulturalitás az önkéntesek motivációiban? (2) Munkájuk során milyen helyi szokásokkal, kihívásokkal találkoztak, és hogyan viszonyultak a nehézségekhez? (3) Tapasztalták és felismerték-e a kulturális imperializmus megjelenését akár saját maguk, akár a fogadó közösségek oldalán, és milyen adaptációs stratégiákat alkalmaztak az eredményes együttműködés érdekében? (4) Hogyan látták és értékelték saját önkéntességük fogadó közösségekre gyakorolt hatását?

A kutatás alapja 21 fő magyar önkéntessel készített félig strukturált szakmai mélyinterjú, amelyek során először a résztvevők saját megélészeit és percepcióit azonosítottam, majd ezt követően végeztem el a megállapítások narratív keretezését. Az interjúalanyokat önkéntesküldő szervezetek ajánlása, hólabda mintavétel, valamint médiaszereplésük alapján választottam ki,

²⁷³ Ebben a fejezetben részlegesen támaszkodtam korábbi diplomamunkámra (Molnár 2016), elsősorban forrásként használva az ahhoz a munkához készített kvalitatív kutatás során elhangzott néhány interjúrészletet.

²⁷⁴ Ez a fejezet rövidített formában 2022-ben publikálásra került (Molnár 2022b).

tudatosan törekedve arra, hogy összetételük mind a fontosabb demográfiai jellemzőkre, mind az önkéntesprogram területére, módjára, földrajzi helyszínére és hosszára vonatkozva lehetőség szerint heterogén legyen. A minta részletes összetételét az 40. táblázat tartalmazza.

40.táblázat: A kvalitatív kutatásba bevont önkéntesek jellemzői (N= 21 fő)

Demográfiai jellemzők			Önkéntesség jellemzői		
	N (=21)	% (=100%)		N (=21)	% (=100%)
Nem			Ország, földrész ²⁷⁵		
- Nő	18	85,71	- Afrika	15	68,18
- Férfi	3	14,29	- Ázsia	5	22,72
			- Nyugat-Európa	2	9,10
Életkor			Önkéntesség hossza		
- 19 – 25	7	33,33	- < 3 hónap	5	23,81
- 26 – 35	9	42,86	- 3 – 6 hónap	11	52,38
- 36 – 44	5	23,81	- 7 – 12 hónap	5	23,81
Végzettség			Finanszírozás		
- Egyetem	19	90,48	- Nemzetközi program	10	47,62
- Érettségi	2	9,52	- Magyar (közösségi/állami)	6	28,57
			- Saját	4	19,05
			- Vállalati	1	4,76
Szakterület, foglalkozás			Programok tartalma		
- Társadalomtudomány	7	33,33	- Oktatás, tanítás	4	19,05
- Természettudomány	6	28,51	- Szociális és gyerekprogram	4	19,05
- Gazdálkodástudomány	3	14,29	- Vállalkozásfejlesztés	4	19,05
- Orvos, pszichológus	2	9,52	- Mezőgazdaság, környezetvédelem	3	14,29
- Jogász	1	4,76	- Kultúrafejlesztés	2	9,52
- Érettségi	2	9,52	- Egészségügy, orvosi misszió	1	4,76
- n/a	1	4,76	- IT infrastruktúrafejlesztés		
			Önkéntesség száma		
			1 alkalom	14	66,67
			≥ 2 alkalom	7	33,33

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntesek tapasztalatainak értelmezésénél fontos figyelembe venni nemcsak a földrészek és országok közötti kulturális különbségeket, hanem az egyes országokon belüli társadalmi diverzifikációt is, hiszen például csak Nigériában több mint 200 eltérő etnikumú törzs él (Neszmélyi 2014), amelyek az interkulturális diskurzusok kialakításánál is okozhatnak eltéréseket.

²⁷⁵ Egy résztvevő két országban (földrészen) is volt, így itt 22 az összlétszám

3.1. Az önkéntesség válás narratívái

Robert Wuthnow óta tudjuk, hogy az önkéntesek motivációs háttere egy komplex folyamat eredménye, amelyben saját identitásuk felismerése és megértése tükröződik (Wuthnow 1991c). A perszonalizációra épülő késő modern keretei között (Rényi – Sík – Takács 2014) már nem létezik a hagyományos önkéntesség archetipikus önkéntese (Hustinx et al 2010), aki teljes egészében az altruista-idealizmus (Fényes – Kiss 2011) eszméjét testesíti meg. Az individualista elvárásokon és célokon alapuló új típusú reflexív önkéntesség (Hustinx – Lammertyn 2003c, Hetesi – Csovcsecs 2014) során a résztvevők motivációs narratívái korábbi élethelyzeteik, tapasztalataik, kulturális hagyományaik és értékválasztásaik alapján egyénileg konstruálódnak meg és állnak össze komplex rendszerré.

A megkérdezett magyar önkéntesek 18 különböző motivációs tényezőt neveztek meg (41. táblázat), amelyek között természetesen számos átfedés is van, de az összesen 68 darab említés jól mutatja, hogy a legtöbb – szinte mindegyik – önkéntes esetében összetett, több síkon mozgó motivációs rendszerekről beszélhetünk, ahol legtöbbször még az első helyre rangsorolható, legfontosabbnak tartott motiváció azonosítása sem egyszerű. A magyar önkéntesek motivációs hálói nagy hasonlóságot mutatnak más vizsgálatokkal, például Ruth Unstead-Joss korábbi brit nemzetközi önkéntesek körében végzett kvalitatív megkérdezése során (2008) az alábbi motivációk közötti összefüggéseket tárta fel: segíteni vágyás, a világ megismerése, személyes fejlődés, kalandvágy, illetve „menekülés” a korábbi élethelyzetből, míg Tanzániában és Zambiában dolgozó önkéntesek esetében a segítség, az új emberek és kultúrák megismerése, valamint saját megismerésük és fejlődésük szándéka (Talarski 2014), egy dél-afrikai kutatásban az utazás, turizmus és az önkéntesség egymásra ható keveréke (Alexander 2012) dominált. David Burns kifejezetten a motivációs elemek közötti korrelációt elemezve (2011) a listát még a szociális és a karrier típusú motivációkkal egészítette ki.

41. táblázat: Magyar önkéntesek motivációi és említési gyakoriságuk

Motivációs faktorok	Említések száma			
	1.helyen	2.helyen	≥ 3.helyen	Σ
Utazási vágy	5	3	3	11
Kulturális kíváncsiság	5	1	3	9
Afrika vonzása	5	1	1	7
Ázsia vonzása	1	0	0	1
Külföldön dolgozni	0	1	1	2
Nemzetközi önkéntesség vonzása	0	2	0	2
Segítőszándék / valami jót cselekedni	3	2	2	7

„Visszaadni abból, amit az élettől kaptam”	1	0	1	2
Gyerekkori álom / missziós gyógyítás	1	0	0	1
Vallás	0	0	1	1
Belföldi önkéntesség pozitív hatása	2	3	1	6
Belső változás, önfejlődés lehetősége	0	2	3	5
Nyelvtanulás	2	0	0	2
Önmegevalósítási	1	1	0	2
„Utolsó pillanat”, változás keresése	1	1	0	2
Kalandvágy	1	0	1	2
Személyes élethelyzeti változás	2	1	1	4
Gap year lehetősége	1	1	0	2
ÖSSZESEN	31	19	18	68

Forrás: saját szerkesztés

A fejezet nullhipotézisét képező interkulturalitás az önkéntesek motivációs elbeszéléseinek több mint felében közvetlenül, nevesített formában jelent meg, míg a többi esetben közvetetten, más motivációs tényezők háttereként. Tartalmuk, említési környezetük, az önkéntesek általi értelmezésük, valamint a többi motivációs faktorhoz való kapcsolódásuk alapján kifejezetten az interkulturalitás szempontjából²⁷⁶ három jól kirajzolódó motivációs narratívát azonosítottam (42. táblázat): az utazási vágy és kulturális kíváncsiság önkéntességben megtestesülő formáját; az altruizmus keretében megvalósuló interkulturalitást; valamint az egyéni élethelyzetek miatt bekövetkező önkéntességet, ahol az interkulturális motiváció csak közvetetten, implicit módon jelentkezik.

42.táblázat: Motivációs narratívák és jellemzőik

	Meghatározó motiváció	Interkulturalitás megjelenése	Tipikus megfogalmazások	Perspektíva
1.	Utazás és önkéntesség	<i>Elsődleges:</i> utazási vágy és kulturális kíváncsiság	Afrika, Ázsia, természet, élmény, vonzás, megismerni, látni, utazni	Tudatos külső megfigyelő
2.	Altruizmus, segíteni akarás	<i>Elsődleges:</i> humanitárius fejlesztés	Változás, helyi közösségek, szociális érzékenység, fenntartható fejlődés, segíteni	Aktív kulturális beavatkozó
3.	Egyéb egyéni okok	<i>Másodlagos:</i> saját célok megvalósítási eszköze	Személyes útkeresés, önmegevalósítás, belső fejlődés, nyelvtanulás, külföldi munkavégzés, gap year	Passzív érdeklődő

Forrás: saját szerkesztés

Az első csoportban az utazási vágy és kulturális kíváncsiság az önkéntesség szándékával együtt jelent meg, a két eltérő motiváció az önkéntesek beszámolóiban szinte nem is választható szét

²⁷⁶ Az önkéntesek teljes motivációs hálójának a megrajzolása meghaladná jelen dolgozat kereteit, ezért a motivációs narratívákat kizárólag az interkulturalitás perspektívájából vizsgálom.

egymástól, gyakran egymást erősítve fejtik ki hatásukat. Történeteikben a megkérdozett önkéntesek régi, gyakran filmekben, irodalmi alkotásokban gyökerező gyerekkori kulturális emlékeiket, más földrészek iránti egzotikus érdeklődésüket nevesítették, amelyek valóra váltására az önkéntességen belül nyílik reális alkalom. Ez erős altruista tudattal párosul, fő céljuk – ahogy az egyik önkéntes megfogalmazta – „*látni és segíteni*”. Ebben az értelmezési keretben az önkéntesség kettős szerepben van jelen, egyrészt hagyományos segítő tevékenységként, másrészt viszont lehetőségként is, amelyen keresztül az önkéntesek megvalósíthatják világlátási ambícióikat. Az interkulturalitásra használt megfogalmazásokban erősen dominálnak a turista diskurzusokban megszokott szavak, mint például *Afrika, Ázsia, természet, élmény, vonzás, megismerni, látni, utazni*, amelyekben az interkulturális kíváncsiság és megismerés alapvetően külső megfigyelői perspektívát tükröz.

Interkulturális tudatosságuk és elvárásaik nem személyes tapasztalatra (több önkéntes járt, illetve élt korábban fejlődő országban, de ezeket az emlékeket egyik esetben sem hozták interkulturális összefüggésbe jelen önkéntességgel), hanem elsősorban mediatisált és irodalmi élményekre, illetve felnőttkori kíváncsiságra épültek.

„Alapvetően gimis korom óta érdekel Afrika, de fogalmam sem volt, hogy mit is takar. Láttam az Oroszlánkirályt, és oda akartam mindig menni. Cserkészkedtem, és ott futottam bele az önkéntesség világába, és ezért ötvöztem a kettőt. Volt egy évem két állás között, éppen Délkelet-Ázsiában utaztam, amikor ... szólt, hogy van egy olyan projekt, amihez értek, ami a szakmám. Ez nagyon vonzónak tűnt, azt mondtam, hogy szuper, de nem olvastam előtte utána. Egy barátnőm volt korábban nemzetközi önkéntes, de ő is mindig az országról mesélt, és nem magáról a szakmai munkáról, ezért mindig az volt a fejemben, hogy 'nyaralni mész, de közben valami jót is csinálsz'. Alapvetően kulturális kíváncsiság és a természetre is kíváncsi voltam, valószínűleg bennem is ilyen utazási vágy dolgozott.”

(Önkéntes 1. - nő, 26 éves)

„Érdekelt a szubzaharai Afrika, és nem egy szafarira akartam elmenni, hanem jobban megismerni a kultúrát, és erre láttam ezt az önkéntességet jó lehetőségnek”

(Önkéntes 9. – férfi)

Ezzel ellentétben a második narratíva az interkulturális motivációt már nem elsősorban turistatekintetként (Urry 2012) azonosítja, hanem a változás aktív előmozdítójaként, amelyet az önkéntesek szemantikailag is teljesen más kifejezésekkel írtak le, mint például *változás, helyi közösségek, szociális érzékenység, fenntartható fejlődés, segíteni*. Az önkéntesség keretébe ágyazott interkulturális kíváncsiság ebben az esetben már erős segítségnyújtási szándékkal

bővült ki, sőt gyakran az altruizmus lépett elő meghatározó motivációvá, ahol az önkéntesek interkulturális szerepvállalására elsősorban a humanitárius tevékenységük eredményes megvalósításának eszközeként van szükség.

A külső megfigyelő helyébe az aktív kulturális beavatkozó került, ahol már nagyobb szükség van az interkulturális felkészültségre, mert a változtatás szándéka mélyebben épült be a motivációkba. Az önkéntesek élettörténete alapján azonban kulturális tudatosságuk itt is elsősorban tanult vagy elképzelt percepcióra épült, mindössze egy önkéntes rendelkezett személyes országismeretekkel, de ő is kiemelte, hogy Kenyában töltött gyerekkora élményei nem tudták teljesen felkészíteni a jelenkori önkéntesség kulturális kihívásaira.

„Mind az önkéntesség, mind Afrika vonzott. Fő motivációm, hogy segítek nekik mindenképpen, hogy én is változzak közben, az csak hozadék. Konkrétan teszel valamit a helyi közösségnek, ez más Afrika élményt ad, mint egy turista út. Számomra fontos valamit visszaadni abból a sok jóból, amit én kaptam, az élettől, szép család, biztonságos középosztálybeli élet, amit természetesnek veszünk, pedig fogalmunk sincsen, hogy máshol, hogy élnek az emberek. Hiszem, hogy egyéni sorsokat jobbra tudok fordítani, egész Kongót nem tudom megváltoztatni, de egyéni szinten nagyon szép változásokat, fejlődést lehet elérni.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

„12 évesen volt egy álmom, mert Albert Schweitzert olvastam, ez egy nagyon egyszerű álmom, és gondolom, hogy minden gyermeknek van álma, csak nem mindenki valósítja meg, és egy ideig én sem így gondoltam, hogy meg fogom valósítani, sőt 30 évig nem. Felvettek az egyetemre, utána ezer körülmény, család, férj, és azt hittem, hogy már elment a vonat. Aztán volt a Facebookon egy felhívás, így kerültem Ugandába 44 évesen egy orvoscsoporthoz tagjaként. Kaptunk egy tehetséget a mindenható Istentől, és ha ezt tudjuk kamatoztatni mások javára, akkor ez a kötelességünk, nekem ez nagyon fontos.”

(Önkéntes 5. – nő, 44 éves)

A harmadik esetben az önkéntesek különböző egyéni élethelyzeti okok miatt vágtak bele az önkéntességbe, amelyek során az interkulturális tényezők nem közvetlen motiváló erőként jelentkeztek, hanem pusztán lehetőségként a többi cél eléréséhez. A leggyakoribb narratívák közé tartozott a *személyes útkeresés, az önmegvalósítás, a belső fejlődés, a nyelvtanulás vagy a külföldi munkavégzés szándéka*. Az interkulturális elvárásoknak itt nem, vagy csak felületes szinten (például nyelv vagy ország választás) volt szerepük.

„Változást szerettem volna, a szakmában maradvam (oktatásmenedzsmenttel foglalkoztam) valami mást végezni külföldön. Nem kifejezetten önkéntességet kerestem, de így alakult,

véletlenül találtam egy felhívást, hogy 'a diákjaimnak érdekes lehet', de végül úgy láttam, hogy nekem is jó, magam jelentkeztem rá. Nem is tudtam korábban sokat se az önkéntességről, se a szervezetekről"

(Önkéntes 7. – férfi, 29 éves)

„Az volt a cél, hogy nyelvet tanuljak, meg is erősödött az angolom, és nem tudtam még, hogy mit akarok tovább tanulni. Az volt a tervem, hogy egy év alatt kitalálom, hogy mit akarok tovább tanulni, de aztán végül még további 2 évig sem sikerült"

(Önkéntes 19. – nő, 18 éves)

Mint láttuk, a magyar önkéntesek motivációs hátterében eltérő módon jelentek meg az interkulturális kiindulópontok és kapcsolódások. Igyekeztem olyan módon csoportosítani őket, amely lehetővé teszi interkulturális viselkedésük keretezését. Az önkéntesek kezdetben ugyanis motivációikon keresztül viszonyulnak az önkéntességhez, azaz ez határozza meg – kultúraközvetítő tevékenységük sikeressége szempontjából fontos – szerepfelfogásuk és identitásuk alapjait (Clary et al 1998).

3.2. Helyi szokások és kulturális kihívások tapasztalatai

A kiinduló pontot jelentő egyéni motivációs hatások mellett a humanitárius és fejlesztési programok sikere jelentős mértékben az önkéntesek egyéni interkulturális szerepvállalásán múlik (pl. Lough 2013), ezért fontos a kulturális bevonódásuk és tudatosságuk biztosítása. Ennek feltétele a gyors kulturális adaptáció (Lysgaard 1955), azaz a különböző akkulturációs²⁷⁷ hatások azonosítása és megfelelő kezelése (Black – Mendenhall 1991), amely alapvetően az önkéntesek interkulturális toleranciájától és kompetenciájától függ (Isham – Kolodinsky – Kimberly 2006, Vinickyté et al 2020). Ezt azonban tudatos felkészítéssel, érzékenyítéssel, és helyszíni kommunikációs támogatással erősíteni lehet (Bennett 1986). Megnehezíthetik viszont az előzetes túlzott elvárások, az önkéntességet idealizáló, gyakran romanticizált elképzelések, amelyek következtében az önkéntesek gyakran csalódnak, kiábrándulnak, csökken a motivációjuk és az elköteleződésük is (Zhou – Shang 2011, Jackson – Adarlo 2016).

Szinte minden magyar önkéntes részt vett tematikus felkészítésen, amelyek különböző perspektívákból és mélységben foglalkoztak az interkulturális kihívásokkal (helyi kulturális szokások, különbségek, emberek reakciója, interkulturális kommunikáció, társadalmi

²⁷⁷ Akkulturáció alatt egy új, tőlünk eltérő kultúrába történő alkalmazkodás és beilleszkedés folyamatát és az ezzel kapcsolatos nehézséget értem

érzékenyítés, orientalizmus), többségük ezért tudatosan nem is fogalmazott meg semmilyen előzetes elvárást, alapvető hozzáállásukat a nyitottság, a befogadás jellemezte, nem tudták, hogy mire számítsanak, de bármi is történik, semmin sem akartak meglepődni. Mentális felkészülésük legtöbbször a várható fizikai körülményekre vonatkozott, de néhány beszámolóban már megjelent a kulturális paternalizmus veszélye is.

Szakirodalmi hivatkozások az interkulturális találkozások esetén előforduló leggyakoribb kihívások közé általában a szokatlan éghajlatot, a szegénységgel való találkozást, a nyelvi és egyéb kommunikációs nehézségeket, valamint az eltérő társadalmi – kulturális háttérből eredő normákat, gondolkodási és viselkedési sajátosságokat sorolják (pl. Fülöp és Sebestyén 2011, Zhou – Shang 2011, Milassin 2018). A magyar önkéntesek elbeszéléseiben jelentős hasonlóságok mutathatók ki, viszont kiegészültek a fehérekre vonatkozó kolonialista toposzokkal. Interkulturális tapasztalataikat ezek alapján három jól elkülöníthető csoportba soroltam, az első az új fizikai környezet közvetlen kulturális sokkot (Oberg 1960, Bogáromi – Malota 2017) kiváltó hatása, amelyet a lassabb adaptációt igénylő társadalmi jellemzők és szokások megismerése követett, és a végén külön kereteztem az ezekkel párhuzamosan, de gyakran tudat alatt jelentkező kulturális imperializmus jelenségének az előfordulását. A tapasztalatokra reflektáló tudatos alkalmazkodási stratégiák szintén három eltérő (elfogadás-, megértés-, illetve együttműködés-alapú) narratívát alkottak (43. táblázat).

43.táblázat: A résztvevők által tapasztalt akkulturációs kihívások és kezelésük

Interkulturális sajátosságok		Megküzdési stratégiák
Fizikai körülmények	<ul style="list-style-type: none"> - Éghajlat, kosz, zaj, szemetelés, higiénia, bogarak - Infrastrukturális hiányosságok - Bürokrácia, ügyintézés 	<ul style="list-style-type: none"> - Alkalmazkodás, tudatos megszokás - <i>Reflexió</i>: elfogadás
Kulturális jellemzők	<ul style="list-style-type: none"> - Gondolkodás, kommunikáció - Hatalmi távolság, hierarchia - Társadalmi, vallási szokások Munkához való hozzáállás - Időfelfogás 	<ul style="list-style-type: none"> - Előbb változás, utána változtatás - Nyitottság, kérdezés, őszinteség - <i>Reflexió</i>: megértés
Kulturális imperializmus	<ul style="list-style-type: none"> - Kolonializmus, orientalista szemlélet - Önértékelési deficit 	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt kulturális előkészítése - Helyi támogató - Hitelesség, bizalom

	- Fehérekhez / önkéntesekhez való viszony	- Reflexió: együtműködés
--	---	-----------------------------

Forrás: saját szerkesztés

3.2.1. Fizikai környezet, mint kulturális sokk

Legnagyobb nehézségnek és kihívásnak elsőként szinte mindenki²⁷⁸ a helyi körülményeket (kosz, zaj, személtelés, eszközök hiánya, bürokratikus ügyintézés stb.) és az emberek látható, jellegzetes viselkedési mintáit említette, amelyek formája és megélése eltérő volt, viszont az önkéntesek percepciójában ezek a hatások testesítették meg a kulturális sokk jelenségét. A környezeti kényelmetlenségeket azonban a legtöbb önkéntes különböző mértékben, de viszonylag gyorsan megszokta, megküzdési stratégiájuk egységesen a tudatos elfogadás és az alkalmazkodási kényszer volt, többen önreflexív módon azonosították és összekötötték a felkészítés során tanult nehézségeket az azokra később, a terepen adott reakcióikkal. Az interjúk során saját érzéseik és hozzáállásuk leírására használt spontán kifejezések közé a *sokk*, *sokkhatás*, *meglepődés*, *megdöbbenés*, *frusztráció*, *nagy nehézség* tartozott, az említett megoldásokra viszont a *megszokás*, *alkalmazkodás*, *elfogadás* szavakat használták. Jellemző narratívaként jelentkezett, hogy noha a fizikai körülményeket általában erős és hirtelen kulturális sokknak élték meg, a megoldási lehetőségeket gyorsan azonosítani és alkalmazni tudták, amely így – saját értelmezésükben – semmilyen módon nem befolyásolta az önkéntesség folyamatát és eredményességét.

„Az elején volt kultúr-sokk erősen, például megdöbbenő volt az iszonyatos szegénység. Mennyi ember van, mindig zaj van, elképesztő, soha sincs nyugalom. Ami még meglepett az a nyers őszinteség, amikor idegesek, akkor üvöltönek egy autós koccanás után. Eszükbe sem jut, hogy a 30 kilós bőröndöt kivegyék a kezünkből, hiszen a nők dolga a cipelés, hiába tanultuk, ezt nehéz volt megélni. Vagy amikor a közös tálból kézzel simán kiveszi az ételt, az elején ez is sokkoló volt, de már megszoktam, már nehéz meglepni.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

„A személtégetés nagyon nagy gond, esténként mindenhol ég a szemét az udvaron, nagyon sok kulturális sokk emlékem van, rengeteg bogár, kígyók, csótányok, patkányok mindenhol, azokat

²⁷⁸ Az afrikai és ázsiai helyszíneken lévő önkéntesek, a Nyugat-Európában dolgozó önkéntesek esetében ez nem jelentkezett

nagyon nem szerettem. Az elején azt mondtam, hogy azonnal hazajövök olyan kulturális sokkban voltam, de végül úgy éreztem, hogy még tovább is kint tudnék maradni.”

(Önkéntes 16. – nő, 21 éves)

„Az egyik legnagyobb kihívás az időjárás és a klíma volt, konstans 35 fok, nehéz volt, hogy este 8-kor is nagyon páras meleg volt, szeptembertől jött az esős évszak, akkor leszakadt az ég, szakadt, utána kisütött a nap, páras volt, ez nagy kihívás volt, nekem a táplálkozás is kihívás volt, én vegán vagyok, egész évig zöldséget ettem rizzsel, 6 kilót fogytam.”

(Önkéntes 11. – nő, 44 éves)

3.2.2. A társadalmi jellemzők nehézségei

Más reflexív stratégiát és hosszabb alkalmazkodási folyamatot igényeltek a kultúra mélyebb rétegeiben gyökerező (pl. Hall 1976, Török 2013, Jarjabka 2020), a népcsoportok életét és magatartását alapjaiban meghatározó társadalmi szokások és viselkedési minták. Afrikai, ázsiai és dél-amerikai országokból visszatért – döntően amerikai, brit, új-zélandi és skandináv – önkéntesek körében végzett empirikus kutatások a kulturális dimenziók keretrendszerén belül a szigorú társadalmi hierarchiát és hatalmi távolságot, a női egyenlőtlenséget, az eltérő világnézetet és kommunikációs kontextust, a lassabb munkatempót, az időfelfogást, valamint a helyi hiedelmeket és mítoszokat jelölték meg jellemző nehézségekként (Otoo – Amuquandoh 2014, McKivison 2018, McLachlan 2018, Onosu 2021). Ezek szinte teljes egészében megegyeznek a magyar önkéntesek akkulturációs tapasztalataival, amelyek a *gondolkodásmód és kommunikáció, társadalmi hierarchia és bizonytalanságkerülés, helyi hiedelmek, valamint a munkakultúra és időfelfogás* diskurzusaiban jelentek meg.

Az elmondások alapján az egyik legnagyobb probléma a helyiek gondolkodásmódjának követése és megértése volt. Az Afrikában és Ázsiában dolgozó önkéntesek olvasatában a helybéliek asszociációja különbözi az európaiától, gyakran egyszerűbben, tagolt sémákban gondolkoznak, jobban elkülönítik az egymás után következő cselekményeket, és eszerint is kommunikálnak. Ennek felismerése azonban a legtöbb önkéntes önreflexiójában megjelent, beszámolóik szerint utána észrevehetően könnyebbé vált az együttműködés.

„Nehéz volt igazából megérteni, hogy hogy gondolkoznak, azt mondják, hogy 'oké, oké', de közben egyáltalán nem 'oké', de nem derül ki, hogy mi a bajuk, a munka során sem vállalták fel a véleményüket, nem képviselték felénk az érdekeiket. Sokkal határozottabban kell beszélni velük, tőlem nem fogadták el az utalásokat, finomkodásokat ('például ezt szeretném' stb.), hanem határozottan ki kellett jelenteni valamit, azt értették meg.”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

„Ha valamire nem kérdezel rá nagyon konkrétan, akkor azt nem mondják el. Sokáig általánosságban kérdeztük, hogy vannak-e vizilovak, mert meg akartuk nézni őket, de a helyiek erre nem jöttek rá, így sokáig csak általánosságban feleltek. Csak az utolsó héten derült ki, hogy persze, a közelben is van egy csomó, teljesen elbeszélünk egymás mellett.”

(Önkéntes 4. – férfi, 29 éves)²⁷⁹

„Az angolokat nagyon barátságos, nyitott népnek gondoltam, de kimentem, és megvolt az a tisztelet és barátságosság, de ez nagyon felületi volt, 'igyunk meg egy sört', ezt úgy értik, hogy 'soha', ezt csak úgy mondják, de nem gondolták komolyan, ami nekem nagyon sokkoló volt.”

(Önkéntes 15. – nő, 19 éves)

Erre épült rá a szintén komoly adaptációs kihívásként jelentkező európaiól különböző helyi munkakultúra, az alacsony szakmai felelősségvállalás és a hosszú távú tervezés hiánya is, ami kiegészült az időhöz, mint társadalmi konstrukcióhoz való eltérő hozzáállással (pl. Gell 1992, Bocsi 2013). Mind a beilleszkedés, mind a munkavégzés szempontjából probléma volt, hogy a helybéliek gyakran nem tartották be a megbeszélte időpontokat, és nehezen tudták megbecsülni egy feladat elvégzéséhez szükséges tényleges időt, ami szakmailag folyamatos csúszásokhoz vezetett. Ez a helyi közösségek számára természetes volt, az önkéntesek viszont nehezen viselték, sokszor akadályozta, sőt hiábavalóvá tette a tervezést, többen úgy számoltak be róla, hogy ebben a kulturális dimenzióban kellett leginkább kimozdulniuk a megszokott komfortzónájukból.

„A kommunikáció nem okozott problémát, a munkakultúra viszont teljesen más. Az egész edukációjuk, életvitelük miatt Kambodzsában a munkavégzés menete, stílusa, ritmusa teljesen eltér az európai megszokottól, az igényességük nagyon más szinten van, mint a miénk. Mikromenedzselni kellett mindent - az egész munkám arról szólt, hogy tanítottam őket, hogy mit hogyan kell csinálni, mást se csináltam, de így is egy csomót magamnak kellett megcsinálni.”

(Önkéntes 11. – nő, 44 éves)

„Eleve különbség van a munkatempóban, a ritmusban, Kongóban nagyon komótosan, lassan dolgoznak, ezt nagyon nehéz volt felvenni, ők nem sietnek sosem, vagy van óra vagy nincs, ha például nincs áram, akkor sem idegeskedtek semmin. A tanárok az órákat is lazán kezelték, ha valami közbejött, akkor késve vagy nem mentek be, ki tudták magyarázni, például a közlekedésben jött közbe valami, az iskola igazgatója is sokszor elbóbiskolt a fa alatt.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

²⁷⁹ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

„Mennyire relatív az idő Kenyában, nincs értelme megbeszélni, hogy például 10-kor találkozunk, mert úgysem sikerül. 'There is no hurry in Africa', ráérősek, nem sietnek, ehhez volt talán a legnehezebben hozzászokni, de megtanultunk alkalmazkodni, elengedtük ezeket a kényszereket, megbeszéltük az időpontot, de rugalmasan felkészültük, hogy késés lesz, lehet, hogy 5 perc, de lehet, hogy több óra, ezt el kellett fogadni.”

(Önkéntes 8. – nő, 29 éves)

Az önkéntesek számára viszont a szakmai együttműködést talán legjobban a helyi szinten megjelenő kezdeményezőképeség alacsony foka, a beidegződött, megszokott megoldásokhoz való ragaszkodás, valamint a vezetőkre, elöljárókra való túlzott támaszkodás nehezítette. Ezek oka részben a fejlődő országok társadalmaira általában jellemző nagy hatalmi távolság, a szigorú hatalmi hierarchia, valamint az erős bizonytalanságkerülés (pl. House et al 2002, Hofstede 2011, Schwartz 2012), részben a vallási és törzsi hiedelmekbe ágyazott – az önkéntesek számára legtöbbször ismeretlen – tradicionális szokások közösségi magatartást befolyásoló ereje. Ezek olyan mély kulturális különbséget jelentettek, amelyeket az önkéntesek nehezen tudtak áttörni, sokszor tapasztalták, hogy nehezen vagy egyáltalán nem fogadták meg a javaslataikat, amit viszont többen személyes csalódásként, sőt frusztrációként éltek meg.

„Madagaszkáron nagyon erős volt a hierarchia, a vezető mindenhol szent és sérthetetlen volt: minden reggel be kellett menniük az igazgató irodájába és köszönteni, mindent csak az igazgatótól lehetett közvetlenül kérni, tiszteletben tartották a feljebbvalóikat, nagyon erős volt a hierarchikus döntési út.”

(Önkéntes 10. – nő, 27 éves)²⁸⁰

„Nigériában a női körülmetélés nagyon tabunak számított, ahogy az AIDS oktatása is tabu volt – minden más megelőzi a szexuális felvilágosítást egy olyan országban, ahol az AIDS sokáig vezető halálozási ok volt, ezt nehéz volt megérteni.”

(Önkéntes 2. – nő, 36 éves)²⁸¹

„Egyértelmű csalódásként jelentkezett, amikor a felnőttek nem fogadták meg a tanácsainkat. A nagy melegben a kicsi babákat kötött pulcsiba, sapkába öltöztették fel, mert 'óvni kell' őket, és olyan erős volt ez a hiedelem, hogy egyáltalán nem hallgattak ránk – folyamatosan meg is voltak fázva a gyerekek. A pelenkázás után nem mostak kezet a helyiek, úgy adtak enni a gyerekeknek, ebben sem fogadták el a higiénias tanácsainkat. Inkább a régi megszokott dolgokhoz ragaszkodnak, például hiába kaptak egy mosógépet, akkor is kézzel mostak, rendkívül makacsok és mozdíthatatlanok.”

²⁸⁰ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

²⁸¹ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

3.2.3. Az önkéntesek válasza: „előbb nekünk kell megváltozni”

A kulturális különbségeken alapuló fenti szokások a beilleszkedést és a közös munkát nehezítő akkulturációs kihívásként jelentek meg. Leírásukra jellemzően a *nehéz volt megérteni, nem értettük meg, nem fogadták el, nem hallgattak ránk, legnehezebb feladat, probléma, kihívás, más szabályok, eltérő kultúra* megfogalmazásokat használták, a rájuk adott első érzelmi reakcióik közé általában a *rossz érzés, csalódás*, sőt a *felháborodás* tartozott, amelyek különböző diszkurzív formában és módon, de a legtöbb beszámolóban kimutatható volt. Ebben az interkulturális dimenzióban a kutatásba bevont önkéntesek adaptációs sebessége – a fizikai környezethez való alkalmazkodás gyorsaságához képest – lassabb volt, de megküzdési stratégiájuk szinte minden esetben egységesen a *megismerésre* és *megértésre* irányult. A leggyakoribb megoldási narratívák a helyiekre való odafigyelésre és kíváncsiságra, az idegen kultúrák és szokások megismerésének a szándékára, ezek megértésére és elfogadására, a félreértések megelőzéséhez szükséges kérdezés és visszakérdezés fontosságára, valamint a helyi közösségek életritmusának átvételére terjedtek ki. A legtöbb önkéntes felismerte, hogy *„előbb nekünk kell megváltozni, és csak utána tudunk változást elérni”*.

Többen kiemelték, mennyire fontos ehhez a jó kommunikáció, a tudatos párbeszéd kialakítása, ugyanakkor a megértés része a kommunikációs különbségek elfogadása is, helyenként például nem értették a humort, az iróniát, ami *„komoly félreértésekre, sőt sértődésekre vezetett”*, míg máshol nem találtak ilyen nehézséggel. A legtöbben ugyanakkor azt tapasztalták, hogy nagyon egyértelműen volt szükséges kommunikálni, kerülni kellett a félreérthető megfogalmazásokat, és ahogy az egyik önkéntes megállapította, esetenként el kellett fogadni, hogy *„nagyon sokszor nem úgy tudják kifejezni magukat, mint megszoktuk, gyakran sértőek, durvák”*, de ez csak azt jelenti, hogy máshogy fejezik ki magukat, mint amihez itthon hozzászoktunk.

„Nagyon sokszor előfordult, hogy sok félreértés volt abból, hogy azt hittem, hogy értik, hogy miben állapodtatunk meg, de nem értik, és nem kérdeznak vissza, nem vallják be. azaz erről milliószor meg kell győződni és visszakérdezni. Nagyon más, mint otthon, az első 2 hónapot azzal kell tölteni, hogy csak figyelni és figyelni, ha kell, akkor akár a deployment felét azzal tölteni, hogy figyelni és kérdezni – és nem rögtön nekiállni átrendezni mindent, mert még úgysem ismered a kontextust, amit még a helyi takarítónő is jobban ismer.”

(Önkéntes 7. – férfi, 29 éves)

„Kell egy adag kíváncsiság, a helyiek azzal tudnak jól kommunikálni, akiknél azt látják, hogy igazán kíváncsiak rájuk, én például minden apró dologra kíváncsi voltam és mindenről meg is kérdeztem őket, és ennek örültek, ezt értékelték. Mindent el kell fogadni, tényleg úgy kell kimenni, hogy mindent elfogadok és mindenre felkészülök, tudatosítani kell, hogy ha ott vagyok, akkor el kell fogadni.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

„Alázatosan próbáltam először megismerni, átlátni, hogy mi hogyan működik, nekem kellett hozzájuk alkalmazkodni. Úgy kell közeledni, hogy maximális empátiával, én is meséltem valamit, és utána megtalálni a közös pontokat, például 'nálam ez így van, nálatok is?', megpróbálni egymást megérteni.”

(Önkéntes 13. – nő, 28 éves)

3.3. Kulturális imperializmus

Mint a humanitarizmus kritikai diskurzusainál korábban láttuk, a nemzetközi fejlesztés és segélyezés eredményességére az egyik legnagyobb veszélyt az egyoldalú, paternalista gyakorlat jelenti, amely folyamatosan újratermeli a donor és a recipiens társadalmak közötti függő viszonyokat. Ez a gyarmati múltból eredő orientalista narratíva hatása, amely szerint a keleti „fejletlen” társadalmak automatikusan rászorulnak a nyugati országok irányítására (Said 1978, Vékony 2017). A nemzetközi önkéntesség a kulturális egyenrangúság megvalósításán keresztül ennek lebontásán dolgozik, azonban a kolonialista ideológia a mai napig egyéni szinten is befolyásolja a szereplők magatartását. A leegyszerűsített sztereotípiák saját szocializációjukon keresztül mindkét fél percepciójába beépültek, meghatározva egyrészt az önkéntesek viselkedését és identitását (Bruce 2018, Sullivan 2018), másrészt a helyiek fehérekkel szembeni önértékelését (Fanon 1952, Mandela 1994). Számos küldő szervezet rossz gyakorlata (kulturálisan nem megfelelően előkészített és megvalósított projektek, illetve az önkéntesek indokolatlan szakértői pozícionálása) ráadásul tovább erősíti a hierarchikus egyenlőtlenségeket (Ngo 2013), aminek hátrányaival az önkénteseknek sokszor a terepen kell megküzdeniük. Negatív példaként több magyar önkéntes említette (főleg nagy nemzetközi projektek esetében), hogy annyival magasabb járandóságot, hosszabb fizetett szabadságot és egyértelműen jobb lakó- és munkakörülményeket kaptak, mint a közösség helyi tagjai és partnerei, ami önmagában is megnehezítette a kulturális egyenrangúság megteremtését.

A mélyinterjúkba bevont magyar önkéntesek számos történetet meséltek el, amelyek kifejezetten a globális észak és dél között meglévő kulturális különbségekre vonatkoztak. Ezek jellemzően a helyiek körében a fehérekkel szemben meglévő kisebbségi érzésekből eredtek, amelyek az önkéntesek irányába hol – indokolatlan és irreális – tisztelet és csodálat, hol viszont lenézés és manipuláció formájában jelentek meg. Tipikus toposzaik a *pénz, gazdagság, felsőbbrendűség* voltak.

Tapasztalataikat saját reflexióik alapján három – két nagy és egy kisebb – narratíva mentén tudtam keretezni, amelyek azonban szorosan egymásba fonódtak, gyakorlatilag ugyanannak a orientalista diskurzusnak a különböző megnyilvánulási formái voltak. Az első a fehérek anyagi kihasználásával foglalkozik, beleértve az önkéntesség, mint ingyenes munkavégzés iránti véleményüket és hiedelmüket; a második narratíva a fehérek felsőbbrendűségének szerteágazó percepciója volt; míg a harmadik az önkéntesek hatalompolitikai manipulálása. Negyedik narratívaként az önkéntesekben meglévő orientalista szemléletük feltárását jelöltem ki (44. táblázat).

44. táblázat: **A kulturális imperializmus elemei**

Narratív keretek	
Fehérekhez / önkéntességhez való viszony	- Anyagi elvárások - Felsőbbrendűség / alsóbbrendűségi tudat - Helyi hatalom-politikai visszaélések
Önkéntesek oldaláról	- Kolonialista szemlélet

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbb önkéntes beszámolója alapján a helybeliek fehér külföldiekhez való hozzáállása nagyon különböző, gyakran ellentmondásos volt. Egyik oldalról nem értették, hogy egy fehér ember miért megy el önkéntesnek, sőt az önkéntesség eszméjét is furesának találták, bár legtöbbször nem is derült ki, hogy igazából mit gondolnak róla. Az egyik Indiában lévő önkéntes viszont úgy érezte, hogy emiatt gyakran le is nézik őket. Az önkéntesek gyakorlatilag egybehangzó tapasztalata azonban az volt, hogy – hiába mondták, hogy fizetés nélkül dolgoznak – a helybeliek ezt legtöbbször nem hitték el (aminek gyakran volt alapja, lásd a korábbi példát a rossz küldő szervezeti gyakorlatról, amely egyenlőtlenül jobb feltételeket biztosít az önkénteseknek), ami időnként úgy csapódott le az önkéntesek számára, hogy a helyiek nem értékelik a nekik nyújtott az önzetlen segítségüket. Többen kiemelték, hogy bármit csinálnak, sokszor „*egy köszönöm nem hangzik el*” érte. Másik oldalról a helybeliek egybehangzó meggyőződése volt, hogy „*aki fehér, az gazdag*”, és szinte minden országban

megpróbálták anyagi oldalról kihasználni őket. Ezzel különböző formákban találkoztak, amely a folyamatos kölcsönkéréstől a külföldiek számára megállapított magasabb árazáson keresztül az önkéntesektől esetenként elvárt anyagi hozzájárulásig terjedt. A helyiek nem tettek különbséget ebben a tekintetben a turisták és az önkéntesek között²⁸², ami a nemzetközi kutatások eredményeihez (pl. Zhou – Shang 2011, Alexander 2012) hasonlóan a magyar önkéntesekben is rossz érzéseket keltett.

„Nem értik, hogy minek mész hozzájuk önkéntesnek, azt hitték, hogy a helyi előjáró fizet nekünk ezért, az egész önkéntesség koncepciót nem értették. Úgy éreztem, hogy nagyon kíváncsiak voltak ránk és valahol szerettek is, de emiatt igazából lenéztek, kiröhögtek minket. A munkánkat sem értékelték, mert 'elvették a fizetős munkát a helyi kőművesektől'.”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

„A házigazda is előre kérte tőlünk a teljes lakbért, pedig nem ebben állapotunk meg, és utána is folyamatosan kértek kölcsön, amit csak az utolsó pillanatban adták vissza. Általánosságban is fehéreként mindig többet kértek a piacon. A házigazda a gyerekeknek szükséges megveendő ruhák árába is igényelte a részvállalásomat, pedig az a projekt költségvetéséből ment.”

(Önkéntes 17. – nő, 22 éves)²⁸³

Az önkéntesek elbeszélésében folyamatosan megjelent a fehérek felsőbbrendűségének mítosza is. Gyakran tapasztalták, hogy azért kérték meg őket, hogy segítsenek, mert mindent jobban tudnak, sokszor felnéztek rájuk, a helybeliek általános meggyőződése volt, hogy meg kell bízni a fehérek képességeiben, mert úgyis jobban értenek szinte mindenhez. Ez a szemlélet a fehérekkel kapcsolatos minden dimenzióra kiterjedt, a bőrük színétől a fizikai megjelenésükön keresztül a problémamegoldó tudásukig. Ez mind Afrikában, mind Ázsiában hasonló volt, egy Kambodzsában dolgozó önkéntes azt tapasztalta, hogy *„sok helyi fehéritőkrémet használ, hogy nyugatinak nézzen ki”*. Az önkéntesek visszaemlékezéseiben ezzel kapcsolatban gyakran előfordultak az *indokolatlanul nagy, jobban csinálnák, hihetetlen tisztelettel, jobban bíznak, fehér bőrű, angyal* megfogalmazások, amelyek egyértelműen a kolonializmus diszkurzív sémái, és a helybeliek máig tartó alacsony önértékelését, kulturális alárendeltségét tükrözik (Lundgren 2008, Dizayi 2019). Több önkéntes reflexiójában ez azonban kifejezett frusztrációt okozott, sőt volt olyan önkéntes, aki emiatt több vonatkozásban is kudarcnak élte meg az önkéntességet.

²⁸² Több országban (pl. Etiópia, Madagaszkár) ugyanazt a szót használták az önkéntesekre, mint a külföldi, – beleértve a színes bőrű afrikai – turistákra.

²⁸³ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

„Kenyában egy ghánai fekete önkéntessel voltam együtt, és amikor a háziak elutaztak, és nekünk kellett vigyázni a gyerekekre, akkor a feleség nekem adta oda a konyhapénzt, és nem a fekete önkéntesnek, pedig ő idősebb és férfi is volt. Ezen a fekete önkéntes nagyon ledöbbsent, mert a maskulin hierarchia miatt neki kellett volna megkapnia.”

(Önkéntes 17. – nő, 22 éves)²⁸⁴

„Odamentünk egy másik iskolába, ahol összegyűjtötték a gyerekeket egy fa alá, és ott elkezdtek szuahéliül beszélni, és közben felénk gesztikuláltak – utólag tudtam meg, hogy azt mondta, hogy ‘úgy nézek ki, mint Jézus’. Borzalmas volt, hogy azt a képet festették le, hogy a fehérek mennyivel felsőbbrendűek, és én ehhez akaratlanul is, de hozzájárultam. Nem akartam, hogy megerősítem azt a gondolatot a helyiekben, hogy jobb vagyok náluk, de pont ez történt.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

„Egyértelműen beléjük van kódolva, hogy vagy indokolatlanul nagy tisztelettel közelednek felénk, pusztán azért, mert fehérek vagyunk, vagy gyűlölettel jönnek, szintén azért, mert fehér vagy. A megoldás, rögtön tisztázom velük, hogy magyar vagyok, ami nem gyarmattartó ország, ezért egyenlők vagyunk – de ez nem működik, egyszerűen nem értik, hogy hogy lehetünk egyenlők”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

Ritkábban, de olyan hatalmpolitikai visszaélések is előfordultak, amelyek során az önkénteseket szakmai vagy politikai előnyszerzésre használták. A kolonialista narratíva alapján ugyanis a legtöbb közösségi társadalomban még mindig előnynek számít, ha valakinek van egy fehér ismerőse. Ennek keretében az önkénteseket – tudtukon kívül – időnként olyan helyzetekbe hozták, ahol csak a jelenlétük számított, viszont ezt legtöbbször csak utólag realizálták, így megfelelően kezelni sem tudták. Beszámolóik szerint ezek kifejezetten kellemetlen élmények voltak, gyakran manipulációnak érezték, megkérdőjelezte a másik fél őszinteségét, se a beilleszkedésüket, se a szakmai együttműködést nem segítette elő, és általánosságban is erősen gyengítette az önkéntesség kultúráközvetítő szerepének hatását.

„Többször éreztem, hogy kihasználnak, például csak azért hívtak el egy megbeszélésre, mert fehér vagyok és ez ott státuszszimbólumnak számított, egyébként nem volt ott szerepem – ez rosszul esett. Időnként taktikáztak velem, nem magamért szerettek, hanem a fehér önkéntes státuszom miatt, a kulturális különbséget nem tudtuk áthidalni, csak a felszínen voltak nyitottak és befogadók.”

²⁸⁴ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

(Önkéntes 17. – nő, 22 éves)²⁸⁵

„A helyi projektvezető elvitt a helyi önkormányzathoz még az elején, aki elbeszélgetett velünk, közös fotó, és utána a helyi politikus pénzt csúsztatott (a projektvezető) kezébe. Amikor később kérdeztük, a többi helyi szomszéd mondta, hogy a politikusoknak a választásnál előny, ha van közös fotójuk egy fehérrel.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

Az előző narratívák a helybéliek magatartását és szemléletét írták le, fontosnak tartottam azonban annak feltárását is, hogy az orientalista diskurzus hogyan és milyen módon van jelen a magyar önkéntesek tudatában. Ennek vizsgálatára több nemzetközi kutatás is készült, amelyek részben cáfolták (pl. Pastran 2014), részben megerősítették (pl. Sullivan 2018) a jelenlétét²⁸⁶. A magyar önkéntesek interjúiból viszont az a többségi narratíva rajzolódott ki, hogy felismerték ennek fontosságát, és igyekeztek tudatosan kezelni ezt a kihívást. A legtöbb esetben a kulturális imperializmus témája része volt a felkészítő tréningnek, bár az eredményességével kapcsolatban már erősen megoszlottak a vélemények. A legtöbb esetben jónak és elégségesnek tartották, volt olyan önkéntes, aki annyira a hatása alá került, hogy még indulás előtt teljesen megváltozott az önkéntességgel kapcsolatos felelősségtudata, de volt olyan is, aki elnagyoltnak és kevésnek tartotta a kolonializmus veszélyeire való felhívást. Általános hozzáállásuk volt viszont, hogy egyenrangú partnerként akartak kimenni, és kifejezetten tudatosan el akarták kerülni a lekezelő, felsőbbrendű magatartást, ami a beszámolóik olvasata alapján legtöbb esetben sikerült is, viszont több esetről is beszámoltak, amikor első vagy másodkézből tanúi voltak más önkéntesek paternalista viselkedésének.

„Két felkészítő hétvége volt Németországban, érzékenyítés, főleg Afrikáról. Egy kortárs fekete művésznek néztük meg a filmjét, hogy mit gondolnak a helyiek az önkéntességről, amiben az önkéntesség konceptuális negatív hatásáról is volt szó. A fő narratíva az volt, hogy 'ne jöjjenek ide olyan emberek, akik nem tudnak semmit rólunk és a problémáinkról', csak azért, hogy ettől jobban érezzék magukat. Ennek a hatása nagyon erős volt, az első hétvége után pánikot keltett, hogy ez mennyire komoly, milyen felelősségünk lesz.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

„Az orientalizmus, a kulturális egyenrangúság megteremtése két óra volt a tréningen, a gyakorlatban ez nem is mindenkinél ment át, mert a végén több önkéntesben maradt ezzel

²⁸⁵ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

²⁸⁶ Még úgy is, hogy alapvetően nem tudatos viselkedésmintáról volt szó.

kapcsolatban probléma. Egy csomó Kambodzsában élő fehér továbbra is maximálisan képviseli az orientalista hozzáállást.”

(Önkéntes 7. – férfi, 29 éves)

„Egy másik európai fehérbőrű önkéntes, egy nyugati világból származó tréner oktatott minket kulturális témában, ami nagyon messze volt a valóságtól. Én magam nagyon vigyáztam, nehogy az legyen, hogy 'megjöttek a fehérek', ami viszont érdekes volt, hogy inkább ők voltak azok, akik fehérbőrű félistenként tekintettek ránk.”

(Önkéntes 11. – nő, 44 éves)

„Amikor komoly konfliktushelyzet van, kikerülsz a saját komfortzónádból, amikor egyedül vagy kemény helyzetben, akkor már mindent hallottam, például nagyon kemény rasszista megnyilvánulásokat, pedig segíteni jöttünk ide, nem? A feketék ezt rögtön leveszik, még ha nem is mutatják.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

3.4. Kulturális egyenrangúság a hitelesség és bizalom alapján

Amíg a szokatlan és nehéz fizikai körülmények, illetve az eltérő társadalmi szokások akkulturációja esetében az önkéntesek adaptációs stratégiája az elfogadásra, megszokásra és nyitottságon alapuló megértésre épült, azaz elégséges volt az önkéntesek részéről az egyoldalú változás és alkalmazkodás, addig a kolonialista diskurzus lebontásához már mindkét fél közös összefogására szükség van. Az önkéntesek tapasztalata alapján a legfontosabb először saját hitelességük megszerzése és a bizalom kiépítése, majd ezek alapján a kölcsönös együttműködés megteremtése. A folyamat leírására jellemzően a *hitelesség, befogadás, tudatos felépítés, megértés, beépülés, őszinteség, közösséghez tartozás* megfogalmazásokat használták. Többen kiemelték, hogy a bizalmon alapuló befogadás a helyi fél aktív támogatásával könnyebben érhető el, például az önkénteseket valamelyik helyi elöljáró vagy vallási vezető vezeti be a közösségbe, ezáltal felelősséget is vállal érte. Ahogy az önkéntesek elmondták, ez utána már garancia volt a nyílt, konstruktív szakmai együttműködéshez, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a bizalom megtartása már az ő személyes felelősségük, amivel soha nem szabad visszaélni. Ez az előzetes bevezetés általában akkor működik, ha jó és folyamatos szervezeti kapcsolat is van a misszió és a fogadó fél között – ami a küldő szervezet vagy a fejlesztési ügynökség feladata, de ennek pozitív előnyét több megkérdezett önkéntes is átélte.

Egyéni szinten a személyes hitelesség elérésére a hosszabb távú önkéntesség esetében van inkább lehetőség, a rövid távú önkéntes turistáknak erre kisebb esélyük van. Több beszámolóban megjelent, hogy ehhez a turista szemléletet és az egyéni célokat el kell felejteni, a közösség érdekét kell igazán megérteni és képviselni, amihez az önkéntesek oldaláról kiforrott önismeretre és érett identitásra van szükség.

„A hitelesség borzasztó fontos, el kell érni, hogy befogadjanak, utána már bármit lehet. Amikor felmegyünk a faluba, a hegyekbe, akkor az több heti-hónapos előkészítés, beszélgetés a törzsi vezetőkkel, összehívják az egész falut, a törzsi vezetők bemutatják, hogy miért vagyunk ott, kidobolnak minket. A törzsfőnök úgy jelezte, hogy a fehér ember érinthetetlen, hogy az első éjszaka ott aludt előttünk egy széken. És ez működött is, utána a helyiek teljesen elfogadják, befogadtak minket, de az első fél nap erről a bemutatásról szólt. Aki odamegy 2-3 hétre, annak nincs ideje megérteni Afrikát. Sokszor Afrika csak az eszköz saját céljaik eléréséhez vagy maga a cél (mint nekem) – ezt a feketék rögtön leveszik.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

„Az is fontos, hogy az ember annyira beépüljön ebbe a környezetbe, hogy a testvérükké fogadják, és tényleg elfogadják, amit mond. Meg kell érni hozzá, elfogadni, hogy nem turisták vagyunk, érezni kell, hogy mi az a szolgálat, mi az, hogy adni. Be kell tudni épülni a helyi környezetbe, viszonylag fel kell, hogy nézzenek rá, és ezt nekünk erkölcsileg kell felépítenünk.”

(Önkéntes 5. – nő, 44 éves)

„Nyitott legyél és őszinte, ez a legfontosabb, nem a verbalitás, hanem a testbeszéd játszik a legjobban. A személyiségedet viszed bele az önkéntességbe, ha ezt átadod, akkor ugyanúgy tudsz kint is kapcsolatokat teremteni, mint itthon. Ehhez a tanult kulturális rögzüléseket kellett először levetkőzni, utána már jó lett a kapcsolat. Viselkedj úgy, mint egy vendég, és ne úgy, mint egy segélyosztó!”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

3.5. Az önkéntesség hatása a fogadó közösségekre

Ahogy a nemzetközi önkéntességgel szemben megfogalmazott kritikák korábbi áttekintésénél láttuk, az egyik legnagyobb veszélynek az interkulturális közvetítés elégtelenségét tartják, mert ennek hiányában a helyi közösségek nem fogják magukénak érezni a projektet, sérül a végeredmény, és nem valósul meg a fenntartható fejlődés. Az önkéntesség fogadó félre gyakorolt hatását tekintve megoszlanak a nemzetközi kutatási eredmények, egy átfogó amerikai felmérés szerint a válaszadók legnagyobb része a helyi közösség szempontjából hatékonynak

tartotta saját önkéntességét, úgy vélték, sikerült fenntartható módon hozzájárulniuk a fogadó fél céljaihoz (76%), és ennek legfontosabb eleme a jól hasznosítható készségek átadása és betanítása volt (Lough – McBride – Sherraden 2009). Egy Tanzániából és Zambiából hazatért önkéntesek körében végzett kutatás viszont azt állapította meg, hogy az önkéntesek jelentős része csalódott, mert nem sikerült fenntarthatóvá tenni a fejlesztéseket, későbbi visszatérésük során azt tapasztalták, hogy a közösségek egy része nem használja a projektek eredményeit (Talarski 2014).

A magyar önkéntesek reflexiói hasonlóan vegyesek voltak, mind a kulturális nehézségek, mind a fenntartható végeredményt tekintve megoszlottak az észrevételeik. Többen kifejezetten elégedettek voltak, úgy tapasztalták, hogy számos kitűzött célt elértek, és volt észrevehető előrehaladás. Ezekben az esetekben a kulturális különbségek vagy nem befolyásolták a munkát, vagy az önkéntesek rugalmasan tudták azoknak megfelelően alakítani a szakmai feladatokat.

„Heti egy módszertani képzést tartottunk a tanároknak, de nem tudom, hogy megfogadták-e. Az informatikai oktatást viszont átvették utána, amit megtanultak tőlünk, azt utána tovább tanították a gyerekeknek, úgy jöttünk el, hogy elvileg átadtuk a tudást a tanításra. Az a tanár, akivel együtt dolgoztam, ő nagyon érdeklődőnek tűnt, irodalmat és jogot tanult, úgy érezte, hogy ez (az informatika) neki is új dolog, amit meg akart tanulni és érteni, hogy majd a gyerekeknek is tovább adja. Voltak látható eredmények is, például kifestettük az óvodát vagy kialakítottunk egy mini játszóteret az udvaron, aminek látható eredménye van.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

„Amit szakmailag mondunk, azt megfogadják, és van egy fejlődés is évről évre. A betanítás tökéletesen működik, akarnak ők, csak nincs hozzá eszközük. Nagyon sok fejlődést látok a lenti klinikán, hogy hogy állnak hozzá. Felnéznek ránk, odafigyelnek arra, hogy például, hogy altatunk el egy beteget, és próbálják követni.”

(Önkéntes 5. – nő, 44 éves)

„Szeretném azt hinni, hogy annak a négy embernek, akivel foglalkoztunk, akik azért jártak hozzánk, mert egyetemre akartak menni, és ehhez kellett, illetve akarták a számítógéphasználatot megismerni, sikerült eredményt elérni, tartottunk nekik menet közben is és a végén is egy nagy tesztet, mit jól megcsináltak, és erre nagyon büszke vagyok.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

Más esetekben viszont a különböző társadalmi szokások és kulturális különbségek (például a munkakultúra, időhöz való hozzáállás, gondolkodásmód, nemi szerepek egyenrangúsága) jelentős mértékben befolyásolták a végrehajtást, az önkéntesek jellemző nehézségnek a lassabb

előrehaladást, a tervektől való elmaradást, valamint javaslataik helyi elutasítását említették, azaz ezekben az esetekben nem sikerült megfelelő módon áttörni a kulturális korlátokat, amelyek esetenként az egész projekt megvalósulását veszélyeztették.

„Az irodában mindenki pontosan érkezik és megy el, de 80%-ban mindenki a saját üzletét intézte, a hatékonyság nagyon rossz volt. Megbízhatóan megcsináltak mindent, csak sokkal-sokkal lassabban, például a legegyszerűbb dolgot is 3-4 hét alatt csinálták meg. A végén már feladtam, hogy bármi eredménye is lesz, mert a folyamatos pushing nem vezetett eredményre, a fehér önkéntesek szavának nem volt akkora súlya, hogy például határidőre megcsináljanak valamit a kollégák.”

(Önkéntes 4. – férfi, 29 éves)²⁸⁷

„Voltak terveink, jeleztük előre a tervet, igényeket, de mindig elhalasztódott, amit sokszor nem is jeleztek, így végül sokkal kevesebb valósult meg, mint terveztük, gondoltuk – a ramadán miatt is csökkent a hatékonyság. Elfogadták, hogy mások vagyunk, de például szakmailag a helyi asszonyok nehezen fogadták el a bemutatott korszerű főzési módokat (energiatakarékos, mert kevés fa maradt a környéken az elsivatagosodás miatt), csak azt kérdezték, hogy 'finom-e benne az étel?'. ”

(Önkéntes 20. – nő, 27 éves)²⁸⁸

„A helyi tanítók kizárólag idősebb férfiak voltak, ezért nem vették jó néven, hogy fiatal nőként tanítottam. Zokon vették, hogy sérül az autoritásuk, ezért megkértek, hogy ne folytassuk a tanítást.”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

Az egyik legnagyobb kihívás a hosszú távú fenntarthatóság elérése volt, ami gyakran nem is sikerült. Az önkéntesek abban látták a problémát, hogy sokszor nem arra irányultak a fejlesztések, amire a helyieknek a legnagyobb szükségük volt, ezért nem köteleződtek el kellő mértékben se a projekt, se a végeredmény iránt. Ezzel visszaigazolták a humanitárius fejlesztés kritikai ellentmondásait (rosszul előkészített projektek, egyoldalú fejlesztési célok, felületes felkészítés), amelyek megoldása legtöbbször meghaladta az önkéntesek helyi kompetenciáit. Beszámolóik alapján lehetőség szerint törekedtek rá, hogy közvetlenül megkérdezzék a helyi igényeket, és annak megfelelően alakítsák ki a fejlesztés irányát, ami azonban főleg a kisebb, helyi – döntően magyar kezdeményezésű – projektek esetében sikerült.

²⁸⁷ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

²⁸⁸ Ez az interjúrészlet korábbi diplomamunkámban is feldolgozásra került (Molnár 2016)

„A fenntarthatóságot nem sikerült elérni, például megcsináltak a helyiek valamit (egy adott projektet), de nem maradt ott utána senki, aki folytatni tudta volna, így utána egy csomó eredmény elhalt, nem volt folytatása. Azokat a szép célokat megcsinálni, amire hivatott volt a projekt, nem sikerült, legfeljebb félig, félsikerként – ez személyes csalódás, és rossz érzés is volt, úgy jöttem haza, hogy ebből nem kérek többé. Lehetne javítani, de például az utólagos debriefingnél nem figyeltek kellően az EU oldaláról sem, a monitoring is eléggé elnagyolt volt, jött egy hölgy, aki késő este érkezett, és kora reggel már utazott is tovább, ennyi idő alatt nem lehet mélységében ellenőrizni a munkát. Lehet, hogy nekem voltak túl nagyok az elvárásaim, de kicsit kiábrándultam belőle.”

(Önkéntes 7. – férfi, 29 éves)

„Meg kell kérdezni, hogy nekik mi a segítség, és abban segíteni nekik, ez a hasznos, nem lehet általánosítani, nagyon oda kell figyelni a helyi közösségek, emberek igényeire, attitűdjére. Volt egy támogatott egyetemista fiú, amikor először mentem ki, gondoltam, hogy kiviszek neki egy tablett (informatikus vagyok), de inogtam, hogy jó ajándék-e, mert semmit sem tudtam Kongóról. Végül megkérdeztem tőle, hogy mire van szüksége, és azt válaszolta, hogy neki nem ajándék kell, hanem munka, mert olyan szegény, hogy templomokban húzta meg magát, az egész családja éheznek. Kiderült, hogy szeretnek volna egy mikro vállalkozást nyitni, a család akart egy húsboltot nyitni, innen jött az egész projekt ötlet. Kért 1000 dollárt, de végül 400-at adtam neki, és ebből tényleg nyitottak egy saját boltot, a 10-13 fős család ebből naponta 1x tudott enni, és ezért nagyon hálásak voltak, ezt nagyon megindító volt megélni. Rólam nevezték el, végül ezt láncná szervezték, végül 3 boltjuk lett.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

„Hallgatni, odafigyelni rájuk, és utána csak abban segíteni, amit ők szeretnének – lehet, hogy akkor mást csinálnánk, például a földmunkákat, betakarítást, szüretelést stb., mert azzal segítenénk nekik igazából. Azaz nincsenek jól összehangolva a célok, nincs egyeztetve jól a közösségekkel.”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

3.6. Konklúzió

Az előzőekben két, egymásra épülő dimenzióban vizsgáltam meg a magyar nemzetközi önkéntességre jellemző interkulturális vonatkozásokat. Egyrészt azt kívántam feltárni és bemutatni, hogy milyen módon és összefüggésekben jelennek meg az önkéntesek reflexióiban az eltérő kultúrák közötti különbségekből eredő sajátosságok és hatások. A célom az önkéntesség teljes folyamatának az interkulturális keretezése volt, ezért azt is megnéztem, hogy

a kulturális különbségek mennyire befolyásolták az önkéntesség fogadó közösségekre gyakorolt végeredményét. Másrészt tágabb kontextusban vizsgáltam, hogy a nemzetközi önkéntesség humanitárius fejlesztésben betöltött kultúraközvetítő szerepe hogyan jelenik meg a magyar résztvevők percepciójában és gyakorlatában, azaz hogyan írható le a magyar önkéntesek interkulturális tudatossága.

Egy szűk mintán végzett kvalitatív kutatás eredményét természetesen nem lehet általánosítani, azonban a 14 különböző országban (két európai, három ázsiai és kilenc afrikai) dolgozó 21 megkérdezett önkéntes tapasztalataiból bizonyos következtetések levonhatók.

- 1) Noha az önkéntesek motivációjában az interkulturális szempontok jelentősen különböző formában jelentek meg, ez utána nem volt összefüggésben kulturális elköteleződésük mértékével. Mind a különböző akkulturációs megoldások alkalmazása, mind a kulturális paternalizmus lebontásához szükséges felelősség motivációtól függetlenül volt jelen az önkéntesek körében. Az orientalizmus elleni szemlélet legalább két esetben olyan önkéntesek beszámolójában volt a legerősebb, akik eredetileg nem altruista, hanem személyes élethelyzeti, illetve utazási célból jelentkeztek. Ugyanígy nem találtam összefüggést, sem az életkor, sem a program hossza alapján.
- 2) Noha explicit nem említették, de szinte mindegyik önkéntes elbeszéléséből kirajzolódott az idegen kulturális hatások által kiváltott megváltozott pszichológiai állapotot, ami – önreflexióikkal ellentétben – nem elsősorban az új fizikai környezet következtében alakult ki, mert azokhoz hamar hozzászoktak, hanem a mélyebb társadalmi – kulturális szokások miatt. Ez megfelel a magyarországi nemzetközi önkéntesség médiareprezentációját feldolgozó korábbi kutatásom eredményének, ahol az önkéntesség során jelzett kihívások 42 százaléka kulturális eredetű mentális nehézségként jelentkezett (Molnár Zs. 2021). A szakirodalmi leírások szerint a kulturális adaptáció előzetes felkészítéssel és helyi támogatással felgyorsítható (pl. Bennett 1986), azonban a magyar önkéntesek ezen jellemzően egyedül estek át, a felkészítő tréningek tartalma beszámolóik szerint általában nem terjedt ki sem a kulturális adaptáció pszichológiai nehézségére, amely viszont nemcsak az önkéntesek személyes problémája, hanem akár az egész önkéntes missziót is veszélyeztetheti (Tian – McConachy 2021).
- 3) Ennek ellenére mindegyik akkulturációs kihívás (fizikai környezet, helyi kulturális szokások, orientalista megnyilvánulások) esetében képesek voltak azonosítani a megfelelő adaptációs stratégiát (elfogadás, megértés, illetve kölcsönös bizalom alapuló

együttműködés), alkalmazásuk azonban már különböző mértékben sikerült. A fizikai körülményekhez beszámolóik alapján könnyű volt hozzászokni, ami nem is jelentett semmilyen fennakadást a projekt működésében. A mélyebb kulturális és viselkedési szokások esetében a kihívásoknak való megfelelés, a *másság* megértése jellemzően sikeres volt, azonban a legnagyobb nehézség a végrehajtás volt, azaz a szakmai munka beillesztése a helyi kulturális keretrendszerbe. Ebből eredtek az eredményt tekintve a legnagyobb csúszások és eltérések, ami több önkéntes számára frusztrációt okozott – pedig ez lehet, hogy nem is akkulturációs, hanem a helyi kultúrához igazodó központi tervezési feladat, ami már a humanitárius fejlesztés kritikai ellentmondásai közé tartozik. Az ezekhez való alkalmazkodás felismerése („*le kell lassulni*”, „*előbb nekünk kell megváltozni*” stb.) viszont szinte minden önkéntes esetében megtörtént.

- 4) Az önkéntesek a helyi közösségek oldaláról számos orientalista jellemzővel találkoztak (fehérek felsőbbrendűségének és gazdagságának percepciója, saját maguk alulértékelése, valamint az ebből következő hatalom-politikai játszmák), amelyek jelentősen befolyásolták – megnehezítették – mind az önkéntesek kulturális beilleszkedését, mind az együttműködések hatékonyságát. Noha ezek előfordulását és hatását legtöbbször sikeresen ismerték fel, a rájuk adott negatív érzelmi reakcióik (bosszúság, frusztráció, düh) időnként öntudatlan paternalista hozzáállást válthattak ki, így kauzális kölcsönhatásuk – kiegészülve az egyéb kulturális nehézségekkel – az egyik legnagyobb adaptációs kihívást jelentette. A legtöbb önkéntes ugyan felismerte a megoldási lehetőségeket (hitelességen alapuló bizalom kiépítése, kölcsönös, egyenrangú együttműködés a célok közös kijelölésétől a tervezésen keresztül a végrehajtásig), viszont mivel megvalósításuk nem csak rajtuk, hanem a helyi közösségek attitűdjén is múlt, akiknek ehhez felül kellene emelkedniük saját önértékelési deficitjükön – ezért ez gyakran nem is sikerült, függetlenül attól, hogy az önkéntesek többsége tudatosan próbálta elkerülni a személyes kolonialista megnyilvánulásokat²⁸⁹. Ennek nehézségét ugyancsak jól jelzi, hogy többen beszámoltak a környezetükben más önkéntesek részéről tapasztalt orientalista esetekről.
- 5) Szintén többször kimutatható volt a beszámolókból a rossz nemzetközi fejlesztési és segélyezési gyakorlat paternalizmust fokozó hatása, a felülről oktroyált projektek helyi elutasítása gyakran az önkénteseken csapódott le, akiknek viszont ennek megoldására nem

²⁸⁹ A médiareprezentációs kutatásomban szintén nem volt kimutatható paternalista hozzáállás – ez azonban csak az önkéntesek önreflexióját tükrözi, a valós hatásokról csak a helyi közösség körében végzett kutatással lehetne hiteles képet kapni.

volt ráhatásuk, különösen a központi, nagy nemzetközi programok esetében. A kisebb, döntően magyar kezdeményezésű helyi fejlesztéseknél viszont az önkéntesek szintjén is jól működött a közös célok együttes kijelölése és tervezése, amely viszont jól visszaigazolta a nemzetközi önkéntesség kultúráközvetítő szerepének létjogosultságát és fontosságát.

Összességében, a megkérdezett magyar önkéntesek többségének interkulturális tudatossága és adaptációs készsége magas volt, egy részük jól felismerte saját kultúráközvetítő felelősségét, és beszámolóik alapján szintén jól azonosították a humanitárius fejlesztés és segélyezés evolúciójához szükséges megoldásokat: a közös tervezésen és helyi igényeken alapuló, kulturálisan jól előkészített projektek, amelyeket hitelesen, a helyi közösségbe jól integrálódó önkéntesek tudnak támogatni. A legnagyobb probléma a megvalósításban, végrehajtásban rejlett, amely megnehezítette, illetve megakadályozta a – jelen beszámolók alapján talán a legnagyobb nehézségnek tartott – fenntartható fejlődés elérését.

4. Nemzetközi önkéntesség hatása a visszatért magyar önkéntesekre

Dolgozatom eddigi részeiben a magyarországi nemzetközi önkéntesség működését, ismertségét, a vele kapcsolatos diskurzusokat, valamint a társadalomban betöltött szerepét (gazdasági, politikai, kultúráközvetítő) vizsgáltam. Ebben a fejezetben a résztvevő önkéntesekre gyakorolt hatások személyes szintjét mutatom be. Kíváncsi voltam, hogy korábbi elvárásaikhoz, motivációikhoz képest saját identitásukra, élethelyzetükre vonatkoztatva milyen változásokat tapasztaltak, azaz *mit hoztak haza* (Mikešy – Molnár – Reicher 2011).

A különböző formákban előforduló egyéni érdekek és fejlődési szándékok a modernkori önkéntesség irodalmában nagy hangsúlyt kapnak (pl. Fényes – Kiss 2011, Váradi 2021). A következőkben először a szakirodalom és a korábbi kutatások fontosabb megállapításait foglalom össze, majd bemutatom az általam megkérdezett magyar önkéntesek tapasztalatait. Célom (1) az egyéni szinten megvalósuló önreflexió, valamint (2) az önkéntesekben bekövetkező változások bemutatása és rendszerezése.

A vizsgálati keretet az előző fejezetben részletesen ismertetett 21 magyar önkéntessel készített mélyinterjú alkotják.

4.1. Szakirodalmi tapasztalatok és a hatások csoportosítása

Az önkéntes munka nemcsak a fogadó közösségekre, hanem a résztvevők személyére is hatással van (pl. Wuthnow 1995, Czike – Kuti 2006, Lough 2008, Brown 2015). Amanda Moore McBride és szerzőtársai 57 ország 210 önkéntesprogramjának²⁹⁰ összehasonlítása után ezt azzal finomították, hogy noha az előzetes célok között nagyon erősen megjelentek az egyéni érdekek (személyes fejlődés, munkaerőpiaci készségek, illetve interkulturális megértés erősítése), a fejlődő országokban megvalósult önkéntesség mégis elsősorban a recipiens közösségek hasznát szolgálta (McBride et al 2003: 18, 56-57). Susanne Schech a kétirányú érdekek összehangolását kölcsönös tanulási folyamatként értelmezi (reciprocal learning), ami azt jelenti, hogy a nemzetközi önkéntesekkel való együttműködés során a fogadó szervezetek vagy közösségek olyan új ismeretekre, kompetenciákra és módszerekre tesznek szert, amelyeket más formában nehezebben tudnának elsajátítani. Az önkéntesek viszont – cserében – szintén sokat tudnak profitálni saját személyükre, illetve későbbi életükre nézve az önkéntességből (Schech 2016: 17).

Benjamin Lough a nemzetközi önkéntesség egyéni hatásaival foglalkozó 22 korábban publikált – döntően angolszász – empirikus kutatás adatait dolgozta fel, és ezek alapján négy jelentős típusát azonosította az önkéntesség résztvevőkre gyakorolt hatásának (2008: 7). Közéjük tartozik az önkéntesek világlátásának, szemléletmódjának megváltozása, a személyes és személyközi készségek erősödése (pl. kommunikáció, problémamegoldás, interkulturális kompetenciák), a karrier-célú erősségeik fejlődése, valamint a jövőbeli civil elköteleződésük kialakulása (társadalmi felelősségvállalás, önkéntesség folytatása, aktív polgárság).

A fiatal önkéntesek mobilitásával foglalkozó uniós tanulmányában²⁹¹ a nemzetközi önkéntesség egyéni előnyei közé az új ismeretek és készséget megszerzését, illetve fejlesztését, a nyelvtudás és a társas kompetenciák (pl. team munka, együttműködés) erősítését, a szakmai tapasztalatszerzést, valamint a résztvevők személyiségének és identitásának kiteljesedését sorolta. Ezt kiegészítette még – kifejezetten az EVS/ESC programokra vonatkoztatva – az európai gondolkodás és az európai értékek megerősödésével is, amely az önkéntesek saját országában felelős politikai és társadalmi aktivitásban fog megjelenni.

A Kanadai Fejlesztési Ügynökség több mint 600 nemzetközi önkéntes bevonásával készített felmérése számos területen visszaigazolta az önkéntesség résztvevőkre gyakorolt pozitív

²⁹⁰ A vizsgált programok 59%-a, azaz 124 program nemzetközi környezetben valósult meg (ibid.)

²⁹¹ „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

hatását. A válaszadók elsősorban a személyes és személyközi készségeik fejlődése (odafigyelés, konfliktuskezelés, interkulturális nyitottság), a munkaerőpiac számára fontos ismeret- és tudásbővülés, valamint a közösségi gondolkodás és civil szemlélet kialakulása területén tapasztaltak változást (CIDA 2005). Lacey McKivison (2018) 30 finn nemzetközi önkéntes körében vizsgálta a hosszútávú önkéntesség hatását. Az azonosított személyes változások közé a világra való nyitottság, más kultúrák iránti tisztelet, interkulturális kompetenciák, valamint más világképek megismerése tartozott. Samuel McLachlan viszont kifejezetten a fejlesztési célú nemzetközi önkéntesség fiatal új-zélandi önkéntesekre gyakorolt hatását kutatta (2018), esetükben a fejlődés az alapvető személyes készségek, a másokkal való együttműködés, a rugalmasság, a közösségi bevonódás, a kulturális adaptáció területén volt a legnagyobb, de a megkérdezettek külön előnyként élték meg a recipiens országokban zajló nemzetközi fejlesztési gyakorlat megismerését.

Jennifer Brook és szerzőtársai elsősorban az elhelyezkedéshez szükséges ismeretek, készségek fejlődése oldaláról mérték fel ausztrál önkéntesek tapasztalatait. A hosszú távú nemzetközi önkéntesség során a legtöbben a személyes és személyközi készségeik fejlődéséről számoltak be (kommunikáció, problémamegoldás, csapatmunka, szervezési és vezetési képességek, alkalmazkodás stb.). A válaszadók 53 százaléka azt mondta, hogy az önkéntesség hasznos volt a későbbi álláskeresésben, míg 24 százalék szerint nem jelentett különbséget (Brook et al 2007). Egy brit kutatás a visszatért önkéntesek mellett a munkaadókra is kiterjesztette a felmérését, mindkét csoport egyértelműen előnynek tekintette az önkéntesség során szerzett képességeket (kommunikáció, problémamegoldás, konfliktuskezelés, kreativitás, hatáskeltés, mentorálás stb.). Az önkéntesek 80 százaléka úgy gondolta, hogy az önkéntesség nélkül otthon nem tudtak volna ilyen készségfejlődésen átmenni, míg a vállalati vezetők 67 százaléka szerint a visszatért önkéntesek rendelkeztek olyan képességgel vagy tudással, amivel a többi munkatárs nem (Cook – Jackson 2006). Ugyanakkor Gillian Thomas saját – önkéntesekre és munkaadókra szintén egyaránt kiterjedő – kutatása során (2001) azt tapasztalta, hogy az önkéntesség során megszerzett ismereteket és készségeket a munkaadók gyakran alábecsülik, és nem kellően értékelik.

A legtöbb kutatás azt is kimutatta, hogy a visszatért önkéntesek körében megerősödött a közösségi gondolkodás, a civil elköteleződés és a társadalmi felelősségvállalás. Egy kanadai felmérés szerint a nemzetközi önkéntesek 67 százaléka később a belföldi önkéntességbe is bekapcsolódott (Kelly – Case 2007), egy brit kutatás esetében ez az arány már 90% volt (Alexander 2012). Több önkéntes arról számolt be, hogy a nemzetközi önkéntesség jelentős

változást eredményezett az életében. Ezt mutatta ki – többek között – Alvino Fantini és Aqeel Tirmizi svájci és brit visszatért önkéntesek körében végzett felmérése (2007), valamint Sheena Hudson és Kerr Inkson új-zélandi kutatása is (2006). Az amerikai Peace Corps 21 korábbi nemzetközi önkéntessel készített longitudinális felmérést, először az önkéntességük közben, majd 20 évvel később. Az eredmény szerint a megkérdezettek többsége utólag is jelentős fordulópontnak tekintette saját életében az önkéntességet (Starr 1994).

Az eddigi hatásokat Stephan Meier és Alois Stutzer még az önkéntesek boldogságtudatának változásával is kiegészítette. Az 1985 és 1999 közötti időszakban 22 ezer önkéntes bevonásával végzett átfogó németországi panelkutatásuk során ugyanis az önkéntesség és az élettel való elégedettség kapcsolatát vizsgálták. A kutatás nem tett különbséget a belföldi vagy a nemzetközi önkéntesség között, de a fő megállapítása az volt, hogy az önkéntes tevékenységet végzők mentális állapota és az élettel való elégedettsége javult, azaz magasabb arányban boldogok, mint önkéntességet nem végző kortársaik (Meier – Stutzer 2004).

A nemzetközi önkéntesség résztvevőkre gyakorolt hatásának csoportosítását a 45.táblázat mutatja be.

45.táblázat: A nemzetközi önkéntesség önkéntesekre gyakorolt hatásainak csoportosítása

Benjamin Lough csoportosítása²⁹²	EU fiatal önkéntesekre vonatkozó csoportosítása²⁹³	Egyéb szakirodalmi csoportosítások²⁹⁴
Világlátás, szemléletmód	Személyiség- és identitásfejlődés	Más világképek, szemléletmód
Személyes és személyközi készségek	Ismeretek, készségek, nyelvtudás, társas kompetenciák	Interkulturális érzékenység, más kultúrák iránti tisztelet
Munkaerőpiaci kompetenciák, tapasztalatok	Szakmai tapasztalatszerzés	Szaktudás, szakmai gyakorlat, nem formális tanulás
Civil elköteleződés, közösségi aktivitás, belföldi és nemzetközi önkéntesség	Politikai és társadalmi aktivitás, európai értékrend	Társadalmi felelősségvállalás, szolidaritás, előítéletek csökkenése
		Nemzetközi fejlesztési jógyakorlatok megismerése
		Életmód, élethelyzet megváltozása
		Boldogságtudat, élettel való elégedettség

Forrás: saját szerkesztés

²⁹² Lough 2008

²⁹³ „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány, 2009

²⁹⁴ Pl. Fernandez I Barrera 1997, Flanagan et al 1999, Meier – Stutzer 2004, Harkin 2008, Wu 2011, Alexander 2012, Dánielné 2018, McKivison 2018, McLachlan 2018, Volonteuropé 2018, Váradi 2021

4.2. Magyar önkéntesek által tapasztalt változások

A kutatásba bevont 21 magyar önkéntes összesen 48 különböző tulajdonságot vagy viselkedésmódot nevezett meg, amelyekben az önkéntesség hatására valamilyen változást tapasztaltak. Ezek kiterjedtek (1) az önkéntesek világlátására, szemléletmódjára vagy életmódjára, (2) társadalmi aktivitásukra, valamint (3) saját identitásukra, soft és hard készségeikre és attitűdjükre. A három nagy kategóriában szereplő elemeket tovább osztályoztam, és végül hat – tartalmi jellemzőikben homogén – kisebb csoportra osztottam őket. Két résztvevő – eltérő okok miatt – csalódásként élte meg az önkéntességet, ezért külön kategóriaként azonosítottam a negatív hatásokat is (46.táblázat).

46.táblázat: A magyar önkéntesekben végbement változások fajtái

A változás kategóriái és csoportjai		Az interjúk során azonosított változások
1.	Szemléletmód, világlátás, életmód (nézőpont, értékek, életmód)	megváltozott nézőpont, világhoz való hozzáállás, máshogy tekinteni az életre, megváltozott gondolkozás, globális tudatosság, megváltozott értékrendek, dolgok átértékelése, fontosság, prioritizálás, tudatosabb döntéshozatal „mindent ennek köszönhetek”, életmód váltás, profit szférából nonprofit felé, társadalmi ügyek anyagi támogatása
2.	Társadalmi felelősség, aktivitás (társadalmi érzékenység, önkéntesség)	társadalmi szerepvállalás és társadalmi felelősségvállalás, szociális érzékenység, odafigyelés civil dolgokra folyamatos önkéntesség, belföldi önkéntesség
3.	Személyiség, készségek, tulajdonságok (identitás, attitűd, készségek)	személyes változás, személyiségváltozás, saját élet átértékelése, felnőtté válás, függetlenedés, kisebb ego, elengedni dolgokat, lazaság, optimizmus, tisztaság, rend kevésbé fontos önismeret, önszeretet, soft skillek, figyelmesség, empátia, kedvesség, magabiztosság, kezdeményezőkézség, türelem, nyugodtság, alkalmazkodás, változások elfogadása, rugalmasság, kulturális nyitottság, interkulturális kommunikáció, nyelvtudás
4.	Negatív hatás, változás	pesszimizmus, „keserű szájjal”

Forrás: saját szerkesztés

A magyar önkéntesek által tapasztalt változások kategóriái nagy hasonlóságot mutatnak az előzőekben ismertetett szakirodalmi csoportosításokkal, viszont az egyes kategóriák tartalmi összetevőiben és arányaiban már több eltérés is tapasztalható. Szinte minden résztvevő nagy változásként élte meg az önkéntességet, amely jelentős hatást gyakorolt az életére. A jellemző megfogalmazások közé többek között a „sokkal fontosabb volt”, „sokat segített”, „sokat

fejlődtem”, „*felnyitotta a szemem*” kifejezések tartoztak. A kutatásba bevont válaszadók számára a nemzetközi önkéntesség gyakran új szemléletmódot, világlátást jelentett, amely utána egy értékrendbeli változást is eredményezett. Ezáltal társadalmilag sokkal érzékenyebbé váltak, erősödött a civil gondolkodásuk, és jobban elköteleződtek további önkéntes tevékenységek mellett. Különbség elsősorban a munkaerőpiaci hatások alacsony említésszámában, a megváltozott készségek és tulajdonságok fajtáiban, valamint a tapasztalt negatív hatásokban jelentkezett.

4.2.1. Szemléletmód, világlátás, életmód változásai

Az interkulturális tapasztalatokat bemutató korábbi fejezetben láttuk, hogy a megkérdezett önkéntesek döntő többsége előzetes elvárások nélkül, nyitottan, mentálisan mindenre felkészülve kezdett bele az önkéntességbe. Az interjúkban megfogalmazott vélemények alapján ezt tudatosan választották, hogy elkerüljék a prekoncepciókat, illetve annak bekövetkezését, hogy saját idealizált elképzeléseik befolyásolják kulturális beilleszkedésüket. Szinte mindegyik válaszadó részt vett szervezett felkészítésen, amelyek – különböző mélységben és formában, de – kiterjedtek a feladatok szakmai oldalára és az interkulturális környezetre is. Azonban, és ezt többen kiemelték, a felkészítések nem foglalkoztak az önkéntesség résztvevőkre gyakorolt – se kint tartózkodásuk alatt, se hazaérkezésük után jelentkező – pszichológiai hatásával. Ennek fontosságára a felkészítő tréningekkel foglalkozó szakirodalmak sem térnek ki (pl. Perold et al. 2013; Ngo 2013, Hartlep 2019).

A megkérdezett résztvevők elmondásai alapján azonban az önkéntesség nagy és összetett hatást gyakorolt rájuk. Noha valamilyen fejlődést, illetve változást szinte mindannyian vártak, ennek tényleges mértékét azonban gyakran alábecsülték („*sokkal többet kaptam*”, „*nem gondoltam, hogy annyit fogok változni*”). A bekövetkezett hatások különböző területekre terjedtek ki. Részben az önkéntesek életvezetését változtatták meg, beleértve a saját maguk számára kialakított prioritásokat, részben a további életükhöz szükséges önértékelésüket. Néhány önkéntes esetében azonban teljes életmód változás is bekövetkezett. Egy multikörnyezetben dolgozó marketingvezető korábbi belföldi önkéntes tevékenysége során (gyerekekkel foglalkozó alapítvány) érezte úgy, hogy változnia kell, amelynek hatását a nemzetközi önkéntesség tovább erősítette. Elvégezte a pszichológiát, és azóta szakpszichológusként ezen a területen dolgozik. Egy csapatjátékban eredményes élsportoló akkori élethelyzete miatt abbahagyta mind versenyzői karrierjét, mind egyetemi tanulmányait. Hat hónapos indiai

önkéntessége alatt viszont teljesen átértékelte az életét, hazajövele után visszament sportolni és tanulni is, jelenleg válogatott szintű versenyző, elmondása szerint erre mind az önkéntesség ébresztette rá. Egy nagyvállalatnál dolgozó jogász viszont egy kenyai árvaházban töltött önkéntessége után váltott, és azóta beteg gyerekek támogatásával foglalkozó alapítvány jogászként dolgozik. Elbeszélése szerint annyira szíven viseli a gyerekek sorsát, hogy már háromszor ment vissza néhány hónapos önkéntességre, amelyet fizetés nélküli szabadság keretében old meg.

„Igazából bele sem gondoltam, nem is értettem, hogy hova megyek. Nagyon vártam, hogy történjen valami velem, talán önismereti fejlődés, hogy kellemes módon kibillentsem az egyensúlyomból, de akkor ezt még nem tudtam így megfogalmazni, csak utólag lett világos. Mennyire változtam meg? Maximálisan, megváltoztatta az életemet, kinyitotta a szememet. Sokkal többet kaptam, mint amire számítottam. Megtanultam a dolgokat értékelni, nincs mindennek akkora jelentősége, mint gondolnánk, nyugodtabb lettem, megtanultam priorizálni, hogy igazából mi fontos az életben: lejjebb adni az egomból, hiszen magad elöl nem futhatsz el, nincs 'escape' gomb, mindent meg kell oldani.”

(Önkéntes 12. – nő, 25 éves)

„Őszintén, nem gondoltam, hogy annyit fogok változni, mint amennyit változtam, mert belecsöppentem egy teljesen más kultúrába, amelybe a politikai, kulturális és vallási tényezők is hozzátartoztak. Az életre lehet másképp is tekinteni, bár korábban 10 órát dolgoztam, de láttam, hogy nem kell akarni dolgokat, nem kell rágörcsölni mindenre. Könnyedebben is lehet venni, a multivilág beleedzett a taposómalomba, de ez segített visszafogni magamat, látni, hogy milyen körülmények között élnek, de mégis boldogak tudnak lenni, annyira kevés elég a boldogsághoz. Azóta pszichológusként dolgozom, az ELTE-n csinálom a szakpszichó vonalat.”

(Önkéntes 11. – nő, 44 éves)

„Én mindent ennek az indiai útnak köszönhetek, amit elértem, élsportoló vagyok, és kint tudatosult bennem, hogy muszáj tovább csinálnom. Miután hazajöttem, akkor értékeltem át mindent, és éreztem, hogy folytatnom kell. Röplabdáztam, de előtte abbahagytam, utána folytattam, azóta is válogatott vagyok, nagyon sokat változott a személyiségem is.”

(Önkéntes 16. – nő, 21 éves)

„Jogászként egy alapítványnál dolgozom, rákos gyerekekkel foglalkozunk, a kenyai út után váltottam a profit szférából a nonprofit felé.”

(Önkéntes 8. – nő, 29 éves)

4.2.2. Társadalmi felelősség és aktivitás

Az egyik leggyakrabban említett változás az önkéntesek értékrendjében következett be, ami szoros – általában egymásból következő – összefüggésben áll az előző pontban bemutatott világnézetükre, életmódjukra gyakorolt hatással. A nemzetközi önkéntesség során látott-tapasztalt élmények (szegénység, hátrányos helyzet, társadalmi, gazdasági vagy egészségügyi kilátástalanság, a napi megélhetési nehézségek) a legtöbb önkéntes esetében a társadalmi problémák jelentőségére hívta fel a figyelmet, amely megváltoztatta a prioritásukat, és felértékelte civil gondolkodásukat. A kinti tapasztalatuk alapján az önkéntesek szembesültek azzal, hogy egy-egy ember is mennyi mindent tud segíteni, ami az elmondottak alapján számos esetben kiváltotta azt az érzést, hogy később is folytassák – akár belföldön, akár más keretek között – az önkéntes segítségnyújtást. Justin Davis Smith ezt úgy fogalmazta meg, hogy az önkéntesség az aktív polgárság melegágya, ami arra tanítja meg a résztvevőket, hogy hogyan legyenek jó, felelős tagjai a társadalomnak (Smith 2002).

A társadalmi felelősség érzékelése több módon jelent meg a magyar önkéntesek elbeszéléseiben. Egy részük arról számolt be, hogy a tapasztalatok hatására újra gondolta saját materialista értékrendjét, és a korábbi jól fizető szakmai hivatásának a jelentősége háttérbe szorult az önkéntes segítség fontosságával szemben. Sőt, az egyik önkéntes ezt kizárólag altruista alapon, mindenfajta anyagi juttatás nélkül tudta csak elképzelni, amely az önkéntesség egyik legszigorúbb – mindenfajta anyagi haszontól mentes – értelmezését jelenti (pl. Wilson 2000, Dekker – Halman 2003). Mások esetében a nemzetközi önkéntességgel szemben gyakran megfogalmazott magyarországi kritika (miért Afrikába megy valaki segíteni, amikor itthon is sok nehézség van) a hazai segítség fontosságának a felismerését váltotta ki, és érzékenyebbé tette őket az itteni problémák iránt. Több önkéntesnél viszont megmaradt az Afrika (vagy Ázsia) iránti elköteleződés, és a kinti fejlesztési projekteket folytatják vagy aktív személyes részvétellel vagy itthoni adománygyűjtéssel. Ez a magatartás jól alátámasztja a nemzetközi és a belföldi önkéntesség közötti kölcsönhatást (pl. Wu 2011).

„Megváltoztatta az egész értékrendemet, a világhoz való hozzáállásomat, az értékrendem változott meg, sokkal fontosabb volt saját szakmai karrierem, dolgom, de ezek értéket vesztek, a normál munkám már szinte csak azért fontos, hogy meg tudjak élni. Ezerrel fontosabb, hogy önkéntesként segíthetek Afrikán de itthon is. Több alapítványba hívtak ügyvezetőnek, kuratóriumi tagnak stb., el is gondolkoztam rajta, a régi énemnek ezek még fontosak is voltak, de rájöttem, hogy nem szeretnék fizetést kapni azért, hogy Afrikán segítsek, már ezek nem kellene, ezek teljesen átváltak.”

(Önkéntes 3. – nő, 44 éves)

„Felnyitotta a szemem, hogy itthon még jobban keressem, észrevegyem a segítség kérdését, abból kiindulva, hogy 'miért mész Afrikába segíteni?', mert ezt én is megkaptam. Előtte nem csináltam ilyet, hogy ha pl. egy beteg gyerekek segíteni kellett (SMA-s kisfiú), de most sokkal többet és jobban segítek, pénzt utalok, és keresem is az ilyen lehetőségeket. A hírekben is jobban odafigyelek Afrika és Kongó témákra.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

„Én például már amikor megyek haza a repülőn, már alig várom, hogy ismét kimehessek, pedig szeretem a férjemet és a gyerekeket, és várnak is vissza, de már azon kattog az agyam, hogy hogyan tudom összegyűjteni azt az adomány mennyiséget, mert ha én kimegyek, az kit érdekel, de az adomány a lényeg.”

(Önkéntes 5. – nő, 44 éves)

„A rengeteg szeretet, amit a gyerekektől kaptam, éreztem, hogy ezt folytatni kell, ezért itthon is jelentkeztem különböző szervezetekhez önkéntesnek. Egy afrikai származású kisfiúnak is szerveztem programokat, és gyerektáborokban is segítek.”

(Önkéntes 13. – nő, 28 éves)

„A Taitával azóta is van kapcsolat, például most ősszel is gyűjtöttem nekik adományt, kvázi nagykövetként, félmillió forint értékben össze is jött.”

(Önkéntes 9. – férfi)

4.2.3. Személyiség- és készségfejlődés

Pszichológiai tanulmányok szerint (pl. Wood et al 2005, Roberts et al 2017) új élmények, körülmények vagy környezeti változások képesek nemcsak az emberek szokásait megváltoztatni, hanem kihatnak a személyiségjegyekre vis, ráadásul minél erősebb a külső hatás, annál gyorsabb a bennünk bekövetkező változás (Szendi 2020). Az előzőekben ismertetett életmódbeli, szemléletbeli és társadalmi szerepvállalásra vonatkozó változás mellett a nemzetközi önkéntesség erősen hat a résztvevők személyiségének és belső tulajdonságainak alakulására. Ezek a változások az önkéntesség körülményeinek a hatására következtek be, de az eredménye a visszatért önkéntesek általános identitásába (felnőtté válás), illetve személyiségjegyeibe (figyelmesség, tudatosság, előítéletek, optimizmus) épült be, de megjelent olyan kézzelfogható, tanult készségekben is, mint például az önálló élet technikai részleteinek a megtanulása (pl. megélhetéshez szükséges pénz kezelése).

A teljes személyiségre kiható változásokról a kutatásba bevont önkéntesek kisebbik része számolt be, amelynek az oka egyrészt az életkor, másrészt valószínűleg a programok hossza lehetett. Idősebb, „érettebb” korban lassabban változik az identitás, az egész személyiséget érintő változásról ezért főleg a fiatal korban önkéntességet végzők számoltak be. A rövid vagy

közép távú önkéntesség esetében szintén nehezebben alakul ki mélyebb és maradandóbb személyiségváltozás, mint a hosszú távú programok esetében.

„Sokkal figyelmesebb ember lettem, a világról a gondolkodásom nagyon megváltozott, globálisan tudatosabb ember lettem emiatt. Hogy gondolkozom a világról, rendszerekről, kapitalizmustól, az teljesen megváltozott: tudatosabb döntéseket hozok, milyen kajákat, termékeket vásárlók, odáig, hogy milyen politikai dolgok mögé állok be tudatosan. Korábban jobban érdekelt, hogy melyik celeb mit vesz fel, most már sokat olvasok, és nagyon érdekel, hogy ki mii ír, és milyen válaszok vannak társadalmi kérdésekről.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

„Függetlenedés, felnövés, mindent egyedül kellett intéznem. önismeret, önszeretet növekedése, mert jól meg tudtam magamat ismerni, alkalmazkodás Nepálban, kulturális nyitottság, nincs bennem az az ismeretlen iránti elítélés, hogy pl. azt gondolom, hogy kevésbé boldogok vagy szerencsések a másik kultúrában élők.”

(Önkéntes 15. – nő, 24 éves)

„Felnövés, 18 évesen kimenni, kezelni a pénzt stb. nagyon más volt, maga az önkénteskedést nem éreztem úgy, mert nekem mindig része volt valamennyire az életemnek.”

(Önkéntes 19. – nő, 18 éves)

Néhány személyiségjegyet vagy tulajdonságot megváltozása azonban sokkal gyakrabban, szinte mindegyik beszámolóban megjelent. Legtöbbször azokat a személyes vagy személyközi készségeket emelték ki, amelyek jellemzően más, idegen környezet hatására alakultak ki, és döntően más emberek, kultúrák, azaz *emberi kapcsolat* viszonylatában értelmezhetőek (elfogadás, alkalmazkodás, kedvesség, optimizmus). Ezek mind a *soft skillek* közé tartoznak, jobban tárgyiasítható, szakmai – technikai készségeket egyik interjú során sem említettek (pl. nyelvtudás, kommunikáció, valamilyen fizikai képesség, technikai tudás).

„A környezetem nem jelzett vissza semmilyen mérföldköves változást, én szerintem ez, hogy elfogadóbb vagyok vagy kicsit megpróbálom úgy látni a dolgokat, hogy ne idegesítsem fel magamat olyan dolgokon, amin nem tudok változtatni, ez biztos, hogy erősebb lett. Korábban inkább pesszimista voltam, most már jobban erősítem az optimizmust.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

„Magabiztosságomon sokat segített, hogy merjek belevágni dolgokba. Megtanultam az embereket megismerni, sok türelmet is tanultam az emberek iránt, amit még kellene fejlesztenem, de ez az út segített abban, hogy ráébredjek, hogy nyíljak meg mások iránt.

(Önkéntes 6. – nő, 20 éves)

„Hogyan értékeljem a saját életemet utána, ami korábban probléma volt, az már nem az, alkalmazkodás mindenképpen, az alkalmazkodás tényleg fontos, sokkal kedvesebb is lettem az emberekkel, sokkal aranyosabb lettem, az út megpuhított.”

(Önkéntes 16. – nő, 21 éves)

„Megtanultam könnyebben alkalmazkodni a dolgokhoz, ezt részben haza is hoztam, sokkal könnyebben elfogadom a hirtelen változásokat, rugalmasabb lettem.”

(Önkéntes 8. – nő, 29 éves)

Egy önkéntes viszont *nem emberek közötti* kapcsolatokkal vagy kommunikációval összefüggő, hanem intraperszonális készségek fejlődéséről is beszámolt. A megváltozott tulajdonságok – esetében – a renddel, illetve higiéniaival kapcsolatos attitűdjét befolyásolták.

„Az első utam után azt tapasztaltam magamon, hogy bár korábban szerettem a rendet és a tisztaságot, tisztaságmániás vagyok, de utána sokkal lazábban vettem, ha leesik valami a padlóra, már nem dobom el. Az a higiénia, ami ott van, ahhoz képest nálam minden tiszta és rendes, már nem mosok annyit kezet.”

(Önkéntes 14. – nő, 33 éves)

4.2.4. Nemzetközi önkéntesség negatív hatása

A mélyinterjúk során két önkéntes számolt be olyan negatív tapasztalatokról, amelyekkel kapcsolatos csalódottságuk és rossz érzésük hazaérkezésük után is megmaradt. A körülmények és kiváltó okok eltérőek voltak, de mindkét eset beleillik a nemzetközi önkéntesség kritikai megközelítésébe (pl. Barnett – Weiss 2008, Feldman – Ticktin 2010, Moore 2013). Ennek része a fejlesztési célok felülről lefelé történő megvalósítása, a receptiens közösségek kihagyása a tervezésből, az önkéntesek és a helybéliek között a juttatásokban és életkörülményekben fennálló jelentős eltérés, valamint az – akár tudatos, akár tudattalan – orientalista hozzáállás. Ezek gyakran tovább erősítik a fogadó közösségek tagjaiban egyéb okok miatt meglévő önértékelési deficitet, ami szintén nehezíti az egyenrangú együttműködésen alapuló közös fejlesztés kialakítását.

Az egyik csalódott önkéntes egy 12 hónapos uniós önkéntesprogramon vett rész Dél-Ázsiában. Noha a program célját jónak tartotta, és saját maga is sokat tudott profitálni belőle, több kritikát is megfogalmazott, amelyek elsősorban a projekt európai menedzselésére vonatkoztak. Hiányolta a helyi kollégákat igazán bevonó részvételi tervezést, szóvá tette, hogy önkéntesként annival magasabb juttatást kaptak az EU-tól, hogy a helyi kollégái nem is tekintették

önkéntesnek őket, valamint hiába adtak menetközben visszajelzéseket, ezek alapján semmilyen változás nem történt. Több önkéntes számára nem a segítség volt az elsődleges, illetve az ott élő fehérek oldaláról gyakran találkozott orientalista magatartással. Ezek alapján, ahogy az interjú során elmondta, „*lehet, hogy nekem voltak túl nagyok az elvárásaim*”, de „*kicsit kiábrándultam belőle*”. A társadalmi szerepvállalása ugyanakkor megerősödött, azt továbbra is fontosnak tartja, de a nemzetközi önkéntesség gyakorlásában viszont csalódott.

„Látni konkrét dolgokat, beszélgetni egy olyan francia lánnyal, aki önkéntes projektről önkéntes projektre jár, ezt kihúzott kamaszkorként éli meg, és közben a francia kormánytól veszi fel a munkanélküli járadékot, azaz összességében kellemesen él, kihasználja az önkéntességet saját céljaira.”

„Egy csomó ott élő fehér továbbra is maximálisan képviseli az orientalista hozzáállást.”

„Az előzetes elvárások teljesültek, pl. társadalmi felelősségvállalás, odafigyelés a civil dolgokra. Soft skillekben sokat fejlődtem, pl. interkulturális kommunikációban. De mivel maradt egy kis keserű szájíz, ezért magamtól nem kommunikáltam az önkéntességről, mert úgy éreztem, hogy vannak konstruktív kritikáim, de itt véget ér a feladatom.”

(Önkéntes 7. – férfi, 29 éves)

A másik interjúalany három hónapig egy kelet-afrikai közösségben oktatási, oktatástámogatói önkéntes munkát végzett. Számára a legnagyobb csalódást az jelentette, hogy a helyiek nem tudták egyenrangú partnernek elfogadni, hanem fehéreként sokkal magasabb rendű embernek tekintették. Ez az ottani közösség minden szintjén jelentkezett, és az önkéntesség során nem is sikerült megoldani. Elmondása szerint a helyiek semmilyen előzetes tájékoztatást nem kaptak az önkéntesek szerepéről, nem vonták be őket az előkészítésbe²⁹⁵. Ez kiegészült még azzal, hogy szembesült az afrikai szegénységgel és az élethelyzetük javulásának kilátástalanságával, amelyek összességében jelentős mértékű frusztrációt okoztak neki. Ugyanakkor az önkéntes tapasztalat az előző önkénteshez hasonlóan benne is felerősítette a szociális tudatot és tenni akarást. Noha a nemzetközi önkéntességet ő sem nem kívánja folytatni, de hazaérkezése után személyes küldetésének tartotta a nyilvánosság folyamatos érzékenyítését.

„Nem is emberként, hanem fehéreként vagyunk elkönnyelve, ez nagyon nehéz volt, remélem, hogy a másik oldalról megtapasztalhatták, hogy nem mindenki elnyomó, hanem valamilyen módon

²⁹⁵ Ebben az esetben ez nem elsősorban az európai donorszervezet hibája volt, hanem a helyi fogadószervezeté, amelyik saját üzleti érdekeit valósította meg a fejlesztés keretében, és nem a közösség fejlődését tartotta elsődlegesen szem előtt. Az önkéntes elmondása szerint az európai donor felelőssége abban volt, hogy ezt semmilyen módon nem ellenőrizte, még akkor sem, amikor jelezték a tapasztaltakat

pozitív képet tudunk festeni magunkról. „Muzungu”-nak²⁹⁶ hívtak kizárólag, a nevetem lehet, hogy nem is tudták – ennek lehet, hogy negatív konnotációja van, ezt olvastam egy helyen, de mindenestre borzasztó élmény ezt folyamatosan hallgatni, hogy ezt kiabálják folyamatosan utánunk az utcán.”

„Kint vagy, és egy csomó mindent hiányolsz, pl. kívántam az itthoni vegán hamburgeremet, és közben látod, hogy mennyien éheznek, és hogy nem tudsz segíteni rajtuk, és ez 0/24-ben nagyon őrlítő volt, ami még utána is dolgozott bennünk, pl. lelkiismeretfurdalás, szégyenérzet. Sokkal pesszimistább lettem, de empátikusabb is.”

„Felébresztette bennem azt a vágyat, hogy a társadalomban nagyobb szerepet vállaljak, felelősséget vállaljak, hogy azt a tudást, amit megszereztem visszaforgassam – ezért tartok azóta is előadásokat. És jó érzés, hogy az előadásomon a közönségből ki tudok váltani pozitív reakciókat.”

(Önkéntes 1. – nő, 26 éves)

4.3. Konklúzió

A magyar önkéntesek számára a legerősebben jelentkező hatások az értékrendjük megváltozását, valamint a társadalmi felelősség és szerepvállalás fontosságának megerősödését eredményezték. Hazaérkezésük után a legtöbben – valamilyen formában – folytatták az önkéntességet vagy annak anyagi támogatását. A szociális érzékenységük is fejlődött, többen rendszeres adományozók lettek, de voltak, akik ennek hatására munkahelyet, illetve hivatást is váltottak. Általánosságban elmondható, hogy jobban elköteleződtek a nonprofit szektor irányába, amely több esetben identitásváltozással is összekapcsolódott. A nemzetközi önkéntesség globális szemléletmódot, társadalmi gondolkozást és civil aktivitást erősítő hatása a magyar önkéntesek esetében is megegyezett a nemzetközi szakirodalmi tapasztalatokkal.

A személyes tulajdonságok és kompetenciák fejlődésével kapcsolatban a magyar önkéntesek elsősorban a személyközi, az emberek közötti együttműködést, kommunikációt támogató készségeik, illetve attitűdjük változásáról számoltak be (elfogadás, alkalmazkodás, türelem, kedvesség). A külföldi kutatásokkal összevetve a legnagyobb tapasztalt különbség, hogy a nemzetközi felmérésekben a megkérdezettek sokkal erősebben kiemelik az interkulturális

²⁹⁶ Fehérekre használ szuahéli kifejezés

érzékenységgel, bevonódással és kommunikációval kapcsolatos kompetenciák erősödését, ez a magyar önkéntesek esetében egy alkalommal került említésre.

Szintén jelentős eltérés, hogy a kutatásom legtöbb résztvevője nem hozta összefüggésbe az önkéntesség hatását a munkaerőpiaci előnyökkel vagy lehetőségekkel. Összesen két önkéntes említette meg az álláskeresést, az egyik válaszadónak pozitív élménye van róla, a másik önkéntes azonban még nem rendelkezik személyes tapasztalatokkal:

„A cv-be beleírom, és mindig rákérdeznek, és nagyon pozitívan fogadják, megkérdezik, hogy mi volt a motiváció, nagyon pozitív dolog.”

(Önkéntes 19. – nő, 18 éves)

„21 évesen voltam kint, ezt érdekesnek találják itthon az emberek, remélem, hogy álláskeresés során is hasznos lesz, de ez még nem merült fel”

(Önkéntes 16. – nő, 21 éves)

Összességében a magyar önkéntesek reflexiói alátámasztották a nemzetközi önkéntesség résztvevőkre gyakorolt hatásának jelentőségét és szerepét.

V. ÖSSZEGZÉS

Nem könnyű feladat összefoglalást írni a nemzetközi önkéntességről, ahogy nem volt könnyű kutatni sem. Nehézsége részben szerteágazó természetéből, részben gyorsan változó formájából és tartalmából származik. Ahogy a dolgozat egyik első fejezetében rámutattam, a nemzetközi önkéntesség értelmezése nem egységes, és gyakorlata pedig még tágabb határok között mozog. A nemzetközi önkéntesség az elmúlt száz évben komoly átalakuláson ment keresztül. Az első világháborús károk helyreállításától az Európán belüli társadalmi megbékélésig számos feladatot ellátott. A második világháború és a gyarmati birodalmak szétesése után az ENSZ doktrínák által irányított társadalmi és gazdasági fejlesztés és humanitarizmus határozta meg a nemzetközi önkéntesség s ideológiai és működési kereteit. Az ezredfordulót követően felfigyeltek a személyes célok, értékek és élmények növekvő jelentőségére a nemzetközi önkéntességben, ennek jó példája a humanitárius turizmus, amely az idegenforgalom egyik leggyorsabban növekedő ága jelenleg is.

Az elmúlt évtizedekben a vállalatok is felfedezték az önkéntesség lehetőségeit. Részben a civilizációs kockázatok miatti társadalmi felelősségvállalás miatt, de még nagyobb részt belső

munkaerő-motiváló indíttatásból vállalnak benne egyre nagyobb szerepet. A nemzetközi önkéntességre kidolgozott igazán jól működő modelljük azonban nem nagyon van.

A politika már korábban felhasználta saját céljaira a nemzetközi önkénteseket elsősorban diplomáciai (pl. Peace Corps) vagy gazdasági befolyásszerzésre (bilaterális fejlesztési gyakorlatok elterjedése). Az utóbbi időszakban azonban felerősödött a nemzetközi segélyezés és vele együtt a nemzetközi önkéntesség jelenlegi gyakorlatával szembeni kritika, és ezzel együtt előtérbe került a recipiens közösségek igazi szükségleteinek kérdése.

A 21. század nemzetközi önkéntességének ebben a gyorsan változó társadalmi, gazdasági és politikai környezetében kell megtalálnia saját működési lehetőségeit. A téma vizsgálatát nehezíti, hogy a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó empirikus kutatások és szakirodalmi feldolgozások meglehetősen hiányosak. Ezt a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó számos kutató – önkritikusan – ki is emeli. A legtöbb kutatás és elemzés jellemzően ugyanazzal a néhány szűkebb részterülettel foglalkozik, az egyéni motivációkkal, a társadalmi hatásokkal és a vállalati érdekekkel.

Én nem ezt az utat követtem, hanem megpróbáltam átfogó képet adni a nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetéről. Megvizsgáltam a hazai önkéntesség különböző funkcióit (társadalmi, gazdasági, politikai), szintjeit (egyéni, közösségi, osztálytársadalmi) és hatásait (önkéntesekre, recipiensre, donor országokra). A kutatásban igyekeztem minden fontosabb szereplő ismereteit, véleményét és tapasztalatait figyelembe venni. A komplex megközelítés miatt azonban limitálnom kellett az egyes területekre fordítható kutatói figyelmet. Számos területet lehet és érdemes a jövőben külön kutatás keretében mélyebben feldolgozni. Különösen érdekes lenne a magyarországi nemzetközi önkéntességet regionális összevetésben elemezni vagy – ami a nemzetközi kutatásoknak is a legnagyobb hiányossága – a recipiens oldalra kiterjeszteni a vizsgálatokat. Szinte minden tanulmány – az enyém is – csak közvetve, az önkéntesek tapasztalatai és véleménye alapján von le következtetéseket a programok eredményességéről. Az érintettek megkérdezésén alapuló hatástanulmány még a nemzetközi önkénteskutatások jövőbeli feladatai közé tartozik.

A kutatás visszaigazolta azt a – saját tapasztalaton és korábbi szakmai vélemények alapján megfogalmazott – hipotézist, hogy a *nemzetközi önkéntesség hazai ismertsége kifejezetten alacsony*. A kérdőíves kutatásba bevont válaszadók több mint kétharmada nem volt tisztában a fogalom jelentésével, de ez volt a tapasztalata az önkéntesküldő szervezeteknek is. Több példával illusztrálták, az önkéntes munkára jelentkezők se tudták pontosan, mit jelent az.

Számos negatív sztereotípiát is összekapcsolódik vele, pl. „*ingyen munka*”, „*nyaralás*”. Ez összefügg azzal, hogy a megkérdezettek a fejlődő országok helyzetéről is keveset tudnak. Ezért nem ismerik, és nem mindig értik meg, vagy fogadják el a nemzetközi önkéntesség humanitárius segítő célját. Tipikus kérdésként említették, hogy „*miért Afrikában segítsünk, amikor itthon is számos probléma van*”. Ugyanakkor többen említették, hogy a kifelé irányuló társadalmi felelősségvállalás generációs kérdés, a fiatalabb korosztály számára már fokozottabban fontos. A kérdőíves kutatás eredménye szerint a nemzetközi önkéntesség ismeretében viszont nem a korkülönbség, hanem az iskolázottság a meghatározó tényező. Ezt alátámasztották a fókuszcsoporthoz bevont egyetemisták is, akik nem rendelkeztek személyes tapasztalattal, mégis előremutató, szakmailag megalapozott vélemény tudtak megfogalmazni az önkéntességről. A nemzetközi önkéntesség társadalmi ismertségének és beágyazottságának hiánya a megkérdezett magyar önkéntesek motivációs hátterében is megmutatkozott. A külföldi szakirodalmi példákkal ellentétben semmilyen erre irányuló környezeti inspirációval, családi vagy társadalmi elvárással nem találkoztak. A nemzetközi önkéntességgel kapcsolatban a vállalati képviselők is ismeret- és érdeklődéshiányról számoltak be, nagyon-nagyon ritkán fordult elő a gyakorlatban, hogy bármilyen munkatárs részt szeretett volna venni nemzetközi önkéntességben. Szintén nem találkoztak ilyen tapasztalattal a jelentkezők életrajzában sem.

Az ismerethiányt a legtöbb megkérdezett a tájékoztatás és a szervezett kommunikáció hiányára vezeti vissza. Az önkénteseküldező civil szervezetek – saját bevallásuk szerint – se anyagi forrásokkal, se szakértelemmel nem rendelkeznek a kommunikációhoz, számos példával igazolták, hogy nem tudják a médianyilvánosságot elérni. Az egyetemisták is kiemelték, hogy semmilyen kampánnyal nem találkoztak még. Noha szerepel az önkéntességről szóló kormányzati stratégiában, az állam sem folytat az önkéntességről kommunikációs felvilágosítást vagy érzékenyítő kampányt.

Vizsgáltam a *belföldi és a nemzetközi önkéntesség közötti kapcsolatot* is. A kérdőíves kutatás a legszorosabb korrelációt a nemzetközi önkéntesség ismerete és a korábbi belföldi önkéntes munkavégzés között mutatott. Ugyanez volt a meghatározó vélemény az önkénteseküldező szervezetek körében is, tapasztalatuk szerint a résztvevők a nemzetközi önkéntesség mellett rendszeresen végeznek belföldi önkéntes tevékenységet is. A megkérdezett önkéntesek gyakorlata is ez volt, szinte mindenki arról számolt be, hogy megnőtt a társadalmi érzékenysége és aktivitása is. Többen nemcsak belföldön, hanem ismétlődő jelleggel a nemzetközi önkéntességet is folytatták, amelyhez áldozatot is vállalnak (szabadságuk terhére). Ez a magyar

gyakorlatban is megerősíti a nemzetközi önkéntesség aktív polgárságot (global citizenship) erősítő hatását, amely utána be tud épülni a szűkebb és tágabb társadalmi fejlődésbe.

A nemzetközi önkéntesség szakirodalma felhívta a figyelmet a *résztevő személyét érintő hatásokra*. Ez azt jelenti, hogy az önkéntes programokban való részvétel következtében változnak az önkéntesek személyes és személyközi készségei, szakmai kompetenciái és életfelfogása. Ugyanezt találtuk a hazai gyakorlatban is, gyakorlatilag minden megkérdezett ezt a hatást nevezte meg elsőnek. A személyes fejlődés lehetősége a legfontosabb a kérdőíves kutatás eredményei szerint a amit a küldő szervezetek és vállalati vezetők körében végzett interjúk is megerősítettek.

A magyar önkéntesek motivációs hátterének vizsgálata arra is rávilágított, hogy erős és meghatározó a *rászoruló társadalmak felé irányuló segítő szándék*, az *interkulturális kíváncsiság*, valamint az *utazási- és kalandvágy is*. Ugyanez jellemző a fókuszcsoportos interjúkba bevont egyetemistákra is. A küldő szervezetek azt tapasztalták, hogy az Európán belüli, jellemzően rövidebb ideig tartó programok esetében a motiváció inkább a tapasztalatszerzés vagy valamilyen konkrét készség fejlesztése (pl. nyelvtudás), az altruizmus csak másodlagos. Gyakran feladatként nevezték meg, hogy elfogadtassák a jelentkezőkkel, hogy az önkéntesség mások érdekében történik, és elsődlegesen „*nem róluk szól*”. A fejlődő országokba irányuló önkéntesek esetében dominál a segítő szándék.

A *jelentkezési aktivitásról* eltérő tapasztalatokkal találkoztam. A fejlesztési projektekre kifejezetten sokan jelentkeznek. Gyakran többen, mint amennyi részvételi hely elérhető. A humanitárius programokkal viszont nehéz megszólítani az embereket. A küldő szervezet nehezen tudták meghatározni a passzivitás okát, van, aki arra vezette vissza, hogy a fiatalok inkább karriert akarnak építeni. A megkérdezett egyetemisták ezzel részben egyet is értettek, viszont inkább a távolmaradás az anyagi okát emelték ki.

A nemzetközi önkéntesség során a résztvevők számos nehézséggel találkoztak. Ezek részben a *fizikai környezettel*, részben a *kulturális különbséggel* voltak kapcsolatban. Viszont általános tapasztalatuk volt, hogy *jól alkalmazkodtak a kihívásokhoz* és megfelelő adaptációs stratégiát választottak. Döntően jól be tudtak illeszkedni a helyi közösségekbe, fontosnak tartották a fogadó fél bevonását a projektek tervezésébe és közös megvalósításába. Noha találkoztak (jellemzően a helyi közösségek oldaláról) az orientalizmus jelenségével, igyekeztek tudatosan és megfelelően kezelni azt. Az önkéntesekhez hasonlóan a megkérdezett magyar szervezetek

képviselői is arról számoltak be, hogy igyekeznek a projektek tervezését a helyi igények alapján végezni.

Az állami szerepvállalás a nemzetközi önkéntesség területén az elmúlt években jelent meg Magyarországon, több eleme megelőzi a nemzetközi mintákat. Magyarországon megtörtént az *önkéntesség törvénybe foglalása* és külön *stratégia készült* róla. Mindkettő tartalma korszerű, és kitér a nemzetközi önkéntességre is. A kormány beemelt bizonyos civil szervezeteket a nemzetközi fejlesztésbe, amelyek megvalósításában a nemzetközi önkéntesekre támaszkodik. Pályázati és projekt alapon jelentős mértékben biztosítja a finanszírozást is. Ennek hatására észrevehető fejlődésnek indult a nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó civil szféra. Ezek helyszíne döntően a szubszaharai Afrika, a humanitárius fejlesztési projektek oktatásra, gyerekprogramokra (árvaház), társadalmi felvilágosításra, női egyenjogúság támogatására és egészségügyre (orvosi missziók) terjed ki.

Magyarországon elválik a közvetlenül fejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek és a nagy nemzetközi önkéntesprogramokat képviselő szervezetek működése. A magyarországi működés *legnagyobb problémája az alulfinanszírozottság*, a civil szervezetek működési költségeire alig van elérhető támogatás vagy pályázat. Ezért a legtöbb szervezet csak minimális létszámmal – jellemzően saját önkéntesekkel – tud működni.

A vállalatok ennek ellenére – a beszámolók és tapasztalatok alapján – *nem vesznek részt a nemzetközi önkéntességben*. Noha a megkérdezett vállalati vezetők ismerik az önkéntesség előnyeit, ezek elsősorban a résztvevők felé jelentkeznek, a vállalatok ebben inkább veszélyt és kockázatot látnak (munkaerő kiesése, elvesztése). Emiatt nem is bátorítják a munkatársakat. Saját nemzetközi önkéntesprogrammal csak néhány globális vállalat rendelkezik, ők – méretük miatt – jobban ki tudják használni az előnyeit.

Összességében a kutatás azt találta, hogy nemzetközi önkéntesség magyarországi szerepei többnyire megegyeznek a szakirodalom által azonosított funkciókkal, de ezek hatásai hazánkban alacsonyabb mértékben mutatkoznak meg. Legnagyobb előnye a magyar önkéntesek magas interkulturális hozzáállása és aktivitása. Hiányossága az ágazat finanszírozási nehézsége, az alacsony társadalmi tudatosság, valamint a vállalati részvétel alacsony szintje. Ez a kép a nemzetközi önkéntesség médiareprezentációjában is hasonlóan tükröződött vissza.

A jövőre nézve fontos lenne ezért minden résztvevő oldaláról (állam, vállalati szféra, önkéntesek) annak felismerése, hogy a nemzetközi önkéntesség komoly és jelentős értéknövelő eszköz, azaz közös cél a lehetőségek fokozottabb kihasználása.

Felhasznált irodalom

- „A fiatal önkéntesek mobilitása Európában” tanulmány. Public Policy and Management Institute, Régiók Bizottsága, EU. 2009. december 14.
- Adler, Nancy – Aycan, Zeynep (2018): Cross-Cultural Interaction: What We Know and What We Need to Know. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior* · January 2018. 307-335.
- Aihokhai, Simonmary (2017): An African ethic of hospitality for the global church: A response to the culture of exploitation and violence in Africa. *Filosofia Theoretica Journal of African Philosophy Culture and Religions* 6(2):20. December 2017
- Alexander, Zoë (2012): The international volunteer experience in South Africa: an investigation into the impact on the tourist (PhD dolgozat). Buckinghamshire New University, Brunel University
- Allen, Kenn – Galiano, Mónica – Hayes, Sarah (2011): Global companies volunteering globally. The Final Report of the Global Corporate Volunteering Research Project. International Association for Volunteer Effort, 2011
- Appadurai, Arjun (1996): A lokalitás teremtése. *Régió* 2001/3. 3-31.
- Baecker, Dirk (2000): A társadalom, mint kultúra. *Magyar Lettre Internationale*, 38. szám, 2000 ősz. 7 – 9.
- Baldwin, John (2017): Culture, Prejudice, Racism, and Discrimination. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*.
- Bartal Anna Mária (2019): „vissza a jövőbe” – A magyar önkéntesség harminc évéről három tételben. *Civil Szemle*, XVI. évfolyam 1. szám. 15-32.
- Batson, C. Daniel - Ahmad, Nadia – Tsang, Jo-Ann (2002): Four Motives for Community Involvement. *Journal of Social Issues*, Vol. 58, No. 3, 2002. 429--445
- Batson, C. Daniel – Lishner, David A. – Stocks, Eric L. (2014): The Empathy–Altruism Hypothesis. *Oxford Handbooks Online* (Oxford University Press), July 2014
- Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of Culture*, London-New York, Routledge
- Brook, Jennifer - Missingham, Bruce - Hocking, Russel - Fifer, Dimity (2007): The right person for the job. *International Volunteering and the Australian Employment Market*. Australian Volunteers International and Monash University. April 2007.
- Cantele, Ted (2012): Interculturalism: For the Era of Globalisation, Cohesion and Diversity. *Political Insight*. December 2012. 38 – 41.

- Celucien, L. Joseph (2018): Toward a Black African Theological Anthropology and Ubuntu Ethics. *Journal of Religion and Theology* Volume 2, Issue 1, 2018. 16-30.
- Chaddha, Mahesh – Rai, R.S. (2016): Understanding What Motivates Volunteering in People. *Amity Business Review* Vol.17, Nr.1. January- June 2016., 110-120.
- Cook, Petra - Jackson, Nicky (2006): Valuing volunteering: A route to professional development, views from VSO volunteers and managers. *Chartered Management Institute & VSO, London.*
- Bakos Áron (2016): Előszó Franz Boas Brit Columbia indiánjai című közleményéhez. *Orpheus Noster*. VIII. évfolyam, 2016/4. 98 – 101.
- Balogh Réka (2019): A civilszervezetek szerepe a nemzetközi fejlesztésben. In: Kiss Judit: *Nemzetközi segélyezés a 21. század elején*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 81-105.
- Balázs László (2020): Civil szervezetek és vezetői sajátosságok – vizsgálati lehetőségek szervezetpszichológiai megközelítésből. *Civil Szemle*, XVI. évfolyam 4. szám. 25-41.
- Barnett, Michael (2005): *Humanitarianism Transformed*. *Perspectives on Politics*, Dec., 2005, Vol. 3, No. 4. 723-740.
- Barnett – Weiss (2008): *Humanitarianism, a brief history of the present*. In *Humanitarianism in Question: Politics, Power, Ethics*, Cornell University Press, 2008. 1-48.
- Bartal, Anna Mária (2004): Cél- és érdekorientált szervezetek a nonprofit szektorban – a nonprofit szervezetek új szempontú tipizálása egy empirikus kutatás eredményei alapján. Budapest, Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért
- Bartal Anna Mária (2021): A Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) mérlege – eredmények, adósságok. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam (2021) 1. szám, 3-20. <https://doi.org/10.53585/onkszem.2021.1.3-20>
- Bartal Anna Mária – Saródy Zita (2010): Körkép - az önkéntesség helyzete és szerepe az Európai Unió egyes tagállamaiban az önkéntesmotivációs kutatások tükrében. *Civil Szemle*, 2010. 2. 22-42.
- Bauman, Zygmunt (1990): *Modernity and Ambivalence*. In: Featherstone, Mike ed., *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. London, Sage, 143-169.
- Bennett, Milton J. (1986): A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations* 10(2). December 1986. 179-196. DOI:10.1016/0147-1767(86)90005-2

- Bereczkei Tamás – Birkás Béla – Kerekes Zsuzsanna (2007): Önzetlenség idegenek iránt. Egy evolúciós modell kísérleti ellenőrzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2007, 62. 4. 449–473.
- Bierhoff, Hans-Werner – Rohmann, Elke (2004): Altruistic Personality in the Context of the Empathy–Altruism Hypothesis. *European Journal of Personality*, 18. 351–365
- Black, J. Stewart – Mendenhall, Mark (1991): The U-Curve Adjustment Hypothesis Revisited: A Review and Theoretical Framework. *Journal of International Business Studies*, June 1991. 225-247.
- Bogáromi Eszter – Malota Erzsébet (2017): Kulturális sokk és fogyasztói akkulturáció – Kétirányú, interdiszciplináris megközelítésben. *Vezetéstudomány XLVIII. évf. 2017. 4. szám.* 6-17.
- Bocsi Veronika (2013): *Az idő a campusokon.* Belvedere Meridionale, 2013. Szeged.
- Boltanski, Luc (1993): *Distant Suffering: Morality, Media, and Politics.* Cambridge:Cambridge University Press.
- Boroch, Robert (2016): A Formal Concept of Culture in the Classification of Alfred L. Kroeber and Clyde Kluckhohn. *ANALECTAR. XXV: 2016 z.2.* 61-101.
- Brav, Jenny – Moore, Amanda – Sherraden, Michael (2002): *Limitations of Civic Service: Critical Perspectives.* Global Service Institute Working Paper 02-12. Washington University, Center for Social Development. Washington University, St. Louis.
- Brown, Eleanor Joanne (2015): Understanding and Engaging with Development Through International Volunteering. *Journal of International Development J. Int. Dev.* 30, 102–117. DOI: 10.1002/jid.3145
- Bröckerhoff, Aurélie – Wadham-Smith, Nick (2008): *Volunteering Global Citizenship in Action.* Counterpoint Publishing, London
- Bruce, Marc E. (2018): *Portrayals of Voluntourism through a Postcolonial Perspective.* Lund University, Lund.
- Burns, David J. (2011): Motivations to Volunteer and Benefits from Service Learning: An Exploration of Marketing Students. *Journal for Advancement of Marketing Education – Volume 18, Summer 2011*
- Burns, David J. – Reid, Jane S. – Toncar, Mark – Fawcett, Jeffrey – Anderson, Cynthia (2006): Motivations to Volunteer: The Role of Altruism. *International Review on Public and Non Profit Marketing*, vol. 3, n° 2. December 2006. 79-91.

- Cantat, Celine – Feischmidt Margit (2019): Conclusion: Civil Involvement in Refugee Protection — Reconfiguring Humanitarianism and Solidarity in Europe. January 2019 DOI: 10.1007/978-3-319-92741-1_14
- Carver, Terell (2004): Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”. Politikatudományi Szemle 2004. 4. szám
- CECP (2022): Giving in Numbers™ (Chief Executives for Corporate Purpose©). 2022 Edition. New York.
- Chen, Jing – Wang, Chengliang – Tang, Yulong (2022): Knowledge Mapping of Volunteer Motivation: A Bibliometric Analysis and Cross-Cultural Comparative Study. Frontiers in Psychology. 03.June 2022. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.883150>
- Chouliaraki, Lilie (2010) Post-humanitarianism: humanitarian communication beyond a politics of pity. International journal of cultural studies, 13 (2). pp. 107-126. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1367877909356720>
- CIDA (2005): The power of volunteering: A review of the Canadian Volunteer Cooperation Program. Final Report. Montreal, Canada
- Cívico-Ariza, Andrea - Colomo-Magaña, Ernesto - González-García, Erika - Sánchez-Rivas, Enrique (2020): Volunteering in the University Context: Student Perception and Participation. Education Sciences, 2020, 10, 380. doi:10.3390/educsci10120380
- Clary, E. Gil - Snyder, Mark - Ridge, Robert D. - Copeland, John - Stukas, Arthur A. - Haugen, Julie - Miene, Peter (1998): Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 74, No. 6, 1516-1530.
- Cnaan, Ram A. - Goldberg-Glen, Robin S. (1991): Measuring Motivation to Volunteer in Human Services. Journal of Applied Behavioral Science 1991. 269-284. DOI: 10.1177/0021886391273003
- Collier, Paul – Dollar David (2001): Can the world cut poverty in half? How policy reform and effective aid can meet international development goals. World Development, 11, 1787– 1802.
- Cook, Petra - Jackson, Nicky (2006): Valuing volunteering: A route to professional development, views from VSO volunteers and managers. Chartered Management Institute & VSO, London.

- Coulson, Andrea B.- MacLaren, Andrew C. – McKenzie, Stewart - O’Gorman, Kevin D. (2014): Hospitality codes and Social Exchange Theory: The Pashtunwali and tourism in Afghanistan. *Tourism Management*. Volume 45, December 2014. 134-141.
- Czakó Ágnes – Harsanyi László – Kuti Éva Vajda Ágnes (1995): Lakossági adományok és önkéntes munka. KSH - Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport – Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest, 13-19
- Czike Klára - Szabóné Ivánku Zsuzsanna, 2010: Online kutatás az önkéntességről a lakosság körében. Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- Csákvári Zsófia (2008): Önként és tanulva (diplomamunka). Budapesti Corvinus Egyetem
- Csányi Vilmos (1999): Az emberi természet: Humánológia. Vince Kiadó, Budapest
- Csányi Vilmos (2002): Az egyszemélyes csoportok és a globalizáció. *Magyar Tudomány* 2002/6. 762-774.
- Csigó Péter (1998): A gazdasági stabilizációs diskurzus - a konszolidáció diskurzusa. *Szociológiai Szemle*. 3. szám, 1998
- De Luca, Sadie (2020): Learning to Fish Together: Imperialism and Hope in International Volunteer Service. WWU Honors Program Senior Projects 422. Western Washington University, Fall 2020. https://cedar.wwu.edu/wwu_honors/422
- Daftary, Dolly – McBride, Amanda Moore (2005): International Service: History and Forms, Pitfalls and Potential. CSD Working Paper No. 05-10. Center for Social Development, St. Louis.
- Dánielné Babos Zsuzsanna Rita (2018): Az önkéntesség andragógiai folyamatainak vizsgálata. ELTE Pedagógiai És Pszichológiai Kar, Budapest (PhD dolgozat).
- de Tocqueville, Alexis (1832): *Democracy in America*. A Penn State Electronic Classics Series Publication, The Pennsylvania State University, 2002.
- de Groot, Judith – Steg, Linda (2008): Value Orientations to Explain Beliefs Related to Environmental Significant Behavior How to Measure Egoistic, Altruistic, and *Environment and Behavior* · May 2008. 330-354.
- Deacon, David – Fenton, Natalie – Walker, Beth (1995): Communicating Philanthropy: The Media and the Voluntary Sector in Britain, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*

- Dekker, Paul – Halman, Loek (2003): *Volunteering and Values: An Introduction. Cross-cultural perspectives.* Springer. 1-17. DOI:10.1007/978-1-4615-0145-9_1
- Dévényi Márta (2004): A magas és alacsony kontextusú kommunikáció változatai Európában. In: *Kultúraközi, szakmai és szervezeti kommunikáció.* PTE, 2004. 20-28.
- Devereux, Peter (2008): *International Volunteering for Development and Sustainability: Outdated Paternalism or a Radical Response to Globalisation? Development in Practice, Volume 18, Number 3, June 2008.* 356-370
- Devine, Patricia G. (1989): *Stereotypes and Prejudice: Their Automatic and Controlled Components.* *Journal of Personality and Social Psychology* · January 1989
- Dingle, Alan – Sokolowski, Wojciech - Saxon-Harrold, Susan K.E. - Davis Smith, Justin – Leigh, Robert (2001): *Measuring volunteering: A practical toolkit.* Washington, DC and Bonn: Independent Sector and United Nations Volunteers, 2001.
- Dostál, Jakub - Kéri Anita (2020): *The economic dimension of international students' volunteering – Opportunities for Central Europe.* *Hungarian Education Research Journal* 10 (2020) 4. 327–345. DOI: 10.1556/063.2020.00033
- Dizayi, Saman Abdulqadir (2019): *Locating Identity Crisis in Postcolonial Theory: Fanon And Said.* *Journal of Advanced Research in Social Sciences*, 2019, 2(1). 79-86. ISSN 2538-919X
- Einolf, Christopher J. – Prouteau, Lionel – Nezhina, Tamara – Ibrayeva, Aigerim (2017): *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations.* Basingstoke:Palgrave Macmillan. 223-241
- Emerson, Richard M. (1976): *Social Exchange Theory.* *Annual Review of Sociology*, Vol. 2 (1976).. 335-362.
- Escobar, Arturo (2012). *Encountering development: The making and the unmaking of the Third World.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Fanon, Frantz (1952): *Black Skin, White Masks,* Pluto Press, London, 1986
- Fantini, Alvino - Tirmizi, Aqeel (2007): *Exploring and assessing intercultural competence.* World Learning Publications. Paper 1. Federation of The Experiment in International Living, Brattleboro, Vermont, USA
- Fassin, Didier – Pandolfi, Mariella (2010): *Contemporary States of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions.* New York: Zone Books.
- Feldman, Ilana, - Ticktin, Miriam (2010): *In the Name of Humanity: The Government of Threat and Care.* Duke University Press, Durham and London.

- Flanagan, Constance – Jonsson, Britta – Botcheva, Luba - Csapó Benő - Bowes Jennifer – Macek, Peter – Averina, Irina – Sheblanova, Elena (1999): Adolescents and the „Social Contract”: Developmental Roots of Citizenship in Seven Countries. In: Roots of Civic Identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth. Cambridge University Press, Cambridge. 135-155
- Fülöp Márta – Sebestyén Nóra (2011): Kulturális sokk? Kulturális különbségek Budapesten tanuló amerikai egyetemisták szemével. *Pszichológia*. 30. 2. 81-106.
- Eliasoph, Nina (2013): *The Politics of Volunteering*. Polity Press. Cambridge, UK / Malden, USA.
- Fairclough, Norman: (2009) *A Dialectical-Relational Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research*, 2009 In *Methods of Critical Discourse Analysis* edited by Ruth Wodak and Michael Meyer (SAGE, 2nd edition, 2009)
- Fairclough, Norman (2012): *Critical Discourse Analysis (International Advances in Engineering and Technology / IAET, Vol.7 July 2012)*
- Fairclough, Norman– Mulderring, Jane– Wodak, Ruth (2011): *Critical Discourse Analysis*, 2011 In: *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, edited by Teun A. van Dijk (SAGE, 2nd edition, 2011)
- Feischmidt Margit (1997): *Multikulturalizmus: Kultúra, identitás, és politika új diskurzusa*. In: *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris Kiadó. 7- 28.
- Feischmidt Margit (2018): *Szolidaritás és társadalmi reflexió a menekültek önkéntes segítőinek elbeszéléseiben*. *socio.hu* 2018/1. 69-94. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2018.1.69>
- Feischmidt Margit (2021): *Segítség és felelősség: a társadalmi szolidaritás formái, motivációi és vágyott hatásai a COVID-19 járvány idején*. *Regio*, 29. évf. 2021/2. szám. 73-104. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v29i2.73>
- Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): *2011 - az Önkéntesség Európai Éve. Az önkéntesség társadalmi jelensége és jelentősége*. *Debreceni Szemle*, 19. 4. 360–368.
- Fernandez i Barrera, Josefina (1997): *Gondolatok az önkéntességről a második évezred végén*. *Parola Folyóirat*, 1997. 4 szám, 10-12. oldal
- Fodor Erika - Orosz Tamás (2015): *Magyarország nemzetközi humanitárius segítségnyújtása, 2003-2014*. *Külügyi Szemle* 2015. különszám 110-131.
- Forgács-Fábián Sára (2021): *Fenntartható önkéntesség. De hogyan? – Az Y-generációs egyetemista önkéntesek motivációjának szervezeti vizsgálata a hosszú távon fenntartott*

önkéntességre vonatkozóan. Corvinus Kutatások. Kovász, 25 (1-4). 1-24. DOI 10.14267/kov.2021e3

- Foucault, Michel (1991): A diskurzus rendje. HOLMI, 1991.01.
- Fowler, Alan (2000): Civil society, NGOs and social development: Changing the rules of the game. Geneva 2000 Occasional Paper, No. 1, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), Geneva
- Gathogo, Julius (2008): African Philosophy as Expressed in the Concepts of Hospitality and Ubuntu. Journal of Theology for Southern Africa, Volume 130, (March 2008), 39–53.
- Gell, Alfred (1992): The Anthropology of Time. Berg. Oxford.
- Géring Zsuzsanna (2017): Kevert szövegelemzési módszertan alkalmazása gazdasági és társadalmi jelenségek vizsgálatához – online CSR-kommunikáció vizsgálata tartalomelemzéssel és diskurzuselemzéssel. Vezetéstudomány, Budapest, 2017, 4. szám
- Geudens, Tony – Costanzo, Simona – Hofmann, Peter – Amorim, Luis – Pavlova, Luba (2013): International Voluntary Service. T-KiT Series, Council of Europe Publishing.
- Glózer Rita: Diskurzív módszerek (Néprajzi Múzeum-PTE BTK módszertani jegyzet, 2007)
- Greenberg, Josh – Walters, David (2004): Promoting Philanthropy? News Publicity and Voluntary Organizations in Canada, Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations Vol. 15, No. 4.
- Gumperz, John J. (1982): Discourse strategies. Cambridge University Press, Cambridge.
- Háberman Zoltán (2012): חֶדְקָה és társadalometika. Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest (PhD dolgozat)
- Habermas, Jürgen (1971): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Századvég. Gondolat, Budapest, 1993.
- Haldane, Andrew G. (2014): In giving, how much do we receive? The social value of volunteering. A Pro Bono Economics lecture to the Society of Business Economists, London. <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2014/in-giving-how-much-do-wereceive-the-social-value-of-volunteering>
- Hall, Edward T. (1976): Beyond Culture. Anchor Books, Doubleday, New York.
- Hall, Stuart (1991): Old and New Identities, Old and New Ethnicities. In: Essential Essays, Volume 2, Duke University Press, Durham, 2018. 41–68.

- Hamilton, William D. (1964): The Genetical Evolution of Social Behaviour. *J. Theoret. Biol.* (1964) '7, 1-16.
- Hammer, Mitchell. R. (2005): Assessment of the impact of the AFS study abroad experience. New York: AFS Intercultural Programs, Inc.
- Handy, F. – Hustinx, L. – Kang, C. – Cnaan, R. A. – Brudney, J. L. – Haski-Leventhal, D. - Holmes, K. – Meijs, L.C.P.M. – Pessi, A. B. – Ranade, B. – Yamauchi, N. – Zrinscak, S. (2010): A cross-cultural examination of student volunteering: Is it all about résumé building? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39 (3). 498-523.
- Harkin, Marian (2008): Report on the Role of Volunteering in Contributing to Economic and Social Cohesion (2007/2149(INI)). Committee on Regional Development, European Parliament
- Hartlep, Hollyn (2019): Intercultural Training Guide. Interreg. Benefit4Regions, April 2019.
- Ho, Mary - O'Donohoe, Stephanie (2014): Volunteer stereotypes, stigma, and relational identity projects. *European Journal of Marketing* Vol. 48 No. 5/6, 2014. 854-877.
- Hustinx, Lesley - Cnaan, Ram A. - Handy, Femida (2010): Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 40 (4), 410-434. [DOI: 10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x]
- Heron, Barbara (2006): Critically Considering International Social Work Practica. *Critical Social Work*, Volume 7., Nr 2. (2006). DOI: <https://doi.org/10.22329/csw.v7i2.5737>
- Hetesi Erzsébet – Csovcics Andrea (2014): Az egyéni önkéntesség motivációinak feltárása és azok marketing vonatkozása. „Marketing megújulás” - Marketing Oktatók Klubja 20. Konferencia előadásai. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged. 168–179.
- Hills, Greg - Mahmud, Adeeb (2007): Volunteering for Impact Best Practices in International Corporate Volunteering. FSG Social Impact Advisors, September 2007.
- Hofstede, Geert (2011): Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1) Article 8.
- Houghton, Susan M. - Gabel, Joan T. A. - Williams, David W. (2009): Connecting the two faces of CSR: Does employee volunteerism improve compliance? *Journal of Business Ethics*, 87, 477–494. DOI 10.1007/s10551-008-9954-2

- House, Robert – Javidan, Mansour – Hanges, Paul – Dorfman, Peter (2002): Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories Across the Globe: An Introduction to Project GLOBE. *Journal of World Business* 37 (2002). 3-10.
- Hudson, Sheena - Inkson, Kerr (2006): Volunteer overseas development workers: The hero's adventure and personal transformation. *Career Development International*, 11(4). 304- 320.
- Hunkár Márta (2013): A kutatás módszertana. Gyakorlati jegyzet. Debreceni Egyetem, AGTC, Debrecen, 2013
- Huntington, Samuel P. (1993): The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, „The Clash at 20”. July 31, 2013. 3-27.
- Hustinx, Lesley – Lammerty, Frans (2003): Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organisation*, 2003 június, 166-187.
- Ibrahim, Hadi – Abdulai, Muhammed – Abubakar, Alhassan (2019): Culture and International Volunteerism: an Analytic Study of Intercultural Interactions between UK and Ghanaian Volunteers on the International Citizen Service (ICS) Program. *Human Arenas* (3/2020), Springer Nature Switzerland AG. 279–295.
- ILO (2011): Manual on the measurement of volunteer work. International Labour Organization (Nemzetközi Munkügyi Szervezet, ILO), Genf.
- Isham, Jonatham – Kolodinsky, Jane – Kimberly, Garrett (2006): The effects of volunteering for nonprofit organizations on social capital formation: evidence from a statewide survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35(3), 367–383. <https://doi.org/10.1177/0899764006290838>
- Jackson, Liz – Adarlo, Genejane (2014): Bridging Cultures through Unpaid Labor: U.S. Volunteer Teachers’ Experiences in China’s Yunnan Province. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 27(5). 1-23. DOI:10.1007/s11266-014-9519-1
- Jarjabka Ákos (2020): Kultúramenedzselési ismeretek (egyetemi jegyzet). Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet. Online kiadás, Pécs (letöltve: 2022.január 28.) (<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23664/jarjabka-akos-kulturamenedzselesi-ismeretek-pte-ktk-pecs-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)
- Jedlicka Allen (1990): Volunteerism and world development. Pathway to a new world. Praeger Publishers, New York.

- Jones, Andrew (2005): Assessing international youth service programmes in two low-income countries. *Voluntary Action*, 7(2). 87-99.
- Juhász Péter Gergő - Loibl Csaba - Szeremley Csaba (2021): Medical missions of the African Hungarian Union. *Journal of Central and Eastern European African Studies (JCEEAS)*, Budapest. 176-195.
- Kaschuba, Wolfgang (1994): Kulturalizmus. Megjegyzések a szociális szempont eltűnéséről a társadalomtudományokban. *Replika* 15–16. 263–277.
- Kelemen Kata (2011): Önkéntesség és turizmus: barátok vagy ellenfelek? in Fojtik János (szerk.): *Felelős marketing - A Magyar Marketing Szövetség Marketing Oktatók Klubja 17. országos konferenciájának előadásai*. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs. 42–53.
- Kelly, Sean - Case, Robert (2007): *The overseas experience: A passport to improved volunteerism. A research report*. Knowledge Development Centre, Toronto, Canada.
- Klaniczay Gábor (1983): A történeti antropológia tárgya, módszerei és első eredményei. *Történeti antropológia. Az 1983. április 18-19-én tartott tudományos ülészak előadásai*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1984. 23-60.
- Kleinginna, Paul R., Jr. – Kleinginna, Anne M. (1981): A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestions for a Consensual Definition. *Motivation and Emotion*, Vol 5, No. 4, 1981. 345-379.
- Komter, Aafke (2004) *Social Solidarity and the Gift*. Cambridge University Press.
- Kovács, Mónika (2010): Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont In *Alkalmazott pszichológia* (szerk.: Szabó Laura) XII. évfolyam 1–2. szám (2010) 7–27.
- Krippendorff, Klaus: *Content Analysis, An Introduction to its Methodology* (SAGE, 2nd edition, 2004)
- Krutsay Miklós (2018): Betegápoló szerzetesrendek. *Osteologiai Közlemények*, 2018/1-2. 52-54.
- Lakatos Miklós – L. Rédei Mária – Kapitány Gabriella (2015): Mobilitás és foglalkoztatás. *Területi Statisztika*, 2015, 55(2): 157–179.
- Laki Ildikó (2019): Láttelek az önkéntességről. *Polgári Szemle*, 15. évf. 4–6. szám. 361–369.

- Lewis, David (2005): Globalization and International Service: A Development Perspective. *Voluntary Action, Journal of the Institute for Volunteering Research*. Vol. 7; Number 2. 13-26
- Lough, Benjamin (2008): Impacts of International Volunteering and Service. Area Statement. Washington University in St. Louis, March 3, 2008.
- Lough, Benjamin (2010): International volunteers' perceptions of intercultural competence. *International Journal of Intercultural Relations*, July 2011. Volume 35, Issue 4. 452-464.
- Lough, J. Benjamin (2012): International Volunteerism in the United States, 2004-2010. Research Brief, February 2012. Center for Social Development
- Lough, Benjamin (2013): International Volunteer Service. *Encyclopedia of Social Work* (NASW Press and Oxford University Press), 2013.
- Lough, J. Benjamin (2015): The Evolution of International Volunteering. Technical Report published by United Nations Volunteers (UNV) programme Bonn, Germany, October 2015
- Lough, Benjamin – Allum, Cliff (2013): Effects of Neoliberal Adjustments on Government-Funded International Volunteer Cooperation Organizations. *Development in Practice* · October 2013
- Lough, Benjamin – McBride, Anada M. – Sherraden, Margaret S. (2009): Perceived Effects of International Volunteering: Reports from Alumni. Center for Social Development, CSD Research Report 09-10
- Lough, Benjamin – McBride, Anada M. – Sherraden, Margaret S. (2012): International Service and the Perceived Impacts on Volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, December 2012.
- Lundgren, Jodi (2008): Fanon and beyond: Decolonizing indigenous subjects. *The Canadian Journal of Native Studies* XXVIII, 2(2008):399-419
- Lyotard, Jean-Francois (1979): *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester University Press
- Lysgaard, Sverre (1955): Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States, *International Social Science Bulletin*, Vol. 7, pp. 45 - 51.
- Machin, Joanna (2005): *Volunteering and the Media: A review of the literature*, VAMU Institute for Volunteering Research

- Mahoney, Christine – Beckstrand, Michael Joseph (2009): Following the Money: EU Funding of Civil Society Organizations. Paper prepared for presentation at the 11th bi-annual European Union Studies Association conference, Marina del Rey, LA, CA, US, 23-25 April 2009.
- Malhotra, Naresh K.(2008): Marketingkutatás, Akadémia Kiadó, 2008.
- Mamadouh, Virginie (1999): Grid-group cultural theory: an introduction. *GeoJournal* , 1999, Vol. 47, No. 3. 395- 409.
- Mandela, Nelson (1994): A szabadság útján. Anthropolis Egyesület – Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.
- Márkus Edina (2016): Amikor a harmadik az első. Csokonai Kiadó.
- Maróti Andor (2005): Sokszemzőgből a kultúráról. Trefort Kiadó, Budapest, 2005
- Mayer, Jorge M. L. P. – Costa e Silva, Susana (2017): Exploring the Whole Value of Corporate Volunteering. *Journal of Corporate Citizenship*, 67 pp. 95–119. DOI: 10.9774/T&F.4700.2017.se.00007
- Mbembe, Achille (2008): Mi az a posztkolonializmus? *Lettre*, 71. szám
- McBride, Amanda Moore – Benítez, Carlos – Sherraden, Michael (2003): The Forms and Nature of Civic Service: A Global Assessment. Reserach Report. Global Service Institute Center for Social Development Washington University in St. Louis.
- McIntosh, Alison – Zahra, Anne (2007): A Cultural Encounter through Volunteer Tourism: Towards the Ideals of Sustainable Tourism? *Journal of Sustainable Tourism* 15(5). September 2007 DOI:10.2167/jost701.0
- McKivison, Lacey (2018): Impacts of long-term international volunteering on volunteers' intercultural competence. University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finnország. Diplomamunka.
- McLachlan, Samuel (2018): Relationships Matter: The Role and Impact of Younger International Development Volunteers (PhD dolgozat). University of Otago, Dunedin, New Zealand.
- Meier, Stephan – Stutzer, Alois (2004): Is Volunteering Rewarding in Itself? Institute for the Study of Labor, Bonn. IZA Discussion Paper No. 1045 March 2004
- Mészáros György – Bogdán Péter – Csereklye Erzsébet (2012): Társadalmi sokféleség, interkulturalitás. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2012.

- Mészáros Zoltán – Kostyál Árpád – Mester Dániel (2011): Kutatás a társadalmi felelősségről, és az önkéntességet nem végzők attitűdjeiről. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest
- Milassin Anda Nóra (2018): Az interkulturális interakciók során megtapasztalt kulturális eltérések értelmezése a dél-koreai kultúrában - magyar szemmel. PhD dolgozat. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Mikešy Álmos – Molnár Zsolt – Reicher Péter (2011): Önkéntesen, felelősen - A 20 legfontosabb kérdés a nemzetközi önkéntességről. Magyar Önkéntesküldő Alapítvány saját kiadás, Budapest
- Modood, Tariq (2011): Multiculturalism And Integration: Struggling With Confusions. European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Modood, Tariq (2017): Must Interculturalists misrepresent multiculturalism? Comparative Migration Studies (2017) 5:15 DOI 10.1186/s40878-017-0058-y
- Mohácsi Márta - Fényes Hajnalka (2020): Önkéntesség a felsőoktatásban, mint az egyéni karriermenedzsment része. E. Korcsmáros (ed.): 12th International Conference of J. Selye University. Economics Section. Conference Proceedings
DOI: <https://doi.org/10.36007/3754.2020.289>
- Molnár Klára (2021): A nagyvállalati önkéntesség az elmúlt tíz évben – az Effekteam vizsgálatainak tükrében. Önkéntes Szemle, 1. évfolyam (2021) 4. szám, 102-122.
<https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.102-122>.
- Molnár Zsolt (2013): Önkénteskaland Afrikában. Dekameron Könyvkiadó, Budapest
- Molnár Zsolt (2016): Magyar önkéntesek kulturális tapasztalatai Afrikában, avagy az interkulturális kommunikáció sajátosságai az európai környezettől eltérő kommunikációs közegben (diplomamunka). PTE BTK.
- Molnár Zsolt (2021): A nemzetközi önkéntesség hazai médiareprezentációja 2015 és 2019 között. Jel-Kép 2021/3. 25-43.
- Molnár Zsolt (2022): A nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepei. In: Karlovitz János Tibor (szerk.) Az ember és gazdagsága egészséges és biztonságos környezetben. International Research Institute, Komárno. 133-147. (2022)
- Molnár Zsolt (2022): Humanitárius fejlesztés vagy kulturális imperializmus? A nemzetközi önkéntesség interkulturális vonatkozásai és hatásai magyar önkéntesek reflexiói alapján. MKSV. 2022/1. 99-130.
DOI: <https://doi.org/10.33565/MKSV.2022.01.05>

- Moore, Thomas (2013): Saving friends or saving strangers? Critical humanitarianism and the geopolitics of international law. *Review of International Studies*, 39 (4). pp. 925-947, October 2013.
- Myrdal, Gunnar (1957): *Economic theory and under-developed regions*. Gerald Duckworth & Co. Ltd., London.
- Nárái Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio* 2004/4., 616–634.
- Nagy Szabolcs (2010): Az önkéntesség szerepe a környezettudatos marketingben és a vállalatok CSR tevékenységében. Konferenciakiadvány. IX. Regionális Tanácsadási Konferencia: "Gazdálkodás a lehetőségekkel - az önkéntesség jegyében, Miskolc, 2010. november 4. DOI: 10.13140/RG.2.1.2985.4883
- Neszmélyi György Iván (2014): The motivations for the diversification of the nigerian economy focusing on sustainable agriculture. *APSTRACT*. Vol. 8 No. 1 (2014), Budapest
- Niedermüller Péter (1999): A kultúraközi kommunikációról. In: Béres - Horányi: *Társadalmi kommunikáció*, Osiris Kiadó, Budapest, 27-38. oldal
- Ngo, Mai (2013): Canadian Youth Volunteering Abroad: Rethinking Issues of Power and Privilege. *Current Issues in Comparative Education* 16, no. 1 (2013): 49-61, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1020596>
- Oberg, Kalervo (1960): *Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments*. Reprint from *Practical Anthropology* 7: 177-182 In *Curare* 29 (2006) 142-146.
- Ockenden, Nick (2022): *A New Dawn: Strategic Pathways for the Future of Volunteering in Development*. Report for FORUM Members. The International Forum for Volunteering in Development (Forum).
- Otoo, Felix Elvis - Amuquandoh, Francis Eric (2014): An investigation into the experiences of international volunteer tourists in Ghana. *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 2014 Vol. 25, No. 3, 431–443. <http://dx.doi.org/10.1080/13032917.2014.903377>
- P. Szilczl Dóra: Bevezetés a kritikai diskurzuselemzésbe (Jel-Kép, 2018/3. szám)
- Paine, Angela Ellis – Hill, Matthew – Rochester, Colin (2010): ‘A rose by any other name ...’ Revisiting the question: ‘what exactly is volunteering?’ Working paper, Institute for Volunteering Research, London.

- Pajo, Karl - Lee, Louise (2011): Corporate-sponsored volunteering: A work design perspective. *Journal of Business Ethics*, 99(3), 467–482.
- Palmer, Michael (2002): On the Pros and Cons of Volunteering Abroad. *Development in Practice*, Volume 12, Number 5., November 2002
- Papp Richárd (2005): Identitás és etnicitás. In: Mészáros – Bogdán – Csereklye (2012): *Társadalmi sokféleség, interkulturalitás*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2012.
- Pastran, Sasha Hanson (2014): *Volunteer Tourism: A Postcolonial Approach*. University of Saskatchewan Undergraduate Research Journal · February 2014.
- Pater, Krzysztof (2022): Opinion of the European Economic and Social Committee on ‘Volunteers — Citizens building the future of Europe’. *Official Journal of the European Union*, 6.4.2022. 19-26.
- Pelozo, John - Shang, Jingzhi (2011). How can corporate social responsibility activities create value for stakeholders? A systematic review. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39(1), 117–135. DOI 10.1007/s11747-010-0213-6
- Penner, Louis A. (2002): Dispositional and Organizational Influences on Sustained Volunteerism: An Interactionist Perspective. *Journal of Social Issues*, Vol. 58, No. 3, 2002. 447--467
- Pérez, María Jesús (2012): *Global Corporate Volunteering*. Handbook and business cases. CODESPA Foundation
- Perold, Helene – Carapinha, René – Mohamed, Salah Elzein (2006): Five-country study on service and volunteering in Southern Africa. South Africa country report. *Volunteer and Service Enquiry Southern Africa (VOSESA)*
- Perold, Helene – Graham, Lauren A. – Mavungu, Eddy Mazembo – Cronin, Karena – Muchemwa, Learnmore – Lough, Benjamin J. (2013): The Colonial Legacy of International Voluntary Service. *Community Development Journal*, April 2013. DOI: 10.1093/cdj/bss037
- Perpék Éva (2011): *Önkéntesség és közösségfejlesztés*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest (PhD dolgozat)
- Perpék Éva (2017): *Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép*. MTA TTK Gyerekesély-kutató Csoport – Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet

- Perpek Éva (2022): Az ausztrál önkéntesség kutatások eredményei az elmúlt húsz évben. *Önkéntes Szemle*. 2. évfolyam (2022) 3. szám, 123-130.
- Plewa, Carolin - Conduit, Jodie - Quester, Pascale G. - Johnson, Claire (2015): The Impact of Corporate Volunteering on CSR Image: A Consumer Perspective. *Journal of Business Ethics* (2015) 127. 643–659. DOI 10.1007/s10551-014-2066-2
- Plewes, Betty – Stuart, Rieky (2007): Opportunities and challenges for international volunteer co-operation. Prepared for the IVCO Conference Montreal, September 2007, FORUM.
- PPMI (2020): Study on removing obstacles to cross-border solidarity activities. Final report. European Commission, Brussels.
- Pratto, Felicia – Sidanius, Jim – Levine, shana (2006): Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology* 2006, 17, 271 – 320.
- Putz Ádám (2017): „Ki szép, ki jó?” A szépség-sztereotípiák normafenntartó viselkedést, valamint társas ítéletalkotást befolyásoló szerepének vizsgálata (PhD dolgozat). PTE BTK.
- Reisinger Adrienn (2022): Lehet-e hatása a vállalati önkéntességnek a vállalati versenyképességre? – gondolatok a témáról elméleti megközelítésben. *Önkéntes Szemle*, 2. évfolyam (2022) 1. szám, 45-62. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.1.45-62>
- Rényi Ágnes (2008): Érzelmes kutatás. *Replika* 62 (2008. szeptember). 127–154.
- Rényi Ágnes - Sik Domonkos - Takács Erzsébet (2014): Elemzési szempontok a késő modern társadalmak kordiagnózisához. *Szociológiai Szemle* 24(3). 18–60.
- Roberts, Brent W. – Luo, Jing - Briley, Daniel A. - Chow, Philip I. – Su, Rong – Hill, Patrick L. (2017): A Systematic Review of Personality Trait Change Through Intervention. *Psychological Bulletin*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/bul0000088>
- Rosengren, Karl Erik (2008): *Kommunikáció*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Rozakou, Katerina (2020): Solidarity. In *Humanitarianism: Keywords*. Brill 17 Sep 2020. 197–199. https://doi.org/10.1163/9789004431140_092
- Said, Edward W. (1978): *Orientalism*. Penguin Books Modern Classics, London, 2019.
- Said, Edward – Burgmer, Christoph (1998): Bevezetés a posztkoloniális diskurzusbába. *Lettre*, 28. szám, 1998 tavasz

- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. – List, Regina – Toepler, Stefan – Sokolowski, S. Wojciech (1999): *Global Civil Society, Dimensions of the Nonprofit Sector*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies Baltimore, MD, 1999
- Salamon Judit – Papp Zsolt (2012): *Önkéntesség és önszerveződés segítése. Tananyag (TÁMOP-5.4.4-09/2-C-2009-0002 "Az ifjúságsegítő képzés interprofesszionális fejlesztése")*, Kecskeméti Főiskola.
- Schech, Susanne (2016): *The Impacts of International Volunteering: Summary of the Findings*. Australian Research Council, Project Findings Part 4, November 2016
- Schech, Susanne (2017): *Volunteer Perspectives on the Impacts of International Development Volunteering*. Australian Research Council, Project Findings Part 3, March 2017.
- Schwartz, Shalom (2012): *An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values*. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1).
- Scott, David G. (2006): *Socialising the Stranger: Hospitality as a Relational Reality*. Thesis work, University of Otago (New Zealand). March 2006
- Sherraden, Margaret Sherrard - Benítez, Carlos (2003): *North American community service pilot project*. Center for Social Development. Washington University, St. Louis, Missouri, USA.
- Sherraden, Margaret Sherrard – Stringham, John – Sow, Simona Costanzo – McBride, Amanda Moore (2006): *The Forms and Structure of International Voluntary Service*. *Voluntas* (2006) 17. 163–180. DOI 10.1007/s11266-006-9011-7
- Sherraden, Margaret S. – Lough, Benjamin – McBride, Amanda Moore (2008): *Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors*. *Voluntas* (2008) 19:395–421 DOI 10.1007/s11266-008-9072-x
- Sherraden, Michael (2001): *Service and the Human Enterprise*. Center for Social Development Global Service Institute. Washington University in St. Louis.
- Síklaki István (2006): *Vélemények mélyén. A fókuszcsoport módszer, a kvalitatív közvélemény-kutatás alpmódszere*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006
- Silló Ágota (2016): *Az önkéntesség modern formái. Útközben: Az I. Demográfiai és Szociológiai Dektoranduszkonferencia anyagai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Demográfia és Szociológia Doktori Iskola, Pécs. 71-81

- Simpson, Robert – Coleman, S. M. (2001): Az antropológia felfedezése. In: Kulturális antropológia. Összeállította: A. Gergely András. Veszprémi Egyetem, Veszprém, 2002–2003. 3 – 13.
- Smith, David Horton (1981): Altruism, Volunteers, and Volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research*. 21-36.
- Smith, Justin Davis (2002): „The Inflatable Log” Volunteering, the State and Democracy. Paper to be presented at 31st Annual ARNOVA Conference, Montreal, Quebec, Canada, 14th -16th November 2002.
- Smith, Justin Davis - Ellis, Angela - Brewis, Georgina (2005). Cross-national volunteering: A developing movement? In J. Brundey (Ed.), *Emerging areas of volunteering*. Indianapolis, IN: ARNOVA. 63–76.
- Smith, Matt Baillie – Laurie, Nina (2010): International Volunteering and Development: Global Citizenship and Neoliberal Professionalisation Today. *Transactions of the Institute of British Geographers* 2011. 545-559
- Solymári Dániel (2019): Fejlesztéspolitikák Afrikában A segélyezés útja: gyámság helyett együttműködés. In: *Afrika a globalizált világban lehetőségek és kihívások*. Szerk. Marsai Viktor. Dialog Campus, Budapest. 193-221.
- Solymári Dániel (2019): Paradigmaváltás a nemzetközi segélyezésben: a tervezéstől a megvalósításig. In: Kiss Judit: *Nemzetközi segélyezés a 21. század elején*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 157-174.
- Spencer, Lyle – Spencer, Signe (1993): *Competence at Work*. John Wiley & Sons, Inc., New York
- Starr, Jerome M. (1994): Peace Corps service as a turning point. *International Journal of Aging and Human Development*, 39(2). 137- 161.
- Stephan, Walter G. - Finlay, Krystina (1999): The Role of Empathy in Improving Intergroup Relations. *Journal of Social Issues*, Vol. 55., 729–743.
- Sullivan, Noelle (2018): International clinical volunteering in Tanzania: A postcolonial analysis of a Global Health business. *Global Public Health*, 13:3. 310-324.
- Szabó Márton (2004): *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. L'Harmattan Kiadó, 2004
- Szabó Miklós (2014): *Interkulturális kommunikáció*. Képzési tananyag, NKE, Budapest.
- Szent-Iványi Balázs – Lightfoot, Simon (2015): Közép- és Kelet-Európa nemzetközi fejlesztési politikája (Külügyi Szemle, 2015. különszám)

- Szalainé Homola Andrea – Nagy Józsefné (2002): A nonprofit szervezetek fejlődése 1992-től napjainkig. Statisztikai Szemle, 80. évfolyam, 2002. 5–6. szám. 557-576.
- Szendi Gábor (2020): Lehetséges-e a személyiségváltozás? Tények és Tévhitek hírlevel, 2020. március 15. (https://tenyek-tevhitek.hu/lehetseges-e_a_szemelyisegvaltozas.htm, letöltve: 2022. november 5.)
- Szigeti Ferenc Albert (2003): Az önkéntesség szerepe a fejlett piacgazdaságban. ELTE-BTK Kulturális menedzserképző program, Budapest
- Sztárayné Kézdy Éva (2011): Kutatásmódszertan és prezentációkészítés 6. rész: Az interjúkészítés módszertana. Károli Gáspár Református Egyetem, TÁMOP-4.1.2.A/11/1-2011-0091
- Takács Erzsébet (2019): Társadalmi szolidaritás vs reflexív szolidaritás Durkheim szolidaritáskonceptiója a későmodernitásban. socio.hu 2019/2. DOI: 10.18030/socio.hu.2019.2.42
- Takó Ferenc (2015): Típusok a tükörben Max Weber és a kínai patrimoniális bürokrácia 1. Szociológiai Szemle 25(2): 73–89.
- Talarski, Josephine Elaine (2014): Volunteers' cross-cultural immersion experience in Tanzania and Zambia (PhD dolgozat). University of the Incarnate Word, San Antonio, Texas, USA, May 2014.
- Thomas, Gillian (2001): Human traffic: Skills, employers and international volunteering. Demos. London.
- Tian, Zhaohui - McConachy, Troy (2021): Relational challenges in an intercultural volunteer programme in Jordan: Views from Chinese participants. Journal of Intercultural Communication Research, 50:6, 588-609, DOI:10.1080/17475759.2021.1959381
- Tiessen, Rebecca – Heron, Barbara (2012): Volunteering in the developing world: the perceived impacts of Canadian youth, Development in Practice, 22:1, 44-56. DOI: 10.1080/09614524.2012.630982
- Török Judit (2013): Kultúrák a szervezeti történetek tükrében. PhD dolgozat, PTE BTK, 2013.
- Trivers, Robert L. (1971): The Evolution of Reciprocal Altruism. The Quarterly Review of Biology, Vol. 46, No. 1 (Mar., 1971). 35-57.
- Udvari Beáta (2013): Az Európai Unió nemzetközi fejlesztéspolitikája: a kereskedelempolitikai eszközök eredményessége. JATEPress Szeged, 2013.

- Udvari Beáta (2019): A nemzetközi fejlesztési együttműködés átalakuló rendszere: alapfogalmak, változó célok és modalitások. In: Nemzetközi segélyezés a 21. század elején (szerk.: Kiss Judit). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019. 9-50.
- Unstead-Joss, Ruth (2008): An analysis of volunteer motivation: implications for international development. *Voluntary Action: The Journal of the Institute for Volunteering Research* Volume: 9 Number: 1. 2008. 3-20.
- UNV 2021: Building Equal and Inclusive Societies. 2022 State of the World's Volunteerism Report, United Nations Volunteers (UNV) program, December 2021
- Urry, John (2012): A turistatekintet. In: Túl a turistatekinteten. A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái, szerkesztette Bódi Jenő – Pusztai Bertalan. Gondolat Kiadó - PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék - SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs–Szeged, 2012. 41-61.
- Vajda Zsuzsanna (2020): A vadon gyermekei. Róheim Géza a gyermekkori fejlődésről a terepmunkák tükrében. *Imágó* 9(2), Budapest. 18–37.
- van Dijk, Teun A. (1998): *Ideology, A Multidisciplinary Approach* (SAGE Publications, 1998)
- Váradi Rita (2021): Az önkéntesség alakulása Magyarországon a 2010-es években – a központi statisztikai hivatal munkaerő-felmérésének 2011-2019 közötti kiegészítő felvételei alapján. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam (2021) 4. szám, 3-38.
- Vékony Dániel (2017): Emlék, mások és emlékmások: A kollektív emlékezet, mint multikulturális kormányzati eszköz a brit többségi társadalom és a muszlim kisebbségi csoportok közötti társadalmi koherencia növelésében (PhD dolgozat). Corvinus Egyetem, Budapest.
- Veres Zoltán – Hoffmann Márta – Kozák Ákos (2016): *Bevezetés a piackutatásba*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Victoria, Mabel P. (2011): *Building Common Ground in Intercultural Encounters: a Study of Classroom Interaction in an Employment Preparation Programme for Canadian Immigrants*. PhD thesis, The Open University.
- Vinickytė, Ingrida – Bendaravičienė, Rita – Vveinhardt, Jolita (2020): The impact of emotional intelligence and intercultural competence on work productivity of volunteers in respect to age and length in volunteering. *Verslas: Teorija ir praktika / Business: Theory and Practice*. 2020 Volume 21 Issue 1: 379–390. <https://doi.org/10.3846/btp.2020.11405>

- Voigts, Jessie (2017): New Volunteer Programs Reflect Evolving Interests and Needs. Trends in Volunteering Abroad. 9/18/2017.
- Volonteuropa (2018): Measuring the impact of volunteering. Position paper. March 2018., Brussels
- Wallerstein, Immanuel (2010): Bevezetés a vilárendszer-elméletbe. L'Harmattan Kiadó, 2010
- Watson, Scott (2011): 'The 'human' as referent object? Humanitarianism as securitization', Security Dialogue, 42 (1) (2011). 3 – 20. DOI: 10.1177/0967010610393549
- Welsch, Wolfgang (1999): Transculturality - the Puzzling Form of Cultures Today. In Spaces of Culture: City, Nation, World, ed. by Mike Featherstone and Scott Lash, Sage, London 1999, 194-213.
- Wilde, Rachel - Bentall, Clare – Blum, Nicole – Bourn, Doug (2019): Student Volunteering and Global Citizenship at UCL. Discussion Paper. Development Education Research Centre. UCL Institute of Education, London
- Williams, Raymond (1976): Culture. In: Keywords - A vocabulary of culture and society. Oxford University Press, New York, 1985. 87-92.
- Wilson, John (2000): Volunteering. Annual Review of Sociology. Volume 26, August 2000. 215–240.
- Witte, Erich H. – Stanciu, Adrian – Boehnke, Klaus (2020): A New Empirical Approach to Intercultural Comparisons of Value Preferences Based on Schwartz's Theory. Frontiers in Psychology. July 2020, Volume 11, Article 1723.
- Wodak, Ruth (2001): What CDA is about - a summary of its history, important concepts and its developments, 2001 In Methods of Critical Discourse Analysis edited by Ruth Wodak and Michael Meyer (SAGE, 2001)
- Wood, Wendy – Tam, Leona – Witt, Melissa Guerrero (2005): Changing Circumstances, Disrupting Habits. Journal of Personality and Social Psychology, 2005, Vol. 88, No. 6. 918–933. DOI: 10.1037/0022-3514.88.6.918
- Wu, Huiting, 2011: „Social Impact on Volunteerism”, Points of Light Institute
- Wuthnow, Robert (1991): Acts of Compassion: Caring for Others and Helping ourselves. Princeton University Press, Princeton
- Wuthnow, Robert (1995): Learning to Care. Elementary Kindness in an Age of Indifference. Oxford University Press 1995.

- Yea, Sallie – Sin, Harng Luh – Griffiths, Mark (2018): International volunteerism and development in Asia-Pacific. Geographical Journal, June 2018. 110 – 114. DOI: 10.1111/geoj.12254
- Zakariás Ildikó (2018): Jótékony nemzet. MTA TKKI-Kalligram. Budapest
- Zapata-Barrero, Ricard (2017): Interculturalism in the post-multicultural debate: a defence. Comparative Migration Studies volume 5, Article number: 14 (2017)
- Zentai László (2006): Önkéntes segítség Magyarországon ma és holnap. Polgári Szemle, 2006 május - 2. évfolyam 5. szám
- Zhou, Huiquan – Shang, Xinyuan (2011): Short-term volunteer teachers in rural China: Challenges and needs. Frontiers of Education in China 6(4). December 2011. 571-601. DOI: 10.1007/s11516-011-0146-y

Letöltések

- 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv>, letöltve: 2022.09.18.)
- 2014. évi XC. törvény a nemzetközi fejlesztési együttműködésről és a nemzetközi humanitárius segítségnyújtásról (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400090.tv>, letöltve: 2022.10.17.)
- 2018. évi CXX. törvény a Hungary Helps Programról (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800120.TV>, letöltve: 2022.10.17.)
- 1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról (<https://njt.hu/jogszabaly/2012-1068-30-22.1>, letöltve 2022. 10.21.)
- A Miniszterelnökség 2022/2023. évi pályázati felhívása a Körösi Csoma Sándor Program ösztöndíjra az északi félteke országában (<https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/korosi-csoma-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-korosi-csoma-sandor-program-osztondijra-az-eszaki-felteke-oroszagaiban/>, letöltve: 2022. 10.17.)
- A Miniszterelnökség 2022/2023. évi pályázati felhívása a Petőfi Sándor Program ösztöndíjra (<https://www.kulhonimagyarok.hu/programok/petofi-sandor-program/a-miniszterelnokseg-2022-2023-evi-palyazati-felhivasa-a-petofi-sandor-program-osztondijra/>, letöltve: 2022. 10.17.)

- Analysis of the replies of the Member States of the European Union and the acceding countries to the Commission questionnaire on voluntary activities of young people. Commission Staff Working Paper Brussels 14 Mai 2004. SEC(2004) 628 ([http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec\(2004\)628_en.pdf](http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec(2004)628_en.pdf), letöltve: 2022.10.19.)
- A norvég kormány önkéntességről szóló jelentése. Declaration on voluntary work. Hearing document draft 05.12.2014. (<https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/kud/press-releases/2014/regjeringens-frivillighetserklaring/declaration-on-voluntary-work---declaration-on-the-governments-interaction-with-the-voluntary-sector/id2350911/>, letöltve: 2021.06.01.)
- Az önkéntes tevékenység: szerepe az európai társadalomban és kihatásai (Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2006/C 325/13). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2006.12.30. (<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:325:0046:0052:HU:PDF>, letöltve: 2022.10.20.)
- Chief Executives for Corporate Purpose© (CECP). Giving in Numbers™: 2022 Edition. New York.
- Civil szervezetek társadalmi megítélése. Kutatási jelentés 2021, Political Capital (https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/pc_civilizacio_civil_szervezetek_tarsadalmi_megitelese_kutatasi_jelentes_2021.pdf , letöltve: 2022.11.08.)
- Eurobarometer (2022): Youth and Democracy in the European Year of Youth Report. Publications Office of the European Union, 2022, Luxemburg.
- Európai Unió Amszterdami Szerződés (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=HU>, letöltve 2022.10.20.)
- Hungary Helps Agency Activity Report 2020 (https://hungaryhelps.gov.hu/wp-content/uploads/2021/11/HungaryHelps_Activity_report_2020_200x270mm_v3_FIN_AL.pdf, letöltve: 2022. 10.25.)
- KSH: A nonprofit szervezetek száma, megoszlása és összes bevétele 2005-2020 (KSH) (https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0012.html, letöltve: 2022.11.03.)
- KSH (2011): Módszertani leírás a Munkaerő-felmérés, 2011. III. negyedévi Önkéntes munka című kiegészítő felvételhez

(<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentesmunkam.pdf>, letöltve: 2022.10.24.)

- KSH (2016): Az önkéntes munka jellemzői, 2016 szeptember.
- Magyar Vodafone szakértők segítenek a szupertárfun sújtotta területeken. Computerworld, 2018. szeptember 17. (<https://computerworld.hu/tech/magyar-vodafone-szakertok-segitenek-a-szupertajfun-sujtotta-teruleteken-253395.html>, letöltve: 2022.10.29.)
- Munif, Abdul-Fattah (2012): Az iszlám harmadik pillére: a zakat. (<https://iszlam.com/az-iszlam-pillerei/adakozas-zakat/item/1334-az-iszlam-harmadik-pillere-a-zakat-a-kotelezo-alamizsna>, letöltve: 2022. 09.23.)
- Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020. 1. melléklet az 1068/2012. (III.20.) Korm. határozathoz. (<https://njt.hu/jogszabaly/2012-1068-30-22.1>, letöltve: 2022.10.19.)
- NMHH (2020): A médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban, NMHH, utolsó frissítés: 2014.01.28.)
- OECD (2022): Official development assistance (ODA) in 2021. (<https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>, letöltve 2022.10.24.)
- ÖKA (2017): Vállalati Önkéntes Kutatás, eredmények. Önkéntes Központ Alapítvány, 2017. 12.04.
- Önkéntes munka Magyarországon (2012): KSH statisztika a magyarországi önkéntességről (Munkaerő-felmérés, 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétel)
- Papi–Thornton, Daniela (2012): Why You Should Say No to Orphanage Tourism. Megjelent: [www.huffpost.com / blog](http://www.huffpost.com/blog). Published November 20, 2012, updated December 6, 2017. Letöltve: 2022. 01. 26. (https://www.huffpost.com/entry/cambodia-orphanages-_b_2164385)
- Proposed International Year of Volunteers, 2001 - Background Note. United Nations Volunteer, March 199, Bonn, Germany (<https://www.gdrc.org/ngo/iyv/bg-note.html>, letöltve: 2022.10.21.)
- Resolution adopted by the General Assembly. 55/57. International Year of Volunteers, United Nations, 17 January 2001. (<http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/2000/176.pdf>, letöltve: 2022.10.20.)

- Resolution adopted by the General Assembly. 56/38. Recommendations on support for volunteering, United Nations, 10 January 2002.

(<https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>, letöltve: 2022.10.20.)

Mellékletek

1.melléklet: Magyarországon elérhető önkéntes programok

Program neve	Alapítás	Időtartam	Hatókör	Szakmai tartalom	Kor-határ
AIESEC	AIESEC-en belül a Global Volunteer programot 2016-ban alapították	középtávú ²⁹⁷ 6-8 hét	világszerte	nemzetközi fejlesztés fenntartható fejlődés	hallgatói státusz
Alliance of European Voluntary Organisations	1982-ban alapították 30 tagszervezettel rendelkezik	rövid távú	Európa	elmaradott régiók felemelése közösségépítés képzések csereprogramok	nincs
Coordinating Committee of International Voluntary Service (CCIVS)	1948-ban az UNESCO alapította 144 tagszervezettel rendelkezik 100 országban	rövid távú építőtáborok hosszútávú	világszerte	fenntartható fejlődés társadalmi kohézió közösségépítés béke	nincs
Erasmus+	Az Erasmus+ keretében lehet igénybe venni az Európai Szolidaritási Testület (European Solidarity Corps, ESC) önkéntes programjait (l. ugyanebben a táblázatban)				
EU Aid Volunteers <i>2021-től az ESC egyik programjaként és neve alatt működik tovább</i>	2014-ben alakult meg az Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest programjaként	rövid távú középtávú hosszútávú 1-18 hónap	világszerte	nemzetközi fejlesztés és humanitárius segélyezés fenntartható fejlődés	18 év felett
European Solidarity Corps (ESC) <i>2017 előtt: European Voluntary Service (EVS)</i>	1996 (2017) EU legnagyobb önkéntesküldő szervezete	rövid és hosszútávú 2 – 12 hónap	főleg Európa fejlődő országok	társadalmi kohézió, kulturális csere, fenntartható fejlesztés nemzetközi fejlesztés	18-30 év
Humana People to People ²⁹⁸	1977 29 tagszervezettel rendelkezik 45 országban	hosszútávú	világszerte Afrika, Ázsia, Dél-Amerika	nemzetközi fejlesztés és segélyezés	nincs
Petőfi Sándor Program	2015-ban alapították magyar kormány nemzetpolitikai programjai	9 hónap	Kárpát-Medence: szórvány-magyarság	kultúramegőrzés identitáserősítés nemzetpolitika támogatás	20 év felett
Kőrösi Csoma Sándor Program		7 – 9 hónap	világ: magyar diaszpórák		

²⁹⁷ AIESEC saját terminológiájában rövidtávúnak számít

²⁹⁸ Közvetlenül (szervezetileg) nincsen jelen Magyarországon, de kiterjedt akvirálási tevékenységet folytatnak pl. magyarországi egyetemeken

Service Civil International (SCI)	1920-ban alapították a világ legrégebbi önkéntesküldő szervezete 33 tagszervezet	kéthetes építőtáborok hosszútávú fejlesztési programok	Európa, Ázsia, Észak/Dél-Amerika	béke, népek közötti kohézió nemzetközi / fenntartható fejlesztés	21 év: fejlődő ország esetében 18 év: fejlett ország
--	---	---	----------------------------------	--	---

Magyarországi szervezetek egyedi önkéntesprogramjai

Program neve	Alapítás	Időtartam	Hatókör	Szakmai tartalom	Kor-határ
Karitatív szervezetek humanitárius tevékenységét támogató önkéntesség	Változó, folyamatos, pl. 1989: Máltai Szeretetszolgálat 1991: Ökumenikus Szeretetszolgálat 1996: Baptista Szeretetszolgálat	rövid távú	világszerte, rászorultság szerint	humanitárius segélyezés katasztrófák (humán és természeti) kezelése	nincs
Magyar civil szervezetek nemzetközi fejlesztést támogató önkéntesprogramjai	Változó, folyamatos az egyes szervezetek egyedi önkéntesprogramjai	rövid távú	Afrika	nemzetközi fejlesztés, humanitárius segélyezés	nincs egyedileg szabályozott
Magyar orvosi és egészségügyi missziók	Változó, folyamatos	rövid távú egyedi	Afrika	orvosi, egészségügyi	nincs egyedileg szabályozott

Forrás: saját szerkesztés

2.melléklet: Az önkéntesség definíciói (példák)

Év	Forrás	Meghatározások, értelmezések
1985	Európa Tanács ajánlása	<i>“Olyan egyének érdekmentes magatartása, akik önként végeznek társadalmi tevékenységet”</i>
1993	Czakó Ágnes - Harsányi László - Kuti Éva - Vajda Ágnes (kutatók, Magyarország)	<i>„Önkéntes munkának szintén a rokonsági és baráti körbe nem tartozó személyeknek és szervezeteknek nyújtott ingyenes segítséget tekintettük”</i>
1997	EU Bizottság, Amszterdami szerződés	<i>„Elismeri az önkéntes szolgálatok tevékenységének a társadalmi szolidaritás fejlődésében betöltött fontos szerepét, ezért arra ösztönzi az európai önkéntességgel foglalkozó szervezeteket, hogy különösen az információk és tapasztalatok cseréjét, valamint a fiatalok és idősek önkéntességben való részvételét támogassák”</i>
1997	Josefina Fernandez i Barrera (kutató, Barcelonai Egyetem, Spanyolország)	<i>„Az önkéntes olyan személy, aki szolgáltatásait önként felajánlja. Az önkéntesség fogalma kapcsolódik az altruizmushoz, a szolidaritáshoz és a filantrópiához is. Felfogható az emberiséggel való törődés egyik formájaként, valamint az olyan társadalom létrejöttéért végzett tevékenységként, amely valamennyi ember jólétéről gondoskodik”</i>
2001	Michael Sherraden (kutató, Center for Social Development, USA)	<i>„Olyan, a társadalom által elismert szervezett elköteleződés, amely során a résztvevő helyi, nemzeti vagy globális szinten járul hozzá egy közösség életéhez, és ami a résztvevő számára minimális anyagi kompenzációt jelent”</i>
2002	ENSZ közgyűlési határozat	<i>„A kölcsönös segítség és önszegélyezés hagyományos formáin, formális szolgálati megjelenésein, valamint a civil részvétel egyéb módjain alapuló szerteágazó tevékenység, amely a szabad akaraton, a közjó érdekében és elsősorban nem pénzügyi érdekből történik”</i>
2003	Paul Dekker – Loek Halman (kutatók, Hollandia)	<i>„Az önkéntesség definíciója három, illetve négy összetevőből áll: nem kötelező; mások javára történik, amely lehet a társadalom egésze vagy egy másik szervezet; fizetés nélküli; valamint szervezeti keretek között történik.</i>
2004	Stephan Meier - Alois Stutzer (kutatók, Németország – Svájc)	<i>„Az önkéntesség az egyik legfontosabb proszociális tevékenység, a másokon való segítség hozzájárul az egyéni jólléthez”</i>
2005	A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény (Magyarország)	<i>„Az Országgyűlés elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevekenységét kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét.”</i> <i>„Önkéntes az a személy, aki ellenszolgáltatás nélkül közérdekű önkéntes tevékenységet végez valamely természetes vagy jogi személlynél, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságnál</i>
2005	CIDA (Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség)	<i>„A nemzetközi önkéntesek a fejlődő országokban élő emberek és a közösségek életének javítását támogatják azáltal, hogy együttműködnek és egyben fejlesztik is a globális dél társadalmi és gazdasági szervezeteit”</i>
2005	David Lewis (kutató, London School of Economics, Nagy-Britannia)	<i>„A nemzetközi önkéntesek célja tudás és képességek átadása fejlődő közösségekben, amely a kulturális cserén keresztül az interkulturális kapcsolatokat is erősítik”</i> <i>„Az önkéntesség egyben humanizálja a globalizációt”</i>

2005	Justin Davis Smith - Angela Ellis - Georgina Brewis (kutatók, USA)	<i>„A nemzetközi önkéntesség az önkéntességnek olyan formája, ahol az emberek egyik országból a másikba utaznak önkénteskedni. A nemzetközi önkéntességet több jellemző szerint lehet osztályozni, amelyek segítenek a jelenség definiálásában. Ezek közé tartozik a földrajzi helyszín, az önkéntesség funkciói és iránya, a kormányzati aktivitás mértéke, valamint az önkéntesség időtartama.”</i>
2006	Czike Klára – Kuti Éva (kutatók, Magyarország)	<i>„Olyan önkéntesen végzett tevékenység, amelyért végzője nem fogad el anyagi ellenszolgáltatást, és amelyet önmaga és családja esetleges hasznán túl elsősorban más személyek, társadalmi csoportok, a közösség épülése érdekében végez”</i>
2006	Európai Gazdasági és Szociális Bizottság	<i>„Önkéntes tevékenységet az egyén szabad akaratából vállal, amely semmiféleképpen nem lehet kötelező. Az önkéntes tevékenységért nem fizetnek, az egyén nem pénzügyi megfontolásból vállalja, az önkéntesek keletkező költségei azonban megtéríthetők. Az önkéntes tevékenység célja, hogy más emberek, illetve társadalmi csoportok érdekében történjen, és ezzel az egész társadalom hasznára váljon”</i>
2008	Európai Parlament (Harkin-jelentés)	<i>„Az önkéntesség meghatározó szerepet játszik a társadalmi tőkében és jelentősen hozzájárul a civil társadalom és szolidaritás megerősödéséhez, valamint a közösségi szintű fejlődéshez. Az önkéntesség nem anyagi haszonszerzés céljából, a résztvevő szabad akaratából valósul meg, amely harmadik fél számára nyújt hasznot, és mindenki számára nyitva álló lehetőség”.</i>
2008	Peter Devereux (kutató, Curtin University, Ausztrália)	<i>„Az önkéntesség legfontosabb egyetemleges elvei közé tartozik: a tevékenység szabad akaratból, kényszer nélkül történik, az anyagi nyereség nem az elsődleges motiváció, valamint az önkéntesen kívül létezik másik kedvezményezett is”</i>
2009	Public Policy and Management Institute (Európai Unió)	<i>„A külföldi önkéntes munka javadalmazás nélküli (eltekintve az önkénteseknek fizetett juttatásoktól és a kiadások megtérítésétől), az egyén szabad akaratából valamely fogadó szervezetnél, a tartózkodási hely szerinti országon kívül, harmadik fél javára végzett munkát jelent”</i>
2010	Czike Klára – Szabóné Ivánku Zsuzsanna (kutatók, Magyarország)	<i>„Önkéntes az, aki harmadik személy javára önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül segítséget nyújtott”</i>
2010	John Wilson (kutató, Duke University, USA)	<i>„Az önkéntesség olyan tevékenység, amely során az időnket szabadon arra használjuk fel, hogy másik ember, csoport vagy szervezet javát szolgáljuk. Ez azonban nem zárja ki, hogy közben az önkéntesnek is haszna származzon”</i>
2012	Nemzeti Önkéntes Stratégia, 2012-2020 (Magyarország)	<i>„Olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.”</i>
2014	Josephine Talarski (kutató, University of the Incarnate World, USA)	<i>„A nemzetközi önkéntesség másik országban megvalósuló idő- és energiaráfordítás, amely lehetőséget nyújt a kultúrák közötti megértés, a globális polgárság és béke elősegítésére”</i>
2014	Liz Jackson – Genejane Adarlo (kutatók, USA)	<i>„A nemzetközi önkéntesség a globalizáció kontextusában kialakult komplex terület, amelyre a fizetés nélküli nemzetközi munkavégzés, a társadalmi aktivizmus és altruizmus, valamint egy posztkoloniális új soft power jellemző”</i>
2014	Norvég kormány önkéntességgel kapcsolatos jelentése	<i>„Az önkéntes munka jelentős független része a társadalmi munkának, amelyből mind az önkéntes (tudás, tapasztalat, társadalmi identitás és új készségek megszerzésén keresztül), mind a társadalom egésze profitál. Az önkéntesség személyes elköteleződésen és fizetés nélküli erőfeszítésen alapul.”</i>

2017	C. J. Einolf – L. Prouteau – T. Nezhina – A. Ibrayeva (kutatók, USA, Franciaország, Oroszország, Kazahsztán)	<i>„A nem formális önkéntesség nem fizetett önkéntes munka, amelyet sem szervezet, sem intézet nem koordinál. Evidens, hogy olyan személyeket segít, akik kívül esnek az önkéntes saját háztartásán, de beletartozik a politikai vagy vallási aktivitás, továbbá az informális egymást segítő csoportokban való részvétel is”</i>
2018	Samuel McLachlan (kutató, University of Otago, Új-Zéland)	<i>„Az önkéntesség olyan koncepció, ahol az egyének együtt dolgoznak egy közösséggel, szervezettel vagy csoporttal annak érdekében, hogy társadalmi és gazdasági fejlődést érjenek el”</i>

Forrás: saját szerkesztés

Nemzetközi önkéntesség kérdőív

Tisztelt Kitöltő!

A nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzetével kapcsolatban végzünk tudományos kutatást. Kérjük, hogy a kitöltésével segítse elő a felmérés eredményességét.

A kitöltés névtelenül történik, a válaszokat összesített formában tudományos célokra fogjuk felhasználni.

A kérdőív kitöltése kb. 6-8 percet vesz igénybe.

Előre is köszönjük az idejét, melyet kérdőívünk kitöltésére szánt!

1) **Ön számára mennyire ismert a nemzetközi önkéntesség (külföldi országban saját időnk terhére külön fizetés nélkül önként vállalt tevékenység, amelynek célja a fogadó ország vagy közösség segítése, támogatása)?**

- Egyáltalán nem ismerem
- Hallottam róla, de nem ismerem
- Ismerem
- Részletesen ismerem

2) **Ön támogatja-e az önkéntesség ideológiáját?**

- Igen, de csak a belföldit
- Igen, a nemzetközi önkéntességet is
- Nem

3) **Kérem értékelje 1-től 6-ig terjedő skálán a nemzetközi önkéntesség POZITÍV HATÁSAIT! (1: legjelentéktlenebb, 6: legfontosabb)**

A résztvevő önkéntesekre gyakorolt hatások						
Az önkéntesek személyes vagy személyközi készségeinek fejlődése (pl. tolerancia, stressztűrés, kommunikáció, problémamegoldás)	1	2	3	4	5	6
Az önkéntesek nyelvtudásának erősödése	1	2	3	4	5	6
Az önkéntesek mentális- és személyiségfejlődése / identitásuk alakulása	1	2	3	4	5	6
Az önkéntesek interkulturális fejlődése, társadalmilag felelős, aktív polgárrá válásuk						
A megszerzett szakmai tapasztalatok, készségek elhelyezkedésre / karrierútra gyakorolt hatása	1	2	3	4	5	6
A magyarországi munkáltatóra / vállalatokra gyakorolt hatások						
Az önkéntesek magyarországi munkahelyének vagy a nemzetközi önkéntességet támogató vállalatok imázsának, megítélésének erősödése	1	2	3	4	5	6

Az önkéntesek magyarországi munkahelyének vagy a nemzetközi önkéntességet támogató vállalatok társadalmi felelősségvállalási (CSR) tevékenységéhez való hozzájárulás	1	2	3	4	5	6
Belső munkahelyi kultúra, légkör fejlődése	1	2	3	4	5	6
Munkahelyi légkör javulása	1	2	3	4	5	6
Magyar vállalatok számára kereskedelmi, gazdasági kapcsolatok lehetősége	1	2	3	4	5	6
Országos / ösztársadalmi hatás						
Magyarország imázsának alakítása	1	2	3	4	5	6
Kulturális nyitottság, tolerancia, a nemzetközi értékek mentén elkötelezett magyar társadalom elősegítése	1	2	3	4	5	6
Nemzetközi együttműködések erősödése	1	2	3	4	5	6
Nemzetközi gazdasági együttműködések erősödése, üzleti és kereskedelmi lehetőségek	1	2	3	4	5	6
Diplomáciai és politikai előnyök	1	2	3	4	5	6
Globális hatás						
Fenntartható változást elérni a fogadó társadalmakban	1	2	3	4	5	6
Társadalmi egyenlőség globális erősítése és a gazdasági különbségek csökkentése	1	2	3	4	5	6
Kultúrák közötti konfliktusok csökkentése, interkulturális közeledés (pl. menekültek integrációjának elősegítése)	1	2	3	4	5	6
Internacionális békéhez való hozzájárulás	1	2	3	4	5	6

4) Kérem értékelje 1-től 6-ig terjedő skálán a nemzetközi önkéntesség NEGATÍV HATÁSAIT! (1: legjelentéktelenebb, 6: legfontosabb)

Elviszi a figyelmet / erőforrásokat az aktuális belföldi problémáktól	1	2	3	4	5	6
Önkéntesek távollétéből eredő munkavállalói szinten jelentkező nehézségek (helyettesítés, betanítás, belső feszültségek, produktivitás csökkenése, fluktuáció stb.)	1	2	3	4	5	6
Magyarországi szervezeteket, államot terhelő magas költségek	1	2	3	4	5	6
Munkaerő elvesztése, kivándorlás fokozódása (önkéntesek nem jönnek utána haza)	1	2	3	4	5	6
Esetleges trópusi betegségek egészségügyi kockázata	1	2	3	4	5	6
Kulturális különbségekből eredő lehetséges konfliktusok társadalomra és nemzeti megítélésre való hatása	1	2	3	4	5	6

5) Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal (1: egyáltalán nem értek egyet; 5: teljes mértékben egyetértek)

Minél több fiatalnak ki kellene próbálnia a nemzetközi önkéntességet	1	2	3	4	5
Az emberek többsége keveset tud a nemzetközi önkéntességről	1	2	3	4	5
A külföldi önkéntesség helyett inkább a belföldi társadalmi, gazdasági problémákat kellene megoldani	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség elsősorban az önkéntesek számára előnyös, a rászoruló társadalmakon úgysem tud segíteni	1	2	3	4	5

Erősíteni kellene a nemzetközi önkéntesség hazai ismertségét és előnyeit	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség elsősorban a jóléti nyugati országok feladata	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség számomra túl megfoghatatlan	1	2	3	4	5
Irigylem és elismerem azokat, akik kipróbálták a nemzetközi önkéntességet	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség aktivitása és színvonala jól tükrözi egy társadalom fejlettségét	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség támogatása az állam feladata	1	2	3	4	5
Az érettségit megelőző kötelező 50 órás önkéntes (belföldi) munkavégzést is feleslegesnek tartom	1	2	3	4	5
A nemzetközi önkéntesség társadalmi – gazdasági hatása értelmezhetetlen, Magyarország számára felesleges, kár költeni rá	1	2	3	4	5

6) Ön vett már részt valamilyen BELFÖLDI önkéntes munkában?

- Nem
- Csak a kötelező érettségit megelőző 50 órás közösségi szolgálatban
- A kötelező érettségi előtti közösségi munkavégzés mellett más belföldi önkéntességben is

7) Ön volt már legalább egy alkalommal NEMZETKÖZI önkéntes?

- Nem
- Igen

8) Miért nem volt nemzetközi önkéntes? (több válasz is megjelölhető)

- Nem ismerem a lehetőségeket / nem hallottam még róla
- Fiatal koromban szívesen kipróbáltam volna, de már késő
- Nem érdekel
- Nem vagyok abban az élethelyzetben
- Sajnálom rá az időt
- Félek az idegen kultúráktól
- Tartok a fizikai nehézségektől
- Tartok a trópusi betegségektől / egészségügyi és higiéniai viszonyoktól
- Nem beszélek elég jól idegen nyelveket
- Feleslegesnek tartom / nem látom a számomra jelentkező előnyeit
- Egyéb:

9) Tud róla, hogy fejlett, akár európai országokba is lehet menni nemzetközi önkéntesnek?

- Igen
- Nem

10) Tervezi / elképzelhetőnek tartja, hogy kipróbálja valamikor a nemzetközi önkéntességet?

- Igen, már folyamatban van
- Erősen gondolkozom rajta
- Talán
- Valószínűleg nem
- Biztos, hogy nem

11) Tud róla, hogy a nemzetközi önkéntesség nem kizárólag a fiatalok számára elérhető, középkorúaknak, sőt aktív nyugdíjasoknak is lehetőségük van részt venni benne?

- Igen
- Nem

12) Tanácsolná családtagjainak, barátainak, hogy vegyenek részt nemzetközi önkéntességben?

- Igen, de csak fejlett országokban
- Igen, bármilyen országban
- Nem, de nem próbálnám lebeszélni róla
- Nem, mert félténém
- Nem

13) Az Ön megítélése szerint milyen területeken a legfontosabb a nemzetközi önkéntesség szerepe? (több válasz is megjelölhető)

- Egészségügy, gyógyítás
- Mezőgazdaság
- Környezetvédelem, ökológia
- Társadalmi egyenlőtlenségek kezelése (pl. női egyenjogúság)
- Fenntartható gazdaság kialakítása
- Oktatás, nevelés, gyerekprogramok
- Humanitárius segélyezés válságok, katasztrófák esetében
- Szociális munka (pl. idősgondozás)
- Kultúra
- Egyéb:

14) Támogatna anyagilag nemzetközi önkéntes programot?

- Igen, volt is már rá példa
- Még nem találkoztam a lehetőséggel, de elképzelhetőnek tartom
- Nem, ez elsősorban az állam és a nemzetközi szervezetek feladata
- Nem

Demográfiai kérdések

15) Nem

- Férfi
- Nő

16) Lakóhely (régió)

- Nyugat-Dunántúl
- Közép-Dunántúl
- Dél-Dunántúl
- Közép-Magyarország
- Észak-Alföld
- Dél-Alföld

17) Település

- Budapest
- Megyei jogú város
- Város
- Egyéb település

18) Legmagasabb iskolai végzettség

- Egyetem, mesterképzés vagy magasabb
- Egyetem, alapképzés, szakirányú továbbképzés
- Érettségi
- Nincs megszerzett érettségi

19) Életkor

- 25 év alatt
- 26 – 35 év
- 36 – 55 év
- 55 év felett

4.melléklet: A nemzetközi önkéntesség ismertsége különböző változók szerint

(a válaszadók %-ban)

Belföldi önkéntes tapasztalat szerint

Nemzetközi önkéntesség ismerete (%)	Átlag	Volt belf. önk. ²⁹⁹	Nem volt belf. önk.
Egyáltalán nem ismerem	10,3	7,5	18,1
Hallottam róla, de nem ismerem	61,7	60,3	65,3
Ismerem	25,1	28,1	16,6
Részletesen ismerem	2,9	4,1	0,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját szerkesztés

Diploma megléte szerint

Nemzetközi önkéntesség ismerete (%)	Átlag	Van diploma	Nincs diploma
Egyáltalán nem ismerem	10,3	7,8	12,6
Hallottam róla, de nem ismerem	61,7	62,5	60,8
Ismerem	25,1	25,8	24,5
Részletesen ismerem	2,9	3,9	2,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját szerkesztés

Életkor szerint

Nemzetközi önkéntesség ismerete (%)	Átlag	25 év alatt	36 év felett
Egyáltalán nem ismerem	10,3	11,9	7,9
Hallottam róla, de nem ismerem	61,7	57,9	61,4
Ismerem	25,1	26,3	28,7
Részletesen ismerem	2,9	3,9	2,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját szerkesztés

²⁹⁹ Ide számítva az érettségi előtti kötelező közösségi szolgálatot is

Lakóhely szerint

Nemzetközi önkéntesség ismerete (%)	Átlag	Budapest	Vidék
Egyáltalán nem ismerem	10,3	14,6	6,0
Hallottam róla, de nem ismerem	61,7	58,4	64,9
Ismerem	25,1	23,4	26,9
Részletesen ismerem	2,9	3,6	2,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját szerkesztés

Nem szerint

Nemzetközi önkéntesség ismerete (%)	Átlag	Férfi	Nő
Egyáltalán nem ismerem	10,3	15,2	7,8
Hallottam róla, de nem ismerem	61,7	58,7	63,1
Ismerem	25,1	22,8	26,3
Részletesen ismerem	2,9	3,3	2,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: saját szerkesztés

5.melléklet: Nemzetközi önkéntességre vonatkozó attitűdök

(1: egyáltalán nem ért egyet; 5: teljes mértékben egyetért)

Nemzetközi önkéntességre vonatkozó állítások	Nemz. önkéntesek referencia értékei	Nem volt nemz. önk.	Volt belföldi önk.	Nem volt belf. önk.	Van diploma	Nincs diploma
Minél több fiatalnak ki kellene próbálnia a nemzetközi önkéntességet	4,6	4,03	4,1	3,9	4,2	3,9
Az emberek többsége keveset tud a nemzetközi önkéntességről	4,4	4,50	4,5	4,5	4,6	4,4
A külföldi önkéntesség helyett inkább a belföldi társadalmi, gazdasági problémákat kellene megoldani	2,2	3,21	3,2	3,2	3,0	3,4
A nemzetközi önkéntesség elsősorban az önkéntesek számára előnyös, a rászoruló társadalmakon úgysem tud segíteni	2,4	2,45	2,4	2,7	2,4	2,5
Erősíteni kellene a nemzetközi önkéntesség hazai ismertségét és előnyeit	4,6	4,10	4,1	4,1	4,2	4,0
A nemzetközi önkéntesség elsősorban a jóléti nyugati országok feladata	1,7	2,59	2,6	2,7	2,6	2,6
A nemzetközi önkéntesség számomra túl megfoghatatlan	1,2	2,27	2,2	2,5	2,2	2,3
Irigylem és elismerem azokat, akik kipróbálták a nemzetközi önkéntességet	3,5	3,84	3,9	3,7	3,9	3,8
A nemzetközi önkéntesség aktivitása és színvonala jól tükrözi egy társadalom fejlettségét	3,83	3,75	3,7	3,8	3,8	3,7
A nemzetközi önkéntesség támogatása az állam feladata	3,3	3,29	3,3	3,1	3,1	3,5
Az érettségít megelőző kötelező 50 órás önkéntes (belföldi) munkavégzést is feleslegesnek tartom	1,6	2,29	2,2	2,4	2,0	2,5
A nemzetközi önkéntesség társadalmi – gazdasági hatása értelmezhetetlen, Magyarország számára felesleges, kár költeni rá	1,4	1,98	1,9	2,2	1,9	2,1

Forrás: saját szerkesztés

6.melléklet: Nemzetközi önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek szakértői

Interjúalany	Szervezet	Tevékenység	Önkéntes-program	Év ³⁰⁰
Civil képviselő 1.	Afréka Alapítvány	orvosi missziók	orvosi missziók	2017
Civil képviselő 2.	Afrika Másként Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés	saját	2016
Civil képviselő 3.	Afrikáért Alapítvány (2 fő)	nemzetközi fejlesztés és segélyezés	saját	2002
Civil képviselő 4.				
Civil képviselő 5.	AISEEC	diákszervezet	saját	1972
Civil képviselő 6.	Artemisszió Interkulturális Alapítvány	kulturális csere	ESC	1998
Civil képviselő 7.	Egyesek Ifjúsági Egyesület	CCIVS és Alliance önkéntesküldő hálózatok magyarországi tagja	építőtáborok , IVS, ESC	2000
Civil képviselő 8.	HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség (2 fő)	nemzetközi fejlesztés, ernyőszervezet		2003
Civil képviselő 9.				
Civil képviselő 10.	Közel Afrikához Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés,	saját	2019
Civil képviselő 11.	Magyar Máltai Szeretetszolgálat	humanitárius segélyezés	saját, ESC	1989
Civil képviselő 12.	Magyar Önkéntesküldő Alapítvány	nemzetközi önkéntesküldés	ESC, EU Aid Volunteers, GLEN, GIZ	2003
Civil képviselő 13.	Taita Alapítvány	nemzetközi fejlesztés és segélyezés	saját	2006
Civil képviselő 14.	Útilapú Nemzetközi Építőtábor Hálózat Service Civil International Hungary	SCI önkéntesküldő hálózat magyarországi tagja	SCI, ESC, Erasmus+	1993
Újságíró, kommunikációs szakember				

Forrás: saját szerkesztés

³⁰⁰ Alapítás éve

7.melléklet: Mélyinterjúba bevont vállalatok adatai

Interjúalany	Vállalat	Ágazat	Tulajdonosi háttér	Nemzetközi önkéntesség
Vállalati képviselő 1.	Celanese Hungary Kft.	vegyipar	amerikai	igen
Vállalati képviselő 2.	Express One Hungary Kft.	logisztika	osztrák	nem
Vállalati képviselő 3.	Generali Biztosító Zrt.	pénzügy	olasz	nem
Vállalati képviselő 4.	Graphisoft Magyarország S.E.	informatika	német	nem
Vállalati képviselő 5.	Rauch Hungária Kft.	élelmiszeripar	osztrák	nem
Vállalati képviselő 6.	Roche Magyarország Kft.	gyógyszeripar	svájci	nem
Vállalati képviselő 7.	TMX Mobile Solution Szerviz Kft.	elektronika, IT	magyar/cseh	nem
Vállalati képviselő 8.	Vodafone Magyarország Zrt.	telekommunikáció	brit	igen

Forrás: saját szerkesztés